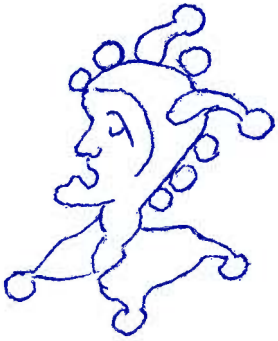

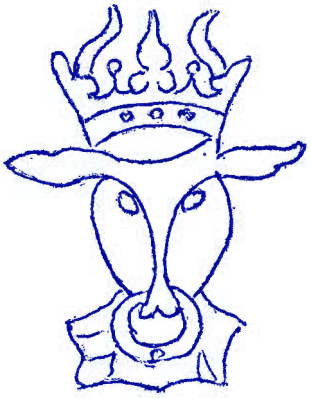

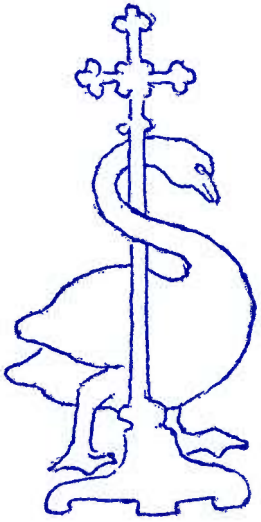

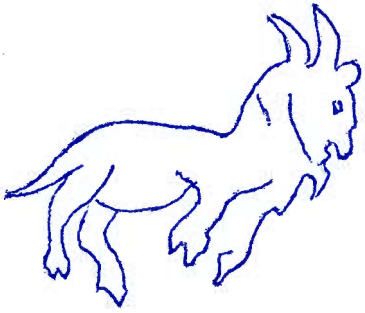

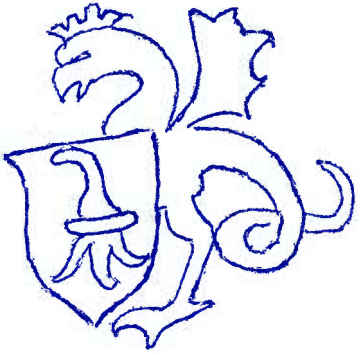

MALMÖ FORNMINNESFÖRENING

1972

MALMÖ

FORNMINNESFÖRENING

ÅRSSKRIFT 1972

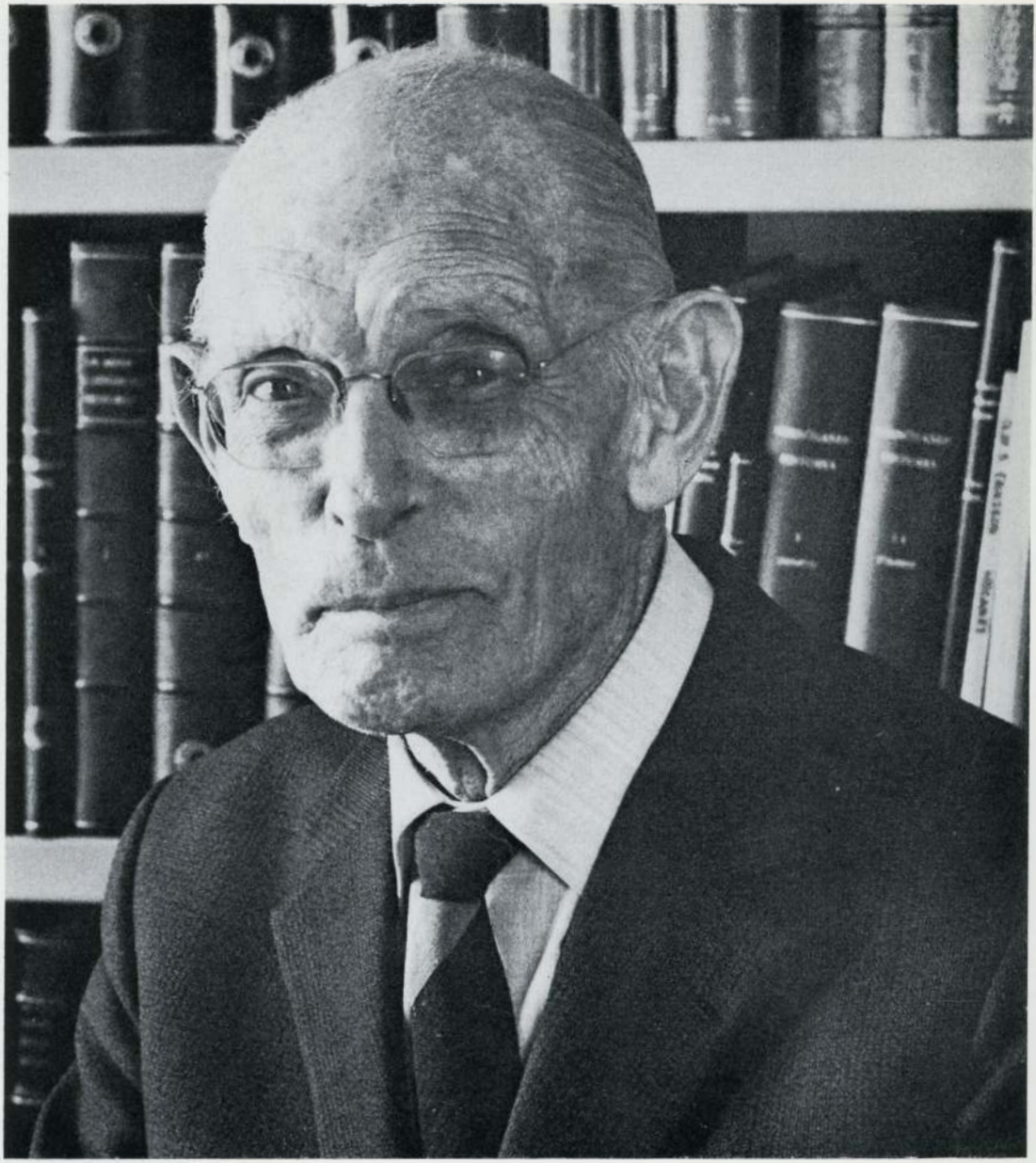

Redaktör för första årgången av Malmö Fornminnesförenings årsskrift var konstnären Einar Bager. Han fyllde den 19 april 1972 85 år. Den bibliografi över hans hittillsvarande produktion, som utgjorde föreningens hyllning till honom på högtidsdagen, inleder den fyrtionde årgången av årsskriften, som även innehåller såväl bidrag från hans konstnärliga produktion som resultat av den vitale och verksamme forskarens arbete i stadsarkivet.

MALMÖ

MALMÖ FORNMINNESFÖRENINGS ÅRSSKRIFT 1972

Fyrtionde årgången

INNEHÅLL:

Einar Bagers bibliografi. Av advokaten, jur lic Kjell Å Modéer 5

Malmö Fornminnesförenings verksamhet 1971 21

På farmor Amalias tid Färgbild av Einar Bager med text av Kjell Å Modéer 24

Vattenmärken 1503—1570-talet i Malmö stadsarkiv. Av konstnären, fil doktor Einar Bager 26

Carl Magnus Nordlindh, "själen uti alla kommunala angelägenheter" Av lektorn, fil lic Olle Helander 46

Burlövskalken och dess upphovsmän. Av fil lic Torsten Karlson 65

Husie by. En strukturförändrad malmöby. Av skriftställaren Helge Andersson 72

Härläger i bondby. En arkeologisk undersökning av 17 nedbrunna hus i Västra Skrävlinge. Av fil kand Göran Winge 95

Ett sädeskornsfynd från Skånes 1600-tal. Av docenten Hakon Hjelmqvist 109

Ortnamn i Malmö. IX. Bunkeflo socken. Av f arkivarien, fil doktor Ingemar Ingers 113

Ett gravfynd från Kv Bronsyxan, Malmö. Av tandläkare Håkan Håkansson, tandläkare Gunnar Johanson och intendenten, fil lic Bengt Salomonsson 135

Studentmötet i Malmö och Lund juni 1862. Några intryck efter ett par samtida skildringar. Av f läroverksadjunkten, fil lic Sven Svensson 164

Processen mot stadsmajoren Jacob de Charlier 1672. Av Kjell Å Modéer 179

Anteckningar till en malmöbibliografi 1971 (med tillägg från föregående år) Av bibliotekarien Margit Johanson 193

Aktuellt 1972. Notisavdelning med bidrag av Thomas Munck af Rosenschöld, Helge Andersson och Kjell Å Modéer 204

Utdrag ur Malmö Fornminnesförenings matrikel m m 208

Redaktör:

Advokaten Kjell Å Modéer

Redaktionens adress: Stadsarkivet, S:t Petrigången 7 a, 211 22 Malmö.

Författarna är ensamma ansvariga för sina uppsatsers innehåll.

Bilden på omslaget: Vattenmärken. Teckning av Einar Bager.

Bilden på sid 2: Einar Bager. Foto Erik Liljeroth, Allhem.

ISBN 91-85156-00-0

Lundgrens Söner boktr.

Malmö 1973

Einar Bagers bibliografi

Av Kjell Å. Modéer

Denna bibliografi omfattar Einar Bagers tryckta skrifter t. o. m. mars 1972. Av Einar Bagers rikhaltiga tryckta produktion av teckningar och målningar har här endast medtagits de arbeten, som utgivits separat. Av honom utförda illustrationer till andra författares arbeten har ej medtagits.

Produktionen har uppställts efter tryckår, varvid följande vedertagna system utnyttjats. 1) Fristående arbeten, 2) Uppsatser ingående i samlingsverk, 3) Artiklar i periodiska arbeten (utom dagspressen) — i bokstavsordning inom varje underavdelning, 4) Tidningsartiklar (inkl. rec.) i kronologisk följd. Bibliografin avslutas med en sammanställning över Bagers redaktionella arbeten.

Upplysningar har satts inom klammertecken. Anmälda böcker har angivits med titel och tryckår.

Beträffande recensioner av Bagers arbeten, [Rec.], har fullständighet ej eftersträvats. Motsvarande gäller även av Bager författade recensioner, [Anm.].

Produktionen är genomgående rikt illustrerad — huvudsakligen med teckningar av dess författare.

Förkortningar

Anm.	*[Av Bager författad] anmälan*
Anon.	*Anonym*
DHT	*Dansk historisk tidskrift*
DN	*Dagens Nyheter*
GHT	*Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning*
HT	*Historisk tidskrift*
Khvn	*Kobenhavn*
KvP	*Kvällsposten*
MFÅ	*Malmö Fornminnesförening. Årsskrift*
Rec.	*Recension [av Bagers arbete]*
SDS	*Sydsvenska Dagbladet Snällposten*
SkD	*Skånska Dagbladet*
Sthlm	*Stockholm*
SvD	*Svenska Dagbladet*
Tills. m.	*Tillsammans med*

1917 1 Den skånske bondens tro. Skånska folksägner illustrerade. Sthlm 1917, Tvär 4:o, 44 s. + 18 planscher.

Rec. i GHT 22/12 1917 av J. A. A[tterbom], i Lunds Dagblad 22/12 1917 av G. Thomæus, i Halland 31/12 1917 av sign. -n, i Uppsala nya tidning 31/12 1917 [Anon.].

1929 2. Ur bagarelagets gamla handlingar.

SDS 12/5 1929.

1931 3. Stortorget på 1600-talet. [Rekonstruktion.] [Plansch.] Malmö 1931

Jfr nr 4.

4. Genom Malmö på 1600-talet. [Utg. under sign. Alfred B. Nilson.]

SDS 1/2 1931

Jfr nr 3 och SDS 2/2 1931.

5. Ur Malmö krönika. 1 Ett uppträde 1583.

SDS 8/3 1931

6. Ur Malmö krönika: 2. Hokus pokus 1660.

SDS 15/3 1931

7. Ur Malmö krönika. 3. En häxeriprocess.

SDS 22/3 1931

8. Ur Malmö krönika. 4. Tjuvfingrarna.

SDS 29/3 1931

9. Ur Malmö krönika. 5. Trollet i struten.

SDS 5/4 1931

10. Den tyska apotekaren, som blev rådman i Malmö. Ett bortglömt epitafium vars gåta genom en slump nu blivit löst. [Christopher Dieterich.]

SDS 8/4 1931

Jfr nr 28 och nr 82, s. 15—19.

11 Ur Malmö krönika. 6. Sockerbagaren och skräddaren.

SDS 12/4 1931

12. Ur Malmö krönika. 7. Fältkassören och herr Spitz.

SDS 19/4 1931

13. Ur Malmö krönika. 8. Trolltyget under bakugnen.

SDS 26/4 1931

14. Fyra kannor öl till murarmästarne. När det rustades till kungabesök 1673.

SDS 19/5 1931

15. Malmöborgaren gömde skatten för soldathorderna. Silverskatten i kvarteret Druvan.

SDS 29/5 1931

Jfr nr 82, s. 20—23.

16. Hur ödet möblerat om i S:t Petri. En nyanträffad gravstensförteckning löser gamla gåtor

SDS 11/10 1931

Jfr nr 82, s. 24—35.

17. Peder Weijers svärson. David Kröger, en malmöborgare på 1600-talet.
SDS 20/12 1931

18. När juden döptes i Malmö 1682. Och några andra anteckningar om dopfuntens historia i S:t Petri kyrka, om en sträng magistrat och om prygelstraff åt den, som inbjöd fler än fem faddrar till sitt barns dop. 1932
SDS 3/1 1932.
Jfr nr 82, s. 36—39.

19. Gamla kulturbyggnader i Malmö. Fornminnesföreningen gör framställning. [Anon.]
SDS 26/1 1932.

20. Fadder Loch. Malmörådmannen, som i grämelse över lidna oförrätter började dricka och föll allt djupare, tills han avsattes och slutligen stupade på dansk sida i slaget vid Lund.
SDS 31/1 1932.
Jfr nr 82, s. 40—47.

21 Söffren Christensen — gåsvaktaren som blev borgmästare i Malmö.
SDS 8/5 1932.

22. Bislagsstenen från Augustenborg.
SDS 5/6 1932.
Jfr nr 82, s. 48—52.

23. Historier ur historien.
SDS 31/7 1932.
Jfr nr 82, s. 53—58.

24. Sigillen berätta.
SDS 4/12 1932.
Jfr nr 82, s. 59—70.

25. Christoffer Knock. En slyngel i Malmö på 1500-talet. 1933
MFÅ 1933, s. 61—73.

26. Ett brev från det stora nordiska krigets dagar [16 juni 1676; Otto Wilhelm von Fersen.] Meddelat av Einar Bager
MFÅ 1933, s. 45—60.

27. Peter Hegardts dagbok. Efter många irrfärder har den äntligen kommit tillbaka.
SDS 12/2 1933.
Jfr nr 82, s. 71—83.

28. Christoffer Dieterichs epitafium har nu åter kommit till heders. Pietetsfullt restaurerat och ånyo uppsatt bakom högaltaret i S:t Petri kyrka.
SDS 7/6 1933.
Jfr nr 10 och nr 82, s. 84—88.

29. Lustgårdar i gamla Malmö. Trädgårdsmästare Müller och Linné, samt ett och annat om trädgårdarna i Malmö på 1700-talet.
SDS 30/7 1933.
Jfr nr 82, s. 89—98.

30. Burchardt Pundt — den tyske färgaren, som av Rutger von Ascheberg år 1683 inkallades till Malmö, var en duktig hantverkare, men en impopulär streber

SDS 17/9 1933.

1934

31 Tiggarmunkarnas kloster i Malmö.

MFÅ 1934, s. 7—17.

32. En brevväxling på 1690-talet.

SDS 4/3 1934.

Jfr nr 82, s. 99—104.

33. Dunklet skingras kring Svartbrödrakapellet i Malmö. Grävningar vid Gråbrödersgatan, som man hoppas mycket av. [Anon.]

SDS 21/3 1934.

34. Altarkalken i S:t Petri från år 1537 och dess mästare.

SDS 31/3 1934.

Jfr nr 82, s. 105—109 och nr 99.

35. Gammal glömd griftegård på Gråbröderstomten.

SDS 20/6 1934.

36. Spel och nöjen i forna tiders Malmö.

SDS 23/12 1934.

Jfr nr 82, s. 110—118.

1935

37. Småplock ur stadsräkenskaperna.

MFÅ 1935, s. 39—74.

38. Borgerliga sigill. En axplockning från handlingar i Malmö stadsarkiv. Översikt och teckningar

Personhistorisk tidskrift 1934 (tr 1935), s. 205—210.

39. Anthoni Friedrich von Kölln. En malmömålare.

SDS 23/6 1935.

40. Rivningarna på Skånska Dagbladets tomt blotta kulturhistoriska värden, ["Metta Bugges gård".]

SkD 6/7 1935.

1936

41 Gamla gårdar i Malmö. I. Skånska Dagbladets gård. Med en orientering rörande korsvirkesbebyggelsen i Malmö under 16- och 1700-talen. [Malmö museum.] Malmö 1936, 8:o, 85 s., 6 planschblad.

Rec. i Sk. Aftonbladet 11/2 1937 av E. Bodman, i SDS 17/12 1936 av B. Engström, i MFÅ 1937, s, 79—81 av L. L[jungberg], i SkD 2/12 1936 av [G.] T[homæus]

42. Gamla gårdar i Malmö. II. Flensburgska gården. [Tills. m. Nils Gösta Sandblad.] [Malmö museum.] Malmö 1936, 8:o. [Einar Bager· s. 39—49, 62—76.] [Jfr förordet s. 7.]

Rec. i Sk. Aftonbladet 11/2 1937 av E. Bodman, i SDS 30/1 1937 av B. Engström, i MFÅ 1937, s. 79—81 av L. L[jungberg], i SkD 13/1 1937 av [G.] T[homæus]

43. Malmö.
Sverige i färg och bild, Malmö 1936, s. 212—215.
[Red. E. Wrangel och A. Gierow.]

44. Malmö första ångbåt. Ett hundraårsjubileum. [Ångfartyget Malmö.]
MFÅ 1936, s. 7—20.

45. Kronomagasinet. Några nyupptäckta handlingar om Hans Michelsens märkliga stenhus.
SDS 2/2 1936.

46. Poesi och skaldekonst i stadsarkivet.
SDS 14/6 1936.
Jfr nr 82, s. 119—123.

47. Den stora häxförföljelsen i Malmö. I dagarna har 300 år förflutit sedan malmöborna med skräck och spänning följde en del dramer, som utspelades omkring dem.
SDS 12/7 1936.
Jfr nr 82, s. 124—132.

48. J H. Dieden J:r 1837—1937. [Anon.] Malmö 1937, s. 3—24, 8:o. 1937

49. Ett bidrag till bokmärkenas historia.
MFÅ 1937, s. 7—16.

50. Malmö stadsvapen kostade 46 daler silvermynt. Ett apropos till 500-årsjubileet.
SDS 2/5 1937.
Jfr nr 82, s. 133—135.

51 En gripande bild från gångna tiders Malmö. Hur ett av de svåraste sociala problemen löstes på 16- och 1700-talen. [Hospitalet.]
SDS 12/12 1937.
Jfr nr 82, s. 136—143.

52. Skånska Dagbladet 1888—1938. Minnesskrift till 50-årsjubileet. 8:o. Malmö 1938. 121, 21 s. 1938

53. Vår vackra stad. [Bildbroschyr utg. av Malmö luftförsvarsförening.] Malmö [1938]. [Einar Bager: s. 3—6.]

54. En försvunnen stadsdel. [Västra stadsdelen med hospitalet.]
MFÅ 1938, s. 67—83.

55. Tre gravstenar i S:t Petri. De slitna gravstenarna i vår stads vackra tempel vittna om bildhuggarkonstens höga ståndpunkt i 1500-talets Malmö.
SDS 27/3 1938.
Jfr nr 82, s. 144—152.

56. Gamla gårdar i Malmö. III. Kronomagasinet. [Malmö museum.] 1939
Malmö 1939, 67 s.
Rec. i Sk. Aftonbladet 19/8 1939 av E. Bodman, i SDS 13/8 1939 av B. E[ngströ]m, i Arbetet 12/8 1939 av N. G. Sandblad.

57. Jörgen Kocks fundats och hans gravsten.
MFÅ 1939, s. 62—69.
Jfr nr 127.

58. Sanctorum Simonis et Jude kapell — en hypotes.
MFÅ 1939, s. 70—72.

1940

59. Gamla tyska kyrkans gravstenar.
Malmö musei vänners årsbok 1940, s. 61—70.

60. Noter till världsliga visor funna i muséets gamla Petriorgel.
SDS 23/6 1940.
Jfr nr 82, s. 153—160.

61 Ett fynd i S:t Petri. I en liten nisch i tornmuren har man funnit en kuriös skatt — ett stort antal småfigurer, som fordom smyckat epitafier i kyrkan.
SDS 27/10 1940.
Jfr nr 82, s. 161—164.

1941

62. Ett och annat om brott och straff i forna tiders Malmö.
MFÅ 1941, s. 57—64.

63. Några bilder från 1800-talets Malmö. [Med texter tills. m. L. Ljungberg och A. Cronquist.] [Sign..] E. B.
MFÅ 1941, s. 87—88, 92—97.
[2.] Stortorget på 1860-talet. (Okänd fotograf.), s. 87—88.
[4.] Hyllietorget vid Engelbrektsgatan. (Foto: Axel Sjöberg.), s. 92—93.
[5.] S:t Gertrudsgränden. (Foto: C. V Roikjer.), s. 94—95.
[6.] Bagersgatan. (Foto: Axel Sjöberg.), s. 96—97.

64. Stölden hos apotekare Dieterich. En kriminalhistoria från 1680-talet, som på sin tid väckte stor uppståndelse i Malmö.
SDS 1/5 1941
Jfr nr 82, s. 171—177.

65. En gammal gårds historia. Några anteckningar i samband med fyndet av portbjälken vid Larochegatan,
SDS 22/6 1941
Jfr nr 82, s. 165—170.

1942

66. Bilder från det gamla Malmö.
MFÅ 1942, s. 117—132.

67. Undersökning rörande kapellbeteckningar i S:t Petri kyrka.
MFÅ 1942, s. 48—58.

1943

68. Ett resande teatersällskap på 1790-talet.
MFÅ 1943, s. 72—94.

69. Ett par bräder från S:t Petri kyrkas vind. ["Skomakare Embetetz likbåhr uthi Malmö".]
SDS 28/2 1943.
Jfr nr 82, s. 178—181

70. Om högaltaret i S:t Petri kyrka.
SDS 2/6 1932.
Jfr nr 82, s. 182—188.

71 Kungaporträtten på Malmö rådhus.
SDS 16/7 1943.
Jfr nr 82, s. 189—196.

72. Karyatiderna från S:t Petri gamla läktare.
SDS 2/12 1943.
Jfr nr 82, s. 197—201

73. Malmö medborgarebeväpning.
Malmö försvar genom tiderna, Malmö 1944, s. 37—40. 1944

74. En gravsten från Landskrona i Malmö S:t Petri kyrka. [Malmström.]
MFÅ 1944, s. 70—75.

75. Jörgen Sonnes målning med motiv från S:t Petri kyrka i Malmö. Försättsplansch med text.
MFÅ 1944, s. 3—4.

76. Kring en gammal Malmöindustri. [Manufakturaktiebolaget i Malmö.] [Tills. m. Gösta Lindeberg.] Malmö 1945, 4:o, 159 s. [E. Bager: Två gamla fabrikskvarters historia, s. 89—159.] 1945
Rec. i DN 5/8 1945 av B. Boëthius, i SDS 17/4 1945 av S. Bolin, i SvD 3/4 1945 av [H. E.] K[jell]b[er]g.

77. Johan Henrik Dieden (1808—1879)
Svenskt biografiskt lexikon 11, Sthlm 1945, s. 230—232.

78. Nicolas Grå, en malmökonstnär på 1700-talet.
MFÅ 1945, s. 55—62.

79. Unikt fynd till Malmö museum. [Bislagsstenen från villa Framnäs.]
SDS 16/6 1945.
Jfr nr 82, s. 202—206.

80. S:t Petri kyrka. 1946
Svenska stadsmonografier: Malmö, Uppsala 1946, s. 21—33.
Jfr nr 123.

81 Sally Henriques målning av "Swenska kyrkan i Malmö" Försättsplansch med text.
MFÅ 1946, s. 2—4.

82. Med penna och ritstift, Malmöhistoriska skisser [Till Einar Bager på 60-årsdagen den 19/4 1947.] [Red. Ernst Fischer och Leif Ljungberg.] [Personregister av Leif Ljungberg.] Malmö 1947, 4:o, 216 s. 1947
Jfr nrs 10, 15, 16, 18, 20, 22, 23, 24, 27, 28, 29, 32, 34, 36, 46, 47, 50, 51, 55, 60, 61, 64, 65, 69, 70, 71, 72, 79.
Rec. i Sk. Aftonbladet 24/4 1947 av E. Bodman, i SDS 13/12 1947 av B. Engström.

83. Bilder från det forna Malmö. Malmö 1947, Tvär 4:o, 16 planscher
Rec. i SDS 3/12 1947 av H. Dh[ejn]e, i Sk. Aftonbladet 18/11 1947 av E. Bodman.

84. Namngivning i Malmö under äldre tid.
MFÅ 1947, s. 6—10.

1948

85. S:t Petri kyrka. Malmö 1948, 8:o, 24 s. [Nytryck av nr 80.]
Jfr nrs 132 och 159.

86. En gammal malmögårds historia.
Sparbanken Bikupan i Malmö 1873—1948, Malmö 1948, s. 85—126.

87. Kleins skissbok och Hofverbergs bilderbok.
MFÅ 1948, s. 35—45.

1949

88. Ebbe Svenburg· Gamla Malmö genom konstnärsögon. Malmö 1949. Inledning av Einar Bager, s. 7—9.
Jfr nr 147.

89. Lembkeska gården. En orientering kring en gårdsbeskrivning från år 1732.
MFÅ 1949, s. 113—140.

90. Votivskeppet i S:t Petri kyrka.
Malmö S:t Petri församlingsblad 1949, nr 97, s. 2—3.

91 Predikstolen i Petri kyrka.
SDS 5/2 1949.

92. Källare från medeltiden funnen i hus vid Kalendegatan i Malmö. [Kalendegatan 3.]
SDS 15/6 1949.

1950

93. De höje kledeboder
MFÅ 1950, s. 57—67.

94. Epitafierna i S:t Petri kyrka. En utredning rörande deras ursprungliga plats.
MFÅ 1950, s. 16—27.

95. Lorens Knatt. [Byggmästare, malmöborgare.]
SDS 15/3 1950.

96. "En sten i upphögdt arbete" Västergatsfynd. Dolt under putsen i 130 år. [Rosenvingehuset.]
SDS 13/10 1950.

97. Omistligt byggnadshistoriskt minnesmärke. Rosenvingeska huset knackas fram i Malmö.
SDS 5/11 1950.

1951

98. Rosenvingeska huset.
MFÅ 1951, s. 6—51
Jfr nrs 104 och 193.
Rec. i Rig 1951, s. 131—134 av N. G. Sandblad.

99. 1537 års kalk.
Malmö S:t Petri församlingsblad 1951, nr 105, s. 1—2.
Jfr nrs 34 och 82, s. 105—109.

100. Rosenvingeska husets fasad har återställts. Byggnadens inre fullkomlig skattkammare.
SDS 15/2 1951

101 Ett unikt malmöfynd. [Takpannor i Rosenvingehuset.]
SDS 27/5 1951

102. De rosenvingeska tapeterna.
SDS 1/7 1951

103. En märkvärdig väggmålning. [Rosenvingehuset.]
SDS 25/11 1951

104. Rosenvingeska huset. Väggmålningar och byggnadsdetaljer 1952
MFÅ 1952, s. 41—82.
Jfr nrs 98 och 193.

105. Fynd från Malmö äldsta kyrka? [Romanska kapitäl i Dringenbergskällaren.]
SDS 11/1 1952.

106. Jesuiterna i Malmö. [Arnoldus Weisviller; 1624.]
SDS 16/3 1952.

107. "Friska tiggare med våld till barnhuset." När pesten härjade i Malmö och stadsläkaren "retirerade" till landet. Några anteckningar kring en gravsten vid Caroli kyrka.
SDS 2/11 1952.

108. En medeltida källare vid Östergatan. [Hörnet Öster- och Mäster Nilsgatorna.]
SDS 23/11 1952.

109. Kring två malmöguldsmeder [Niels Jeppesön Guldsmed och Hans Ollsen Guldsmed.] 1953
MFÅ 1953, s. 57—67.

110. Nyfunnet medeltidshus vid Kalendegatan. ["Beijerska huset".]
SDS 8/2 1953.
Jfr nr 111.

111 Konserverade medeltidsnischer
SDS 26/4 1953.
Jfr nr 110.

112. Malmö äldsta rådhus och "Diskonten"
SDS 6/12 1953.

113. 300-årigt nytt i S:t Petri kyrka. [Epitafieinskrifter.]
SDS 13/12 1953.

114. "Nya staden" och "Gamla staden" 1954
MFÅ 1954, s. 33—54.

115. Tand- och fotvård på gammalt malmölejon. [Gleerupska husets skulpturer.]
SDS 5/5 1954.

1955

116. [Om inventering av värdefull äldre bebyggelse i Malmö.] [Kulturbyggnadskommitténs utlåtande.] [Anon.]
Stadsfullmäktiges i Malmö handlingar. Bihang 1955 nr 19. Bil. A, s. 10—17.

117. Carstens Dockes koffert.
Finn, Malmö 1955, s. 35—38.

118. Hans Villius: Glimtar från det gamla Malmö. Malmö 1955. Förord av Einar Bager, s. 7.

119. Gleerupska skulpturerna och Lauritz Hattemagers bomärke.
MFÅ 1955, s. 37—49, 2 tab.-bl.

120. Kyrkobänkslängder.
SDS 7/1 1955.

121 Ett 150-årsjubileum. [AB M. Flensburgs söner.]
SDS 1/10 1955.

122. Den medeltida vapentavlan från Strandporten.
SDS 20/11 1955.

1956

123. Malmö St. Petri Kirche. Malmö 1956, 8:o, 24 s. [Übersetzt von Anne Mattsson, Malmö.]
Jfr nr 80.

124. Basilius Goldsmid Stenhugger och gravstenar i S:t Petri kyrka.
MFÅ 1956, s. 42—61

125. En knutsbal för tvåhundra år sedan.
SDS 8/1 1956.

126. Märklig malmödonation. [Lorens Isac Bager.]
SDS 29/1 1956.

1957

127. Jørgen Kocks Fundats.
Danske Magazin R. 7, Bd 6, H 4, 1957, s. 394—404.
Rec. i Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad 1957, s. 117 av A. Ernst
Jfr nr 57.

128. Trollpackor i Malmö. Urkundernas redovisning av häxprocesserna.
MFÅ 1957, s. 157—167.

129. 1522 års förteckning på malmögårdar.
MFÅ 1957, s. 47—76.

130. "Thottska" korsvirkeshuset vid Östergatan.
SDS 5/2 1957.

1958

131 Malmöhistoria i sten. Beskrivning och avritning av gravstenarna i S:t Petri kyrka och på dess kyrkogård. Malmö 1958, 4:o, 202 s.
Rec. i KvP 16/12 1958 av E. Bodman, i Arbetet 17/12 1958 av A. Fjellander, i SkD 19/1 1959 av E. Frostin, i Personalhistorisk Tidsskrift 1959, s. 180—181 av A. Fabritius, i Trelleborgs Allehanda 20/12 1958 av H. Lindal, i SDS 12/12 1958 och i Rig 42, 1959, s. 27—29 av L. Ljungberg, i DN 1/8 1959 och i Skånes hembygdsförbunds årsbok 1959 s. 108—111 av S. E. Noréen, i Personhistorisk tidskrift 1959, s. 174 av N. L. Rasmusson, i Expressen 13/12 1958 av B. G. Söderberg, i SvD 20/1 1959 av A. Åberg, i Sten, Tidskrift för Sveriges stenindustri 1959 nr 1 av sign. x.

132. St. Peter's church Malmö. A short History and Guide of St. Peter's Church Malmö by C. Montagu Evans M. A. (Cantab.) Based on Dr Einar Bager's "S:t Petri Kyrka, Malmö" Malmö 1958, 8:o, 20 s.
Jfr nr 85.

133. Ordspråk och talesätt. Småplock ur gamla handlingar
MFÅ 1958, s. 46—49.

134. Thottska huset.
MFÅ 1958, s. 136—139.

135. Ett 1500-talshus i rådhuskvarteret.
SDS 20/3 1958.

136. Medeltidskällaren i rådhuskvarteret.
SDS 25/4 1958.

137. Carl Stephan Bennets målning av norra sidoskeppet i S:t Petri kyrka. [Färgbild med text.] 1959
MFÅ 1959, s. 5—6.

138. Jens Lauritszön. En malmöbos levnadsöde på 1500-talet.
MFÅ 1959, s. 24—39.

139. Återfunnen interiör av S:t Petri kyrka. [C. S. Bennets målning av norra sidoskeppet i S:t Petri kyrka.]
SDS 27/1 1959.

140. Eske Bille och Bergenhus län 1534—37. Fragment i Malmö stadsarkiv 1960
Danske Magazin R. 8, Bd 1, H 3, 1960, s. 177—192.

141 Carl Stephan Bennets interiör från S:t Petri kyrka. [Färgbild med text.] [Sign..] E. B.
MFÅ 1960, s. 9—10.

142. Tingmän och tingsnämnder.
MFÅ 1960, s. 11—20.

143. Flynderborg — Malmö äldsta slott? Kan ge stadens historia en fast orienteringspunkt.
SDS 14/2 1960.

144. Myntergården — slottet före slottet.
SDS 7/3 1960.

145. Hemlösa statyetter i S:t Petri nu åter på sin gamla plats. [Epitafiefigurerna.]
SDS 17/4 1960.

146. Rest från 1400-talets Malmö påträffad. Stympat kryssvalv kvar från kungligt fogdehus. [Dringenbergska gården.]
SDS 2/10 1960.

147. Ebbe Svenburg· Gamla Malmö genom konstnärsögon. 2 uppl., Malmö 1961 Inledning av Einar Bager, s. 7—9. 1961
Jfr nr 88.

148. Malmö adresskalender år 1519. Lyder van Fredens skattelängder i topografisk belysning.
MFÅ 1961, s. 26—46.
Rec. i HT 1962, s. 223 av B. Lager.

149. Claus Mortensen Töndebinders bibel.
Malmö S:t Petri församlingsblad 1961, nr 4, s. 3.

150. En olöst gåta i gammalt Malmöspråk. [på gata — i gränd.]
SDS 5/5 1961

1962

151 Råttor, möss och annat smått i Malmö före Roskildefreden. Plock ur bouppteckningar.
Svärdfejare och själamord. En festskrift till Malmö nation, Malmö 1962, s. 105—109.

152. Några glimtar från malmösjöfartens historia.
MFÅ 1962, s. 12—33.

153. Ett och annat om S:t Annas kapell.
Malmö S:t Petri församlingsblad 1962, nr 4, s. 3.

154. Alexander Roslins födelsenotis en förfalskning.
SDS 9/1 1962.

155. Från Alexander Roslins barndomsår.
SDS 14/1 1962.

156. Talades det skånska i 1500-talets Malmö?
SDS 3/2 1962.

157. Gravstenarna i S:t Anne kapell.
SDS 30/10 1962.

1963

158. Bertil Widerberg: Kameran minns. Fotografi i Malmö 1843—1870. [Sydsvenska Dagbladets årsbok 1964.] Malmö 1963. Inledning av Einar Bager, s. 5.

159. S:t Petri kyrka. 2 uppl. Malmö 1963, 8:o, 24 s.
Jfr nr 85.

160. Den bagerska släktgården.
MFÅ 1963, s. 15—28.

161 Den äldsta beskrivningen av Limhamns kalkbruk.
Limhamniana 1963, s. 41—45.

162. Gravstensfynden i S:t Petri kyrka.
Malmö S:t Petri församlingsblad 1963, nr 2, s. 1—3.

163. Claus Mortensen — några anteckningar [Jfr Bengt Åke Häger: Är Claus Mortensen icke värdig? Arbetet 9/2 1963.]
SDS 14/2 1963.
Jfr nrs 165 och 166.

164. Möte med anfader [Börge Joensen Bagers gravsten.]
SDS 19/2 1963.

165. Claus Mortensen — några anteckningar. [Jfr Helge Andersson, Frans Vormodsen eller Claus Mortensen? SDS 22/2 1963.]
SDS 26/2 1963.
Jfr nr 163.

166. Frans Vormordsen — Claus Mortensen. [Jfr Krister Gierow· Claus Mortensen eller Frans Vormordsen. SDS 1/3 1963.]
SDS 3/3 1963.
Jfr nr 163.

167. Jörgen Kocks gravsten åter till heders.
SDS 24/3 1963.

168. Vattenkonsten på Stortorget i Malmö.
SDS 13/5 1963.

169. Från hästemölla till sparbank. [Ekströmska huset och Jacob Davidsens gård — Aspegrenska huset.] [Utg. av Malmö Sparbank Bikupan.] Malmö 1964, 15 s. 1964

170. Malmöhistoria i sten. II. Beskrivning och avritning av nyfunna gravstenar i S:t Petri kyrka, Malmö 1964, 4:o, 61 s.
Rec. i Biblioteksbladet 1965 nr 5 av P Andersson, i KvP 16/11 1964 av E. Bodman, i Personalhistorisk Tidsskrift 1967, nr 1—2, s. 65 av A. Fabritius, i Arbetet 5/1 1965 av A. Fjellander, i SDS 19/12 1964 av O. Helander, i Trelleborgs Allehanda 18/11 1964 av H. Lindal, i Lunds veckoblad, Kristianstadsbladet, Mellersta Skåne och Ystads Allehanda 21/11 1964 av N. Ludvig, i Personhistorisk tidskrift 1964, s. 205 av N. L. R[asmusso]n, i Meddelanden från Svenska Prästförbundet 1965, nr 1 av H. Schlyter.

171 Diversehandel på 1500-talet.
MFÅ 1964, s. 16—22.

172. Varför har de tidigaste bouppteckningarna i Malmö bevarats?
MFÅ 1964, s. 11—15.

173. Basilisken i Hyllie.
SDS 8/11 1964.

174. Rönneholm och Isac Beckström.
SDS 8/11 1964.

175. "Rim" och reson. Några anteckningar om en förfader [Haquin Bager.] 1965
Att minnas i en stad. [Utg. av Malmö nation.] Lund 1965, s. 43—51

176. Hantverkarnas vederdop.
MFÅ 1965, s. 9—19.

177. Henrik Dringenberg, en storman i det medeltida Malmö.
Malmö S:t Petri församlingsblad 1965, nr 1, s. 1—2.

178. Nekrolog över reformatorn Claus Mortensens hus.
SDS 12/2 1965.

179. Albrecht Dürer och krämarkapellet i S:t Petri.
SDS 21/3 1965.

180. Claus Mortensens altarbord funnet.
SDS 11/5 1965.

1966

181 Malmöhistoria i sten. III.
MFÅ 1966, s. 10—28.

182. Vagnmannastrejken i Malmö.
SDS 3/1 1966.

183. S:t Petri kyrka ger fynd i rad.
SDS 26/5 1966.

1967

184. Tankar om Lilla torg. [Tills. m. Hans Dhejne.] [Utg. av Jörgen Faxe.] Malmö 1967, 8:o. [E. Bager· När byggdes det Faxeska huset? En utredning, s. 3—9, 11.]

185. Verket finner sin mästare.
MFÅ 1967, s. 8—15.

186. En nyfunnen Malmöbild. [Gustav Adolfs torg på 1840-talet.]
SDS 25/2 1967.

187. Rokoko i Rosenvingehuset — märkligt tapetfynd i Malmö.
SDS 19/3 1967.

188. Ett återförenat par. [Bislagsstenarna från Jörgen Kocks hus.]
SDS 18/5 1967.

189. Kyrkomålaren Eghils sorgliga ändalykt.
SDS 20/11 1967.
Jfr nr 195.

1968

190. Malmö bytingsbok 1588—90. [Jämte kommentar.]
Malmö tingbøger 1577—83 og 1588—90. Udgivet ved Leif Ljungberg og Einar Bager, i samarbejde med Erik Kroman. (Selskabet for Udgivelse af Kilder til Dansk Historie), Khvn 1968, s. 193—288, 397—412 (Lokalhistoriska noter)
Rec. i Historie, Jyske samlinger, N. R. VIII, 2, 1969, s. 260 av O. Degn, i Kristeligt Dagblad 25/7 1968 av P. Holt, i SDS 26/7 1968 av K. E. Löfqvist.

191 Ystadshistoria i sten. [Anm.: S. Carlquist och G. Borg: Ystadshistoria i sten. Ystads fornminnesförenings skrift XII, Ystad 1967.]
SDS 27/1 1968.

192. Kruseska källaren i Malmö.
SDS 11/12 1968.

1969

193. Rosenvingeska huset. [Utg. av G. & L. Beijer AB, Malmö.] [Omredigerad och utökad upplaga av artiklar i MFÅ 1951 och 1952.] Malmö 1969, 82 s.
Rec. i SkD 14/11 1969 av H. Andersson, i SDS 25/11 1969 av B. Widerberg.
Jfr nrs 98 och 104.

194. Ett nyförvärv i Rosenvingehuset. [Detalj av altartavla, Christian II och drottning Elisabet.] [Färgbild med text.]
MFÅ 1969, s. 8—10.

195. Kyrkomålaren Eghils sorgliga ändalykt. [Jfr kommentar av Rune Norberg, s. 27—31.]
Ångermanland 11, 1969, s. 24—26.
Jfr nr 189.

196. Vardagsglimtar från Malmö i forna dagar
MFÅ 1969, s. 25—36.

197. Ur Rosenvingehusets annaler. [Ingrid Margareta Berg, Erik von Oldenschiöld, Martin Thræne.]
SDS 5/4 1969.

198. Diedenska huset. 1970
MFÅ 1970, s. 21—30.
Jfr nr 202.

199. Jacob Guldsmeds silversked.
MFÅ 1970, s. 132.
Jfr nr 200.

200. Jacob Nielsen Guldsmeds silversked.
SDS 3/7 1970.
Jfr nr 199.

201 Malmö byggnadshistoria till 1820. 1971
Malmö stads historia. I [Utg. av Malmö kommun.] Malmö 1971, s. 255—406.
Rec. i Folkbladet Östgöten 5/8 1971 av N. Berman, i Arbetet 17/6 1971 av G. Bringmark, i Bokrevy 1971, nr 8, av G. Källqvist, i SkD 17/6 1971 av W Larsson, i SDS 12/7 1971 av K. E. Löfqvist, i Elbogen, medlemsblad för Malmö fornminnesförening 1972 nr 1 av Th. Munck af Rosenschöld, i KvP 17/6 1971 av L. A. Norborg, i GHT 16/11 1971 av G. Rinaldo, i Sydöstra Sveriges Dagblad 29/9 1971 och Tidskrift för Svenska Folkhögskolan 1972 nr 1 av K. L. de Vylder, i SvD 10/7 1971 av A. Åberg.

202. Diedenska huset genom tiderna. [Utg. av Malmö Sparbank Bikupan.] Malmö 1971, 24 s. [S. 15—24 omtryck av nr 198.]

203. Ett tillfälligt sammanträffande 1840. Ur Johan Peter Bagers resedagbok. Med kommentar av Einar Bager.
MFÅ 1971, s. 9—14.

204. Siegbahnska-Diedenska huset.
SDS 13/3 1971

205. Jag har inte vaktat svin med dig! ["Du" ett pronomen med öden.]
SDS 29/5 1971

206. Malmø stadsbog 1549—1559. Rådstuerettens, Bytingets og Toldbodrettens protokol. Udgivet ved Einar Bager. [Med textkritiska noter, lokalhistoriska notiser, överhetspersoner, ordförklaringar, personregister och ortregister av Einar Bager.] (Selskabet for Udgivelser af Kilder til Dansk Historie.) Kvhn 1972, XII, 506 s. 1972

Redaktionella arbeten

207. Malmö Fornminnesförening. Årsskrift. [MFÅ.] 1933.

208. Malmö genom 600 år. Skildringar och bilder ur stadens historia. [Red. tills. m. E. Wrangel, L. Ljungberg, N. G. Sandblad, S. A. Svensson.] Malmö 1940, 269 s.

Rec. i Sk. Aftonbladet 20/3 1940 av E. Bodman, i SDS 17/3 1940 av H. Emilson, i SkD 21/3 och 23/3 1940 av O. Groothoff, i Stockholmstidningen 26/6 1940 av A. Ö[sterling], i Arbetet 29/3 1940 [Anon.].

209. Leif Ljungberg: Ur djupa källarvalven. Kulturhistoriska skisser från Malmö och annorstädes. Malmö 1950, 151 s.

Rec. i KvP 19/4 1950 av E. Bodman, i Arbetet 12/4 1950 av A. Fj[ellande]r, i SkD 18/4 1950 av [O.] L[indskough], i SDS 13/5 1950 av S. Svensson, i SvD 23/7 1950 av G. S[ylwa]n, i N. Skånes tidningar 26/5 1950 av sign N. W

210. Finn. [Utg. av Lukasgillet i Lund.] [Red. tills. m. M. Emond, E. Hansen, R. Josephson, A. Jørgensen, S. Stomberg, E. Struckmann, A. Werin, A. Österling.] Malmö 1955, 284 s.

211 Malmö Rådstueprotokol (stadsbok) 1503—1548. Udgivet ved Erik Kroman i samarbejde med Leif Ljungberg og Einar Bager. (Selskabet for Udgivelser af Kilder til Dansk Historie.) Kvhn 1965, IX, 373, 2 s.

Rec. i DHT, R. XII, Bd 2, 1966—67, s. 453—458 av E. Andersen, i Information 2/8 1965 av T Dahlerup, i Berl. Aftenavis 25/6 1965 av P Hansen, i Berl. Tidende 23/7 1965 av K. Hvidt, i SDS 6/7 1965 av K. E. Löfqvist, i Historie, Jyske Samlinger, N. R. VII, 1, 1966, s. 129—130 av H. Paludan, i Kristeligt Dagblad 22/3 1966 av L. Rerup.

Malmö Fornminnesförenings verksamhet 1971

Årsmöte

Ordinarie årsmöte hölls den 26 april 1971 på Sjömansgården, Fiskehamnsgatan 3. Efter sedvanliga årsmötesförhandlingar höll professor Olof Hasslöf föredrag över ämnet "Farkoster, sjöfart och fiske i vårt gamla Danmark" Till årsmötet hade ca 100 medlemmar infunnit sig. Efter föredraget visades Sjömansgårdens lokaler varefter föreningen samlades till en enkel supé.

Styrelse

Styrelsen har under året sammanträtt den 1 mars och den 6 december.

Styrelsens sammansättning har varit oförändrad.

F d. borgmästaren THOMAS MUNCK AF ROSENSCHÖLD, ordförande, direktören JOHN HAIN, vice ordförande och kassaförvaltare, advokaten KJELL Å. MODÉER, sekreterare, arkitekt SAR STURE KELFVE och fru KARIN RYDBECK med redaktören BERTIL WIDERBERG och skriftställaren HELGE ANDERSSON som suppleanter

Utflykter m. m.

Själland hade valts som mål för den traditionella vårutfärden, som ägde rum på Kristi Himmelsfärdsdag den 20 maj. Ett hundratal medlemmar medföljde på resan. I abonnerade bussar ställdes färden via Limhamn—Dragör till Roskilde där de ur Roskildefjorden bärgade vikingaskeppen i Vikingeskibshallen förevisades under sakkunnig ledning. Även domkyrkan besågs före lunchuppehållet på Lindenborgs Kro, väster om Roskilde. Eftermiddagen ägnades åt interiörbesök på lustslottet Jägerspris, Fredrik VII:s och grevinnan Danners sommarresidens. Alternativt gavs möjlighet för deltagarna att besöka konstnären J F Willumsens museum i Fredrikssund. Återfärden till Malmö skedde via Dragör—Limhamn. Ordföranden och sekreteraren var reseledare.

Den länge förutskickade weekendresan till Lübeck ägde rum den 24—26 september och ett 35-tal medlemmar deltog. Avfärd skedde på fredagseftermiddagen med m/f Malmöhus, och deltagarna anlände med tåg på kvällen till Lübeck varvid inkvartering skedde på Hotel Lindenhof. Förmiddagen ägnades sightseeing varvid Rathaus, Marienkirche och Thomas Manns Bud-

denbrockhaus besöktes. Lunchen intogs i Haus der Schiffergesellschafts välkända lokaler. På väg till S:t Annen-Museums imponerande kulturskatter passerades Heiligen Geist Hospital samt Katarinen- och Aegidienkirche. Den gemensamma dagen avslutades därefter på Café Niederegger, och en del av gruppen återvände på kvällen till Malmö, medan de kvarvarande bl. a. ägnade lördagskvällen åt teaterbesök och supé på Schabbelhaus. Ordföranden och sekreteraren var reseledare på utfärden.

Lördagen den 20 november gjorde föreningen en höstutfärd i abonnerade bussar till det nya Malmö. Ca 90 medlemmar hade hörsammat kallelsen och infann sig kl. 10 vid det nya klockspelet vid Kompanigatan där musikledare Henk de Koster gav en kort konsert, varefter rundturen ägde rum i abonnerade bussar. Sakkunniga guider från stadsplanekontoret medföljde på resan. Bl. a. besågs Möllevångsgården, Rosengård samt de nya södra stadsdelarna Lindängen, Högaholm, Södertorp och Kroksbäck. Ett uppehåll gjordes vid hotell Stranden i Limhamn, där kaffeborden stod dukade. Utfärden avslutades med en tur genom de stora nyanlagda hamnområdena.

Vid Malmö stadsbiblioteks sommarutställning i anslutning till Malmö stads historia band 1 deltog Fornminnesföreningen med en monter, där reklamblad och medlemsbladet Elbogen utdelades.

Årsskrift

Årsskriften utkom den 24 januari 1972.

Liksom tidigare år har årsskriften tryckts på Lundgrens Söner boktryckeri som välvilligt beviljat rabatt på tryckningskostnaderna. Från Malmö Förskönings- och Planteringsförening har lämnats väsentligt bidrag till tryckningskostnaderna. Vidare har Syskonen Willers stipendiefond vid Lunds universitet bidragit till tryckningskostnaderna av Hans Ersgårds artikel i årsskriften.

Medlemsbladet Elbogen

Styrelsen har vid sammanträde den 1 mars 1971 beslutat, att föreningen jämte årsskriften skall utgiva en periodisk skrift. Denna har vid justitiedepartementet inregistrerats med namnet "Elbogen medlemsblad för Malmö fornminnesförening" Ansvarig utgivare är ordföranden och som redaktör har under året sekreteraren fungerat.

Elbogen har under året utkommit med fyra nummer, vilka utsänts den 16/4, 17/5, 12/8 och 12/11 1971

Medlemsantal

Under året har föreningens medlemsantal utgjorts av 3 hedersledamöter, 4 ständiga och 1.030 betalande medlemmar, därav 132 s. k. familjemedlemmar, eller tillsammans 1.037, vilket utgör en ökning med 199.

Donation

Föreningen har under året från fru Elisabeth Berntons dödsbo, Stockholm, erhållit femtusen kronor, utgörande legat enligt ett av den avlidna den 8 november 1945 dagtecknat testamente. Den avlidna och hennes framlidne make, fil. dr. Allan Bernton var alltsedan 1930-talets mitt intresserade medlemmar av föreningen.

Balanskonto

Föreningens balanskonto per den 31 december utgjorde:

Tillgångar

Aktier		
81 aktier i ASEA	6.665 —	
55 „ „ Sv. Handelsbanken	8.000. —	
40 „ „ Cardo AB	3.827 —	
65 „ „ Skand. Ensk. banken	10.270: —	
30 „ „ AB Sv Fläktfabriken	6.216. —	
50 „ „ Skandia	6.070 —	
27 „ „ Custos	4.719: —	
11 „ „ Öresund	2.200 —	47.967: —
1 st premieobligation av 1963		100: —
Banktillgodohavanden		24.683 27
Postgiro		357 26
Diverse fordringar		6.750: —
	Kronor	79.857 53

Skulder

Berghska Fonden	2.785 —
Leif Ljungbergs Fond	2.047 —
Anna Lisa och Sven Eric Lundgrens Fond	13.785 —
Emil och Iris Schelins Fond	6.705 —
Elisabeth Berntons Fond	5.257: —
Diverse skulder	9.145 —
Kapitalbehållning	40.133: 53
Kronor	79.857 53

På farmor Amalias tid . . .

Årets färgbild har dubbel aktualitet. Dels är motivet hämtat från den Bagerska gården vid Östergatan, där nu fritidskvarteret S:t Gertrud sedan november 1972 slagit upp portarna för de först färdigställda byggnaderna, och där fornminnesföreningen deltog i invigningsutställningen under mottot "Bevarad Malmömiljö" (jfr Elbogen 4. 1972) Dels är konstnären föreningens nestor och hedersledamot Einar Bager Han har i många årsskrifter kommenterat de färgbilder, som sedan fyrtiotalets början införts i årsskriften. I år har han ställt en liten opublicerad akvarell till redaktionens förfogande. Akvarellens tillkomstår är 1925. Den härrör således från en tidsperiod då konstnären Einar Bagers publicistiska penna ännu ej börjat konkurrera med konstnärspenseln.

Akvarellen har ett äldre foto till grund och visar den Bagerska gårdsinteriören som den såg ut på 1890-talet. I gården residerade vid denna tid Amalia Bager (1827—1904), dotter till landskamreraren och kammarrättsrådet Eberhard Quensel och änka efter handlanden Johan Peter Bager (1818—1888)

De båda avbildade huskropparna uppfördes av handlanden Jonas Lundin och stod färdiga 1803. Korsvirkeslängan till vänster vetter åt Bagersgatan och empirebyggnaden i fonden är östergatshuset. Under Johan Peter Bagers tid hade vissa exteriöra förändringar ägt rum i korsvirkesbyggnaden. Exempelvis hade under homejan på gårdssidan tidigare varit en port som igenmurats. — Fortfarande, även efter det att Malmö kommun 1970 förvärvat fastigheten, disponerar Einar Bager det kontor, som alltsedan 1800-talets mitt varit familjens. Kontoret är inrymt bakom de två bortersta fönsterna i korsvirkeslängans bottenvåning i hörnet mot östergatshuset. Två ingångar till kontoret finnes, en ifrån gården och en ifrån Bagersgatan. Under Johan Peters tid var detta kontor för hans handelsrörelse, som huvudsakligen ägnades åt spannmålshandel. I den långa längan åt Bagersgatan fanns förutom kontor även brygghus och sädesmagasin. Totalt fanns i gården tre dylika magasin för spannmål.

Den på bilden avbildade gumman. föreställer Amalia Bagers gamla trotjänarinna Maria Grönberg.

Den norra (här ej avbildade) längan, kallad lerlängan efter tillverkningssättet (macleanska metoden), uppfördes samtidigt med de andra byggnaderna

av Jonas Lundin. På andra våningen, alltså på samma plats där nu det s k kryddloftet är beläget i det återuppförda från kvarteret Sågen hämtade korsvirkesmagasinet, hade Amalia Bagers fader Eberhard Quensel, som ägde fastigheten mellan åren 1824—46, ett kuriosakabinett, som var hans stolthet. Quensel spelade också följdriktigt en betydelsefull roll i Malmö musei äldre historia. (Jfr E. Fischer i Malmö museum 1841—1941, I, Malmö 1941, s 38 f o. 81)

Allt enligt konstnären, som meddelat dessa notiser kring bilden från familjegården för undertecknad.

Kjell Å Modéer

Vattenmärken 1503 – 1570-talet i Malmö stadsarkiv

Av Einar Bager

I samband med senare tids urkundspublikationer har en tidigare förbigången detalj i vårt arkivmaterial i bokstavlig mening dragits fram i ljuset. Först när man lyfter ett aktstycke mot dagern, ser man en eller annan krumelur teckna sig i ljusskrift mot det mörkare pappret. Kort sagt, det är de vattenmärken, som papperstillverkarna åsatte sin produktion.

Det klassiska verket på vattenmärkenas område är C M Briquets Les filigrans. Dictionnaire historique des marques du papier dès leur apparation vers 1282 jusqu'en 1600. I detta väldiga verk har samlats tusende och åter tusende vattenmärken, i bokstavsordning redovisade efter sina franska benämningar med ett otal varianter. Arkiven i framför allt Mellaneuropa har bidragit till denna samling, medan Norden lämnats utanför. Anledningen härtill är väl, att någon papperstillverkning av betydelse ej förekom här före den i verket angivna tidsgränsen.

Mycken möda har nerlagts på försöken att fastställa tillverkningsorterna för de olika papperssorterna. I vissa fall lämnar vattenmärkena själva besked genom stadsvapen eller tillverkarnas namn. I andra fall har Briquet sökt att med ledning av spridningsområdet inringa dessa typers tillkomstort, ofta blott genom att angiva ungefärlig riktning — nordvästra Franrike, Rhenlandet.

Det avsnitt vattenmärken, som här återges ur Malmö stadsarkivs rika samling av denna art, visar att tillämpningen av sistnämnda metod måste handhavas med viss urskiljning. Malmö låg ju periferiskt i förhållande till de flesta tillverkningsorterna, men det oaktat har ett förvånansvärt stort antal av de i Briquets verk upptagna typerna förr eller senare letat sig hit upp.

Den rikaste sorteringen av denna art finns naturligt nog i våra bouppteckningar Här har samlats icke blott boförteckningarna utan även utredningar av skilda slag, testamenten, kassaböcker, räkningar, brev och annat sådant. Vid granskning av de äldsta handlingarna visar det sig, att pappret mången gång kommit från Frankrike, framför allt från Troyes. Åtskilligt stammar också från Tyskland och här är vi stundom väl underrättade, men när det

t ex gäller ett av de vanligare märkena, en ståtlig tiara av stort format, som Briquet benämner Couronne à diademe, är det blott på grund av dess "distribution", som han gissar på tyskt ursprung. Det finns således många frågor, som alltjämt är obesvarade på detta område.

En av dessa är också, hur pappret kom till Malmö. De små partier, som omnämnes i krämarnas sortiment, hade troligen förvärvats på inköpsresor, som väl oftast hade Lübeck som mål, eller vid affärsbesök från denna stad. Måhända hade de "bogeförere", som då och då fick tillstånd att saluföra sina varor i S:t Petri kyrka, även papper i sitt lager I varje fall fick Hans Bogeförer 1597 7 mark "for en papirsbog, som Mester Hans vdtog till kirkens behouff"

Papprets ursprung uppgives dock först 1592, då det i boupptecknigen efter Herman Reuter nämnes, att i hans lager ingick jämte "graa", "fiin" och "slet pappijr" även "it rijs gemene Norenberger", således den med Nürnbergs stadsvapen märkta vara, som redan sedan ett kvartssekel funnits i marknaden här. Ett annat märke påträffas 1601 i boupptecknigen efter Christiern Nielsen Kremer, "it rijs Rafnsborger pappijr" Detta märke, staden Ravenburgs vapen — en stadsport mellan två torn — hade från 1560 förekommit i en rad varianter. Nu använde man för boupptecknigen dödsboets sålunda märkta papper.

Ett annat populärt märke, "narrenkop" påträffas första gång i vår samling 1557, men först 1648 omtalas ett papper med denna benämning. Köpmannen Peder Bundesen — med epitafium i S:t Petri kyrka — hade en rik sortering av "narenkop papir", som han saluförde i två, kanske tre kvalitéter till 13,10 och 5 mark pr ris, sistnämnda sort "gemen papir" Även här har pappret använts för boupptecknigen. Det kan nämnas, att ännu så sent som 1716 upptages i ett Teutsch-Englisch Lexicon "narrenkappenpapier" såsom en alltjämt gångbar benämning.

I en stor del av boupptecknigarna från 1560-talet ingår ett och annat blad, som märkligt nog tagit omvägen över Norge till vår stad. Det är de länsräkenskaper, som den forne skrivaren på Bergenhus, senare stadsskrivaren i Malmö Jens Lauritzen tagit med sig och vars oskrivna sidor han nu begagnade för sina anteckningar Bland mycket annat får vi i länsräkenskaperna besked om, hur detta papper på 1530-talet kom till Bergenhus. I avräkningarna med köpmännen — väl i regel från Lübeck — förekommer åtskilliga poster av denna vara. Dirick Schonnekamp får sålunda 6 mark för 2 ris papper, Gert Piil 3 mark för ett ris och 12 skilling för 3 "böger", Thomis Rys 2 mark för 18 "böger papir" Här är det av intresse, att vattenmärkena i detta från Bergenhus stammande material återkommer i Malmöhandlingar· ett P, prytt med en blomma, en hand med en krona balanserande på långfingret, en kanna med en blomprydd krona. Vår förväntan, att dessa märken skulle vara av tyskt ursprung, grusas omedelbart av Briquet, som t ex beträf-

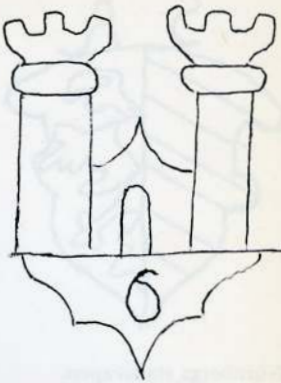

Ravenburgs stadsvapen.

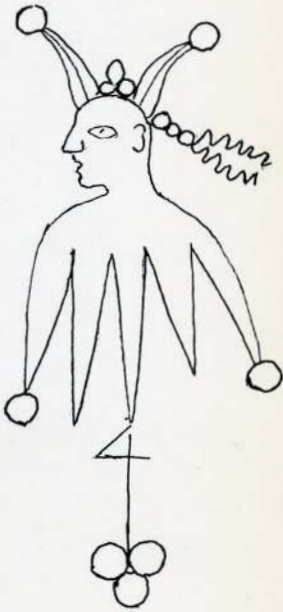

"Narrenkop"

Nürnbergs stadsvapen.

fande handen med kronan bestämt pekar på sydvästra Frankrike, där märket synes ha blivit allmän egendom bland pappersbruken. Pappret transporterades härifrån sjövägen. Man följde i norr kustländerna ända fram till Lübeck. Numera kan således även Norge och Danmark inräknas bland dess domäner

En fullständig redovisning av det bildmaterial av detta slag, som döljer sig i Malmö stadsarkiv, skulle resultera i en visserligen något nedbantad Briquet. Redan det prov, som här hämtats från bouppteckningarnas (Bpt) tidigaste tjugofem år, där dock åtskilliga varianter utelämnats, visar en rikedom på motiv, som verkar helt fantastisk. Till denna redovisning har fogats enstaka märken ur andra källor från 1500-talets förra hälft, stadsböckerna (Stb), kyrkans räkenskaper (Krk), Lyder van Fredens kämnärsräkenskaper (LvF) och Ditlef Enbecks kassabok (DE)

I Lyder van Fredens kämnärsräkenskaper för perioden 1517—20 har årligen införts en utgiftspost för papper Rimligtvis omfattar dessa inköp även pappret i den nu bevarade folianten. Här vållar vattenmärket intet problem. Det är stadsvapnet för Troyes i Champagne, en av det medeltida Frankrikes största handelsplatser. Ett halvsekel framåt påträffar vi ett stort antal märken från tillverkare i denna stad, ofta lätt igenkännliga tack vare deras omtanke att utskriva sina namn. Familjen Denis är särskilt väl företrädd med sitt "fabriksmärke", en getabock på en banderoll med namnen SIMON, SESIMON och EDMOND DENIS. Av andra papperstillverkare i denna stad är NIVELLE, OHNELLE och PINETTE sällsynta gäster i vårt arkiv, medan familjen Lebé, vars verksamhet kan följas från 1461, representeras av såväl sitt i en sköld inskrivna B som det helt utskrivna NICOLAS LEBE.

På samma sätt som familjen Denis' getter möter upp i en brokig flock från välvuxna exemplar till sorgligt degenererade typer, så företer även många andra märken ständigt varierad utformning. Några av våra äldsta och livskraftigaste märken skiftar ständigt gestalt. Den tidigare omnämnda "handen", som Briquet tidigast påträffat 1526, medan vår äldsta stadsbok har detta märke redan 1514, byter icke blott krontyp, utan utför ofta sitt balansnummer med än en stjärna, än en blomma. Stundom är den handskklädd med tillverkarens initialer på ett band kring loven och en siffra i handflatan, i andra fall sträckes den upp ur ärmlinningen, som än är strängt stiliserad, än mera naturtroget veckad. På samma sätt möter vi P-frakturen och "tiaran" i ett stort antal varianter. "Kannan" dukas fram i ett virrvarr av typer, som än har ett, än två öron och på vars välvda buk tillverkaren gärna har satt sina initialer. Även en annan av våra vanligare typer, "sfären", kommer ofta med något nytt från ark till ark.

Några märken har mera sparsamt kommit med i våra samlingar, men även här har typen vid förnyade besök ofta undergått förändringar Den ståtliga "enhörningen" i våra äldsta kyrkoräkenskaper från 1530-talet minskar efterhand icke blott i format utan även i värdighet och förlorar till slut helt sitt

skräckinjagande utseende. En annan sällsynt gäst, "lindormen" med sin krona, hinner med att byta skinn på det fåtal ark, som bär dess signum.

Uppräkningen kunde fortsättas med skepp, stadsvapen, björnar, hela och fläkta örnar och mycket annat, men redan exemplen ovan torde ge en bild av den snårskog, som möter den, som vågar sig in på detta område.

Den tidigare omnämnde stadsskrivaren Jens Lauritzen har helt oavsiktligt gjort en kulturgärning genom sitt tilltag att för bouppteckningarna begagna kasserade handlingar av skiftande slag. Ett och annat av allt detta har redan publicerats såsom de brev, han mottagit från Mogens Gyllenstierna, och ovannämnda räkenskaper från hans tjänstetid på Bergenhus. Hans sparsamhet har onekligen bringat en viss förvirring på det område, som vi här sysslar med. När han sålunda 1564 börjar riva ut någon sida ur en kassajournal för att sedan några år framåt fortsätta med att brandskatta denna tillgång, så visar det sig efter ett par år, att materialet härrör från "Register paa Malmøs stads sisze, indtagen och vdgiffuen af Henrick Smyth in anno MDLV (1555)" Dess vattenmärke, en i detta sammanhang välbefogad björn, kan sålunda tidfästas blott på grund av detta av en slump bevarade titelblad. Vid samma tid, 1564, har titeln på ett annat av hans slaktoffer råkat komma med i en bouppteckning. Det är "1550 Joure boghen" (jordeboken), en ofullbordad skattelängd för ett stort antal Skånebyar Även här får sålunda vattenmärket, en "tiara", backa ur sammanhanget med bouppteckningarna och inordnas 15 år tidigare. För de många blad, som hämtats ur Bergenhus räkenskaper, blir resan ännu längre, stundom hela 30 år.

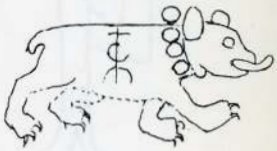

Av denna rapsodiska skildring torde framgå, att studiet av vattenmärken inte hör till de lättare. Därtill kommer rent praktiska svårigheter Ofta är märkena suddiga eller fragmentariska, i andra fall försvåras tydningen genom den skrift, som täcker pappret. Särskilt besvärligt är det ofta, när pappret häftats eller inbundits. Vattenmärket sitter då blott alltför ofta i själva ryggvecket, stundom så hårt inklämt, att det endast delvis kan studeras. Eftersom den gamla regeln "se men inte röra" givetvis ej kan följas vid efterforskandet av vattenmärken, är det i sådana fall så mycket angelägnare att den vetgirige själv ålägger sig stränga spelregler.

Résumé

Les travaux de C. M. Briquet, auteur du grand ouvrage "Les filigranes. Dictionnaire historique des marques du papier dès leur apparition vers 1282 jusqu'en 1600", portent sur les archives de l'Europe centrale et méridionale. Par conséquent, le Danemark et les autres pays nordiques ont été exclus de son champ de recherches (voir Briquet, p. XIII) Or, la présente étude veut combler cette lacune dans une aire très limitée· les marques du papier qui se trouvent reproduites ici sont exclusivement tirées de documents conservés dans les Archives de la ville de Malmö. Parmi les fonds de celles-ci, les inventaires de succession (Bpt) — à partir de 1546 — constituent un matériel abondant. De même, les registres de la ville (Stb), les livres de comptes paroissiaux (Krk), ceux du trésorier municipale (LvF) et celui de Ditlef Enbeck (DE) contiennent des filigranes relativement anciennes. La recherche s'étend jusqu'au début des années 1570, époque où cesse l'importation de papier de fabrication française. Sous chaque calque on trouve un renvoi au numéro correspondant chez Briquet (Br)

Enligt Briquet har här redovisade vattenmärken följande ursprung:

s I o II	P-fraktur	Vogeserna och Elsass
II, III	hand	franskt ursprung
IV, V	kanna	franskt ursprung
V, VI	get	Troyes
VI	enhörning	franskt ursprung
VII, VIII, IX	tiara	tyskt ursprung
IX	björn	Lothringen, Geneve
IX	narrkåpa	övre Rhentrakten
X	orm	sydvästra Frankrike, Angouleme
X	oxe	Mecklenburg
X	basilisk	Basel
X	init. I C	franskt ursprung
XI	Nicolas Lebé, C. Pinette, Ohnelle, J. Nivelle	Troyes
XI	stadsport	Ravensburg
XII	skepp	Angoumois, sydvästra Frankrike
XII	sfär	Angoumois, sydvästra Frankrike
XII	fisk	Champagne
XII	tupp	Troyes, Nivelle
XIII	stadsvapen	Troyes
XIII	stadsvapen	Fontaine pres Bar-sur-Aube Troyes
XIII	stadsvapen med svärd	franskt ursprung
XIII	stadsvapen med örnhuvud	Freiburg im Breisgau, Baden
XIV	sköld med Plus oultre	Rhentrakten
XV	sköld med R	Regensburg
XV	sköld med delat fält	Nürnberg

Till bildunderskrifterna har fogats nummer enligt Briquets (Br) förteckning.

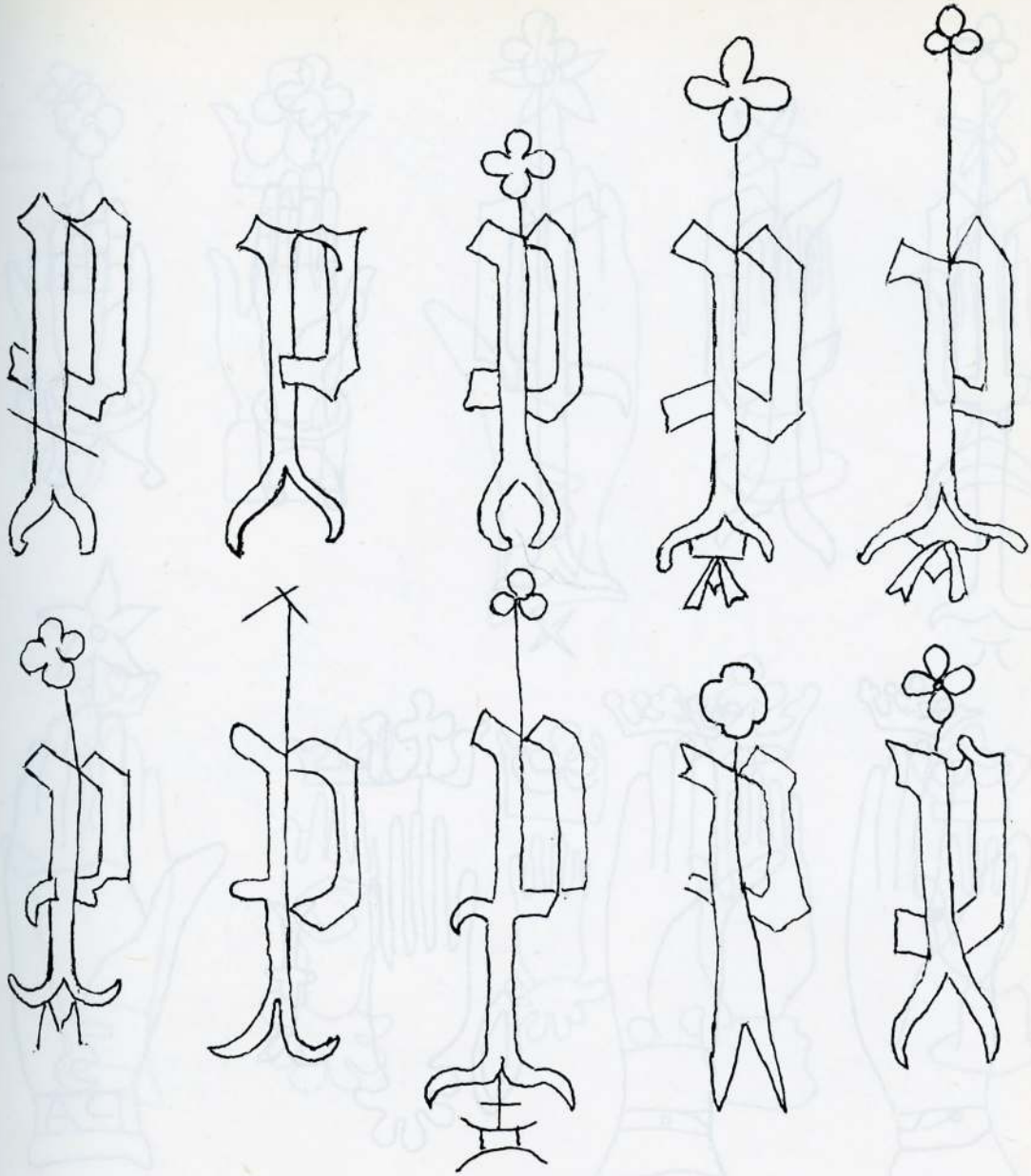

I Stb 1503	Krk 1537	Stb 1539	Krk 1544	Krk 1544
Br 8573		Br 8627	Br 8838	
Bpt 1549:6	Bpt 1557:17	Bpt 1558:98	Bpt 1564:68	Bpt 1564:74
Br 8851	Br 8785	Br 8870	Br 8641	

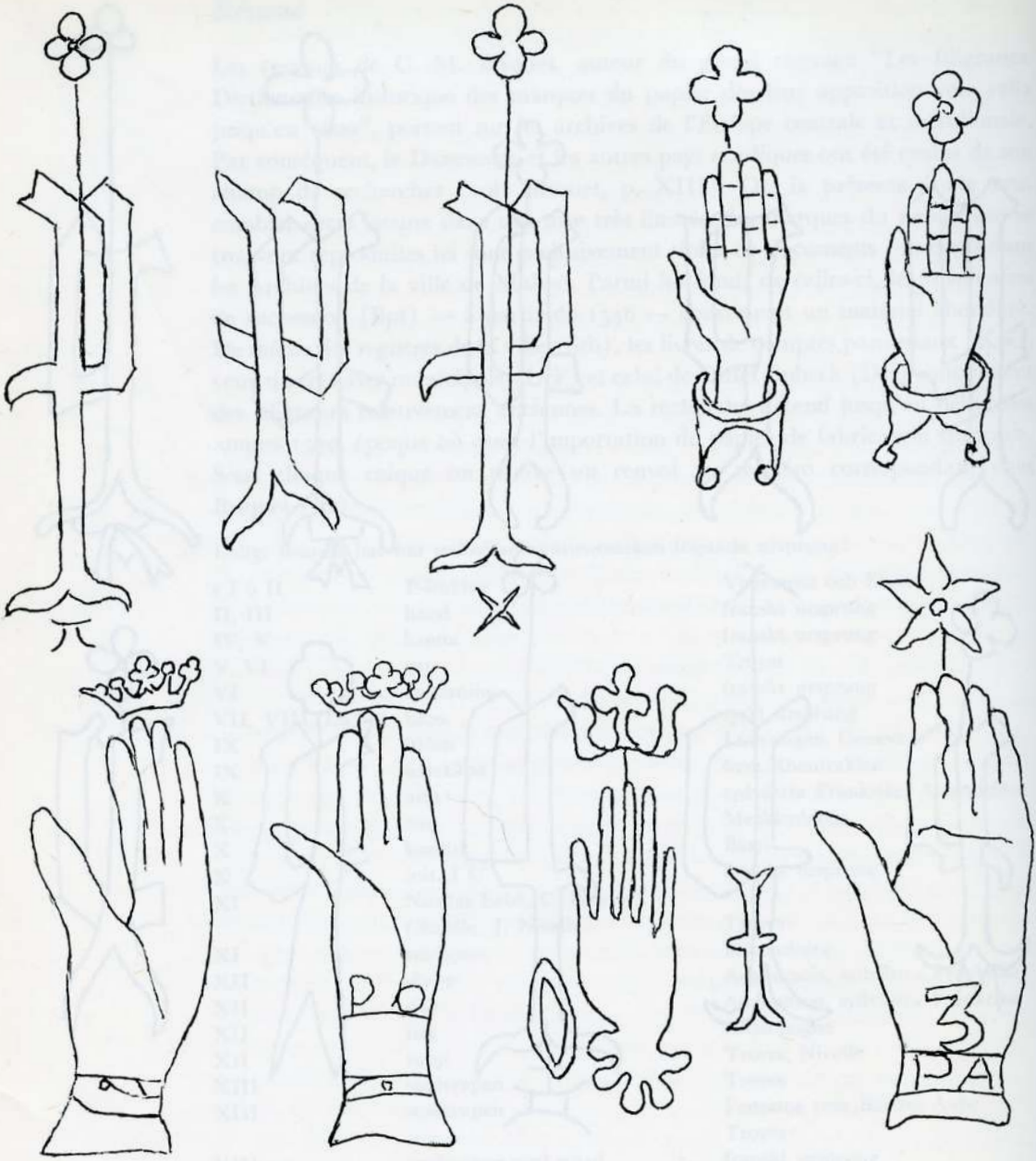

II Bpt 1564:77
Stb 1539

Bpt 1567:93
Br 8534
Krk 1539

Bpt 1567:96
Krk 1542

Stb 1514
Br 11426
Bpt 1548:6

Stb 1532

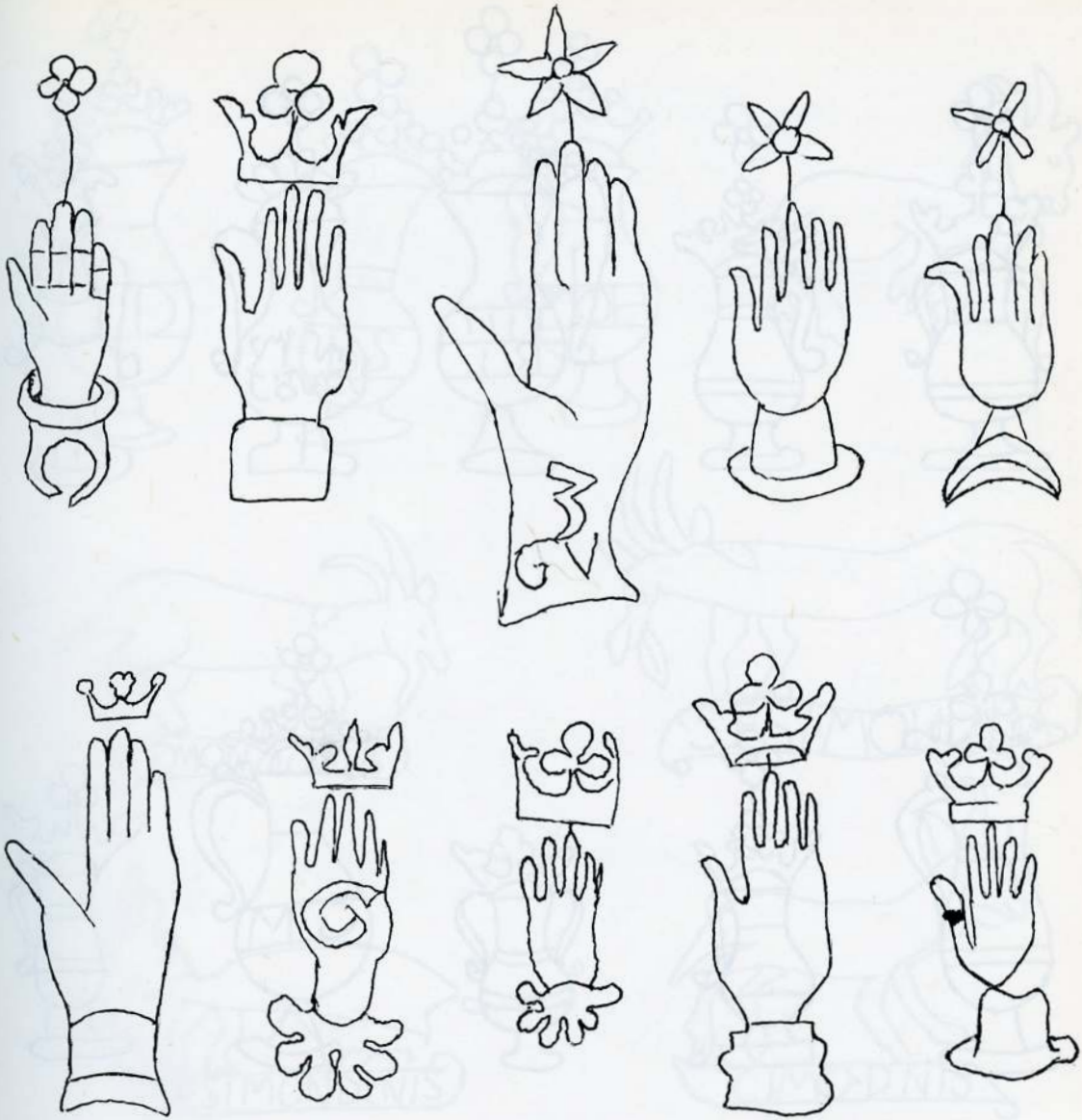

III Bpt 1548:5 Br 11428 | Bpt 1558:28 | Bpt 1559:31 | Bpt 1559:31 | Bpt 1564:70

Bpt 1566:79 | Bpt 1566:81 Br 11030 | Bpt 1566:89 | Bpt 1568:105 ½ | Bpt 1568:105

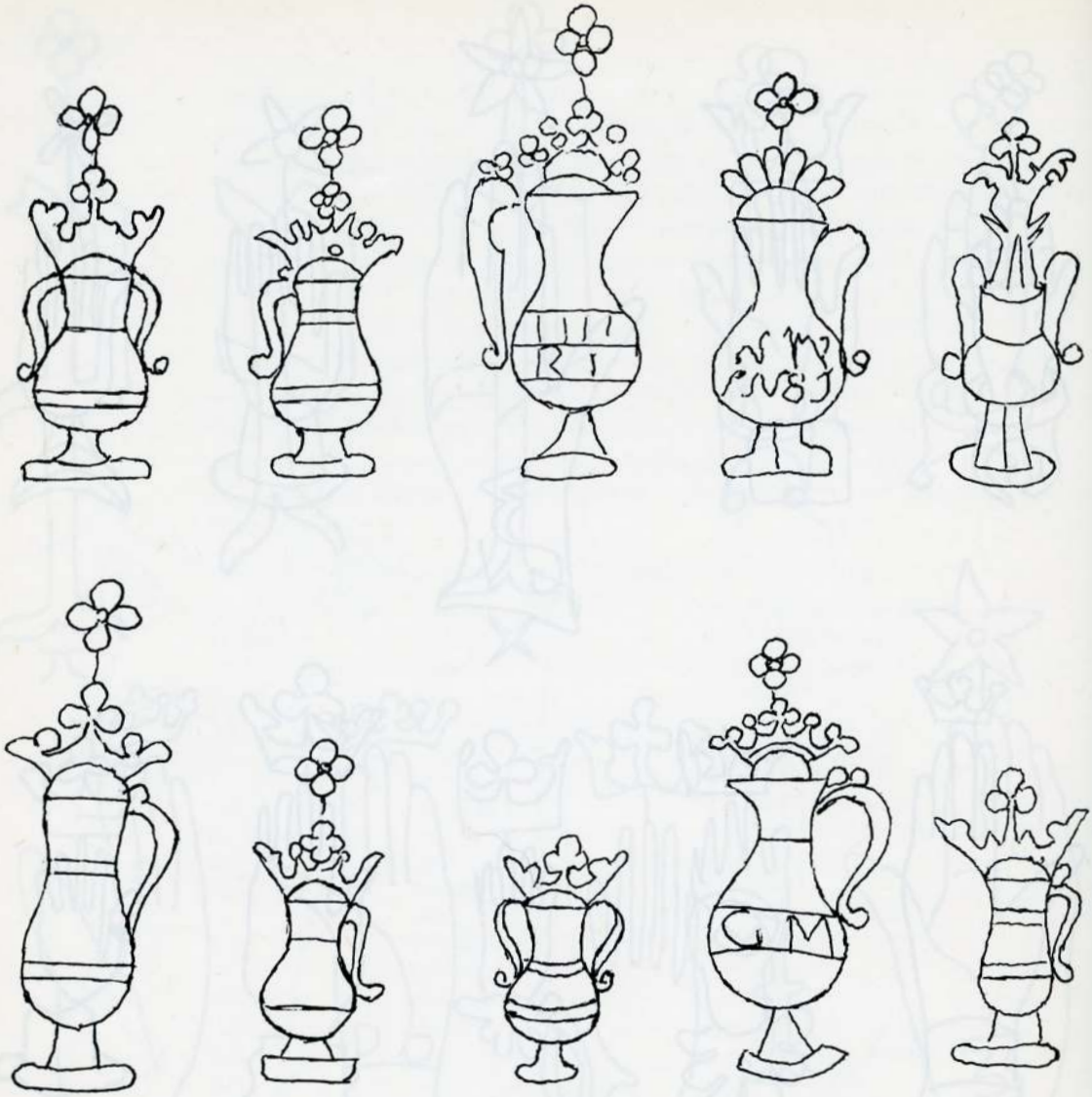

IV DE 1519 Br 12861 | Bpt 1546:1 | Bpt 1546:3 | Bpt 1558:27 | Bpt 1559:32 Br 12904

Bpt 1562:60 Br 12672 | Bpt 1564:74 Br 12632 | Bpt 1566:80 | Bpt 1566:83 Br 12831 | Bpt 1571:119 Br 12617

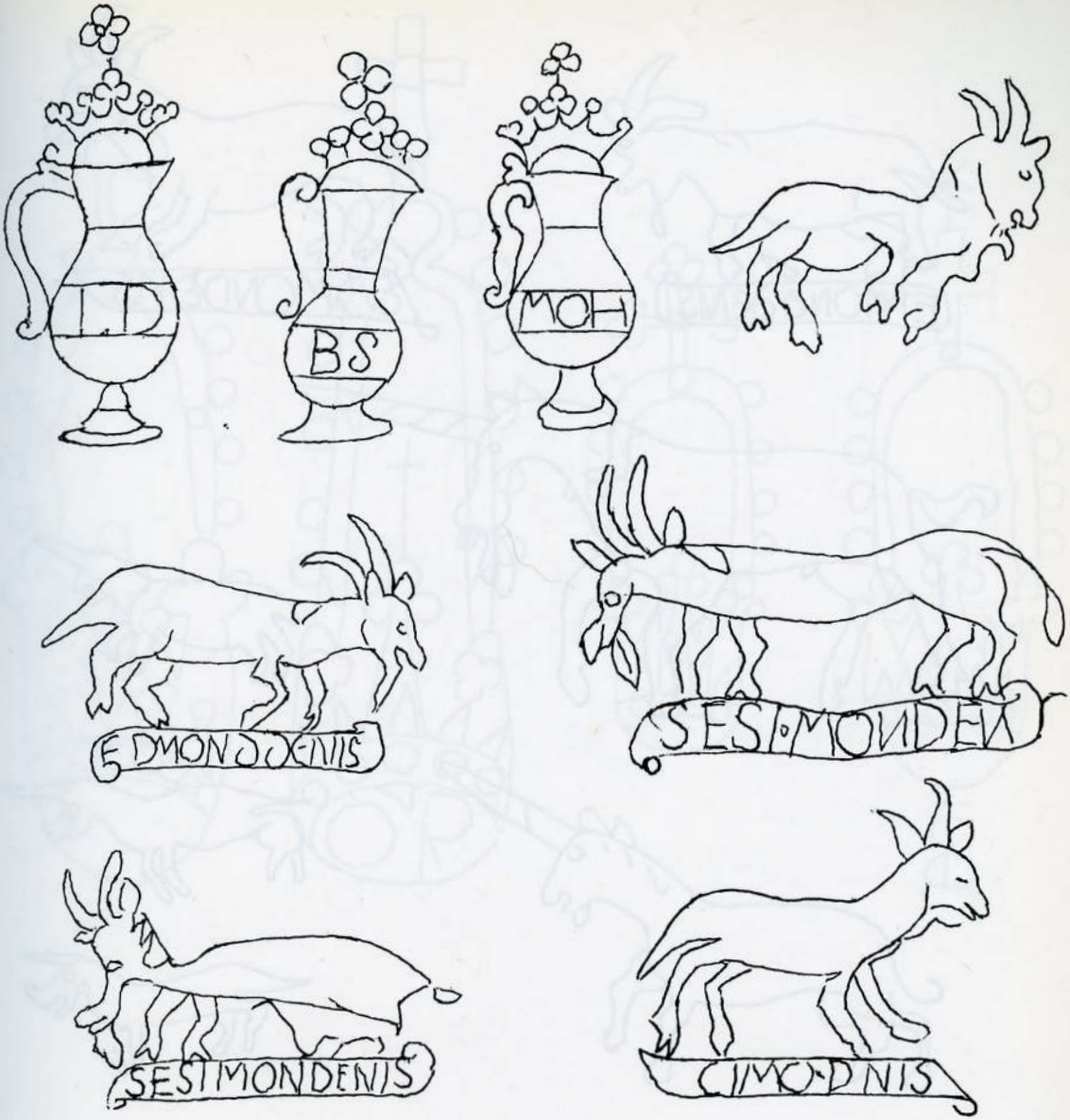

V	Bpt 1577:139 Br 12705	Bpt 1577:130	Bpt 1579:136	Bpt 1549:6
		Bpt 1558:26	Bpt 1559:31 Br 2866	
	Bpt 1559:31			Bpt 1559:31

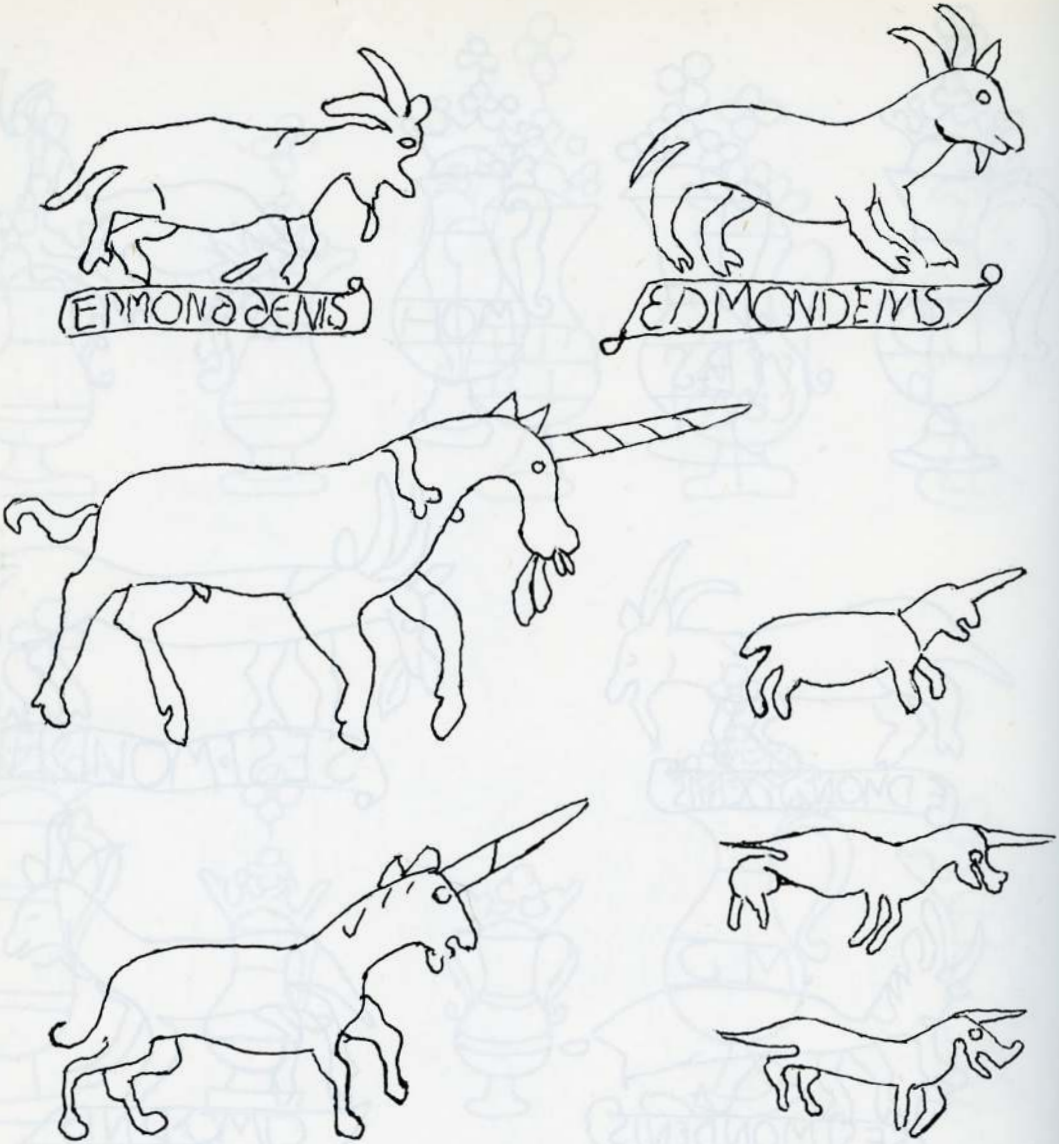

VI	Bpt 1564:70	Bpt 1564:74
		Br 2862
	Krk 1536	Bpt 1559:31
	Bpt 1559:37	Bpt 1566:79 ½
	Br 10252	Bpt 1567:103

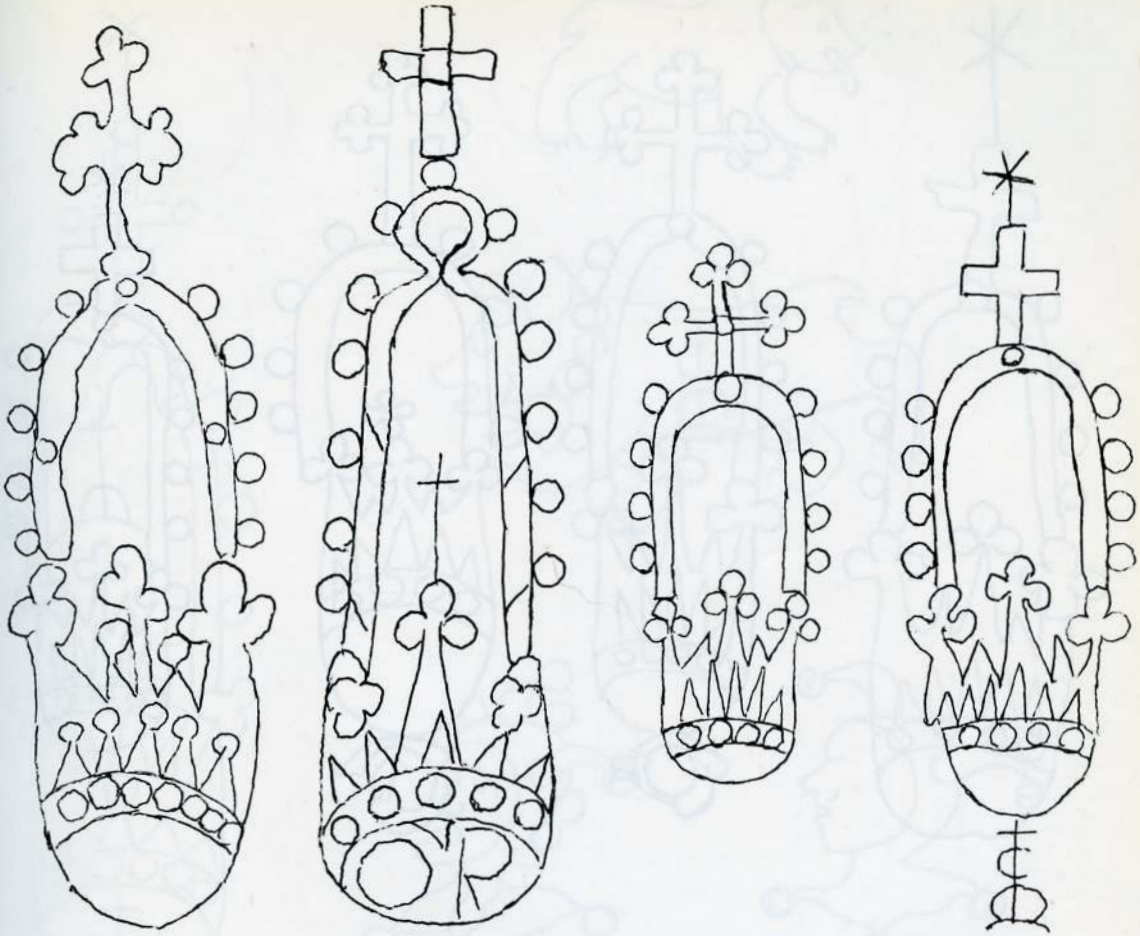

VII Bpt 1546:3 Br 4960 | Stb 1547 s 74 | Bpt 1559:31 Br 4975 | Bpt 1560:40 Br 5032

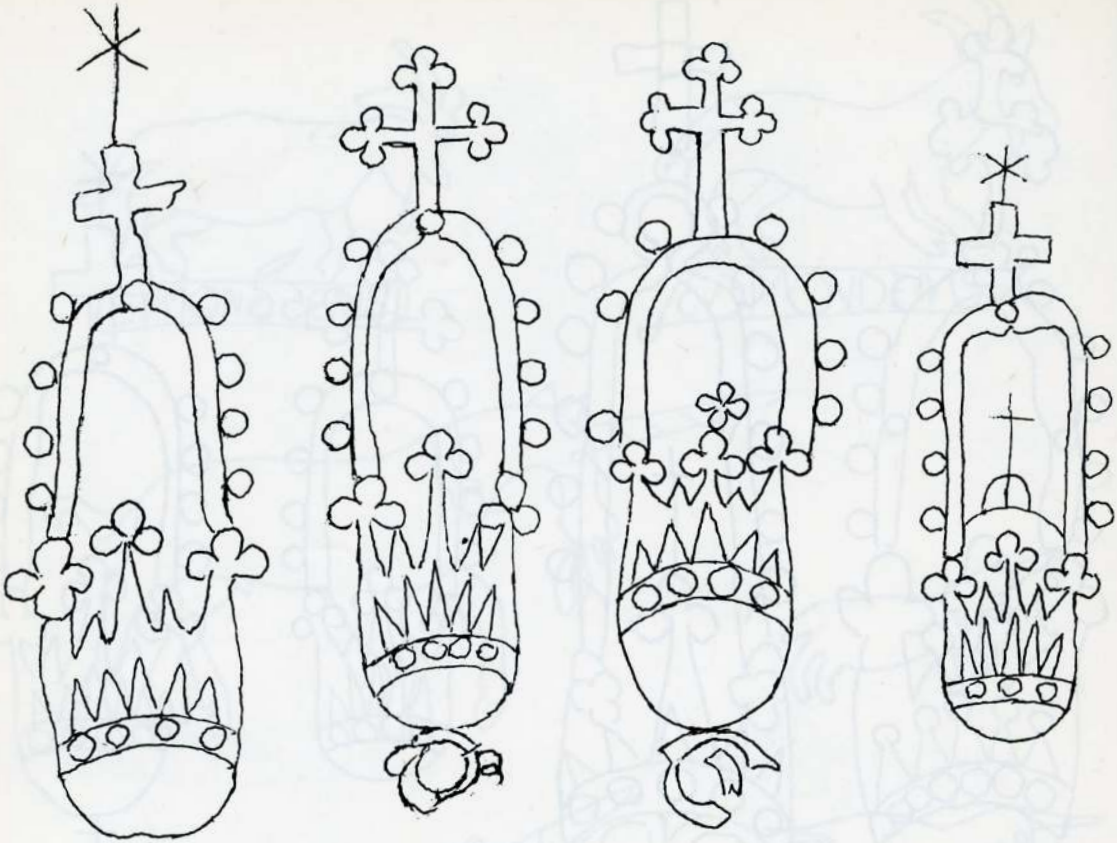

VIII Bpt 1564:70 Bpt 1564:74 Bpt 1566:79 Bpt 1567:92
Br 4960 Br 5033

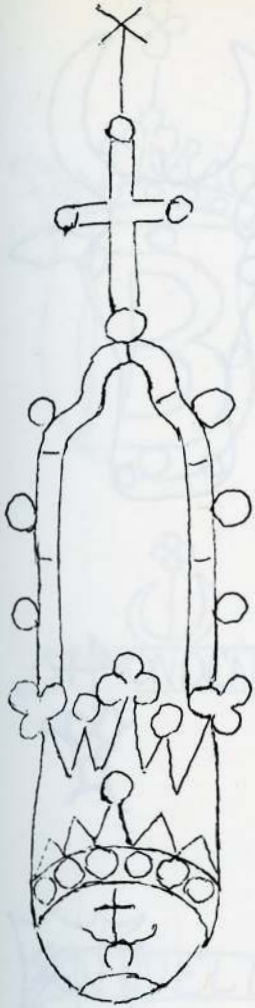

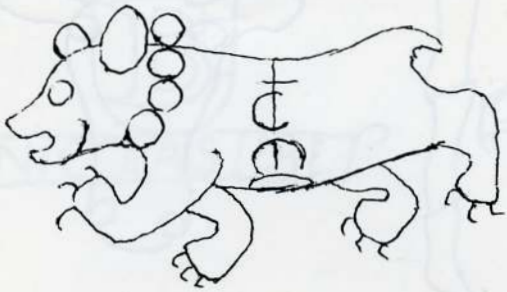

IX Bpt 1569:106 Br 5030 | Bpt 1558:26 Br 12346 | Bpt 1559:31 Br 12380 | Bpt 1557:20 | Bpt 1564:73 Br 15734

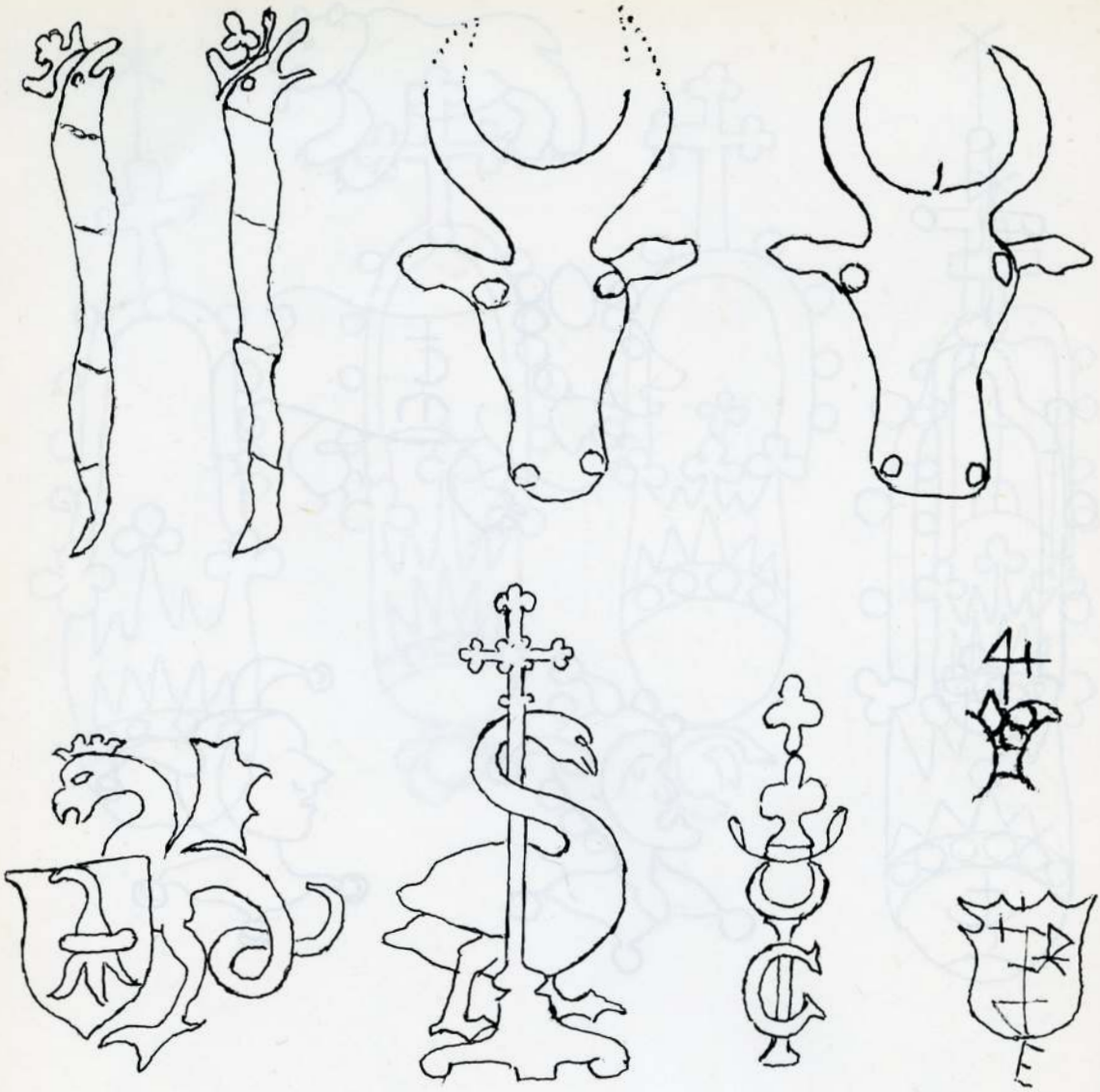

X	Bpt 1549:6 Br 13815	Bpt 1549:6 Br 13767	Bpt 1546:3 Br 15005	Bpt 1563:61	
	Bpt 1567:92 Br 1394	Stb 1535 Br 12168	Bpt 1567:88 Br 5313	Bpt 1557:22	Bpt 1546:3 Br 9891

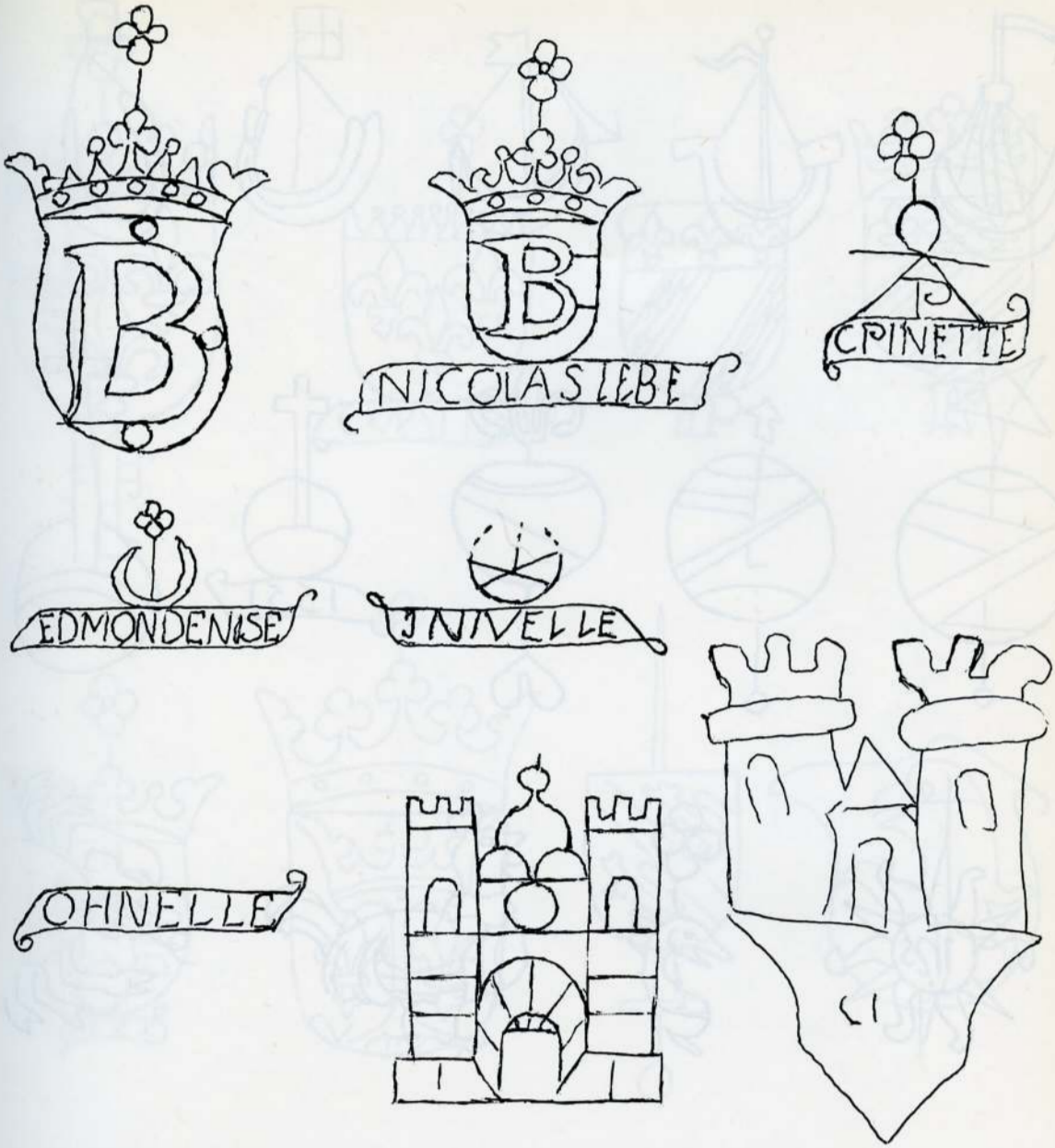

XI	Bpt 1567:97	Bpt 1567:88	Bpt 1571:118
	Br 8069	Br 8079	Br 8518
	Bpt 1571:110	Krk 1548 s 363	Bpt 1571:109
	Br 5304	Bpt 1560:48	Br 15930
	Bpt 1566:87	Br 15969	

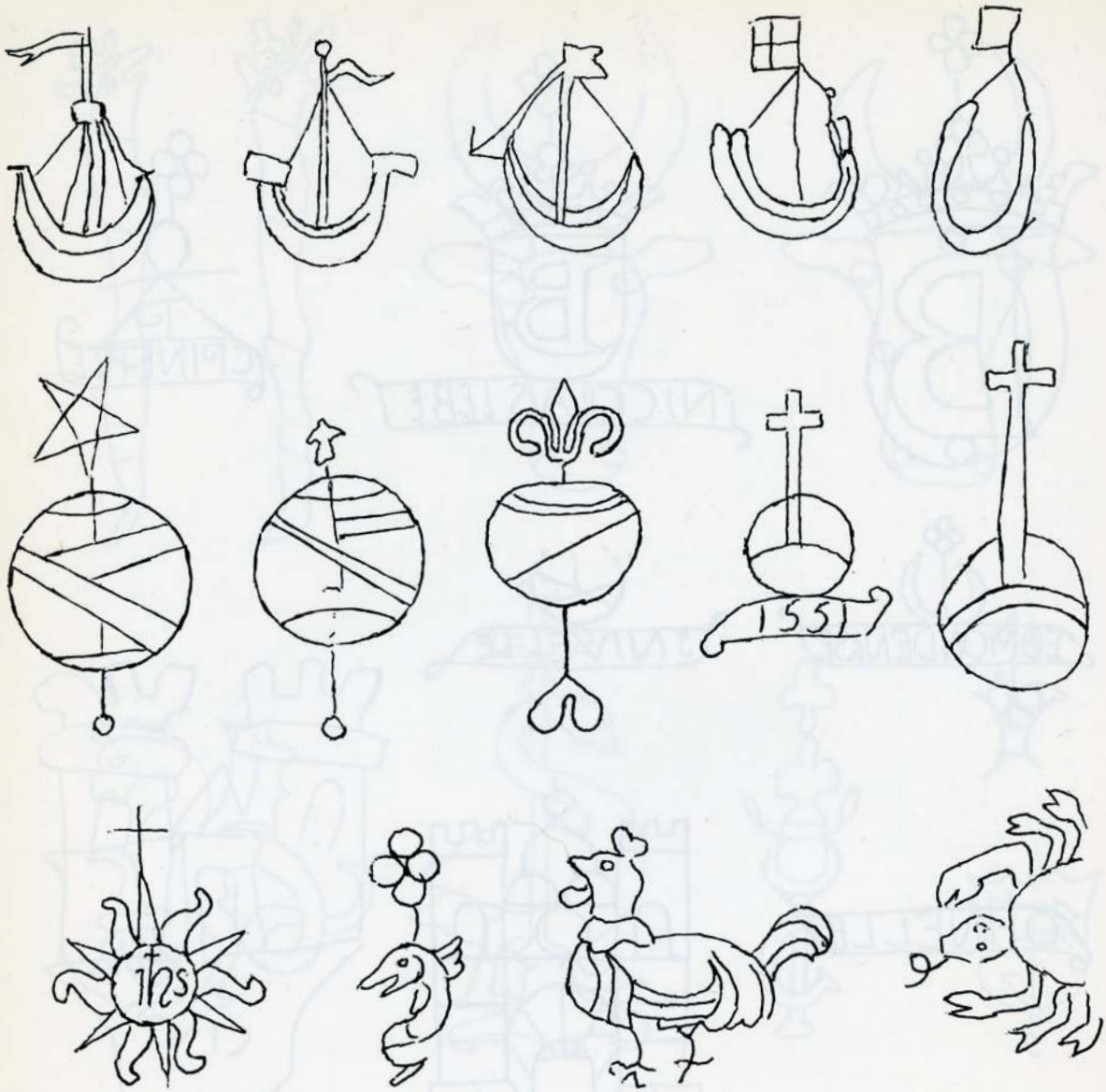

XII	Bpt 1557:19	Bpt 1559:36	Bpt 1567:98	Bpt 1567:102	Bpt 1567:102
	Br 11972	Br 11973		Br 11977	Br 11978
	Bpt 1556:36	Bpt 1559:30	Bpt 1562:36 ½	Bpt 1559:34	Bpt 1564:78 ½
	Br 13997	Br 14007	Br 14029	Br 3014	Br 3027
	Bpt 1558:24	Bpt 1559:37	Bpt 1564:73	Bpt 1577:128	
	Br 9479	Br 5843	Br 4485		

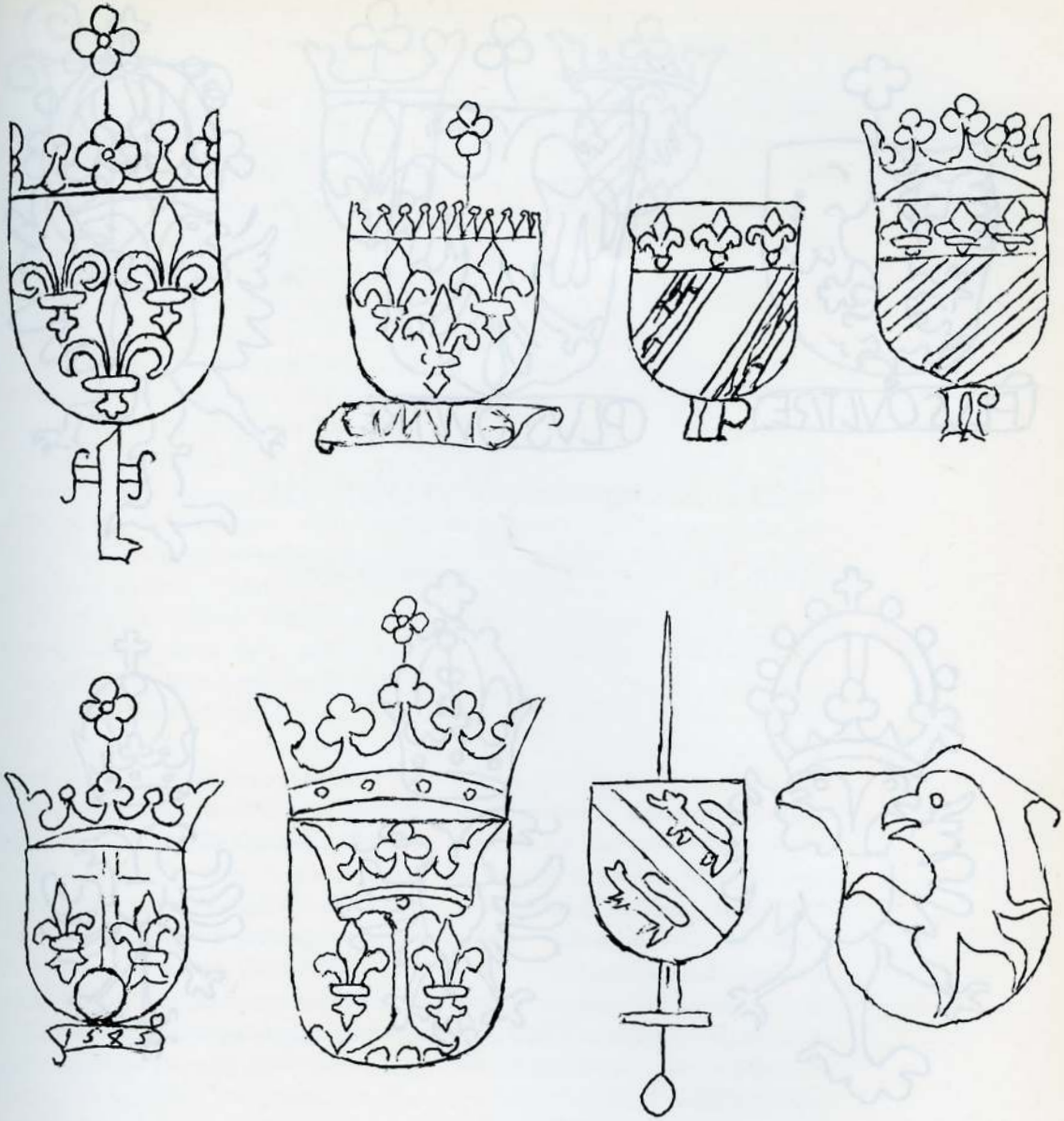

XIII L.v.F 1517	Bpt 1564:78 ½	Bpt 1557:17	Krk 1539
Br 1744	Br 1830		Br 1050
Bpt 1549:6	Bpt 1564:68	Bpt 1577:119	Bpt 1569:106
Br 1665	Br 8294	Br 1027	Br 2212

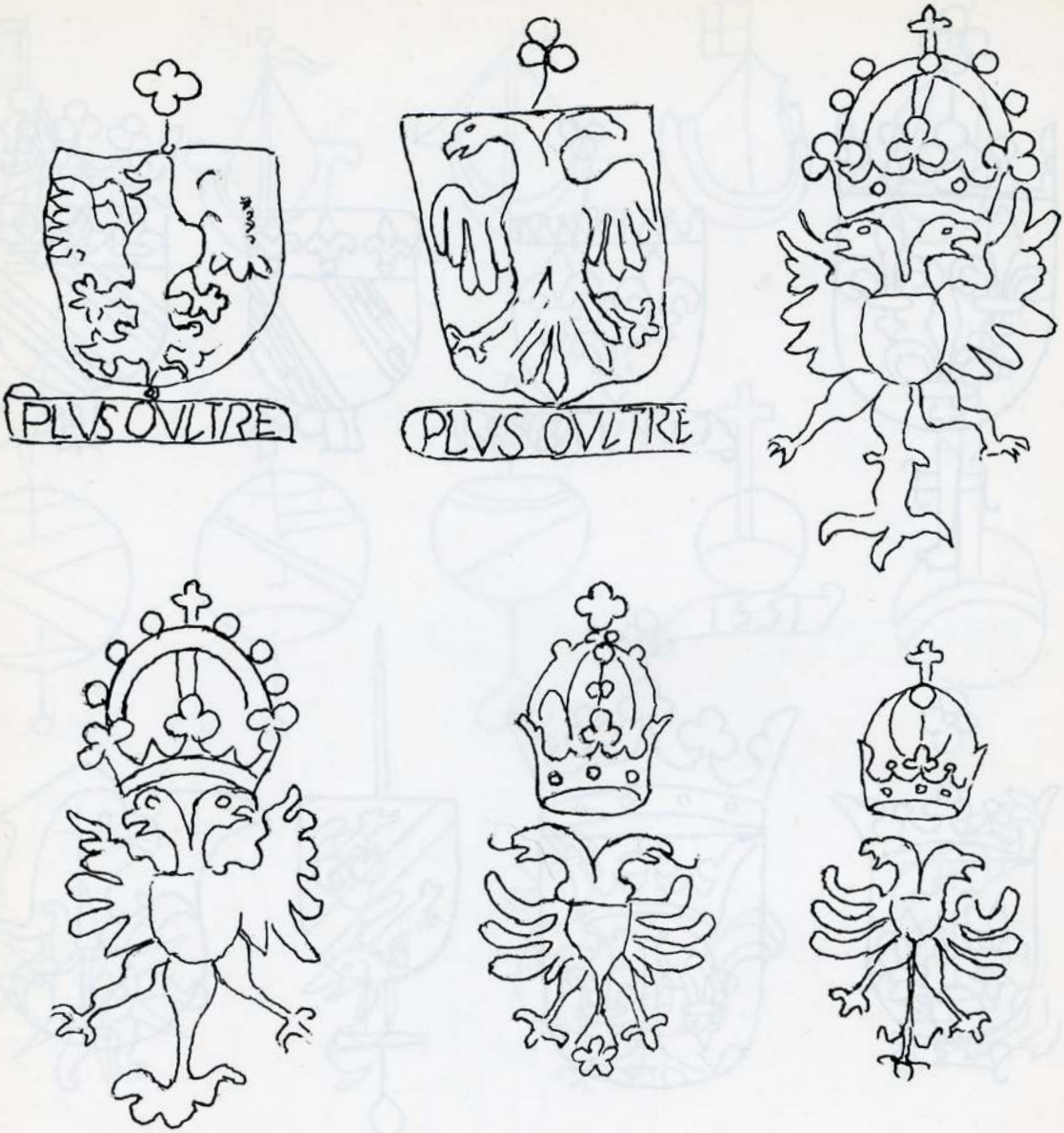

XIV	Bpt 1567:96	Bpt 1571:117	Bpt 1564:74
	Br 333	Br 334	Br 252
	Bpt 1567:96	Bpt 1550:7	Bpt 1563:63
			Br 250

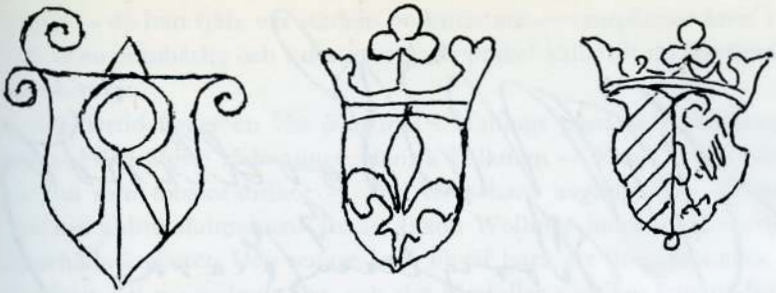

XV Bpt 1577:130 Bpt 1566:81 Bpt 1579:139
Br 8977 Br 1536 Br 91625

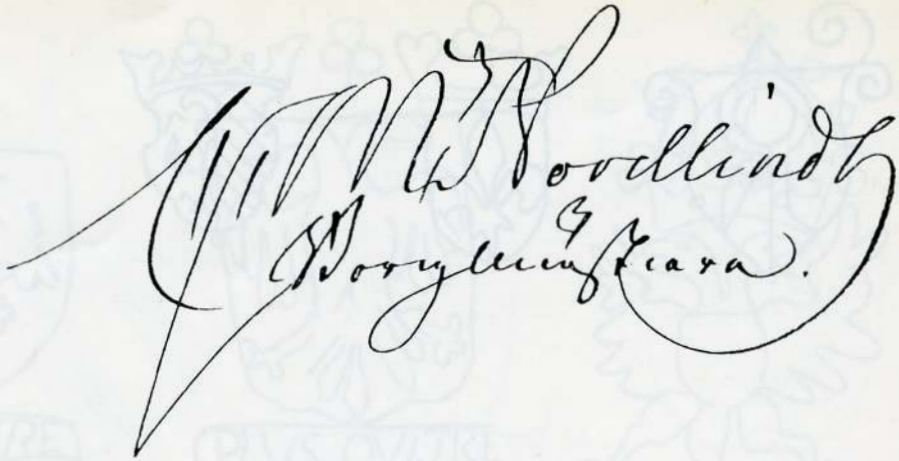

Carl Magnus Nordlindh

«själen uti alla kommunala angelägenheter»

Av Olle Helander

Fram till kommunalreformen 1862 vilade styrelsen i de svenska städerna av hävd på magistraternas borgmästare och rådmän. Att nå borgmästarvärdighet betydde — särskilt om ämbetet inte fanns i flertal i staden — steget upp i den kommunalpolitiska toppen, låt vara att borgerskapet också kunde ha inflytelserika män i sina organ, stadens äldste, societeterna och de särskilda "direktioner" som under 1700-talets lopp börjat växa fram inom förvaltningen. I åtminstone större städer var det förbehållet akademiska jurister att konkurrera om borgmästarämbetena. Men att en maktbenägen borgare under lyckliga omständigheter även där kunde få kunglig borgmästarfullmakt, erbjuder Malmö historia ett paradexempel på. Det är Carl Magnus Nordlindh som tillhandahåller det.

Några år före sekelskiftet 1800 hade politieborgmästarens ämbete försvunnit i Malmö, och den åldrande justitieborgmästaren, lagmannen och ledamoten av Högsta Domstolen Carl Fredrik Widegren var ensam kvar till sin död 1803. Eftersom Widegren permanent vistades i Stockholm var staden under hans sista tid "i det närmaste" utan borgmästare. Så menar i varje fall Carl Christian Halling i sina Minnen. Denna livfullt berättade lokalhistoriska krönika, som den i malmömagistratens inre liv välförfarne Halling skrev ner på äldre

dagar — då han själv var stadens borgmästare — omspänner åren 1799—1824 och är en oumbärlig och i det mesta acceptabel källa till de nordlindhska årens stadshistoria.[1]

Emellertid ligger en viss överdrift i Hallings påstående om borgmästarlösheten. Först äldste rådmannen Henrik Falkman — Frans Suells tidigare kompanjon som tobaksfabrikör — och efter hans avgång från rådmanstjänsten den nye äldste rådmannen Johan Jakob Wollmar innehade förordnanden att uppehålla ämbetet. Den senare kom likväl bara att fungera under sex månader fram till november 1802, och det förefaller som om han under den tiden blivit utsatt för allehanda trakasserier. I sin ansökan om att bli entledigad från ordförandeskapet klagar Wollmar över att detta "mer än hela min framflutna tjänstetid kunnat göra förbittrat mitt liv, invecklat mig i rättegång och stört det lugn som endast det passionsfria hjärtat värderar" [2] Halling talar om "ett hemligt ränksmideri, vars finaste trådar ej kunna av minnesböckerna fullkomligt redas, fastän de i dem antydas" Men han vet att utpeka mannen bakom Wollmars utmanövrering· det är Carl Magnus Nordlindh, näst yngst i tjänsten bland rådmännen. Infogad som en pusselbit i den nordlindhska karriären ter sig den relaterade aktionen alls inte osannolik. "Mannen var besvärad av en stark ärelystnad", tillfogar Halling med en av de tillspetsade formuleringar han älskar. Ingenting av vad Nordlindh redan företagit sig och sedan kom att företa sig är sådant att det förmår jäva sanningen i omdömet. Den man som Nordlindh bedömde vara lämplig att trampa ner hade å sin sida ett ömtåligt och kantigt väsen, och han drog sig kränkt undan i stället för att ta upp striden. Att Wollmar allt framgent och än mer efter det borgmästarval som så småningom följde såg sig som ett oskyldigt offer för medtävlarens hänsynslöshet slår mot läsaren från nästan varje rad av ett märkligt aktstycke. Det är de anonyma "Memorabilia angående Carl Magnus Nordlindh och Malmö diskontkatastrof 1817" som i likhet med Hallings Minnen utgetts av Martin Weibull och av honom påvisats vara författade av Wollmars son auditören Johan Andreas Wollmar. Det är ett helt onyanserat hatporträtt som denne där ger av Malmös borgmästare och vartill grunden och upphovet knappast kan ha varit annat än faderns olycksöde.[3]

Söker man i protokollen efter förloppet vid Wollmars avgång, finner man helt naturligt bara de yttre konturerna. Med tre röster mot två beslöt magistraten att hos Göta Hovrätt begära förordnande för Nordlindh, och hovrätten gav honom det. Själv hade Nordlindh — liksom Wollmar — lagt sitt votum på den rådman som i sinom tid blev hans efterträdare som borgmästare, Henrik Falkmans son Hans Aron Falkman.[4]

Den man som därmed fick greppet om stadens tyglar visste att fortsättningsvis behålla dem i stark hand under de femton verksamhetsår som ytterligare blev honom beskärda. Är Jørgen Kock det stora namnet bland stadens styresmän under det sextonde seklet och Jöns Stobæus en idérik och dominant

justitieborgmästare vid frihetstidens ingång, så är Carl Magnus Nordlindh portalfiguren till Malmös expansiva 1800-talshistoria, "själen uti alla kommunala angelägenheter", som Halling skriver. Lika litet som de båda övriga var Nordlindh emellertid en infödd stadens son. Han var östgöte, född 1768 i Söderköping. Hans föräldrar var dåvarande häradshövdingen i Dals och Lysings härader Elias Magnus Nordenstolpe och ogifta Kristina Lindman. Den oäkta börden, fint antydd i efternamnet, förblev en känd hemlighet. Fadern är mera bekant som ägare till Rörstrands och Mariebergs porslinsfabriker. Rörstrand övertog han 1772 efter sin driftige fader Elias Magnus Ingman, adlad Nordenstolpe, och Marieberg förvärvade han tio år senare.[5]

Elias Magnus d y avled vid några och fyrtio års ålder utan att ha trätt i äktenskap. Sonens moder blev däremot bortgift med en kamrerare vid Rörstrand. Den unge Carl Magnus tycks från början ha överlämnats i vård hos borgmästaren Lorenz Isaac de la Rose i Söderköping. Vid dess skola studerade han till slutet av 1783, då han enligt egen uppgift ämnat sig till Uppsala men i stället kom att "applicera" sig till handeln. Borgmästare de la Rose var skåning, son till skanörborgmästaren och mångårige riksdagsmannen Leonard de la Rose och brorson till malmörådmannen Nils de la Rose. Han hade en syster som hette Mariana Beata och var gift med handlanden Peter Bager i Malmö. Det blev genom hennes förmedling som Carl Magnus kom att fästas till såväl köpmansyrket som till den stad där han skulle göra sin karriär. Han antogs som handelsbiträde hos Peter Bager, vilken året förut hade vunnit burskap och trätt in i sin avlidne faders, den legendariske Haqvin Bagers, handels- och rederirörelse.[6]

När sedermera handelsbetjänten Nordlindh år 1791 var mogen att undergå köpmansexamen, kunde han peka på att han lärt yrket under åtta år hos Bager och bl a företagit flera handelsresor för sin principal. Den traditionella examinationen av en blivande köpman var vid denna tid på väg att förvandlas till en ren proformaangelägenhet. De tjugo frågor Nordlindh utsattes för av de båda examinatorerna — den ene var Frans Suell — klarade han till deras fulla belåtenhet. Burskapet vanns några månader senare, den 24/9 1791 Därmed stod han på sin karriärs första stadiga trappsteg som borgare i Malmö.[7]

Inom kort tog han för första gången officiell del i kommunala angelägenheter genom att infinna sig till sammanträde i handelssocieteten, och på våren följande år fick han sitt första direkta uppdrag genom inval i den s k serviskassan, som hade att sköta indrivningen av servisavgifterna från borgerskapet och dela ut dem till de inkvarterade soldaterna. Efter att tre gånger ha satts på de författningsenliga tvåmannaförslagen till ledamotskap i Stadens äldste men — som sed var — ratats till förmån för äldre medbröder, inträdde han i början av 1795 som ledamot i äldsteförsamlingen. Fyra år var ingen lång väntan för en nybliven köpman att komma in bland den ungefärliga fjärdedel av handlandekåren som hade säte bland de äldste. Men det var länge nog för

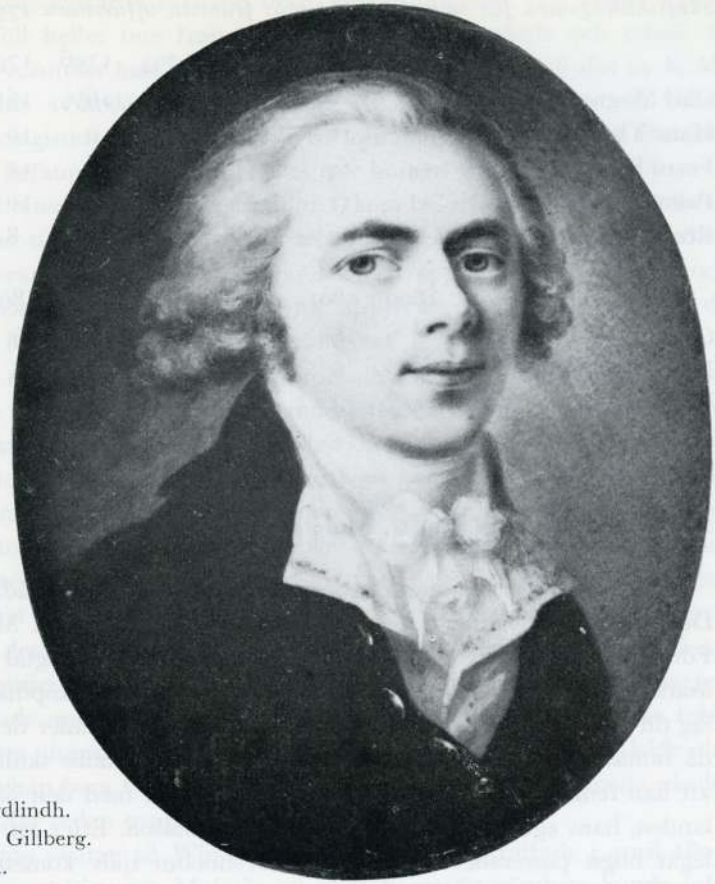

Carl Magnus Nordlindh.
Gouache av C G Gillberg.
Hedenlunda. SPA.

en man som på de åren hunnit arbeta sig upp till ställningen som stadens störste skattedragare. I gengäld blev han omedelbart vald till de äldstes förman och därmed i realiteten erkänd som borgerskapets ledande man i kommunalpolitiken. Uppenbarligen har hans uppnådda affärsställning härvid vägt väl så tungt som de åtminstone i protokollen inte särskilt märkbara insatserna i handelssocieteten. Han var inte alls någon flitig deltagare i dess sammankomster, en sak som dock kan te sig naturlig för en strängt upptagen och ofta bortrest affärsman. Å andra sidan har Nordlindh säkerligen insett den personliga betydelsen av att axla det annars inte särskilt eftertraktade förmanskapet. Kort efteråt inträdde Nordlindh även som ledamot i Hamndirektionen, där han kvarstod fram till borgmästarutnämningen men helt trädde i skuggan för Frans Suell.[8]

Skattskillingtalen för några av Malmös främsta affärsmän 1792—1806

	1792	1793	1794	1795	1796	1797	1798	1799
Carl Magnus Nordlindh	3	5	15	13	16½	16½	12	11
Hans Th Jacobsson	16	16	15	12	10	10	8	7
Frans Suell	14	14	14	12	11	11	11	11
Peter Bager	11	11	12	11	10	10	10	10½
Ernst Lohman	2½	2½	2½	10	8	8	20	16¾

	1800	1801	1802	1803	1804	1805	1806
Carl Magnus Nordlindh	9	9	6	6	6	6	4
Hans Th Jacobsson	6	6	6	6	6	6	5
Frans Suell	15	18	18	18	18	18	18
Peter Bager	13	16	16	16	14	14	13
Ernst Lohman	11	9	6	(1	¼	¼	¼)

Källa: Skattsättningslängder, Malmö stads räkenskaper

Affärsställningen nämndes nyss som Nordlindhs språngbräda mot höjderna. Det var på osedvanligt kort tid han nådde toppen bland Malmös köpmän. För att få detta belyst kan man jämföra det skattskillingtal som Nordlindh åsattes med några andra av stadens högst beskattade köpmäns. Skillingtalet låg till grund för uträkningen av de olika summorna under de skattetitlar som då fanns. Som ovanstående tabell visar steg Nordlindhs skillingtal så hastigt att han redan i sitt tredje borgarår var i paritet med den då främste handlanden, hans egen svärfar Hans Thomas Jacobsson. Efter att under tre år ha legat högst passerades han av den likt honom själv kometlikt uppstigande handelsmannen Ernst Lohman, vars goda ställning dock snart bröts och som försattes i konkurs 1802. I det följande tog Nordlindhs kommunala engagemang ut sin rätt, och hans skillingtal sjönk undan för undan. Som affärsman trädde han helt i skuggan av storköpmän som Suell och Bager.

Det var som spannmålshandlare, redare och delägare i bohuslänska sillsalterier och trankokerier Nordlindh så snabbt förmådde skapa sig en stark affärsställning. Han saknade förvisso heller inte sinne för att göra goda fastighetsaffärer. Till sina medbröders tjänst bidrog han verksamt när en börsinrättning 1799 trädde i funktion i Malmö för auktionsförsäljning av "handelsvaror i parti, aktier, skepp och skeppsparter", som det heter i det projekt av Nordlindhs hand magistraten antog.[9]

Så småningom lockade honom emellertid kommunalpolitiken alltmer på affärernas bekostnad. I mars 1798 begärde en av rådmännen, Nils Möller, att på grund av hög ålder få bli entledigad från sin tjänst mot rätt att i livstiden behålla lön och sportler. Till sin efterträdare var han dock villig att avstå 200 rdr årligen om — enligt Halling — en ackordssumma utbetalades till

honom. Tillvägagångssättet saknade stöd i författningarna, och landshövding von Rosen biföll heller inte framställningen. Möller begärde och erhöll då tjänstledighet, varunder han förde ärendet vidare, så att han till slut av K Mt fick det önskade avskedet. Bland de män ur borgerskapet som vid behov adjungerades magistraten, där stundtals tre rådmän var tjänstlediga förutom borgmästaren, befann sig Nordlindh. Det gav honom goda tillfällen till meritering. När val efter Möller sedan anställdes, kom belöningen i form av nästan enhällig kallelse till rådman.[10] Att han trots utsikten till reducerad lön sökte tjänsten indikerar i sin mån att det var karriärtrappsteget han ville nå och inte de för honom oväsentliga inkomsterna. Möller levde f ö ända till 1811, då Nordlindh för länge sen nått borgmästarämbetet.

En följd av rådmanskapet var för Nordlindh att hans val till stadens riksdagsman 1800 i Norrköping betydligt underlättades. Halling tar knappast fel när han framkastar att Nordlindh från början av sin verksamhet i rikssammanhang förstod att skaffa sig "relationer som kommo honom till oskattbar nytta vid utförandet av flera av de planer vilka sedermera hos honom upprunno" Att utnyttja höga kontakter förblev ett centralt beteendemönster hos Nordlindh. Betecknande men av föga reellt värde var att han hos konungen skall ha utverkat tur, heder och värdighet lika med rådmännen i Stockholm.[11]

Det är från denna tid som Nordlindh målmedvetet börjat inrikta sig på att bli Malmös justitieborgmästare. En icke föraktlig meritering måste då givetvis vara förordnande som rättens ordförande under Widegrens permanenta frånvaro vid Högsta domstolen. Hur den trettiofemårige Nordlindh nådde det målet trots att han bara var näst yngste rådman och saknade formella akademiska meriter har redan ovan relaterats.

Lång blev inte väntan på Widegrens frånfälle. Det inträffade i april 1803. Den oundvikliga striden om Malmös nu enda borgmästarämbete kunde inledas. Att den i första hand skulle stå mellan Nordlindh och äldste rådmannen Wollmar var givet. Utöver denne var bland de sammanlagt sju sökandena rådman Hans Aron Falkman och landssekreterare Birger Centervall att räkna med. Den för Nordlindh besvärande omständigheten att han ensam inte uppfyllde de 1749 stipulerade kraven på akademiska meriter hade han förstått att i tid undanröja genom att skaffa sig K Mts egen kompetensförklaring. Halling återger "såsom betecknande för tid och person" Nordlindhs underdåniga supplik i ärendet, och den lägger onekligen hans sak skickligt till rätta.[12]

Valet förrättades den 22/7 1803 inför en särskilt förordnad ordförande, borgmästare Sellander i Landskrona. Resultatet blev knappast någon överraskning. Nordlindh hade de 24 äldstes och de likaledes 24 särskilda elektorernas bevågenhet och tillräckligt stöd också inom magistraten för att få 50 röster och därmed första rummet, medan Wollmar fick 34 och Centervall 33 röster. Att Nordlindh — liksom dock även Centervall — stod i gunst hos generalguvernören Toll framgår av de ord varmed Toll beledsagade det till K Mt

med hans tillstyrkan vidarebefordrade förslaget. Nu hade emellertid kung Gustav Adolf just vid tiden för valet anträtt sin långa utrikesresa, och Nordlindh måste vänta länge på sin utnämning. Men i en av de första konseljer kungen höll efter återkomsten till Stockholm, den 21/2 1805, fick han den åtrådda fullmakten, nitton månader efter valet.[13]

Installationen i ämbetet ägde rum på Malmö rådhus i Tolls närvaro den 14/5 1805. Tjänsteställningen tvang de båda främsta konkurrenterna att vara medagerande vid akten — landssekreteraren hade att läsa upp fullmakten och Wollmar att som äldste rådman besvara det tal som Nordlindh på övligt sätt höll till magistraten. I J A Wollmars Memorabilia återges Wollmars anförande.[14] Något senare demonstrerade rådman Wollmar sina känslor för den nye borgmästaren genom att förklara att han på grund av göromålen som preses i kämnärsrätten — han var känd som en skicklig brottmålsdomare — inte längre såg sig i stånd att inträda som tillförordnad ordförande i magistraten och rådstuvurätten vid förfall för Nordlindh.[15] Kanske får man se det som ett försök från Nordlindhs sida att bryta udden av ytterligare kollegialt missnöje, när han med Toll som språkrör hos kungen åt sina rådmän utverkade rang och värdighet lika med rådmännen i Göteborg. Staden hade, hette det i Tolls skrivelse till K Mt, "i nyttige slöjder och näringar så tilltagit, att den kan jämföra sig med de flesta i riket, huvudstaden undantagen" Givetvis reflekterades glansen på rättens ordförande, som även på andra sätt sörjde för att hans betydelsefullhet markerades.[16]

"Med denna tid börjar ett nytt skifte av Malmö stads historia", summerar Halling sin skildring av borgmästarvalet. Onekligen skedde åtskilligt i Malmö under det följande årtiondet, och i det mesta hade den idérike och dynamiske borgmästaren sin hand med. Han hade dock turen att länge vara samtidig med en enastående konjunkturvåg, som skapade förut oanade förutsättningar för verksamheten. Söker man göra en inventering av vad han redan betytt och än mer kom att betyda för det kommunala skeendet i staden, måste det med nödvändighet här bli en rätt rapsodisk redogörelse — stadens historia under epoken låter sig inte skrivas på några få sidor.

Det som alltid främst kopplas samman med namnet Nordlindh är väl Malmö Diskontverk. Denna lokala bank som blev hans speciella skötebarn och var ett typiskt resultat av visioner som hade svårt att känna gränser, var onekligen till en början inte bara staden utan hela provinsen till mycket gagn. Det tvingas t o m J A Wollmar att erkänna i sina hätska Memorabilia.[17] Ett riksdagsbeslut 1800 hade gjort det möjligt att vid sidan av det nya Riksdiskontverket upprätta diskonter i städer ute i landet. Nordlindh insåg betydelsen och förde redan vid riksdagen fram förslag om en Malmö Diskont. Han animerade därefter Malmös handlande att göra en formell hemställan om ett diskontverk, och sedan K Mt fastställt reglementet, kunde det träda i funktion 1803. Nordlindh ingick med självklarhet i det första direktörstriumviratet

Rådmannen Johan Jakob Wollmar. Ur Isberg, Bidrag II b.

tillsammans med Frans Suell och den likaledes betydande köpmannen Cornelius Hegardt. Nu har diskontens betydelsefulla men till slut så olyckliga historia ingående skildrats redan i Malmö fornminnesförenings årsskrift 1940 och kommer att också få sin belysning i den blivande Malmö stads historia, varför ytterligare utrymme här inte skall tas i anspråk för den. Noga taget var det f ö bara själva initiativet som skulle kunna betraktas som ett kommunalt agerande. Under sin verksamhet fungerade diskonten som en enskild affärsbank. Hur själva katastrofen omsider drabbade Nordlindh skall nedan relateras.[18]

Emellertid visade sig diskontens pengar fruktbara i åtskilliga sammanhang. Det var sålunda genom frikostiga lån ur den som den stora förvandling kunde påbörjas, varigenom Malmö omskapades från en fästningsort bakom vallar och gravar till en öppen stad, kringgärdad av kanaler Nordlindh ledde — självklart — det raseringsbolag, som bildades 1805 för att för stadens räkning ta hand om arbetet och den följande försäljningen av de uppkomna tomterna. Kanaler skulle grävas åt öster och söder och innanför dem alléplanteringar skapas, de blivande Östra och Södra promenaderna. Till en början bedrevs arbetet med all tillbörlig energi. Indelta regementen bidrog årligen med arbetsstyrkor och även fångar från citadellet utnyttjades. En tid förekom t o m ryska krigsfångar i arbetet. Två nya torg växte fram, varav det södra enligt magistratens och societeternas beslut skulle bära konungens namn.[19]

Det dröjde tills efter regimskiftet innan en stadsplan för de nya områdena kunde officiellt fastställas. Den är signerad av kronprinsen-regenten Karl Johan 1811 [20] Den mödosamma förvandlingen av delvis sumpig mark till användbara byggnadstomter var dock ett alltför vittfamnande företag för att kunna slutföras inom ett antal år, och när raseringsbolaget föll tillsammans med diskonten 1817 var alltjämt mycket ogjort. Kanalerna var halvfärdiga och grunda, torgen ännu mest träsk. Nordlindh fick alltså i sin livstid långt ifrån se detta verk fullbordat.[21]

Så mycket större fröjd bör det ha berett honom att se i färdigt skick den främsta byggnad som kom att skapas på den från fästningsgördeln erövrade marken, stadens teater vid Gustav Adolfs Torg. Som "ett värdigt uttryck för den expanderande stadens representationsbehov" har den blivit karakteriserad.[22] Nordlindh var uppslagsgivare och självskriven ordförande i styrelsen för det 1807 bildade teater- och värdshusbolaget, och han hade på raseringsbolagets auktion inropat byggnadstomten för teaterns räkning. Hovkonduktören Anders Sundström blev byggmästaren, den 16 oktober 1809 invigningsdagen. "Ingen ordnad theater fanns då annorstädes i Skåne. I följd därav väckte Malmö Teater uppseende", skriver Halling i sina Minnen. Från ett av Esaias Tegnérs brev vet vi att skalden och akademiadjunkten i Lund åtminstone var betänkt på att resa till Malmö för att vid invigningen "se härligheten" [23]

Känner man lust att sätta in teatern i ett mera visionärt sammanhang hos Nordlindh, så är det inte otänkbart att han kan ha avsett den som en kulturmedelpunkt i det Malmö som inte saknade möjligheter att bli den nya huvudstaden i Gustav IV Adolfs rike. Kungafamiljen hade som bekant vistats här under ett halvårs tid från november 1806 till maj 1807, varvid hovet delvis varit inhyst i Nordlindhs hus vid Kyrkogatan. Att den tiden inneburit något av en lyckokulmen för Nordlindh i all hans borgerliga ringhet säger sig självt. Kungens faiblesse för Skåne och skåningarna i hans omgivning öppnade de vidaste vyer Det är i varje fall ett egendomligt sammanträffande att hans famösa dekret om att den redan stängda operabyggnaden i Stockholm skulle jämnas med marken undertecknades i Malmö på femtonårsdagen av Gustav III:s mord, under det att teaterbolaget där tog fast form några månader senare.[24] När Malmö teater stod invigningsfärdig hade emellertid den kungliga aktören på den rikssvenska scenen för alltid tvingats avträda från den, och det var en sorti som Carl Magnus Nordlindh om någon inte applåderade.

Kungaparets vistelse i staden liksom sedan den nya form av uteliv som teatern drog med sig blev faktorer som bidrog till det viktiga kommunala beslutet att gatubelysning skulle ordnas i Malmö. Redan på 1790-talet hade landshövding von Rosen i samband med att oroligheter med fönsterkrossning förekommit på gatorna anmodat magistraten att söka få till stånd stadens "behöriga upplysande medelst lyktors anskaffande å husen vid allmänna gator och ställen" [25] Oväntat nog gick handelssocieteten ensam bland societeterna mot för-

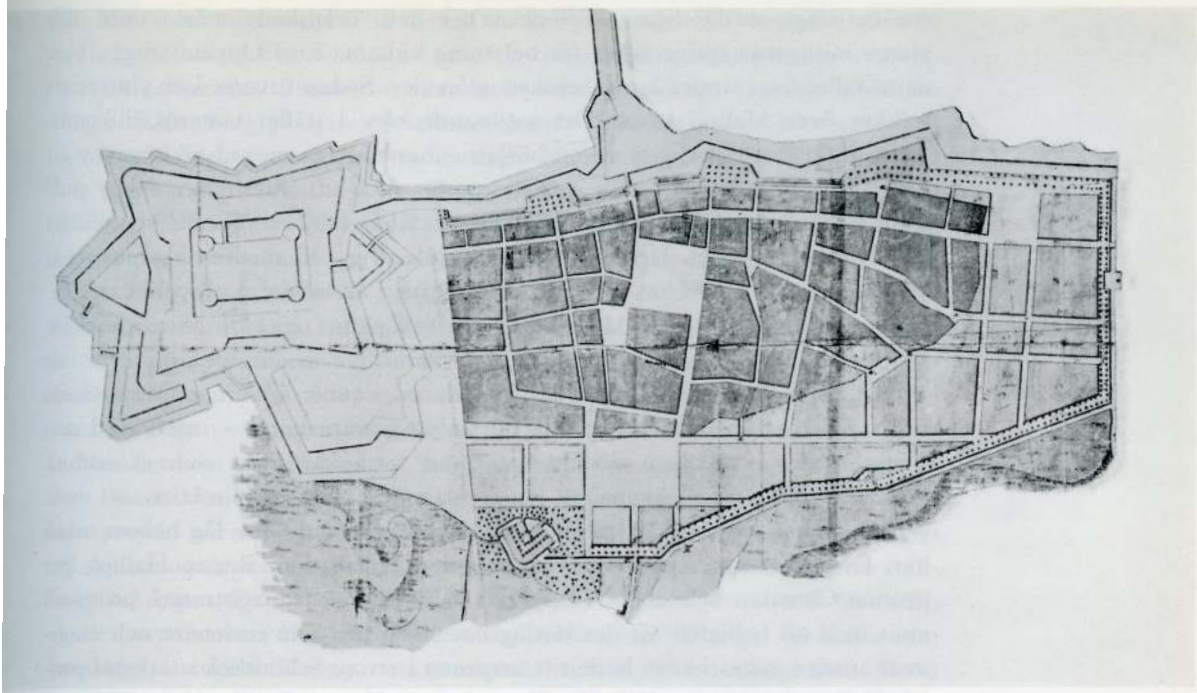

Stadsplan för Malmö, fastställd av Carl Johan år 1811 Kr A.

slaget, som därmed enligt beslutsfattandets spelregler inte kunde genomföras. Notabelt är att Nordlindh som ung handelsman vid det tillfället uppträdde bland sina ståndsbröder och talade för förslaget.[26]

Behovet av "lysande lyktor" syntes återigen aktuellt i samband med de av Halling relaterade decemberoroligheterna 1799 på Malmö Stortorg, då fönsterkrossningen återkom och folkmassan uppträdde hotfullt mot societetspubliken på Knutssalen. Det var den gången som Nordlindh, fortfarande enligt Hallings livfulla skildring, öga mot öga med massan men i kraft av sin redan förvärvade folkgunst lyckades förmå de upproriska att stillsamt troppa av och lämna balsällskapet oantastat. Någon lösning på belysningsfrågan nåddes likväl inte till följd av att societeterna nu gjorde gemensamt motstånd.[27]

Inför deras majestäters ankomst 1806 kunde emellertid landshövding von Rosen med större eftertryck begära åtgärder, underbyggda också med argumentet att Malmö som numera öppen stad inte fick löpa risken att missdådare och fridsstörare fann skydd "i själva mörkret" Societeterna visade sig med

ens betydligt medgörligare. Eftersom det hela brådskade måste dock tills vidare husägarna själva svara för belysning vid sina hus. Uppenbarligen blev detta fallet bara under kungabesökets månader. Sedan ruvade åter vintrarnas mörker över Malmö gator Det avgörande blev i stället teaterns tillkomst. Även då ålades visserligen till en början enbart husägarna vid Södergatan att på spelkvällar hålla belysning i eller utanför sina hus. Men efter en ny puff från landshövdingen, numera Wilhelm af Klinteberg, mognade ett slutligt gatubelysningsprojekt. Det blev antaget i juli 1814 och medförde utplacering av ett trettiotal oljelyktor, för vilkas skötsel man anställde nio lykttändare.[28]

Om kungabesöket och Malmös öppna belägenhet spelade en pådrivande roll för beslutet om gatubelysning, var de ännu mer avgörande argument när en fast organisation av fattigvården genomfördes 1806. Visserligen fanns ända från 1740-talet en på detta sociala fält inte oäven ordning — mätt med den tidens mått med en särskild uttaxerad fattigskatt lagd som ekonomisk grundval. Men nu tillskapades en permanent fattigvårdsdirektion att leda verksamheten. Det brukar framhållas att Nordlindhs initiativ låg bakom också här Det är en sanning i behov av någon modifikation. Redan Halling ger prosten Christian Schönbeck i S:t Petri del i äran, och magistratens protokoll visar med all tydlighet att det förslag om fattigvård som societeter och magistrat antog i augusti 1806 hade sitt ursprung i ett av Schönbeck utarbetat projekt.[29] Om detta sedan kommit till uteslutande genom hans eget initiativ må lämnas därhän. Självklart blev Nordlindh som borgmästare den ledande vid genomförandet i egenskap av direktionsordförande. Också Schönbeck ingick i direktionen, och han ådagalade för övrigt innan han 1812 flyttade till Riseberga pastorat sitt sociala nit också genom att inrätta såväl en fattig- som en söndagsskola i Malmö samt komma med förslag om en borgareskola. När direktionen kommit i gång med sin verksamhet företogs en generalmönstring av de fattiga hjälpbehövande, och den visade — i en stad på ca 5 000 invånare — drygt 450 sådana, barn och vuxna. De och deras efterkommande fick i fortsättningen stöd i form av dels penningar, dels mat och kläder Men det gällde att vara ordentligt kyrkoskriven i Malmö — i annat fall förpassades man snabbt utanför staden.[30]

En viktig kommunal angelägenhet, där Nordlindh åstadkom en lösning efter år av besvärligheter, var skjutsningsfrågan. Sedan gammalt fanns i Malmö det s k Vagnmanslaget, som dels ombesörjde transporterna av varor till och från de i hamnen liggande skeppen, dels skötte den staden ålagda skjutsningen av resande.[31] Den ökande handelsrörelsen och den allt livligare resandetrafiken medförde emellertid under 1800-talets första decennium ständigt växande klagomål mot vagnmännen, som uppenbarligen också kämpade en svår kamp mot kostnadsstegringarna. Nu kom hela frågan, innan den löstes med en helt ny skjutsningsorganisation, att visa fram så många och invecklade turer mellan de beslutande organen och mellan olika fraktioner inom borgerskapet, att det

här inte lönar mödan att följa dem. Den komplicerades till yttermera visso av att hela det alltid lika ömtåliga komplex som stadens jordar innebar automatiskt aktualiserades. I slutet av 1812 hade man kommit så långt att landshövding af Klinteberg på själva julaftonen kunde fastställa ett projekt som utarbetats av societeternas deputerade under Nordlindhs ledning. Projektet har han egenhändigt skrivit ned. Av de 50 par hästar som bedömdes erforderliga skulle 35 hållas på 350 tunnland av stadens odelade betesmark, bortarrenderad i lotter om 10 tunnland per par hästar. Övriga 15 par skulle hållas på resterande stadsjord utom den på gårdarna särskilt fördelade. Hela projektet råkade emellertid i bakvatten när vid hållen auktion inte ens hälften av lotterna kunde bortarrenderas. Fatalt nog var det dessutom så att gällande kontrakt med vagnmännen löpte ut 1/4 1813, varefter stadens skjutsning skulle vara lamslagen om ingenting gjordes.[32]

Men det kom att göras något, och Nordlindh var med Hallings ord mannen som "lossat den länge hopdragna knuten" Skjutshästarnas antal sattes i ett nytt projekt ner till 25 par, vilket skulle bli tillräckligt om de bara användes till skjutsningen, och de skulle liksom vagnar och övrig materiel inklusive stallbyggnad köpas för stadens räkning. Osagt men självklart var att diskonten skulle utnyttjas som långivare. Sedan skulle hästarna hållas på det foder som betalades i avgäld för 350 utarrenderade tunnland av stadsjorden. Detta arrende var Nordlindh beredd att helt åta sig. Enskilda jordägare skulle slippa ifrån skjutsen om de erlade visst foderbidrag. Klinteberg sanktionerade genast projektet, glad att kunna undvika stopp i resandetrafiken på länshuvudstaden, och societeterna lät vackra ord av tacksamhet flyta in i sina protokoll.

Därmed kunde Malmö stads skjutsinrättning, ledd av särskilda deputerade, börja sin existens, som varade ända till 1870 i byggnader vid Baltzars- och Djäknegatorna. Klander mot att Nordlindh slagit under sig stadsjord mot lågt arrende hördes efteråt, hävdar Halling, som dock tar borgmästaren i försvar med hänsyn till att den jord han fick överta var både svag och utsugen. Det rörde sig om Västra betesmarken, det område som sedan blev Limhamnsfältet och angränsande parkanläggning.[33]

Själva den yttre ramen kring stadsförvaltning och justis i Malmö, rådhuset vid Stortorget, kom också att bli föremål för Nordlindhs omskapande energi. Jørgen Kocks gamla trappgavlade byggnad hade slitits ner under mer än två och ett halvt sekel, och till slut hade den under 1808—09 års krig fungerat som militärsjukhus medan de kommunala sammanträdena måst hållas i privata bostäder Magistraten rådslog sålunda hemma hos Nordlindh.

Under åren 1812—13 företogs på borgmästarens bedrivande den stora både yttre och inre rådhusombyggnad, som gav exteriören en nyantik dräkt och interiört exempelvis flyttade Knutssalen från första till andra våningen. Efter fem års husvillhet kunde de styrande och dömande organen ta rådhuset i bruk igen i samband med dompredikan 1814. Kostnaderna hade emellertid

blivit betydande. Eftersom den särskilda s k hamn- och löningskassan enligt bestämmelserna också skulle stå för reparationerna av de publika husen, ledde detta till att Hamndirektionen och främst dess ordförande Frans Suell högeligen harmades. Hamnbygget var inne i en intensiv utbyggnadsperiod, och även om inkomsterna under rådande högkonjunkturår flödade rikligt, slukade det stora summor Suells vrede är därför inte svår att förstå, när man för rådhuset under åren 1812—15 måste bokföra utgifter på närmare 21 000 riksdaler, medan den betydligt viktigare hamnen samtidigt fick nöja sig med 36 000. Hur som helst blev återinvigningen med Hallings ord "glanspunkten av kommerserådet Nordlindhs borgmästarliv" Det var då han började uppträda i den guldsmidda ämbetsuniform vartill han byggde sin rätt på ett privilegium från Erik av Pommerns tid.[34]

Kanske ligger det sanning i Hallings påstående att Nordlindhs innersta avsikt var att i görligaste mån söka fördunkla landshövding af Klintebergs person. Denne levde åtminstone då ännu ett tillbakadraget liv Förhållandet mellan de båda storheterna i Malmö var nämligen endast på ytan gott. Klinteberg, prästson från landskronatrakten och efter en förnämlig ämbetsmannakarriär omsider länschef i Malmö, hade kommit att tillfoga Nordlindh dennes första verkliga och därför så mycket mer svidande nederlag i uppstigandet till allt högre värdigheter Ytterst var det otvivelaktigt regimförändringen 1809 som stäckte de nordlindhska utsikterna att nå ännu ett steg upp över borgmästareämbetet i Malmö. Trots sin borgerliga ställning hade han uppenbarligen åtnjutit Gustav IV Adolfs förtroende i inte ringa grad, ett inslag bland åtskilliga andra i monarkens efter hand tilltagande skånska orientering.[35] Kommerserådstiteln hade blivit ett synbart bevis, en ära som han till en början i staden bara delade med Frans Suell.[36] Under sådana omständigheter bör man inte förtänka Nordlindh att han inför kallelsen till 1809 års riksdag lät förstå sin obenägenhet att — vilket eljest varit nära nog självklart — liksom 1800 motta riksdagsmannauppdraget. Rådmannen Hans Aron Falkman valdes nu i stället. Betecknande är också, att när stadens ämbets- och tjänstemän skulle avlägga tro- och huldhetsed till Karl XIII, infann sig inte Nordlindh, eftersom han enligt protokollet var "besvärad av en ganska svår hosta" Orden har han själv fört in i stället för de ursprungliga "för påkommen opasslighet" Han fullgjorde i gengäld edsavsägelsen i skriftlig form.[37]

Snart blev emellertid frågan om ny landshövding i länet aktuell. Fram till 1811 fungerade på den posten Gustaf Fredrik von Rosen, som 1794 hade fått den genom hertig Karls personliga ingripande sedan företrädaren Tage Thott tvingats ta avsked. Själv kom von Rosen nu att sluta sin ämbetsmannabana på liknande sätt, närmast ett offer för Karl Johans misstänksamhet mot den gustavianska regimens vänner Hans mer eller mindre påstådda släpphänthet under såväl 1799 års oroligheter som det betydligt allvarligare bondeupproret 1811 skall ha bidragit till att han avlägsnades.[38] Det blev Vilhelm af Klinte-

Stortorget. Denna teckning av den danskfödde konstnären Ludvig Messmann daterad 1857 visar Stortorget i nära nog samma skepnad som under Nordlindhs dagar. Han ägde och bebodde huset mellan residenset och rådhuset; empirportalen åt torget restes emellertid av en senare ägare, Christian Bergh, år 1820.

berg, då vice landshövding i Hallands län, som förordnades att uppehålla tjänsten. Nu hade Nordlindh länge stått von Rosen nära genom ömsesidiga gustavianska sympatier Endast en hycklad vänskap kunde därför etableras mellan länets och stadens båda chefer, uppger Halling, som tjänstgjort såväl under Klinteberg på landskansliet som Nordlindh i Malmö magistrat.[39]

Uppenbarligen har Nordlindh i det läget beslutat att satsa allt på att skaffa sig landshövdingeposten, van som han var att alltid lyckas nå det han föresatt sig. Ett steg i den riktningen var att han lät sig väljas till Malmös riksdagsman 1812. Enligt Halling diskuterades i Örebro mellan vederbörande det som var nyckelfrågan i sammanhanget, det tjänsteackord på 25 000 riksdaler, som von Rosen aldrig betalt sin företrädare Thott men som Nordlindh tydligen sett sig i stånd att erlägga för att därmed ta hem spelet. Hallings i det väsentliga tyvärr okontrollerbara redogörelse för intrigspelets förlopp må lämnas därhän. Slutet blev i alla händelser att Klinteberg på Karl Johans bestämda önskan i juni 1812 blev den utnämnde.[40] Vill man dramatisera kan man säga att peripetin i Nordlindhs liv därmed var nådd, även om det ännu återstod fem år till slutkatastrofen. Vid 1815 års riksdag representerade han för tredje gången Malmö, och då skall hans känslor för den avsatta kungafamiljen ha tagit sig så opassande uttryck vid borgarståndets överläggningar om en tacksägelse-

adress till Karl XIII och kronprins Karl Johan, att hans anförande helt enkelt uteslöts ur protokollet.[41] I övrigt var Nordlindh under riksdagen fullt upptagen med manövrerna för att hålla diskonten över vattnet. När bubblan till slut ändå brast två år senare, blev det den övermäktige medtävlaren som i egenskap av länschef fick ombesörja Nordlindhs och de båda meddirektörernas häktning.

Det har redan inledningsvis sagts, att diskontens affärer varken kan eller behöver skildras i denna utblick över Nordlindhs insatser i Malmö. Händelseförloppets dramatiska klimax på hösten 1817 kanske ändå förtjänar att citeras efter ögonvittnet Hallings skildring: "Lördagsmorgonen den 4 oktober visade sig i raskt trav en livgardist medförande depescher till landshövdingen. Fram på förmiddagen uppkallades magistraten till borgmästaren Nordlindh, som, vare sig av aning eller bestämd vink om sitt väldes snara slut, de sist förutgångna rättegångsdagarna arbetat undan alla äldre, särdeles magistratsärenden, med vilkas hanterande han företrädesvis sysselsatte sig. Ännu hållande sig ganska upprätt, förkunnade han sig vara satt ur stånd att längre förvalta sitt ämbete, det han med alla dess tillhörande handlingar överlämnade till äldste närvarande ledamoten av magistraten, därvid modet likväl började att svikta, särdeles som de flesta ledamöterna fällde uppriktiga tårar vid avskedet, utan att då hava minsta föreställning om djupet av den avgrund Nordlindh och hans olyckskamrater inom diskonten för sig grävt. Endast författaren, som jämväl var tillstädes vid denna scen och som haft mångårig beröring med de i olyckan inblandade personer och andra, som genom förbindelser för dem varit på väg, men blivit räddade från att dela deras undergång, kunde, såsom icke alldeles oberedd, med mera sinnesnärvarelse än magistratens övriga ledamöter, betrakta den förändrade sakernas ordning, som med denna dag inträdde."[42]

Inför magistraten på rådhuset förklarade landshövdingen Nordlindh och meddirektörer häktade, och de togs under militär bevakning i sina hus. På måndagen besökte Halling sin förre chef, som låg till sängs — en fallen storhet, konstaterar han och fortsätter· "Författaren, som aldrig av Nordlindh, med undantag av högdragenheten, vilken hos honom syntes vara natur, njutit annat än utmärkt artighet och all möjlig beredvillighet, fann sig i hög grad upprörd av Nordlindhs hjälplösa belägenhet. Således, då denne med några hjärtliga ord beklagade sig över att så få tycktes erkänna hans olycka eller däruti deltaga, kunde författaren ej underlåta att såsom en droppe av tröst, åberopa som motsats den på torget församlade menigheten, som brann av längtan att mildra diskontdirektörernas öde. Nordlindh glömde för ett ögonblick sin roll att spela febersjuk och uppsprang från sängen till fönstret åt torget för att förvissa sig om verkligheten. Det syntes lugna honom, så att han snart återtog sin anvista plats i sängen, såsom ett medel att undvika häktet."[43]

Under den följande rättegången stannade Nordlindh som sjuk i sitt hus för att sedan som brottsling befunnen överföras till citadellet. K Mts utslag i bör-

jan av 1819 frändömde honom ämbete, värdighet och ordensdekoration. Han levde ännu sex år därefter som en för omvärlden död man. Graven finner man på Fjerrestads kyrkogård i närheten av egendomen Fjerrestad, där hans måg och dotter residerade.

Att Nordlindhs insatser under nästan två årtionden som rådman och borgmästare i Malmö var av den allra största betydelse ter sig knappast möjligt att bestrida. Vad han uträttade kan inte fördunklas av de invändningar man å andra sidan med rätta kan rikta mot hans person och hans framgångsmetoder Han var mannen som åtrådde makten för att utöva den. Han såg inte med moralisk försiktighet på medlen att nå den. Men när han hade den förstod han att sätta människor i rörelse för att genomföra vad han ville. Väl var han med sin natur mer benägen att bygga sitt handlande på visioner än på pragmatiska överväganden. De resultat som uppnåddes gör ändå hans epok i Malmö till en dynamisk tid. Så mycket av vikt uträttades — självklart med betydelsefulla insatser också av andra — att den helt pekar framåt mot kommande expansiva skeden. Kontrasten är stor mot de många stillastående decennier som hade föregått sekelskiftet 1800. Carl Magnus Nordlindh kan inte tänkas bort ur sammanhangen. De ord av Halling som ingår i artikelrubriken är verkligen ett motto för mannen och hans tid.

Carl Magnus Nordlindh. Okänd konstnär. Malmö museum. SPA.

KÄLLOR OCH LITTERATUR:

Otryckta källor:

Riksarkivet, RA.

Konseljprotokoll, inrikes-, civilärenden.

Skrivelser till K Mt

Generalguvernören i Skåne t K Mt

Landshövdingar t K Mt

Landsarkivet i Lund, LLA.

Malmöhus läns landskanslis arkiv

Magistraters m fl myndigheters brev

Malmö stadsarkiv.

Magistratens och rådstuvurättens arkiv

Magistratens och rådstuvurättens protokoll

Magistratens brevböcker

Skrivelser från andra myndigheter än K Mt och från andra personer

Skrivelser från landshövdingeämbetet i Malmöhus län

Inneliggande handlingar till magistratens och rådstuvurättens protokoll

Malmö stads enskilda räkenskaper

Räkenskaper och verifikationer över rådhusombyggnaden 1812—1814

Stadens äldstes och societeternas arkiv

Stadens äldstes protokoll

Handelssocietetens protokoll

Hantverkssocietetens protokoll

Bryggaresocietetens protokoll

Tryckta källor och litteratur:

Bager, Einar, Malmö byggnadshistoria till 1820. Malmö stads historia I. Malmö 1971

Bihang till Malmö Stadsfullmäktiges protokoll 1887. Malmö 1887.

Bjurling, Oscar, Stadens fattiga. En studie över fattigdom och fattigvård i Malmö. Malmö 1956.

Bæckström, A, Rörstrand och dess tillverkningar 1726—1926. Stockholm 1930.

Carlsson, Sten, Gustav IV Adolf och Malmö. MFÅ 1948.

Elgenstierna, G, Svenska adelns ättartavlor. V Stockholm 1930.

Esaias Tegnérs brev. Utg av Tegnérsamfundet. I. 1793—1817. Malmö 1953.

Förklaring i anledning af Påståenderne emot förra Direktionen för Malmö Diskont för lagstridigt förfarande vid förvaltningen af detta verk, till Kongl. Maj:ts och Rikets Höglofl. Svea Hofrätt afgiven af C M Nordlindh. Stockholm 1818.

Groothoff, Otto, Den första galapremiären. SDS 10/10 1959.

Gustafson, Ragnar, Malmö Teater dess första publik, dess första förvandlingar. MFÅ 1965.

Halling, Carl Christian, Minnen Utg av Martin Weibull. Samlingar utgifna för De skånska landskapens historiska och arkeologiska förening. VII. Lund 1878.

Hedberg, Frans, Gustaf III:s operahus och dess minnen. Stockholm 1891

Helander, Olle, Köpmansexamen i Frihetstidens Malmö. MFÅ 1952.

Herlitz, Nils, Svensk stadsförvaltning på 1830-talet. Stockholm 1924.

Isberg, A U, Handbok med uppgifter och förklaringar till A U Isberg S:rs historiska karta över Malmö stad av år 1875. I—II. Malmö 1923.

Lindberg, Otto, Landsstaten i Malmöhus och Kristianstads län 1719—1917. Malmö 1919.

Ljungberg, Leif, Några anteckningar om fattigvården i Malmö under början av förra århundradet. MFÅ 1938.

Malmö stads urkundsbok. Utg av Lauritz Weibull. Malmö 1917.

Memorabilia angående C M Nordlindh och Malmö Diskontkatastrof 1817. Utg av Martin Weibull. Skånska samlingar 1891 I, 1 Lund 1894.

Modée, R, Utdrag utur alle Publique Handlingar, Placater, Förordningar, Resolutioner och Publicationer etc IV 1747—1749. Stockholm 1754.

Platen, Alvar, Släkten Bager. Malmö Fornminnesförenings Minnesskrift 1909—1919. Malmö 1920.

Sjöström, C, Skånska Nationen före Afdelningarnas tid (1682—1832) Lund 1897.

Sjövall, Malmö Diskontverks fall 1817. MFÅ 1940.

Svenska män och kvinnor. Biografisk uppslagsbok. V Stockholm 1949.

Svenskt biografiskt lexikon. Utg genom Bengt Hildebrand. XI. Stockholm 1945.

Stråle, Rörstrand och Marieberg. 1870.

Underdåniga Besvär till Kongl. Maj:t öfver Dess och Rikets Höglofl. Svea Hofrätts Utslag i anledning af de emot förra Direktörerna vid Malmö Diskont åtalade förbrytelser; afgifna av C M Nordlindh. Stockholm 1818.

Utdrag af Protocollet hållit vid Bolags-Stämma med Delägarne uti Theater och Värdshus-Byggnaden vid Gustaf Adolphs Torg i Malmö den 15 Junii 1807. Lund 1808.

Österdahl, H, Malmö Teaters hundraårsjubileum. En historisk återblick. I—XII. SDS 11—23/10 1909.

NOTER

[1] Hallings Minnen är publicerade av Martin Weibull i Samlingar utgifna för De skånska landskapens historiska och arkeologiska förening, VII, 1878.

[2] Mag prot 1802 28/10, Innel handl s d. Vad Wollmar syftar på med orden om rättegång kan inte konstateras. I varje fall har han inte stått som part i något mål vid domstolarna i Malmö.

[3] Memorabilia etc är publicerade av Martin Weibull i Skånska Samlingar, 1891 I 1. Om J A Wollmar se Sjöström, Skånska Nationen 1682—1832, s 489.

[4] Mag prot 1802 6/11, 22/11, Göta hovrätt t mag 1802 15/11

[5] Om de båda Nordenstolpe se Svenska män och kvinnor, s 504 f, Elgenstierna V, s 496, Stråle, Rörstrand och Marieberg samt Bæckström, Rörstrand och dess tillverkningar. Halling relaterar ryktena om Nordlindhs förmenta härstamning på mödernet "från någon mycket hög person, om vars kärlekshändelser den tiden många anekdoter voro i svang", rykten som Nordlindh själv typiskt nog inte gjorde någonting för att dementera. "Måhända tillhörde det en av hans egenheter att finna behag uti det mörker, vari frågan härom svävade" (Halling s 5)

[6] Nordlindhs egenhändiga meritlista 1803 10/6, bilagd hans ansökan till borgmästarämbetet i Malmö (Guv t K Mt 1803 1/9, RA) Om Leonard de la Rose se SBL 11, s 20 ff och där anförd litt, om Peter och Mariana Bager, se Platen, Släkten Bager (Malmö Fornminnesför.:s minnesskrift s 57 ff).

[7] Examensprotokoll 1791 25/6 med betyg från Peter Bager 1791 24/5, Innel handl t mag prot. Om köpmansexamen, se O Helander, Köpmansexamen i frihetstidens Malmö, MFÅ 1952.

[8] Nordlindh första gången i handelssocieteten: Hand.-soc prot 1791 5/12; val till serviskassan: Hand.-soc prot 1792 20/6; förslagen till stadens äldste: Hand.-soc prot 1793 1/2, 11/12, 1794 24/12. Val till äldste och förman: Mag prot 1795 11/2, St Ä prot 1795 14/2. Led i Hamndirektionen: Hand.-soc prot 1795 20/3.

[9] Mag prot 1799 9/2, 22/4, 11/5, Hand.-soc prot 1799 6/4.

[10] Möllers avsked: Mag prot 1798 19/3, Mag t KB 1798 24/3, KB t Mag 1798 29/3, Möller t K Mt 1798 25/10, RA, KB t Mag med K Mts beslut 1798 8/12. Rådmansvalet: Mag prot 1799 10/4, 10/5.

[11] Halling s 5, 7.

[12] K Res 1803 20/5, bilagd Nordlindhs ansökan (Gen-guv t K Mt 1803 1/9, RA), Halling n 1 s 7 ff. Halling påpekar hur suppliken förblev hemlig utom för dem som mottagit Nordlindhs ansökningshandlingar. Den beviljades 20/5 men inregistrerades som ankommen först 13/7. Ansökningstiden till tjänsten hade gått ut 10/6. Kravet på akademisk meritering: KF 1749 10/3, Modée IV s 2857.

[13] Valet: Mag prot 1803 22/7, Toll t K Mt 1803 1/9, RA, Konseljprot Inr Civ 1805 21/2, RA.

[14] Memorabilia s 33 f. Installationen: Mag prot 1805 14/5.

[15] Mag prot 1805 17/6.

[16] Guv Toll t K Mt 1805 20/3, RA, K Br t Mag 1805 5/4.

[17] Memorabilia s 40.

[18] B Sjövall, Malmö Diskontverks fall 1817, MFÅ 1940. I tryckt skick finns såväl Nordlindhs "Förklaring i anledning af påståenderne emot förra Direktionen för Malmö Diskont" (Sthm 1818) som hans "Underdåniga Besvär till Kongl. Maj:t öfver Dess och Rikets Höglofl. Svea Hofrätts Utslag i anledning af de emot förra Direktörerna vid Malmö Diskont åtalade förbrytelser" (Sthm 1818)

[19] Indelta soldater vid raseringen: se t ex Toll t K Mt 1807 2/2, 1808 10/2, Landshövd t K Mt 1810 13/2, 1812 6/2, 1813 27/1, RA. Ansökningarna har merendels skrivits av Nordlindhs egen hand. Ryska krigsfångar: Mag prot 1809

4/10, Ank Br fr landshövd 1809 2/10, Halling s 42. Gustav Adolfs Torg: Reg i krigsär 1805 20/8, avskr i K Br, MSA.

[20] Original i Stadsingenjörskontoret, Malmö.

[21] Einar Bager behandlar "Den nya staden" i Malmö stads historia I s 388 ff. Raseringsbolagets verksamhet skildras också på flera ställen i Isbergs Handbok (s 15 ff, 769 ff)

[22] R Gustafson, Malmö Teater — dess första publik, dess första förvandlingar, MFÅ 1965, s 20.

[23] Utdrag af Protocollet hållit vid Bolags-Stämma med Delägarne uti Theater och Värdshus-Byggnaden vid Gustaf Adolphs Torg i Malmö den 15 Junii 1807, Ld 1808; H Österdahl, Malmö Teaters hundraårsjubileum. En historisk återblick I—XII. SDS 11—23/10 1909; O Groothoff, Den första galapremiären, SDS 10/10 1959. Tegnérs ev besök: Esaias Tegnér t Christopher Myhrman 1809 12/10, Tegnérs brev, utg av Tegnérsamfundet. I, 1793—1817, s 175.

[24] Kungavistelsen i Malmö skildras av Halling, s 51 ff. Se även S Carlsson, Gustav IV Adolf och Malmö, MFÅ 1948, s 64 ff. Operans rivning: F Hedberg, Gustav III:s operahus och dess minnen, s 38 f.

[25] KB t mag 1794 30/10.

[26] Hand.-soc prot 1794 14/11

[27] Halling, s 1 f, KB t K Mt 1799 15/12, 24/12, RA, Mag prot 1799 23/12, 1800 22/10, Stadsfiskal Malmborg t mag 1800 23/8 (Innel handl t mag prot 1800 25/8)

[28] KB t mag 1806 27/10, Mag prot 1806 29/10, Hand.-soc prot 1806 28/10, Mag prot 1809 2/12, 1810 16/4, 1813 18/10, 1814 25/7, 26/9. Projektet i Innel handl t mag prot 1814 26/9.

[29] L Ljungberg, Några anteckningar om fattigvården i Malmö under början av förra århundradet, MFÅ 1938, s 84; O Bjurling, Stadens fattiga, s 41; Halling s 53; Mag prot 1806 18/1, 16/8.

[30] Bjurling, s 41 f.

[31] Se bl a Herlitz, Svensk stadsförvaltning på 1830-talet, s 178 ff.

[32] Projekt dat 1812 14/11 (Innel handl t mag prot s d), KB:s utslag 1812 24/12 i Innel handl t mag prot 1813 5/7 tryckt i Bih t Stadsfullm:s prot 1887 s 25 ff) Se även Halling, s 122 f.

[33] Det nya projektet i Hand.-soc prot 1813 11/3; Hantv.-soc prot 1813 11/3, Brygg.-soc prot 1813 12/3, Mag t KB 1813 17/3, KB t mag 1813 20/3.

[34] Om rådhusombyggnaden se särsk volym i Malmö stads räkenskaper. Halling, s 134 ff. Erik av Pommerns brev, 1429 20/5, vari Malmös borgmästare fick rätt att "gull ok forgylt bære til euich tiidh, thøm och for:de wor elschelich by ok køpstadh til serdeles ere ok werdhicheet" i MSU, s 27; Halling s 135, 141

[35] Carlsson, a a, s 64 ff.

[36] K Mts öppna brev för Suell i Inr Civexp reg 1802 4/1, RA, Halling, s 54.

[37] Riksdagsmannavalet 1809 i Mag prot 1809 1/4. Edsavläggelsen i Mag prot 1809 22/6. Nordlindhs ed i Innel handl t Mag prot 1809 22/6.

[38] Lindberg, Landsstaten i Malmöhus och Kristianstads län, s 54 f; Carlsson, a a, s 68 f.

[39] Halling s 102. Halling var tf landssekreterare 1811, eljest landskanslist (Lindberg, Landsstaten, s 103) och trädde i Malmö stads tjänst som aktuarie 1812 (Mag prot 1812 4/5) Redan så var han upprepade gånger adjungerad rätten (fr 29/5)

[40] Halling, s 110 f. Lindberg, Landsstaten, s 55.

[41] Halling, s 140 ff.

[42] Halling, s 164 f.

[43] Halling, s 166.

Burlövskalken och dess upphovsmän

Av Torsten Karlson

Burlövs församling mellan Malmö och Lund har i sin ägo en gammal och förnämlig altarkalk, som hittills rönt alltför liten uppmärksamhet från forskare i skånskt ädelsmide. Anledningen till att förf. kommit att intressera sig för denna kalk är en hänvändelse från gode vännen och Burlövskännaren fil dr Ingemar Ingers i Lund. I sitt digra verk om socknen ägnar han berättigat utrymme åt församlingens gamla kyrka och dess inventarier genom tiderna.[1] Denna uppsats skall först granska kalken noggrant för att sedan presentera de båda upphovsmännen — guldsmeden i Malmö och beställaren i Lund.

En bild av altarkalken återfinnes på s 70.

Burlövskalken är utförd i silver och helt förgylld.[2] Den oproportionerligt stora skålen eller cuppan är enligt åsatta stämplar tillverkad 1724 av guldsmeden Olof Appelman i Malmö, vilken samma år utförde Arrie församlings altarkalk som sitt mästerstycke.[3] Cuppan är helt slät, men undre delen omslutes av en liten sexflikig bladholk.

Kalkens smala skaft är sexsidigt, och varje fält har dekor av ciselerade streckar med små rundlar emellan. Det rikt utvecklade mittpartiet — noden siras av vridna flikar och släta veck i drivet arbete. Flikarna är prydda av fint, graverat rutnät, respektive bladnervatur. Runt noden sitter sex rombiska knoppar med bokstäverna IHESVS i gravyr och mellan dem lika många sexflikiga blomkalkar, de senare applicerade på noden.

Burlövskalkens breda fotparti är indelat i sex sidofält, som vart och ett avslutas med ett halvrunt pass. Foten står på en bred, något skålad kant, och den har en lodrät list med små ciselerade romber i en bård. De sex sidofälten är alla försedda med graverade framställningar, vilka präglas av fin teckning och gott utförande. På den mot skaftet uppvikna delen har samtliga fält bladornament, men i övrigt innehåller de olika bilder. På ett av fälten ses en krucifixframställning mot bakgrund av en stadsbild med torn och tinnar, fig 1 Över korsets INRI-tavla återfinnes inskriptionen BVRLØF KIRKIS KALCK. Fältet mitt emot visar en vapensköld med hjälm, hjälmprydnad och hjälmtäcke, fig 2. Skölden är delad i två fält, i det övre en mot (i heraldisk mening) vänster uppstigande hjort och i det nedre tre skrafferade kavlar eller ginsträngar. Hjälmprydnaden utgöres av samma hjortfigur mellan två utbredda, naturliga vingar. Vapenbilden har till överskrift M PETRVS

Fig 1 Burlövskalken har på foten en intressant graverad bildsvit. På de närmaste flikarna ett krucifix och en biskop. Foto: Bo Nordström.

SEBER CANTOR LVNDENSIS [M = Magister]. De fyra återstående fälten kan lämpligen behandlas två och två. På Kristusbildens högra sida framställes Himladrottningen och S:t Laurentius, fig 3. Jungfru Maria är — för att låna ord från Brunius[4] — "krönt och omgifven af strålglans med Christusbarnet på armarna och månen under fötterna" Laurentius står på ett astrakrutat golv. I vänstra handen håller han en palmkvist och i den högra sitt martyrredskap, halstret. Helgonbilden flankeras av guldsmedens ort- och mästarstämpel, till vilka jag snart återkommer. På krucifixets högra sida avbildas först en biskop i full ornat, stående på ett astrakgolv med en bok i vänstra handen och en kräkla i den högra, fig 1 Det återstående fältet innehåller en framställning av S:t Mikael i strid med draken — enligt Brunius dock S:t Göran, fig 2. Det bevingade helgonet är rustat med svärd och kraftig sköld. Vid hans fötter krälar odjuret. Bilden symboliserar "christna

Fig 2. Ärkeängeln Mikael i strid med draken samt Seberska vapnet framställes på två sidofält. Foto: Bo Nordström.

religionens seger" enligt kyrkoherde J H Seldeners beskrivning av kalken 1830.[5] — Slutligen finns det på fotens undersida en gammal, ristad inskription, av vilken det framgår, att kalkens vikt varit "xxxxxx lot iij q", dvs 60 3/4 lod.[6]

Genom stämplarna vid Laurentiusbilden är det möjligt att härleda Burlövskalken till såväl ort som mästare. Att så inte skett tidigare beror troligen på att kalken blivit utelämnad i William Karlsons protokoll från snabbinventeringen 1930.[7] Stämpeln på helgonbildens högra sida innehåller utan tvekan Malmö stads kontrollmärke under större delen av 1500-talet, den krönta nyckeln.[8] Vid nyckeln kan under århundradets senare hälft, med början 1551, förekomma en årtalsbeteckning i två siffror, men såvitt jag kunnat se, saknas sådan på denna kalk. Stämpeln på motsatta sidan innehåller ett bomärke, som otvivelaktigt tillhört guldsmeden *Jacob Pedersen Ibsen* (Jacob Pederssen

Jepssen).[9] Denne omtalas första gången 1546, då "Iacob Nusse Guldsmit" uppträdde i rådsturätten, "haffuend*es* mett sig fornu*m*stig suend Iacob Pe*derssen*, salige Per Iepsens Guldsmitz sønn, fordom raadmand her i sa*m*me stetz".[10] Tydligen var Jacob Pedersen då ännu gesäll, han kallas först 1549 guldsmed.[11] Jacob Perssen uppträder som Knutsbroder 1553.[12] Hans signet med bomärke förekommer under en handling från 1556, där namnet skrives "Jacop peder ipss. gulldsmid borger ij malmø — — —".[13] Tillsammans med Jep guldsmed värderade han 1579 redskapen efter ämbetsbrodern Haagen Pedersen.[14] Jacob Pedersen Ibsen är nämnd i Malmö dombok under tiden 1578—1583.[15] På hösten 1583 förrättades boupptecknin efter "Karine Salige Jacob pederssens"[16], vilket innebär, att guldsmeden redan var död.

En annan samtida person är intimt förknippad med Burlövskalkens tillkomst, nämligen ägaren till ovannämnda vapensköld, kantorn *Peder Hansen Seber* i Lund. Enligt J Oskar Andersens biografi var denne född omkring år 1500 och troligen son till myntmästaren Hans Seber (Sever) i Malmö.[17] År 1523 finner vi honom som magister och kanik i Lund. Flera gånger anlitades Peder Seber som sändebud till kurian i Rom. Efter reformationen 1536 tillhörde han de katolsksinnade kanikerna, men även om han stod som ledare av oppositionen, kom han 1540 i åtnjutande av kantorsprelaturen vid domkyrkan. Seber blev därmed patronus i prebendeförsamlingarna Burlöv och Västra Skrävlinge, vars inkomster under 1300-talet anslagits till kapitlet och kantoratet;[18] i sistnämnda församling verkade för övrigt Malmöreformatorn Claus Mortensen som kyrkoherde från 1541.[19] Seber tog aktiv del i tidens lärda disputationer i religiösa spörsmål. Även om hans reaktionära uppfattning så småningom mildrades, vanns han aldrig helt för lutherdomen. Förutom kantorsämbetet fick han 1546 kungligt brev på tre "vikarier" i kryptkyrkan och utsågs 1550 till föreståndare för det ännu existerande stora prästgillet i Lund (sodalitium majus) Anknytningen till Malmö stärktes ytterligare vid denna tid genom hans förvärv av en gård i kvarteret Magnus Smek, vilken tidigare tillhört komministern och fränden Didrik Mortensen.[20] Peder Seber avled 1558 och fick sin gravplats i domkyrkan.

Peder Hansen Seber kan väl betraktas som Burlövskalkens donator, även om den bekostats av kyrkans medel. Man får förmoda, att han också givit guldsmeden direktiv om bildinnehållet på kalkens fot. Helgonraden förefaller nämligen inte vara komponerad av en slump. På ena sidan om de motställda symbolerna för Kristus och donator — krucifixet respektive vapenskölden — återfinnes Lunds domkyrkas invigningshelgon, Jungfru Maria och S:t Laurentius, detta som ett uttryck för sockenkyrkans karaktär av biskopligt prebende och donatorns anknytning till stiftshelgedomen. Nämnda helgon motsvaras på andra sidan bildsvitens "axel" av en biskop respektive S:t Mikael, vilka jag skulle vilja betrakta som representanter för Burlövs kyrka, med andra ord dess patroner.[21] Tyvärr är biskopen anonym, men med hänsyn till

Fig 3. Kalkens bilder av S:t Laurentius och Himladrottningen. Foto: Bo Nordström.

församlingens läge vid Öresund kan man möjligen föreslå S:t Nikolaus av Myra populär som skyddshelgon vid Danmarks kuster och "alle presters liuss".[22]

På grundval av nu kända fakta om Burlövskalken och dess upphovsmän borde ett försök till datering av pjäsen kunna göras. Först vill jag emellertid referera tidigare forskares uppfattning i denna sak. C G Brunius, som lämnar en utförlig beskrivning av kalken, sätter tidpunkten till "kort före reformationen" N G Bruzelius skriver 1878, att kalken härrör från "slutet af katolska tiden" [23] J Oskar Andersen nämner kärlet i anslutning till Sebers 1523 omvittnade magistervärdighet. Slutligen hävdar Thorsten Andersson, att kalken i motsats till några andra från tiden efter reformationen — "med största sannolikhet tillverkats dessförinnan".[24] Emellertid bör kalken vara något yngre. De yttre gränsåren kan sättas till 1540, då Seber mottog kantorsprelaturen, och 1558, då han avled. Jacob Pedersen Ibsen var dock "suend" ännu 1546 och kallas guldsmed först tre år senare. Om vi dessutom tar med i beräkningen,

att ortstämpeln saknar årtalsbeteckning, så är det möjligt att förlägga tiden till före 1551.[25] Tidsavsnittet skulle därmed kunna krympas till mellan 1546 och 1551, men låt oss säga slutet av 1540-talet eller omkring år 1550.

Till sist vill jag bringa i åtanke den insats till Burlövskalkens fromma, som prosten Hans Andersen Vedel gjorde under Gustaf Horns krig i Skåne på 1640-talet. Kyrkostolen förtäljer 1644, att prästen själv blivit "slet vdplöndritt baade aff rigens fiender oc vort egit folck — — —", men att han "frelst oc salverit fra fienders haand alld kirckens inventarium. altere klederne, begge kalck oc disch, stagerne, mulden [dopfatet], messe kleder, kircke bögger oc andit, langt off:r 150 dalers verd — —".[26] Tack vare Vedels osjälviska omsorger kan vi fortfarande glädja oss åt Jacob Pedersen Ibsens sköna altarkalk i Burlövs kyrka — guldsmedens för närvarande enda kända arbete.

Nattvardskalken i Burlöv.
Foto: Bo Nordström.

NOTER:

[1] Förf har sett arbetet i manuskript. Första delen av "Burlövs kommun Historia och beskrivning" har utkommit under hösten 1972 (Arlöv 1972, s 119 ff)

[2] Kalkens totala höjd är 219 mm och fotens diameter 161 mm.

[3] Svenskt silversmide 1520—1850. IV Stockholm 1963, s 447 f. Appelman verksam 1723—1747 (1751) Cuppan i Burlöv bär årsbokstaven L, vilken möjligen också kan stå för 1748. Varken 1724 eller 1748 finns det någon anteckning om renoveringen i kyrkoräkenskaperna (LLA: Burlöv, L Ia:2, 1724 och L Ia:3, 1748)

[4] C G Brunius, Skånes konsthistoria för medeltiden. Lund 1850, s 592 f.

[5] LLA: Lunds domkapitels arkiv, F II ja:42, Burlöv. Inventarieförteckning 20/9 1830.

[6] Vikt enligt förteckningen 1830 63 3/4 lod, vilket väl innebär, att cuppans tillsats är inräknad. Ang lod och kvintin se Nordisk kultur. XXX. Mått och vikt. Stockholm 1936, s 261

[7] Meddelande från antikvarie Stig Stenström vid ATA 3/6 1971.

[8] Svenskt silversmide, s 435. Jmf Katalog över utställningen Skånskt silver från dansk tid. Kristianstad 1970, s 13.

[9] Svenskt silversmide, s 438. Faderns, guldsmeden och rådmannen Peder Ibsen (1517—1528), bomärke är snarlikt, men "klykan" är i detta fall vänd uppåt. MSA: Mag ink skr 18/12 1525. Jmf Svenskt silversmide, s 436.

[10] Malmø Rådstueprotokol (Stadsbok) 1503—1548, udg ved E Kroman i samarbejde med L Ljungberg och E Bager. København 1965, s 226.

[11] MSA: Malmö Stadsbok 1549—1559, fol 30 r, 8/11 1549.

[12] MSA: S:t Knutsgillets i Malmö protokollsbok 1400—1746, fol 64 v.

[13] MSA: Mag ink skr 8/3 1556.

[14] MSA: Bouppteckningar och arvskiften i Malmö, 1579: 139.

[15] Malmø Tingbøger 1577—1583 og 1588—1590, udg ved L Ljungberg og E Bager. København 1968, passim.

[16] MSA: Bouppteckningar och arvskiften i Malmö, 1583: 173.

[17] Dansk biografisk leksikon. XXI. København 1941, s 512 f.

[18] Burlövs kyrka lades 22/11 1306 till kaniken Thomas prebende (Danmarks Riges Breve. 2: 6, 1306—1312, n:r 37) och V Skrävlinge kyrka 1/4 1351 till domkyrkans "Kantordømme" (Danmarks Riges Breve. 3: 3, 1348—1352, n:r 407)

[19] G Carlquist, Lunds stifts herdaminne från reformationen till nyaste tid. II: 2. Lund 1948, s 227 ff.

[20] Carlquist, a a, s 97.

[21] Ingen anteckning om kyrkans invigningshelgon finns i 1729 års prästrelation, där sådana gärna noterades (Kungl Biblioteket, Stockholm: Engeströmska samlingen, B VIII, 2, 46, pag 37) Ej heller förekommer sockensigill från Burlöv på Hyldinger i Rigsarkivet, København. Av närbelägna kyrkor är den i Görslöv helgad åt S:t Mikael (se ovan relation 1729, pag 31)

[22] Ellen Jørgensen, Helgendyrkelse i Danmark. København 1909, s 121 f. Jmf Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid. 13, sp 145 ff och B Kornerup, Drag ur medeltidens fromhetsliv. Lunds stift i ord och bild. I. Stockholm 1947, s 59 ff.

[23] ATA: N G Bruzelius, Arkitektonisk beskrifning över Bara härad, s 23.

[24] T Andersson, Kyrksilver. Lunds stift i ord och bild. I, s 680.

[25] Jmf E Bager, Kring två malmöguldsmeder. MFÅ, 1953, s 60 f.

[26] LLA: Burlöv, L Ia: 1, 1644.

Förkortningar

ATA, Antikvarisk Topografiska Arkivet, Stockholm
LLA, Landsarkivet, Lund
MSA, Malmö Stadsarkiv

Husie by

En strukturförändrad malmöby

Av Helge Andersson

Var tid, som kommer, ymnigt sår
på gott och ont sin säd,
blott du är lik dig år från år
med doft och tysta träd.

Så skrev Anders Österling i sin dikt "Slätten", när seklet var ungt. Slätten var då symbolen för det trygga och oföränderliga i tillvaron. Samma höga himmel välvde sig över samma öppna vidder sedan hedenhös, och så som vinden susade i böljande säd, hade den susat genom årtusenden, alltsedan stenåldersfolket börjat odla vete. Den mjuka horisontlinjen, det långa svepande linjespelet, pilevallarna, almalléerna, de trappgavlade, vitkalkade kyrkorna och vädermöllorna, allt var oförändrat detsamma för generation efter generation.

I vår dynamiska tid skiftar en bygd hastigt karaktär, särskilt om storstaden ligger nära. Slätten duger inte längre som symbol för det trygga och oföränderliga i tillvaron. Under de sista årtiondenas enorma bebyggelseexpansion i Öresundsregionen är slättlandskapet det landskap, som utsatts för de största förändringarna. Malmö har liksom de flesta städer kraftigt utökat sitt område på bekostnad av den kringliggande landsbygden, som radikalt förändrats. Den öppna slättbygden runt Malmö har för varje år krympt i samma takt som tätbebyggelsen ökat, de gamla lantsocknarna runt Malmö har blivit stadsdelar De gamla lantgårdarna, som präglat såväl landskapsbild som livet i byarna, har nedlagt jordbruket, och marken har utstyckats till tomter för industri- och bostadsändamål. Villor, radhus och höghus har i täta led marscherat ut på slätten, och där förr sädesfälten böljade för vinden, och svartvita kor betade i saftigt gröna ängar utbreder sig nu kompakta bostadskomplex i glas och betong med breda asfaltgator. Förändringens vind har blåst korsdrag över de gamla byarna i stadens närhet, där bara för ett par decennier sedan husmän och hantverkare framlevde sitt liv i gamla fåror i välansade, vitrappade hus, som tryckte tätt intill varandra utmed bygatan.

Byarna har på få år uppslukats av moderna villaområden. Därvid har inte bara landskapsbilden förändrats, också gammal allmogekultur och nedärvd tradition har skattat åt förgängelsen.

En av de strukturförändrade byarna i malmötrakten är H u s i e, som tillsammans med byarna Kvarnby och Östra Skrävlinge utgjorde den med Malmö 1935 inkorporerade lantsocknen Husie. Kyrkbyn Husie, som gett namn åt hela socknen, hade i huvudsak hållit sig intakt sedan enskiftet i byn 1812. Husie by bestod vid inkorporeringen 1935 av tre gårdar, Elisedal å Husie nr 1, Husiegården å Husie nr 2 och Husie boställe å Husie nr 3 & 4, samt femton gatuhus, däribland sockenstugan, barnmorskehuset och bysmedjan, alla grupperade kring den vitkalkade, trappgavlade kyrkan, uppförd 1855—57 av den medeltidsimiterande grekprofessorn och kyrkoarkitekten C G Brunius.

Sedan Husie inkorporerats med Malmö 1935 inleddes den urbaniseringsprocess, som långsamt skulle utplåna den gamla Husie by. I början av 1940-talet erövrades Husie by av Lv 4, ett förband som uppsattes 1942 under andra världskriget, och bybilden har sedan dess behärskats av kaserner och pjäshallar. De södra och östra bymarkerna utgör militärt övningsområde, och i väster har modern villabebyggelse trängt in en spjutspets i den gamla betesmarken. Bygatan har breddats och asfalterats, almarna vid bygatan har fällts, sockenstugan, barnmorskehuset och ett par gatuhus har rivits liksom Husiegården.

Följande framställning avser att teckna en bild av Husie by och livet där före inkorporeringen med Malmö 1935. Här skall speglas ett stort skeende på ett litet, avgränsat område, byns värld. Några viktiga stolpar i historiken är jordrevningsåret 1672 strax efter Roskildefreden, storskiftet 1772, enskiftet 1812 och inkorporeringsåret 1935. Ett viktigt komplement till arkivaliska uppgifter och traditionsuppteckningar utgör skulptören Per-Erik Willös stora figurkomposition "Så minns jag Husie", där han i ett 80-tal polykroma plastfigurer skildrar livet i Husie by så som han minns det från sin barndom i början på 1930-talet.

I

Husie by med kyrkan är belägen på en mjukt avrundad kulle, som markant höjer sig över omgivningen. Redan tidigt kallades platsen "Kirckebierg".[1] Bynamnet skrevs 1345 *Hwsae*, som 1504 blivit *Hwse* (w är här = u) och 1590 utvecklats till *Husie*. Det genuina uttalet i orten är *Huse*, detsamma som de äldsta skriftformerna. Namnet torde ursprungligen ha haft formen *Husö* och uttolkas av ortnamnsforskningen som "den med hus bebyggda ön." Det är troligt, att den äldsta bebyggelsen här varit helt eller delvis kringfluten av vatten. Nedanför byn, 300 meter nordväst om kyrkan, utbredde sig ända in i sen tid en omfattande sankmark, kallad Husie mosse. Bynamnet är alltså

icke som Arrie, Fosie, Hyllie m fl ursprungligen sammansatt med -hög. Skrivningen *Husie* är tillkommen först omkr 1600 under påverkan av andra ortnamn på -ie i grannskapet. Uttalet Husie, som nu är det enda brukliga, har i sin tur tillkommit under påverkan av skriftformen.[2]

Husie by utgör urgammal kulturbygd och hör till de tidigast befolkade områdena i provinsen. Ett flertal fynd har gjorts i Husie by från den förhistoriska tidens olika perioder. Det äldsta fyndet är renhorn från senglacial tid.[3] Synliga minnen från bronsåldern är två gravhögar i bymarken, en på Husie nr 1, den s k Sporhöjsbacken, och en på Husie nr 3, båda omnämnda 1864 av N G Bruzelius, som om högen på nr 3 noterat "för ungefär 50 år sedan anträffades derstedes tunna skeletter, hvilka straxt åter nedlades" Bruzelius omnämner i Husie by en tredje hög, Galjebacken, som var förstörd.[4] I de Sommeliusska samlingarna från 1754 omtalas i Husie by en domarering, kallad "Stendösan", som bestod av "12 stenar uti omkrets och 1 do in uti".[5] På Husie nr 2 har påträffats en kvinnograv från yngre järnåldern med diverse gravgods, bl a en liten järnkniv, sex pärlor av glas och två bronsfibulor med kvarsittande tygbitar [6] Från vikingatiden har i en åker påträffats en armring av guld, 6,9 cm i diameter, med sex små guldringar påhängda.[7]

Redan i tidig medeltid synes Husie ha blivit kyrkby. De tidigare omnämnda Sommeliusska samlingarna förmedlar en tradition att vid domarringen "skall första grunden till Husie kyrka wara lagd" Domareringar var ursprungligen tings- och kultställen, och det är högst sannolikt, att sedan bygden kristnats, den första kyrkan grundats på eller invid den gamla hedniska kultplatsen. Den på 1700-talet nedtecknade folktraditionen kan således mycket väl ha ett verklighetsunderlag.

Husie by omnämnes första gången 1345 i ett brev,[8] där en "Johannes Andresson de hwsae" ger kaniken Benechinus i Lund skötning på en gård i Hofterup, Harjagers härad. Två år senare, 1347, ger samme "Johannes Andresson de hwsae" till Bosjökloster två gårdar i Kastberga, V Sallerup, Harjagers härad, med förbehåll att hans och hans hustru Botilds årsbegängelse skall firas i klosterkyrkan.[9] Vem denne tydligen mäktige jordägare, som gjorde frikostiga kyrkliga donationer, var, undandrar sig vårt bedömande. Kanske har det under medeltiden i Husie liksom i ett flertal byar runt Malmö, t ex Fårabäck, Oxie, Pile, Törringe och Vintrie, legat en sätesgård, som innehafts av en väpnare. I så fall kan "Johannes Andresson de hwsæ" ha haft den ställningen.

Att det under medeltiden funnits en större gård i Husie framgår av ett skifte efter Esge Brock i Svartbrödraklostret i Odense 1472,[10] där Korfitz Rönnow tillerkändes "Husegardh hos Malmø".[11] Det var vanligtvis den största av byns gårdar, som fick samma namn som byn, och därav kan man sluta, att "Husegardh" varit en gård av betydenhet.

Två år senare, 1474, omtalas en kyrkoherde i Husie. Det året har Peder

Nielssen, "Sognepraest i Hwsae" med sigill bevittnat en fullmakt.[12] Det första omnämnandet av en kyrka i Husie finns i ett kungligt brev från 1562, där Fredrik II bestämde, att sockenborna i Husie fick uppbära årets kronotionden av råg och korn för att reparera "deres forfaldne Kirke."[13] Uppgiften att kyrkan var förfallen och i behov av så grundlig reparation att kronan efterskänkte sina tionden synes tyda på en gammal kyrka, som stått i flera århundraden. Det finns all anledning förmoda, att det rör sig om en kyrka från senare hälften av 1100-talet eller början av 1200-talet, den stora kyrkobyggnadsperioden i Skåne, då de första kyrkorna av trä från 900- och 1000-talen ersattes av stenkyrkor med romansk grundplan, långhus, kor och absid.

Kronotiondena från Husie var annars under senare hälften av 1500-talet och början av 1600-talet genom gåvobrev anslagna till superintendenten över Skåne.[14] Av den anledningen förekommer endast sparsamma uppgifter om Husie i länsräkenskaperna från denna tid. Endast när det gäller uppbörd av extraskatt är Husie med i länsräkenskaperna.

Efter nordiska sjuårskriget 1563—70 besvärades landet av stora såväl utländska som inländska skulder, och 1583 upptogs en extraskatt av de jordägande bönderna. Vid skatteuppbörden sammanfördes bönderna i lag om tio bönder, som tillsammans erlade 20 daler i skatt. Enligt längden för extraskatt 1583[15] bodde i Husie by endast fyra bönder, Morchenn Thygesenn, Annders Wlff, Jenns Morchensen och Thue Nielssenn, som bildade tiomannalag med bönder från grannbyn Kvarnby.

När Christian IV 1596 övertog regeringen, inleddes en stor byggnadsperiod i Danmark. Städer anlades, ståtliga slott och kyrkor uppfördes i nederländsk renässans, och befästningsanläggningar utvidgades och förstärktes. Byggnadsverksamheten slukade stora summor, som drevs in genom olika för folket betungande skatter Till Köpenhamns befästande upptogs 1608 en extraskatt av bönderna i Skåne, på Jylland, Fyn och Bornholm. Husie by hade enligt skattelängden 1608[15] fyra bönder, Jens Nielssen, Suendt Arrildtssen, Peder Hanssen och Hans Annderssen, som i extraskatt erlade 1 daler var Enligt jordeboken samma år utgick kronotionden från varje gård i Husie by med 2 pund korn, 2 tunnor havre, 1 lamm, 1 gås och 2 höns. Dessutom erlade varje bonde 10 skilling och 2 alb. till "herregiesterij" och samma belopp till "fougdegiesterij", dvs kost och logi för herremän och fogdar, när de var på resa.[16]

På hösten 1624 drabbades Husie by av en svår olycka. Byns fyra gårdar var då kronohemman under Torup, som innehades av länsmannen på Malmöhus, Sivert Grubbe. Enligt skattelängden 1624[17] var bönderna i Husie by "Leije Bönder", de arrenderade gårdarna av slottsherren på Torup. I Sivert Grubbes dagbok för den 19 september 1624 läses — "I denne Maaned opbraende min By Husie tillige med Stedets Kirke".[18] Branden inträffade den 12 september.[19] Skattelängden 1624 omtalar byns fyra gårdar som avbrända.

Endast tre gårdar blev återuppbyggda, den fjärde gårdens mark delades 1625 mellan de tre nya gårdarna.[19] Skattelängderna för Husie by talar i fortsättningen endast om tre bönder.

Återuppbyggnaden av kyrkan drog stora kostnader och gick långsamt. Ännu 1631 — sju år efter branden — fanns "Defekt og Braek" på kyrkan, och i ett brev samma år befallde Christian IV de kyrkor i Malmöhus län som hade förmögenhet, att lämna hjälp till återuppbyggnaden av Husie kyrka.[20] Det var med all sannolikhet inte fråga om någon egentlig nybyggnad efter branden utan endast ett provisoriskt iståndsättande av den eldhärjade kyrkan, ty i länsräkenskaperna för 1648 är om Husie antecknat "Kirchen meget brøstfeldigt"

Under Gustaf Horns belägring av Malmö 1644—45 svepte olyckan ånyo in över Husie by. De svenska belägringsstyrkorna inhystes i byarna runt Malmö. I Husie by hade ryttmästare Carl Lewenhaupt sitt kvarter För byarna runt Malmö blev krigsåren 1644—45 en ödeläggelsens och armodets tid. I jordeboken 1645 är om Husie by antecknat "er nederbrut och slet öede" och om bönderna "forarmit och frj" Kyrkoherden i Husie, Jens Jensen Aars, har 1649 i tvenne suppliker till Fredrik III, där han kallar sig "jeg fattige mand" skildrat krigets ödeläggelse.[21] Svenskarna hade nedbrutit samtliga gårdar, fört bort såväl boskap som lösöre och trampat ner den växande säden. I krigets spår följde en svår missväxt.

Först vid 1600-talets mitt, då jordeböckerna från Husie börjar bli mera utförliga, får byn fastare konturer I Sognepraesternes Designationer 1657,[22] året före Roskildefreden, redovisas i Husie by tre "heele gaarde", som tillhörde adeln. Efter Roskildefreden 1658 upprättade svenskarna en ny jordebok över Skåne, som var färdig 1662.[23] Denna första svenska jordebok upptar i Husie by tre gårdar med karaktären kronohemman, "Uthsochne Hemman till Torup" Bönderna hette Jon Jönsson och Nilss Hansson, som brukade var sin gård, och bröderna Hanss och Peer Christensson, som brukade en gård gemensamt. Tillsammans brukade Husie bönder en "gårdh grundh", dvs den avbrända icke nybyggda gården. Här hade bönderna uppfört ett hus, som beboddes av husmannen Jöran Nilsson. Varje gård erlade kronoskatt med 3 pund korn, 10 tunnor havre, 1 mark för huset, som de uppfört på den gemensamma marken, och dagsverken till ett värde av 1 daler eller uträknat i kontanter sammanlagt 35 daler och 20 öre.

Från 1662 är också den äldsta beskrivningen av Husie kyrka.[24] Själva kyrkobyggnaden beskrives på följande sätt. "Kyrkian är Upbygdt medh 4 hörner uthj kors samt it torn medh Muursteen och gråsteen opmuurat, huar uthj en klocka henger Tornedt är tagdt medh skefwersteen, Men Kyrkiotaget, Sachristian och Wåbenhusset är tagdt medh taksteen. Kyrkian är innan till halfparten huellnat, Nemblig den westre och östre parten, Men dhen syndre och norre parten är medh Lofft och bielcker Sachristian är huellnat

Husie kyrka från söder före restaureringen 1937. Foto Nanna Larsson.

innan till, Men Wåbenhusset är lagdt medh Lofft. På Kyrkian är 5 Str föenster, Itt stordt och 4 små." Uppgiften att Husie kyrka var uppförd "medh 4 hörner uthj kors" torde innebära att kyrkobyggnadens grundplan hade formen av ett kors.

Kyrkans inredning får 1662 följande beskrivning: "Altaredt är aff bildthuggare wärck, intet stofferat och målat. Funten är aff bildthuggare wärck, intet stofferat, huar uthj står ett Tenbecken. Skriffte och degnestolen omåhlet och uthan dörer Stollerne ähro aff Snedkare wärck medh 2 Rader umahladhe och uthan dörer Predikestohlen aff bildthuggare wärck, stofferat." Tvenne målningar, Nattvarden och Korsfästelsen, och fyra snidade apostlafigurer från 1600-talsaltaret är bevarade och har sin plats i den nuvarande kyrkans södra korsarm. Från 1600-talspredikstolen är fyra evangelistfigurer bevarade.[25]

För att kartlägga de ekonomiska förhållandena i Skåne och få ett underlag för beskattningen tillsattes en jordrevningskommission, som 1670—72 lät "reva" eller uppmäta varje gårds ägor. Jordrevningen var en lantmäteriförrättning, och de skånska byarna besöktes socken- och häradsvis av svenska lantmätare. I sitt protokoll angav lantmätarna utsädet i antal tunnor råg och korn och havre, dvs antalet tunnland råg- och kornåker och havreåker, dessutom uppgavs avkastningen från ängarna i antal lass hö. Vidare antecknades antalet husdjur på varje gård. Jordrevningsprotokollet ger en god inblick i jordbrukets ställning och de ekonomiska förhållandena i de skånska byarna för tre hundra år sedan.

Byjorden i Husie var enligt jordrevningsprotokollet indelad i tre vångar, Norre Vång, Södre Vång och Västre Vång, varav en årligen låg till fälad.[19] Jordmånen befanns av lantmätarna inte vara den bästa. Norre Vång bestod av mylla och sand, en del grus och sten, Södre Vång av lermylla med någon sandjord och Västre Vång av sand, sten och grus. I alla vångarna fanns äng, mad- och hårdvallsäng. Torv skars i en mosse till bybornas nödtorft. Lantmätarna summerar sina intryck om Husie by· "Jngen wijdare Egendom, Nytta eller herrligheet hwarken af fiskerij, skogh eller skogzhygge, humble eller nägoth annat, uthan kiöpa Teppe, brenne och byggningz Timmer hwar dhe kan, lijka som andre deres Naboer j herredet." Av länsräkenskaperna från 1600-talet framgår, att bönderna i Husie by köpte timmer och ved från Börringekloster och Lindholmens ladugård i Svedala. En bonde köpte 1615 byggnadstimmer från Lindholmen för 1 daler, från Lindholmen köpte en bonde 1618 stolpar för 3 daler, till sina halmtak köpte två bönder tillsammans 1618 två lass täckkäppar från Börringekloster för 3 daler, och en bonde köpte 1620 från Börringekloster ett lass alris för 2 skilling.

Jordrevningsprotokollet redovisar i Husie by följande gårdar·

a/ Kronohemman till Torup, som brukades av Jöns Jonsson, son till den i jordeboken 1662 omnämnde Jon Jönsson. På gården fanns som medhjälpare drängen Nilss Månsson. Utsädet var 45 tunnor och 3 kappor råg och korn samt 19 tunnor och 3 kappor havre. Ängen avkastade årligen 12 lass hö. Gården hade 2 stutar, 2 kor, 4 ungnöt, 10 får och 10 svin, men ingen häst.

b/ Kronohemman till Torup, som brukades av Nilss Hansson, samme ägare som 1662. Som medhjälpare hade han sonen Hans Nilsson. Utsädet var 46 tunnor och 1 kappa råg och korn och 17 tunnor och 1 kappa havre. Ängen avkastade 12 lass hö. På gården fanns 2 stutar, 2 kor, 6 ungnöt, 5 hästar, 8 får och 6 svin.

c/ Kronohemman till Torup, som brukades av bröderna Hans och Peer Christensson, samma ägare som 1662. Som medhjälpare hade de sin åldrige fader, Christen Månsson. Utsädet var 43 tunnor och 3 kappor råg och korn och 21 tunnor havre. Ängen avkastade 12 lass hö. Gården hade 4 stutar, 2 kor, 5 ungnöt, 6 hästar, 12 får och 8 svin. Dessa båda bönder hade under tre år inte kunnat betala sin skatt. Som orsak anges "några åhrs af Torke förorsakade Misswext"

d/ Kronohemman till Torup, som brukades av Nilss Jönsson och Hans Nilsson. Detta hemman utgjordes av den efter branden 1624 icke återuppbyggda gården, vars mark brukats gemensamt av byns bönder. I augusti 1672 hade Nilss Jönsson och Hans Nilsson byggt en gård här, det tidigare huset på platsen ingick i gårdsbyggnaden. De båda bönderna beviljades fem års skattefrihet för den nyuppförda gården. Utsädet var 41 tunnor och 1 kappa råg och korn och 19 tunnor och 1 kappa havre. Inga djur fanns på den nya gården vid jordrevningen.

Bönderna på 1670-talet tyngdes av ett flertal skatter och pålagor av olika slag, förutom krono- och kyrkotionden erlade de terminskatt med 18 daler och 20 öre, salpeterskatt med 1 daler och 27 öre och koppskatt[26] med 6 mark. Landgille[27] utgick med 10 tunnor korn och 10 tunnor havre. Dessutom erlade de helgonskyld[28] till prästen med 3 skäppor korn, påskmat och S:t Hans ost, ostar som överlämnades vid midsommartid, och kvicktionde[29] med 1 lamm och 1 gås. I gengäld hade prästen att till bönderna ge 2 1/2 tunnor öl. Även klockaren skulle bönderna förse med spannmål, mat till påsk och ost till midsommar. Spannmål utgick också till tingfogden, tingskrivaren, kronofogden och hans dräng. Bönderna bidrog till underhåll av broarna över Sege å i Görslöv och Kvissle och erlade också milstens-, fånghus- och tingshuspengar

Som lydande under Torup måste bönderna i Husie by till slottsherren årligen betala 9 mark silvermynt i "brennepenningar", de var ålagda att årligen skaffa 3 lass bränne i Torups skogar, "16 Trää een Famn j Quadrat", och köra dem till Malmö garnison. Dessutom skulle de erlägga 2 daler till underhåll av stängsel och diken.

Med 1670-talet kom krigets mörka skuggor åter att kastas över byarna runt Malmö. Under revanschkriget 1676—79, då danskarna försökte återerövra Skåne, belägrade en dansk här Malmö i juni 1677, och den högra flygeln låg i V Skrävlinge, som blev alldeles ruinerat. Även grannbyarna, däribland Husie, härjades svårt, gårdar brändes, och markens gröda nedtrampades. Missväxt, svält och sjukdomar följde i krigets spår.

Efter freden 1679 följde två trygga decennier fram till 1700, då det stora nordiska kriget utbröt, som medförde svåra tider, dryga skatter och utskrivningar. Från slutet av 1710 och ett par år framåt var också pesten ett gissel för byarna runt Malmö.

Genom Karl XI:s indelningsverk hade Husie by fått ett militärboställe, ett "Corporals Boställe" som löneförmån åt en korporal vid Kungl Skånska husarregementet. Enligt Skånska guvernementskontorets jordebok 1712—13 bestod Husie by av Husie nr 1 "Rusthållarehemman", Husie nr 2 "Hästehemman" och Husie nr 3 & 4 "Corporals Boställe".[30] Jordeboksräntan utgick från varje hemman med 25 daler och 18 öre. Innehavarna av rusthålls- och hästhemman skulle underhålla häst och ryttare till det indelta kavalleriet.

När lantmätaren J L Gillberg 1765 upprättade sin beskrivning över Malmöhus län, omfattade Husie by av hela hemman "Crono indelt 1 2/3, Skatte 1/3, Utsockne Frällse 2/3 Torups gård" Byn hade fem gatuhus, och Gillberg noterade i byn "mager och ringa åker och äng med någon Torfjord och fiske".[31]

Sedan gammalt var byjorden i Skåne delad i vångar, som begränsades av diken, stengärdesgårdar, jordvallar och ristäppen. Byns vångar var i sin tur uppdelade i ett stort antal markstycken, åker och äng, fördelade på byns gårdar. Det var vanligt, att en gård hade markstycken på ett femtiotal olika ställen i bymarken. Ägosplittringen gjorde byns bönder beroende av varandra

vid jordbrukets skötsel och tvingade dem till intim samverkan. På grund av ägornas sammangyttring måste de flesta arbeten påbörjas samtidigt och utföras gemensamt. Livet i byn reglerades genom byordningen, efter vars bestämmelser den enskilde medlemmen i byalaget strängt fick rätta sig. Byordningen innehöll detaljerade föreskrifter om byamännens plikter i förhållande till varandra och regler för hur arbetet på åker och äng skulle bedrivas. I ett brev till samtliga landshövdingar 1742 hade K Mt för "Lands-Culturens uphielpande och förbättrande" föreskrivit, att varje by skulle ha en byordning och utgavs i tryck den s k 1742 års mönsterbyordning,[32] som byamännen efter lokala förhållanden fick ändra "som the till Byens och Hemmanens nytta och förmon, finna bäst och lämpligast wara" Byordningen skulle vara nedskriven och godkänd av landskansliet. Vid en kontroll av kronofogdarna efter påbud i allmän kungörelse i Malmöhus län 1766 befanns att samtliga byar i Oxie härad, däribland Husie, hade nedskriven byordning. Tyvärr har Husie byordning, som kunnat ge värdefulla upplysningar om gammalt byliv, inte kunnat påträffas i arkivhandlingarna.

Byastämman med åldermannen i spetsen bestämde tiderna för sådd och skörd, markernas upplåtande till bete, iståndsättande av stängsel m m. Åldermannen kallade till byastämma genom att blåsa i lur på bygatan. Hos åldermannen förvarades byordningen tillsammans med kassaboken och byns övriga handlingar i en trälåda, byalådan. Åldermanssysslan innehades ett år i sänder och gick om på byns bönder, vanligt efter nummerordning. I samband med byte av ålderman, vilket ägde rum vid mårtenstid, hölls ett gille, som varade två till tre dagar, först hos den avgående åldermannen och sedan hos den tillträdande. Vid åldermansgillen serverades nästan alltid gås, andra rätter kunde vara soppa med klimp, pepparrotskött, bruna bönor, sylta och rödbetor I samband med gillet gjordes byns räkenskaper upp, arrendeavgifter och böter för brott mot byordningen betaldes till åldermannen.

För att råda bot mot den besvärande ägosplittringen genomdrev lantmätaren Jakob Faggot 1757 storskiftet, som innebar, att ägorna i byn skiftades på ett sådant sätt, att varje gård fick större, sammanhängande lotter. Därvid blev det lättare att sköta gårdarna och driva upp jordbruket.

Husie by storskiftades sommaren 1772 av lantmätaren Gustav Regnell.[33] Den Husie by tillhöriga jorden var då delad i tre vångar, kallade Lille Vång, Östre Vång och Västre Vång. Byn hade följande hemman, nr 1 2/3 mantal utsockne frälsehemman under Torup, nr 2 2/3 mantal kronoskatte hästhemman, nr 3 1/3 mantal kronoskatte hästhemman och nr 3 1/3 mantal och nr 4 2/3 mantal "Corporals Boställe" Innehavaren av bostället begärde, att storskiftet skulle genomdrivas så fort som möjligt, medan övriga anhöll "att förrättningen måtte för i år uppskjutas för de mycket tryckande och swåra tiderne" Något uppskov beviljades inte, och storskiftet genomdrevs. Boställsinnehavaren begärde, att bostället "får behålla sina nu innehafwande torfwe

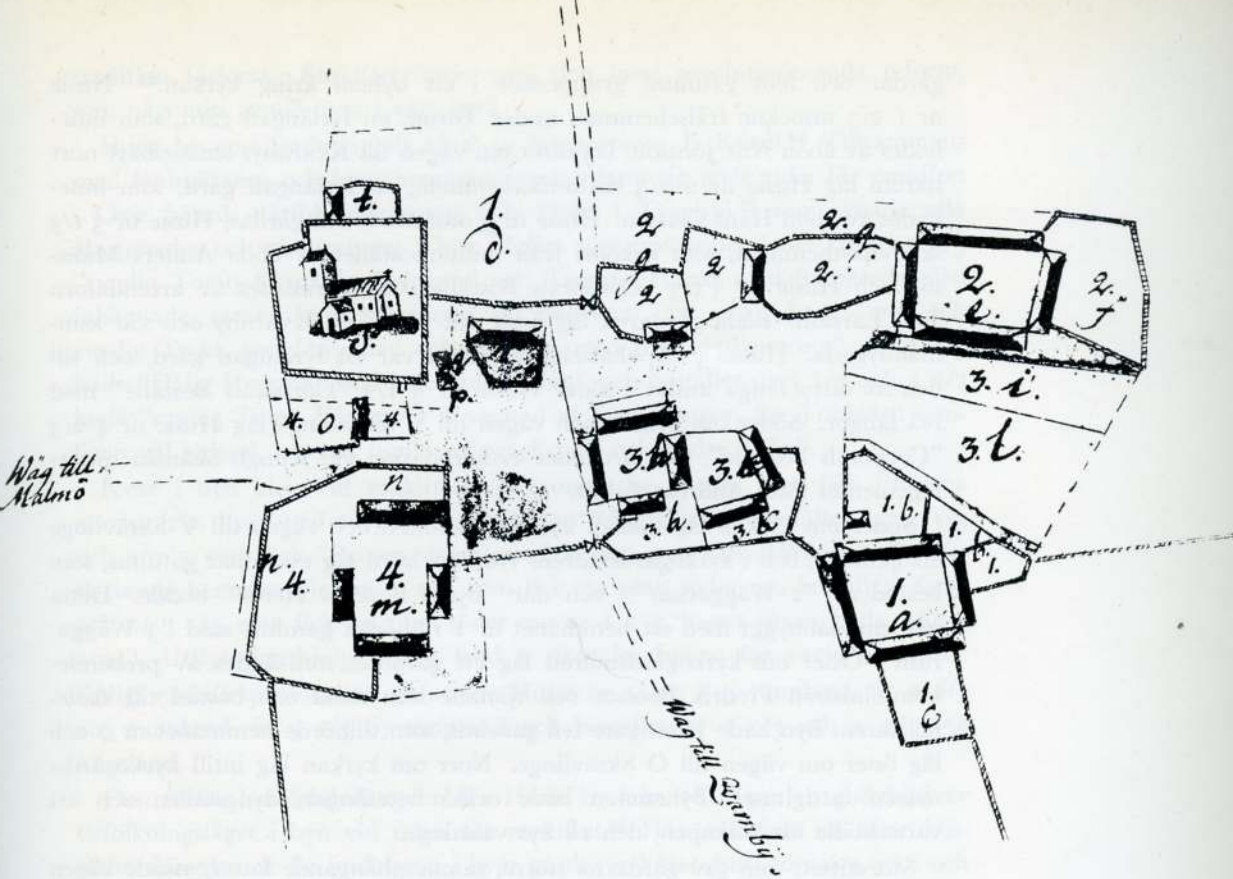

Pehr Sommars karta över Husie by 1783, Länslantmäterikontoret.

måssar samt att Pile planteringar och diken blifwa orubbade" Vid förrättningen skiftades byjorden så, att varje hemman i medeltal fick fem skiften åker och fem skiften äng i vardera vång. Därvid reducerades ägosplittringen så, att varje hemman fick endast trettio olika markstycken, femton åkrar och femton ängar Lantmätaren önskade färre skiften, men hemmansägarna påstod sig ej kunna ta mindre än fem skiften i varje vång. Enligt storskiftesprotokollet omfattade Lille Vång 67 tunnland åker och 27 tunnland äng, Östre Vång 95 tunnland åker och 32 tunnland äng och Västre Vång 102 tunnland åker och 74 tunnland äng. Till byn hörde också en gemensam torvmosse på 12 tunnland och "några sandbackar, som äro alldeles oduglige"

I april 1783 upprättade provinslantmätaren Pehr Sommar en karta och beskrivning över tomter och gatumark till Husie by, som då bestod av fem

gårdar och fem gatuhus, grupperade i ett byhem kring kyrkan.[34] Husie nr 1 2/3 utsockne frälsehemman under Torup, en fyrlängad gård, som innehades av åbon Nils Jönsson, låg öster om vägen till Kvarnby, omedelbart norr härom låg Husie nr 2 2/3 skattehästhemman, en fyrlängad gård, som innehades av åbon Hans Classon. Husie nr 3 omfattade två gårdar, Husie nr 3 1/3 skattehästhemman, som friköpts från militärbostället av åbon Anders Månsson och Husie nr 3 1/3 "Corporals Boställe", som brukades av arrendatorn Jöns Larsson. Båda gårdarna låg öster om vägen till Kvarnby och var sammanbyggda. Husie 3 1/3 skattehästhemman var en fyrlängad gård, och till dennas östra länga anslöt i söder Husie nr 3 1/3 "Corporals Boställe" med två längor Söder om kyrkan och vägen till V Skrävlinge låg Husie nr 4 2/3 "Corporals Boställe", som brukades av korporalen vid Kungl. Skånska husarregementet Paul Andreas Julius.

Söder om kyrkan låg mellan kyrkogårdsmuren och vägen till V Skrävlinge ett gatuhus, och i kyrkogårdsmurens sydöstra hörn låg ett annat gatuhus, som bestod av "2 Wäggarum"[35] och där "Byens boskaps Herde" bodde. Detta var sammanbyggt med ett hemmanet nr 1 tillhörigt gatuhus med "3 Wäggarum" Öster om kyrkogårdsmuren låg ett gatuhus, som ägdes av prebendekomministern Fredrik Botsacc och tjänade som skola och bostad till skolemästaren. Byn hade ytterligare två gatuhus, som tillhörde hemmanet nr 2 och låg öster om vägen till Ö Skrävlinge. Norr om kyrkan låg intill kyrkogårdsmuren fattighuset. Byhemmet hade också beteshagar, dyngställen och ett vattenställe för boskapen, den s k bys vanning.

Storskiftet, som gav gårdarna större, sammanhängande lotter, visade vägen till ett rationellt jordbruk. Med enskiftesförordningen 1803 avskaffades ägosplittringen totalt, och en ny epok inleddes i det skånska jordbrukets historia. Vid enskiftet sprängdes de gamla byhemmen, och gårdarna flyttades ut i bymarkerna, där de fick sina ägor samlade på ett enda ställe. De gårdar, som var nybyggda och i gott stånd och hade betydande trädgårdar eller andra nyttiga anläggningar, kunde dock få stanna kvar i byhemmet. De utflyttande bönderna erhöll statligt utflyttningsbidrag, som beräknades efter antalet tunnland. Vid enskiftet förändrades också landskapsbilden, den koncentrerade bybebyggelsen med hopgyttrade gårdar och hus ersattes med spridd bebyggelse. Vägar, rågångar och vallar drogs upp efter linjal och vinkelhake av lantmätarna, och landskapet fick i stället för mjuk buktighet räta linjer och vinklar. Också livsföringen ändrades. Byhemmet hade varit en sluten och enhetlig värld med sina egna lagar och sedvänjor. Den auktoritet, som de äldste i byn utövade, var en betydande traditionsbevarande faktor. Genom enskiftet slets de utflyttande bönderna bort från bygemenskapen och tvingades att föra ett ganska isolerat liv på sina avlägset liggande gårdar Trygghetskänslan och rotfastheten, som livet i bygemenskapen skänkt, uppluckrades. När de gamla byhemmen sprängdes, gick mycket av gemenskap och nedärvd

tradition förlorat. Enskiftet torde vara den mest revolutionerande reform, som någonsin genomförts i vårt land.

Husie by enskiftades i juli 1812 av lantmätaren E Rosell.[36] Tillsammans med lantmätaren och byns hemmansägare infann sig gode män för enskiftet i Oxie härad, däribland prosten Nils Holst i Tygelsjö,[37] som synade alla åbyggnader och planteringar i byn. Enligt syneprotokollet hade Husie 1 2/3 "rymlig Tomt, försvarlig åbyggnad och Twenne Hagar med Stengerdesgård inhägnade, samt någon plantering uti den ena", nr 2 2/3 hade "stor och rymlig Tomt, god åbyggnad och en hage med någon plantering", nr 3 1/3 hade "Dålig åbyggnad och ingen plantering" och bostället nr 3 1/3 och 4 2/3 hade "rymlig Tomt, Försvarlig åbyggnad af Fyra Längor, En Trädgård temligen väl anlagd, hvaruti finnes många Frukt- och andre Trän"

Kvar i byn blev vid enskiftesförrättningen nr 2 2/3, som fick "Planen norrut från byen ned till Östra Skräflinge Rågång" och bostället nr 3 1/3 och 4 2/3, som fick "Planen söder ut af Wästre och Östre Wångarne" Utflyttande hemman blev nr 1 2/3, som fick sin plan söder om boställets ägor, och nr 3 1/3, som fick sin plan söder om nr 1 2/3 "twers öfwer båda wångarne" Utflyttningshjälp utgick med 1 riksdaler banco för varje tunnland. Enligt enskiftesprotokollet omfattade Husie nr 1 2/3 114 tunnland, nr 2 2/3 103 tunnland, nr 3 1/3 67 tunnland och bostället nr 3 1/3 och 4 2/3 158 tunnland.

Den första husförhörslängden för Husie by från 1816 ger en god bild av befolkningsläget i byn vid tiden för enskiftet.[38] Här redovisas nu efter husförhörslängden de 82 invånarna i byns gårdar och gatuhus, förutom yrke och familjeställning anges också inom parentes åldern.

Husie nr 1: Åbo (27), hustru (20), son (1), svärmodern, änka (59), dräng (27), dräng (18), gosse (13), piga (20), flicka (14)

På gårdarna fanns förutom drängar och pigor vanligen också någon gosse och flicka, "påg å tös", för lättare sysslor utomhus resp. inomhus.

Husie nr 2: Åbo (60), hustru (27), son (nyfödd), dräng (21), dräng (16), piga (21), flicka (13) Sonen föddes 1816 4/3, hustrun avled 1816 19/3 "efter Barnsbörden"

Husie nr 2, gatuhus: Husman (49), hustru (46), son (13), son (6), dotter (10), dotter (3), svärfader, änkling (79), om svärfadern är antecknat "fattighjon"

Husie nr 2, gatuhus: Husar (31), hustru (35), son (6)

Husie nr 2, gatuhus: Sockenskräddare (39), hustru (40), son (13), son (8), dotter (4), två lärlingar (19)

Husie nr 3: Åbo (38), hustru (34), son (1), dotter (8), svärfader, änkling (67), svåger (31), dräng (20), piga (18) Om svågern är antecknat "fånig"

Husie nr 3, gatuhus: Skomakare (51), hustru (38), son (13), son (4), son (1), dotter (17), dotter (7)
Husie nr 4, Bostället. Kvartermästare (29), hustru (26), son (1), son (nyfödd), dotter (2), hustruns fader, f. d. kommissarie (63), hans hustru (59), om dessa är antecknat "Sängliggande, njuta underhåll af sina Barn"

På bostället bodde också följande familjer·
Husman (50), hustru (57), dotter (12)
Husman (34), hustru (22), dotter (1)
Husarhustru (47), son (13), son (10), son (4)
Änkefru (64) med anteckningen "Bräcklig och utfattig"
Husie nr 5, gatuhus. Husman (46), hustru (47), son (8)
Husie nr 5, gatuhus: Soldat (27), hustru (26), en dotter föddes 1816 8/9 och dog samma år 18/10 "af kikhosta 6 weckor gammal"

Under rubriken *"På kyrkans grund"* var skrivna. Klockare (50), hustru (55), dotter (12), dotter (9), om den sistnämnda är antecknat "fallandesot"

I *"Scholahuset"* var skrivna skolmästare (32), hustru ((40) Skolmästaren stod också antecknad som "Murgesäll" I skolans barndom var det vanligt, att läraren vid sidan om undervisningen hade ett praktiskt yrke. Skolmästaren avlönades vid denna tid med "1 Skeppa Säd af hvarje helt Hemman, Råg och Korn, hälften af hvardera, emot den förbindelse å Scholmästarens fidae, att han årligen skulle läsa för Barnen sex veckor om Sommaren ifrån den 1 ste Junii till halfva Julii månad" Undervisningen omfattade "inhämtande af de föreskrifne Läroböckers utanläsning samt skrifning och räkning af quattor species".[39]

I *"Fattighuset"* var fyra fattighjon inhysta, nämligen. änka (49) med dotter (20) och dotter (10), dessutom bodde här en piga (51) Om fattighjonen är antecknat att "1 har bråck, oförmögen att tjena, och 3 Njuter Barnhusmedel"

I en beskrivning från 1828, författad av prebendekomminister Carl Carlsson, ges några glimtar om förhållandena i byn.[40] Om jordbruket heter det: "Sedan åkern blifvit trädad, gödslas den vanligen, då vintersäden sedan utsås, 2 dra året, efter det åkern blifvit trädad, utsås merändels korn, 3 dje året ärter eller vicker, 4 de året återigen korn, 5 te året hafre och 6 te året lägges åkern vanligen återigen i träde," Markerna hade inhägnader av jordvallar, planterade med pil. Varje helt hemman födde "5 à 6 hästar, 18 nötkreatur, dragoxar, vanl. 4 par inräknade, 20 à 25 får, 10 à 12 svin" Arbetet i byn var fördelat på yttre och inre sysslor. Männen svarade för åkerbruk och boskapsskötsel, medan kvinnorna skötte de inre sysslorna, beredning av lin och ull. Arbetstiden var lång, på vintern började tröskningen redan kl 4 på morgonen och fortsatte så länge dagen räckte. Om arbetet från våren till skördens slut heter det i beskrivningen, att det börjar vid "Solens uppgång

Gammalt gatuhus i Husie by för två familjer. Foto förf.

och fortgår till dess nedergång" Den långa arbetsdagen krävde mycken mat. Vintertid åt folket vanligen fyra gånger om dagen, nämligen "dafre (dagvard), middag, medafton och nadre (nattvard, aftonvard)" Sommartid hade man utökat till sex mål, nämligen "morgonbit, dafre, lille = middag, middag, medafton och nadre" I årlig lön fick "hufwuddrängen 30 à 35 Rdr Banco jemte en del klädespersedlar, de öfrige drängarne erhålla 16 à 20 Rdr samma mynt samt en del kläder" Pigorna avlönades nästan alltid endast med klädespersedlar till ett värde av 16 Rdr

Efter enskiftet förblev Husie by till sin struktur praktiskt taget intakt under mer än ett sekel, och livet förflöt i trygga, invanda banor Vårar ljusnade, somrar mognade, höstar gulnade, och vintrar kom med snö och mörker, allt i rytmisk växling. Vissa förändringar kan dock noteras. Genom beslut av domkapitlet 1839 bildade Husie by skollag med grannbyn Kvarnby, där ett skolhus uppfördes, och dit barnen från Husie by hänvisades. Denna ordning gällde ända till 1935, då i samband med inkorporeringen undervisningen centraliserades, och byskolan i Kvarnby nedlades. Det gamla skolhuset i Husie by såldes 1841 på öppen auktion och bortfördes från platsen av köparen.[39]

En brandordning antogs 1846,[41] och en vattenspruta stationerades i Husie by, där ett spruthus uppfördes. Nyckeln till spruthuset förvarades hos kvartermästaren på bostället, som "med en med hästar bespänd vagn forslar sprutan till olycksstället, och så snart elden är släckt och all fara förbi, återför henne

till spruthuset" Enligt brandordningen var alla åboar "skyldige att köra vatten till olycksstället, och måste tillses att vatten ej fattas i Brandsprutans vattenkar"

Under åren 1855—57 revs den gamla kyrkan med undantag av tornet, och den nuvarande kyrkan uppfördes efter ritningar av professor C G Brunius, den tongivande kyrkoarkitekten vid 1800-talets mitt. Husie kyrka består av långhus med trappgavlat torn i väster och ett tresidigt avslutat korparti i öster Från långhuset utskjuter tvenne korsarmar, en i norr och en i söder Med undantag av tornet, som är murat av tegel, består kyrkans byggnadsmaterial av tuktad gråsten. Till kyrkobygget åtgick 750 lass gråsten, som hämtades från Oxie och Toarp av socknens hemmansägare. Den 22 november 1857 var en högtidsdag med kyrklig festivitas, som man länge talade om i byn, då invigdes den nybyggda kyrkan av biskopen Johan Henrik Thomander.[25]

I samband med den sista boställsförordningen 1836 blev Husie boställe kaptensboställe åt livkompaniet vid Kungl Södra Skånska infanteriregementet. Så småningom började boställsförmånen övergå till kontantersättning, och boställena utarrenderades. Den förste arrendatorn av Husie boställe blev den kände possessionaten Peter Kockum på Rosengård i V Skrävlinge, som tillträdde 1860.[42] Enligt ett syneprotokoll från 1870 bestod Husie boställe av en gammal mangårdsbyggnad, som var utdömd, och tre längor, kallade norra, östra och västra längan.[43] Det noterades en omfattande pilplantering, "i hela östra sidan af ägoplanen, som begränsas af en wäg, hade Herr Kockum låtit plantera Pilträd, efter uppgift minst tre hundra stycken"

Ett centrum i byn och socknen var sockenstugan intill kyrkan. I sockenstugan sammanträdde sockenstämma och kyrkoråd, här hölls fram till 1890-talet de av allmogen så fruktade och hatade husförhören, här läste prästen med konfirmanderna. I sockenstugan bodde också barnmorskan, innan hon fått eget hus. Enligt husförhörslängden 1869—73 bodde i sockenstugan en barnmorska, som var gift med en skräddare. Om henne är antecknat "examinerad i Lund och har i årlig lön 1 1/2 T:a Råg, 1 1/2 T:a Korn, och kontant 36 Rdr rmt samt fri bostad, åtnjuter församlingens förtroende"

I byns fattighus, som var sista stationen på livsvägen, blandades förr åldringar, kroppssjuka och sinnessjuka. Husförhörslängdernas anteckningar om de intagna visar en provkarta på mänskligt lidande, "vansinnig", "mindre vetande", "fallandesot", "blind" och "krympling"

Att livet i byn inte alltid var så kristligt framgår av husförhörslängdernas anteckningar om straffade bybor, 1843 blev en soldat "straffad för stöld med 22 dygns vatten och bröd", en f d husar undergick 1854 "17 dygns vatten och bröd för slagsmål", och en arbetskarl dömdes 1872 för fjärde resan stöld" till sex års straffarbete samt förlust af medborgerligt förtroende"

Sedan enskiftet hade Husie by skräddare och skomakare. Under 1800-talets

Husie sockenstuga. Foto Alva Jönsson.

sista decennier fick byn också andra yrkesmän. En sadelmakare etablerade sig 1873, en smed inflyttade 1880, och 1887 kom en murare och en målare.

En inblick i bybornas tankeliv och föreställningsvärld i en gången tid ger några folksägner, som upptecknats i byn. Sägenberättandet var praktiskt taget den enda form av förströelse man hade under mörka höst- och vinterkvällar i en tid, då radio och TV var okända begrepp.[44] I Husie by kretsade folksägnerna kring bäckahästen och näcken, som höll till i Husiebäcken, vidare spökade det på Husie kyrkoväg, där man om nätterna kunde möta antingen ett liktåg eller en hästskjuts, som kördes av en huvudlös präst. Efter mörkrets inbrott drev också varulvar och maror kring husknutarna. Över Husie mosse dansade irrblossen, som i folktron tog gestalt av s k lyktgubbar, som var farliga att möta, de kunde förvilla nattliga vägfarande. I Husie mosse låg enligt folksägnerna också en sjunken kyrkklocka, som en juldagsmorgon vid ringningen till ottesång flugit ut från kyrktornet, om nätterna kunde man höra ljuvlig klockklang nere ifrån mossen. I ättehögarna bodde troll, som vid jultiden höll gillen och dansade ut på ängarna. I ett gatuhus i Husie by bodde en kvinna, som ansågs trollkunnig. Det var med rädsla man gick förbi hennes hus. Över Husiebäcken fanns två broar, en vid Husie kyrkoväg mot Ö Skrävlinge by och en vid vägen mot V Skrävlinge kyrka. Kvinnan påstods under nätterna gå mellan dessa broar för att få trollkraft. Om den trollkunniga kvinnan har upptecknats följande sägen, som ännu berättas av äldre bybor· "Malena Sven Nels konne trålla ettor va di sa, honn va häxa så kallad. Po nättorna jick honn po väjen mellom broorna, frå bro ti bro. En kväll komm Per Persson frå Sallorp tjöranes po väjen. Han mytte Malena å så sa hann "Gå inj å lägg di kvinga i ställed fårr å lua här framm

o tibaga po väjen åmm nättorna!" Å nårr hann hadde sajt de, jick hans vångn mitt åu. Vångnen ble ståenes, å Per Persson lidde himm ti Sallorp me hästana. Po marenen tjörde hann me sin dränj fårr å hämta vångnen, menn nårr di komm framm ti Huse, så sto vångnen po väjen å va hel, de va såmm denn allri hadde vad itu."[45] Sådan var de gamles föreställningsvärld. I dag finns ingen plats för spöken och trollpackor, de har förjagats av gatubelysning och trafikbuller Den spöklika stämningen över Husie mosse under mörka kvällar är bortsopad av nybebyggelsen. En ny tid har brutit in.

Av de fyra gårdarna från enskiftet nedbrann Husie nr 3 1/3, senare kallad Ängstorp eller Husie krok, 1919 och blev aldrig återuppbyggd. I övrigt var Husie by vid inkorporeringen 1935 i huvudsak intakt sedan enskiftet.

II

Inkorporeringen 1935 blev en vändpunkt i Husie bys historia. Den betydde slutet på den agrara epoken och lantliga idyllen. Husie by har en hängiven skildrare i skulptören Per-Erik Willö, Vällingby, född i Husie by 1921 I en stor figurkomposition "Så minns jag Husie", som debuterade på Malmö museum sommaren 1971[46] och sedan visats på konstgalleriet i Moss utanför Oslo, Kristianstads museum, Konstmuseet i Ystad, Stadsmuseet i Helsingborg och Skövde konsthall, skildrar han sin barndoms Husie åren strax före inkorporeringen. Kompositionen med 80-talet polykroma plastfigurer illustrerar på ett levande sätt bykollektivet i Husie i början av 1930-talet och ger såväl sociala som kulturhistoriska aspekter

Här möter kyrkoherden överst på samhällspyramiden, följd av storbönder med boställsarrendatorn i spetsen, häradsdomare, nämndeman, hantverkare, husmän, arbetare och statare. Också byns djur passerar revy, storböndernas blanka ardennerhästar och mjölkstinna svart-vita kor, husmannens sprängfeta gris, hundar, katter och höns. Brytningen mellan gammal och ny tid på 1930-talet avspeglas i Willös bygrupp. Mot den dominerande agrara bakgrunden avtecknar sig traktor och lastbil som främmande element i den traditionella bymiljön. Boställsarrendatorn, vanligen kallad "boställaren", var den förste i byn, som motoriserade jordbruket och köpte traktor, en stor sensation för byborna. Lastbilen tillhör Willös fader, som bröt sig loss från jordbruksarbetet på bostället och blev expressbud i Malmö. Också ett par andra bybor lämnade modernäringen och blev industriarbetare. Här är fosfatarbetaren, som åker trampcykel till och från fabriken i Limhamn, på pakethållaren har han arbetarnas typiska unikabox med smörgåsar och kaffetermos. Kritbruken i grannbyn Kvarnby uppsög arbetskraft från jordbruket i Husie. I Willös bygrupp tågar en kritbruksarbetare med sin röda fackföreningsfana fram på bygatan. Han representerar de nya vindarna i den gamla byn och utgör en bjärt kontrast till den konservative boställsarrendatorn, som hissat den blågula flaggan. Internationalens smattrande 1 maj-toner "Upp till kamp

Från den agrara epoken i Husie, mjölkerska och ladugårdskarl. Per-Erik Willös bygrupp. Foto förf.

emot kvalen" blandas på Willös bygata med den patriotiska "Du gamla, du fria" I Willös bygrupp finns yrken, som nu definitivt tillhör det förgångna i Husie, här möter jordbrukets män och kvinnor, betupptagarna, mjölkerskan, en robust kvinna på sin trefotade pall, ladugårdskarlen i blåställ med träklubba över axeln och tjuderpåle i handen på väg att flytta kor i ängarna, mjölkutköraren från bostället, som sitter hopkurad på kuskbocken med stora mjölkkannor på flaket, plöjaren ute i markerna och bysmeden, som skor en häst, assisterad av hustrun och hästägaren. Byns "spiddekagekvinga", Willös moder, som levererade spettkakor till gillen långt utanför byns gränser, droppar äggsmet på stocken, medan en grannkvinna drar veven. Expressbudet kommer hem från staden med bilen och lastar av en säck säd till hönsen, som flockar sig på gården. Han välkomnas hem av den spinnande huskatten, som stryker sig mot hans ben. En husman kliar stolt sin feta, slaktfärdiga gris över ryggen, garantin för familjens materiella välstånd, medan hustrun lika stolt ser på och tänker på härliga skinkor och korvar. På sin förstugutrappa provar den gamle piskmakaren med bister min snärten i en nytillverkad piska, som viner genom luften, hans hustru sitter nedanför och stickar strumpor Målaren i sin färgstänkta overall arbetar med penseln på sina fönster En arbetarefamilj kommer hem från ett besök i staden, där de gjort inköp. Lantbrukaren på Husiegården jagar änder i mossen med skjutklar hagelbössa,

Bysmeden i Husie, Edvin Holmberg, skor en häst. Per-Erik Willös bygrupp. Foto förf.

två vita hundar springer före och driver upp bytet. Den gamle ringaren och hans hustru njuter efter slutad dag kvällsron från sin bänk vid bygatan och ser solen gå ner i Öresund, innan stadens höghusmassor ännu hade trasat sönder horisontlinjen i väster

För den ideella verksamheten i 1930-talets Husie svarade den kyrkliga ungdomskretsen "Goda Vänner", i Willös bygrupp representerad av en söndagsskollärarinna, som lär ett par ungdomar att deklamera Nils Ludvigs "Di fåsste fjeden", medan församlingsdiakonissan, som var ungdomsledare, lyssnar

Mitt i Husie by ligger kyrkan. I bykollektivets centrum har Willö rest en trappgavlad port, livets och dödens port, där kyrkoherden utövar sina funktioner, barndop, bröllop, begravning, ackompanjerad av klockaren. Från det ena hållet bär ett ungt par ett barn till dopet, medan kyrkoherden kastar tre skovlar mull på en kista åt motsatt håll. Kistan har en evighetskrans med textbandet. "Tidevarv komma, tidevarv försvinna, släkten följa släktens gång." I portens närhet finner man kyrkovaktmästaren, som klipper buxbomshäckarna mellan gravarna, medan hans syster krattar gångarna. Obekymrade om döden och gravarna är barnen invecklade i slagsmål på bygatan och klättrar i ett knotigt pilträd. Det är här samma evighetsperspektiv som i Anders Österlings dikt Lantlig kyrkogård "Byns barnaröster äro eftermälen, som klinga trösterikt bland korsens skogar."

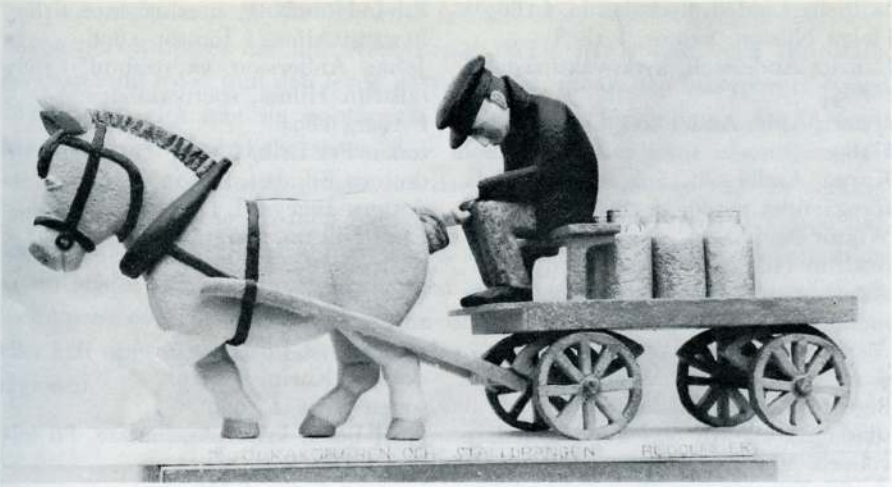

Mjölkkusken från Husie boställe. Per-Erik Willös bygrupp. Foto förf.

Byn levde sin lilla värld inom snäva gränser. För det mesta förflöt dagen innanför byns skuggande almar, men från kyrkbacken kunde man blicka långt ut och se främmande världar, grannbyarna och staden med kyrktorn och rykande fabriksskorstenar Till staden, som reste sina taggiga konturer i väster, for man för att handla och utföra viktiga ärenden hos läkare, på apotek och i bank, ofta gick man till fots fram och tillbaka. Barnen från Husie by gick i skola i grannbyn Kvarnby, skolvägen avverkades i alla sorters väder till fots. Byskolläraren i Kvarnby hälsade ibland på i Husie by, vilket var en upplevelse. I Willös bygrupp möter man byskolläraren på bygatan iförd studentmössa och med käpp i handen, två attribut han alltid hade på våren. Kontakter utifrån förmedlade den cyklande lantbrevbäraren, som utgick från Kvarnby station vid Malmö—Genarps järnväg,[47] en gårdfarihandlande med rödbrusigt ansikte, kallad "röe Sahlin" eller "tvålmannen", och en vandrande jude, som från sina packor sålde tyg till kläder, alla tre representerade i Willös bygrupp. Byns ungdom roade sig om lördags- och söndagskvällar i grannbyn Östra Skrävlinge vid en dansbana, kallad "Tallbacken", där musiken bestod av dragspel och fiol, sångnummer utfördes genom en tratt.

Willös bykomposition upptar följande personer, som vid inkorporeringen 1935 utgjorde folket kring kyrkan och vid bygatan i Husie by, de var de sista invånarna i den gamla lantbyn med ett svindlande perspektiv bakåt. Snart skulle urbaniseringen ändra miljö och livsvillkor

Frans Wilhelm Lindell
1867—1953

Wilhelm Lindell, kyrkoherde, f 1867[48]
Helga Nilsson, kantor, f 1898
Lauritz Andersson, kyrkovaktmästare, f 1894
systern Alma Andersson, hushållerska, f 1890
Karna Andersson, änkefru, de båda föregåendes moder, f 1865
Wiktor Andersson, ringare, f 1873
hustrun Hilda, f Persson 1879
sonen Artur, verkstadsarbetare, f 1902
sonen Ivar, f 1920
Astrid Sundgren, diakonissa, ungdomsledare i Goda Vänner, f 1907
Sigrid Richter, småskollärare, söndagsskollärare och ungdomsledare i Goda Vänner, f 1902
Arvid Jönsson, medlem i ungdomskretsen Goda Vänner, f 1918
Anna Jönsson, medlem i ungdomskretsen Goda Vänner, f 1921
Gösta Wahlgren, folkskollärare, f 1902
Marta Qvist, småskollärare, f 1904
Hilda Pettersson, barnmorska, f 1884
Jöns Andersson, lantbrevbärare, f 1872
Nils Jeppsson, lantbrukare, f 1898
Mauritz Klingborg, häradsdomare, f 1882
Sigfrid Larsson, nämndeman, f 1891
Lars Håkansson, lantbrukare, f 1889
Bernhard Bengtsson, boställsarrendator, f 1889
hustrun Ida, f Olsson 1896
sonen Jan, f 1922
dottern Marianne, f 1924
Karl Larsson, statdräng, f 1890
hustrun Hilda, f Nilsson 1895
Ernst Jönsson, jordbruksarbetare, f 1877
hustrun Magnhild, f Nilsson 1889
Nils Palm, chaufför, f 1895
hustrun Kersti, f Olsson 1893
Karl Andersson, lantbrukselev, f 1913
Rudolf Ek, kördräng, mjölkutkörare, f 1897
Edvin Holmberg, smedmästare, f 1895
hustrun Alma, f Jönsson 1898
Johan Andersson, expressbud, f 1887
hustrun Hilma, spettkaksbagerska, f Åberg 1894
sonen Per Erik, f 1921
dottern Elisabet, f 1922
dottern Ingegerd, f 1932
Emil Nilsson, fosfatarbetare, f 1891
hustrun Ida, f Nilsson 1889
sonen Börje, f 1920
sonen Åke, f 1922
sonen Ove, f 1924
dottern Karin, f 1925
sonen Arne, f 1929
Axel Book, kritbruksarbetare, f d soldat, f 1873
hustrun Sofia, f Olasdotter Svensson 1884
sonen Folke, f 1924
Edvard Svärd, grovarbetare, grindvakt vid Malmö—Genarps järnväg, f 1869
hustrun Hulda, f Persson 1893
sonen Henning, f 1923
Axel Kristell, f d sockerfabriksarbetare, f 1883
hustrun Olga, skolstäderska, f Peterson 1888
Olof Pålsson, kritbruksarbetare, fackföreningsman, f 1880
hustrun Agda, f Roos 1887
sonen Lennart, f 1923
Axel Jakobsson, målare, f 1894
hustrun Agnes, f Björklund 1896
sonen Arne, f 1921
sonen Gunnar, f 1923
sonen Sigurd, f 1924
Nils Holmberg, målare, f 1897
hustrun Alfrida, f Dahlqvist 1900
sonen Tore, f 1929
Anders Persson, f d jordbruksarbetare, piskmakare, f 1851
hustrun Sissa, f Persson 1851
August Persson, tunnbindare, f 1858
hustrun Elna, f Persson 1856

Bykompositionens figurer har helt formats efter Willös minnesbilder, och någon porträttlikhet har inte eftersträvats. Willö har endast velat framställa sin barndoms by så som den levde på 1930-talet, innan den inkorporerats med Malmö och gick mot sin upplösning och radikala förvandling. Att få fram karaktärstypen för bykollektivets olika medlemmar har varit väsentligare än att återge de individuella dragen hos dessa. Bykompositionen har sitt verklighetsunderlag i Husie by, men figurerna är allmängiltiga, och det kunde lika gärna handla om vilken annan skånsk by som helst. Willös bykomposition är ett stycke skånsk kulturhistoria med sociala perspektiv och samtidigt ett monument över de många byar, som under de sista decennierna omdanats eller helt uppslukats av staden under den våldsamma expansionen i Öresundsregionen.

NOTER:

[1] Lunds stifts landebog 1569, utg K G Ljunggren och B Ejder, Lund, 1950, del I, s 393.

[2] Se vidare: I Ingers, Ortnamn i Malmö V, MFÅ 1961, s 81 ff.

[3] B Salomonsson, Malmötraktens förhistoria, Malmö Stads Historia I, Malmö 1971, s 17.

[4] Se vidare: Utdrag av N G Bruzelii beskrivning av Oxie härad år 1864, med kommentarer av H Andersson, MFÅ 1957, s 111

[5] Sommeliusska samlingarna, A 1, LUB.

[6] B Salomonsson, a a s 147.

[7] Densamme, a a s 152.

[8] B E Hildebrand, Svenskt Diplomatarium V, nr 3987.

[9] Densamme, a a nr 4271.

[10] Fortegnelse over Danmarks Breve fra Middelalderen, R 2: 2, nr 3145.

[11] Om släkten Rönnow, se Danmarks Adels Aarbog 1913 XXX. s 477.

[12] Fortegnelse over Danmarks Breve fra Middelalderen, R 2: 2, nr 3492.

[13] Kancelliets Brevbøger 1561—65, s 124.

[14] Se vidare Kronens Skøder I, 1535—1648, s 72.

[15] Malmøhus len, c. ekstraskattemandtaller 1582—1611, DRA.

[16] Malmøhus len, b. jordebøger, 1598—1609, DRA.

[17] Malmøhus len, Mandtalls-Register paa Pendingeskatten 1624, DRA.

[18] Sivert Grubbes dagbok, Danske Magazin, 4 R. IV: 1 s 70, Köpenhamn 1878.

[19] Jordrevningsprotokollet för Husie sn, 2. provinskontorets konv. nr 552, Kammarkollegii arkiv, RA, Sthlm.

[20] Kancelliets Brevbøger 1630—1632, s 532.

[21] Se vidare H Andersson, "Jeg fattige mand," MFÅ 1966, s 52 ff.

[22] DRA.

[23] Skånska generalguvernementskontoret och landsbokhålleriet, Jordebok 1662, G III a: 8, LLA.

[24] Husie kyrkas räkenskaper 1662, Husie kyrkoarkiv L I a: 1, MSA.

[25] H Andersson, Husie kyrka, Historik och beskrivning, Malmö 1954.

[26] Koppskatt eller kapitationsavgift, personlig avgift.

[27] Landgille, ett årligt arrende, som brukare av jord erlade till ägaren.

[28] Helgonskyld, korn, som vid allhelgonatid (i början av november) skulle överlämnas till präst och klockare.

[29] Kvicktionde, skatt av tiondedelen av boskapen.

[30] Skånska generalguvernementskontoret, Jordebok 1712—13, G III a: 3, LLA.

[31] J L Gillberg, Historisk, Oeconomisk och Geographisk Beskrifning öfwer Malmöhus lähn, Lund 1765.

[32] Se vidare Bengt-Arne Person, Glimtar från byalagen i Oxie härad, Hyllie 19 — en bok om en gammal gård, Malmö 1965, s 65 ff; densamme, Byalaget efter enskiftet, Skånes Hembygdsförbunds årsbok 1962, s 19 ff och Ulla Swartling, Några nordostskånska byordningar jämförda med 1742 års mönsterbyordning, Skånes Hembygdsförbunds Årsbok 1955, s 56 ff.

[33] Om storskiftet se Husie sn, akt nr 1, Länslantmäterikontoret, Malmö.

[34] Husie sn, akt nr 7, Länslantmäterikontoret, Malmö.

[35] Väggarum eller i folkmålet "spänne" utgör avståndet mellan två stolpar i ett korsvirkeshus och varierar mellan 2 och 3 alnar.

[36] Om enskiftet se Husie sn, akt nr 8, Länslantmäterikontoret, Malmö.

[37] Om prosten Nils Holst, som befrämjade enskiftet i sydvästra Skåne, se G Carlquist, Lunds stifts herdaminne II: 2, s 414 ff.

[38] Husie husförhörslängd 1816, Husie kyrkoarkiv A1, MSA.

[39] Se vidare H Andersson, Skolundervisningen i Husie under 200 år, MFÅ 1962, s 76 ff.

[40] Sockenbeskrivning 1828, Husie kyrkoarkiv, P II: 1, MSA.

[41] Sockenstämmoprotokoll 1846 20/9, Husie kyrkoarkiv, KI a: 3, MSA.

[42] Om Peter Kockum och Rosengård: H Andersson, Rosengård, Gammal lantegendom blir modern stadsdel, MFÅ 1969, s 76 ff.

[43] Husesynsinstrument 1870: II akt 270, Arméförvaltningens civildepartements arkiv, Krigsarkivet, Stockholm.

[44] Om folksägner och sägenberättande: H Andersson, Sägen och folktro, Hyllie 19 en bok om en gammal gård, Malmö 1965, s 120 ff och H Andersson, Folkmål och Folktro i Husie, MFÅ 1960, s 82 ff.

[45] Sägnen berättad av smedmästare Edvin Holmberg, f 1895.

[46] Se vidare H Andersson, Så minns jag Husie, skulpturer av Per-Erik Willö, Malmö Museum, sommaren 1971, katalog, och artiklar i SkD 26/1, 18/6 och 12/8 1971

[47] H Andersson, Malmö—Genarps järnväg, MFÅ 1955, s 97 ff.

[48] Om Wilhelm Lindell, d 1953: H Wentz, Från Lundastiftet, Personteckningar till prästmötet i Lund 1956, Lund 1956, s 56 ff.

Förkortningar:

DRA, Rigsarkivet, Köpenhamn
LLA, Lunds landsarkiv
LUB, Lunds universitetsbibliotek
MSA, Malmö stadsarkiv

Härläger i bondby

En arkeologisk undersökning av 17 nedbrunna hus i Västra Skrävlinge

Av Göran Winge

I början av år 1971 gjordes schaktningsarbeten för nybebyggelse på Almgårdens ägor i Västra Skrävlinge. Vid avschaktningen av matjorden framkom bland annat lämningarna av 17 nedbrunna hus. Huslämningarna låg omkring 300 m ostnordost om kyrkan i Västra Skrävlinge. De fynd, som gjordes vid undersökningen av huslämningarna och som kan dateras, är från 1500- och 1600-talen. Historiska avdelningen vid Malmö museum stod för undersökningen.

Huslämningarna[1]

Som framgår av situationsplanen har husen legat ordnade i rader och på någorlunda jämna avstånd ifrån varandra. I genomsnitt har husen haft en golvyta på ungefär 10 m² och har sålunda varit av ringa storlek. Huslämningarna bestod av rektangulära nedgrävningar i moränleran med rester av förkolnade väggstolpar, väggplankor och plankgolv. En del av huslämningarna saknade dock rester av någon träkonstruktion och utgjordes i stället enbart av rektangulära nedgrävningar i moränleran. Husen har i de flesta fallen legat vända med den ena långsidan mot söder. Fynd av grönt fönsterglas gjordes i alla huslämningar. Glasskärvorna låg i allmänhet koncentrerade till husens ena kortsida. I beskrivningen nedan upptages några av de huslämningar, som bäst illustrerar husens konstruktion.

Anläggning 6: Lämningarna av ett rektangulärt hus, med en rektangulär utbyggnad på norra kortsidan och en trapetsformad källare ansluten till östra långsidan. Det rektangulära huset var nedgrävt i moränleran till ett djup av cirka 1,5 dm. I nedgrävningen fanns rester av förkolnade golvplankor, hörnstolpar och horisontellt lagda väggplankor. I nordöstra hörnet fanns en kvadratisk konstruktion bestående av en ram av tegelstenar kring en fyllning av lera. Tegelstenarna, som mäter 11×5×3 tum, var lagda i två skift och sammanfogade med lera. De hade här fått en sekundär användning, då det var rester av gammalt murbruk på dem. Liknande tegelkonstruktioner, utgörande lämningar av härdar, har hittats bland annat i Alsnö hus och i förborgen till

Lödöse hus.[2] Anläggningens källardel var nedgrävd i moränleran till ett djup av ungefär 0,5 m. Tre trappsteg var utsparade i källarens sydvästra hörn. I hörnen fanns rester av förkolnade trästolpar och på östra kortsidan förkolnade lämningar av en brädfodring eller brädvägg. Golvet var av lera. Fönsterglas fanns i riklig mängd både i den västra och i den östra delen av anläggningen.

Anläggning 9. Lämningarna av ett hus nedgrävt i moränleran. I tre av hörnen, mitt på kortsidorna och ungefär mitt på långsidorna fanns rester av förkolnade trästolpar. Vid sidorna fanns rester av förkolnade liggande väggplankor. På bottnen fanns lämningarna av ett förkolnat plankgolv lagt på reglar. Golvplankorna var lagda i husets längdriktning. Vid östra kortsidan låg rikligt med fönsterglas. I anläggningens västra del fanns en anhopning av smidda järnföremål och i sydöstra hörnet låg en vacker smidd järnljusstake av en typ med två armar och tre ben.[3]

Anläggning 10: Lämningarna av ett hus nedgrävt i moränleran till ett djup av cirka 2 dm. I nedgrävningen fanns rester av förkolnade väggstolpar och väggplankor. Fynd av fönsterglas gjordes vid östra sidan och av förkolnade sädeskorn i nordvästra delen.

Anläggning 14. Lämningarna av ett hus nedgrävt i moränleran. I nedgrävningen fanns rester av förkolnade väggstolpar, liggande väggplankor och golvplankor lagda i husets längdriktning på reglar. Fynd av fönsterglas gjordes vid västra kortsidan och av förkolnade sädeskorn vid södra långsidan.

Anläggning 16. Huslämning med i huvudsak samma konstruktion som anläggning 9. Fynd av fönsterglas gjordes i sydöstra delen.

Anläggning 17 och 18: Huslämningar orienterade i norr-söder och med fynd av fönsterglas vid södra kortsidorna.

Fynden

Keramik. Keramikfynden består huvudsakligen av rödgods- och stengodsskärvor Merparten av skärvorna kunde sammanfogas till ett antal mer eller mindre fullständiga kärl av skiftande storlek och form. Konservator Tage Nilsson vid Malmö museum har satt samman kärlen, ett arbete som inte alltid har varit så lätt, då flera av skärvorna blivit något deformerade vid branden. Bland rödgodset märks trefotsgrytor, en kruka, skålar, fat och ett krus.[4] Bland stengodset märks två krus. Två av faten har varit lagade i gammal tid genom sinkning.

Järnföremål. Bland fynden av smidda järnföremål märks verktyg, redskap, spik, beslag, lås, nycklar, söljor, bett till betsel, hästskor, en ljusstake och en vindflöjel. Ett av låsen, ett sengotiskt lås från anläggning 13, har en låsskylt med konkava sidor och bladformade hörn och, som en extra utsmyckning, blad med skaft fastnitat på låsskylten. Den tvådelade låsskyltens högra del saknas. Ett stort medeltida skåp i S:t Petri kyrka i Malmö och tre mindre skåp, ett i Västra Klagstorps kyrka, ett i Södra Sandby kyrka och ett från Västra

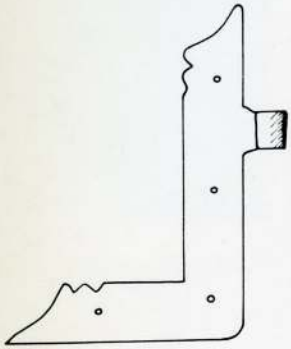

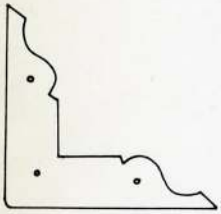

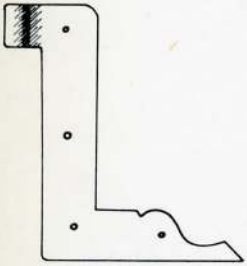

Fönsterbeslag från anläggningarna 6 och 9. Skala cirka 1:4.

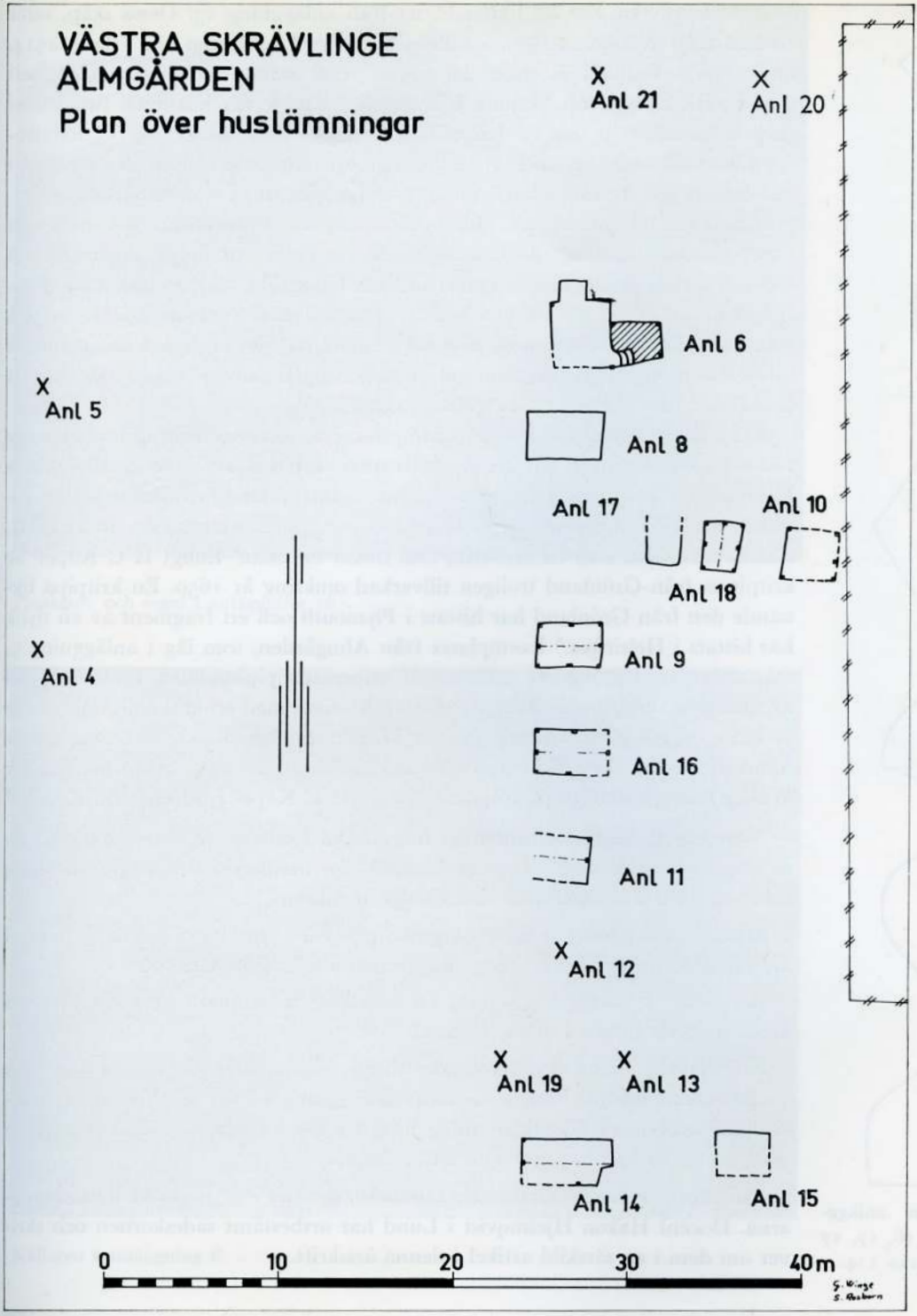
VÄSTRA SKRÄVLINGE
ALMGÅRDEN
Plan över huslämningar
Anl 21
Anl 20
Anl 6
Anl 5
Anl 8
Anl 17
Anl 10
Anl 18
Anl 4
Anl 9
Anl 16
Anl 11
Anl 12
Anl 19
Anl 13
Anl 14
Anl 15
0
10
20
30
40 m

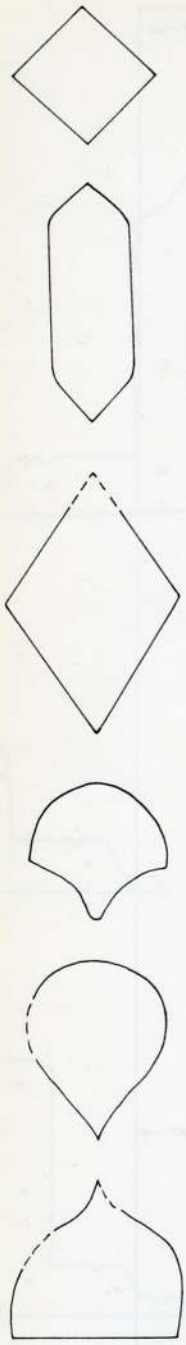

Fönsterglas från anläggningarna 4, 18, 16, 17, 17 och 15. Skala cirka 1:4.

Vemmerlöv kyrka, har lås liknande det från anläggning 13. Dessa skåp, samt ett litet skåp av samma typ i S:t Petri kyrka i Malmö, som bär årtalet 1514, torde enligt William Karlson[5] ha utgått från samma verkstad, vilken helt säkert varit förlagd till Malmö. I Tygelsjö gamla kyrka har även funnits ett skåp av samma typ som de här nämnda.[6] Låset från anläggning 13 har troligen hört till ännu ett skåp av denna typ, ett skåp som kanske kan ha stått i den endast 300 m från låsets fyndplats belägna kyrkan i Västra Skrävlinge.

Glas: Fynd av fönsterglas, tillhörande fönsterrutor av skiftande storlek och form, gjordes i samtliga huslämningar. Några rutor var hela, andra gick att rekonstruera. I anläggning 6 fanns förutom fönsterglas några eldskadade glasfragment av svagt grönfärgad massa, belagda med veckade trådar av blå glasmassa. Fragmenten kan ha hört till ett passglas eller en igel. I anläggning 6 fanns vidare ett antal fragment till en sexkantig flaska med kort hals och ett antal bitar till en glättsten av grön glasmassa.

Kritpipor:[7] Bland fynden av kritpipsbitar märks två kritpipshuvuden av 1600-tals typ, en bit av ett kritpipsskaft med en dekor av instämplade franska liljor och ett kritpipsskaft med en skulptural utsmyckning i form av ett krokodilhuvud. Vid utgrävningar på Grönland har gjorts ett fynd av en kritpipa, som är utformad som en krokodil, som slukar en man.[8] Enligt H C Kapel[8] är kritpipan från Grönland troligen tillverkad omkring år 1650. En kritpipa liknande den från Grönland har hittats i Plymouth och ett fragment av en dylik har hittats i Helsingør.[8] Exemplaret från Almgården, som låg i anläggning 9, saknar tyvärr det som ett manshuvud utformade piphuvudet. Endast en del av mannens skägg finnes kvar på skaftet. Motivet med en krokodil, som slukar en man, bygger på en historia om Sir Walter Raleigh. Raleigh är som bekant känd för att ha fört in bruket att röka tobak till Europa. Historien om Sir Walter Raleigh återges på följande sätt av H C Kapel i tidskriften SKALK:[8]

"Selv røg Raleigh overordentligt meget. Det fortælles, at han engang på en af sine rejser blev slugt af en krokodille, som imidlertid straks spyttede ham ud igen, fordi han smagte så skrækkeligt af nikotin."

Mynt. I anläggning 6 låg ett kopparmynt från år 1624 och i anläggning 8 låg ett silvermynt från år 1625. Bägge mynten är från Christian IV

Resesolur: I anläggning 13 låg en sexkantig metallplatta och delar av ett lock, troligtvis tillhörande ett resesolur.[9]

Träföremål. Bland de förkolnade träföremålen märks tre tunnbottnar och en profilerad träram i norra delen av anläggning 18 och en förkolnad tunnbotten i nordvästra hörnet av anläggning 10. De förkolnade sädeskornen från anläggning 18 kan ha legat i en femte tunna.

Sädeskorn: Fynd av förkolnade sädeskorn gjordes i de flesta av huslämningarna. Docent Hakon Hjelmqvist i Lund har artbestämt sädeskornen och skriver om dem i en särskild artikel i denna årsskrift.

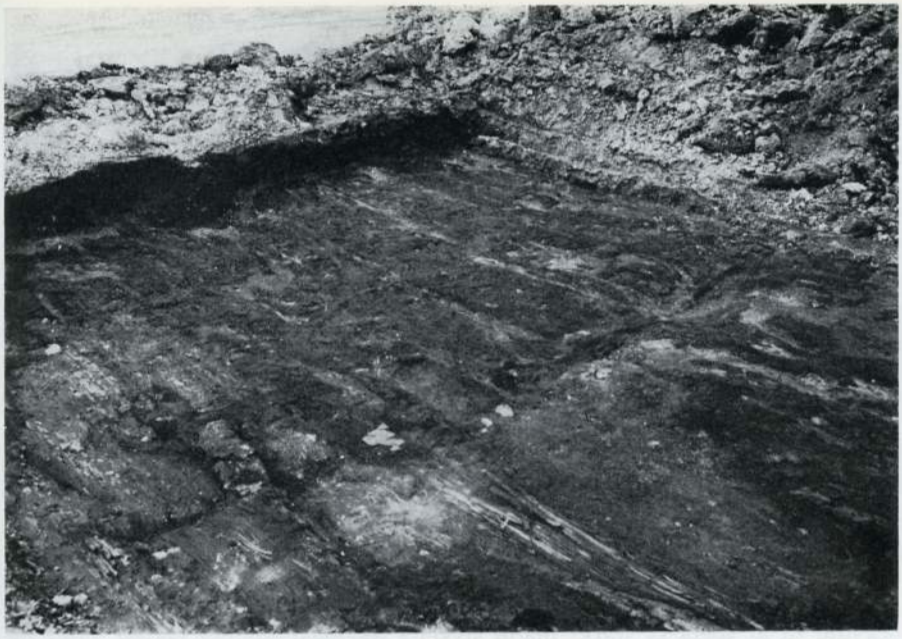

Plankgolv och regel i anläggning 16.

Källaren i anläggning 6.

Kritpipsskaft från anläggning 9. Skaftets längd 5 cm. Rökhålets diameter 3 mm.

Historiska belägg

Fynden från de nedbrunna husen i Västra Skrävlinge är från 1500-talet och början och mitten av 1600-talet. Husen kan därför inte ha brunnit ned tidigare än vid mitten av 1600-talet.

Västra Skrävlinge by drabbades hårt under det dansk-svenska kriget 1643—45.[10] I juni 1644 inledde fältmarskalken Gustaf Horn en belägring av Malmö, varvid han förlade infanteriet och sitt högkvarter till Västra Skrävlinge.[11] Agneta Horn, dotter till Gustaf Horn och dotterdotter till Axel Oxenstierna, medföljde sin fader på dennes fälttåg i Skåne och var med vid belägringen av Malmö 1644. Agneta Horn skriver bland annat om en vådeld i det svenska lägret:

"Den 28 agusti kom elden lös i min h[är] f[ars] kuarter, mädan wi låge i skräflinge om en fredag efter midagen, och min h[är] f[ar] och styfm[or] ginge i sin kamar och taltes wädh, så begynte elen til at fala ner på gålfwet för dem. Och när di såge åt, så stodh elen öfwer alt. Och di lupe vr stufwan. Och iag war i min kamar gent i mot. ——— Halp så gud mig däna gången, som han altidh giort hafwer af sina stora godhhet emot mig. Och blefwe wi än då sedan 14 dagar i lägret och låge i tält. Män thet war rät hiärteligh kalt. Män seda kongen i danemark kom och gorde sit lägre emot wårt och the begynte til at spela så starkt mädh stykena på hwar anan i lägran, efter de låge så när i hop och skuto, så kulerna trila in i tälte til oss, och efter min styfmor skule liga i barsängh, sände min här f[ar] hene til landzkrona."[12]

Av Agneta Horns berättelse framgår det att armén var inkvarterad i bondgårdar och i tält. I en samtida berättelse från den 19 september omnämnes även en hydda.

"Vnd hat man vnser seits sonderlich Gottes gnädige beschützung daraus zu spüren / dass die vielfältige glüende Kugeln / so der Feind aus seinen Stücken schiesset / auch den allergeringsten Schaden nicht gethan. So ist auch vnter andern denckwürdig / dass eine Kugel zwischen 2. krancken Soldaten / so in einer kleinen Hütten neben einander gelegen / nach der lenge durch gegangen / selbige aber nicht gerühret / ihre Mussqueten allein / so sie zu ihren Füssen liegen gehabt / entzwey geschlagen."[13]

Den starka beskjutningen av lägret omnämnes även i en samtida berättelse från den 24 september·

"FIenden hafwer medh all sitt skiutande vthur sitt Lägret nu innan 14. Dagar oss ingen Skadha mehr tilfogat / än at 5. gemene Soldater och några Hästar och Köer äre sargade / ther vthur Gudz thens Aldrahögstes synnerlige Beskydd märckeligen är til at förnimma. Hwad ther emoot wår Canon vthi hans Lägrer här til vthrättat hafwer / skal han sielff bäst weta. På thet sätt skal han lätteligen förspilla alt sitt Kruth / som i heela Danmarck finnes / hwilket wij honom gärna vnne."[14]

Läget var dock allvarligt för svenskarna och den 27 september satte Gustaf Horn eld på sitt läger och drog sig undan norrut.[11] I en samtida berättelse från den 30 september kan bland annat läsas därom:

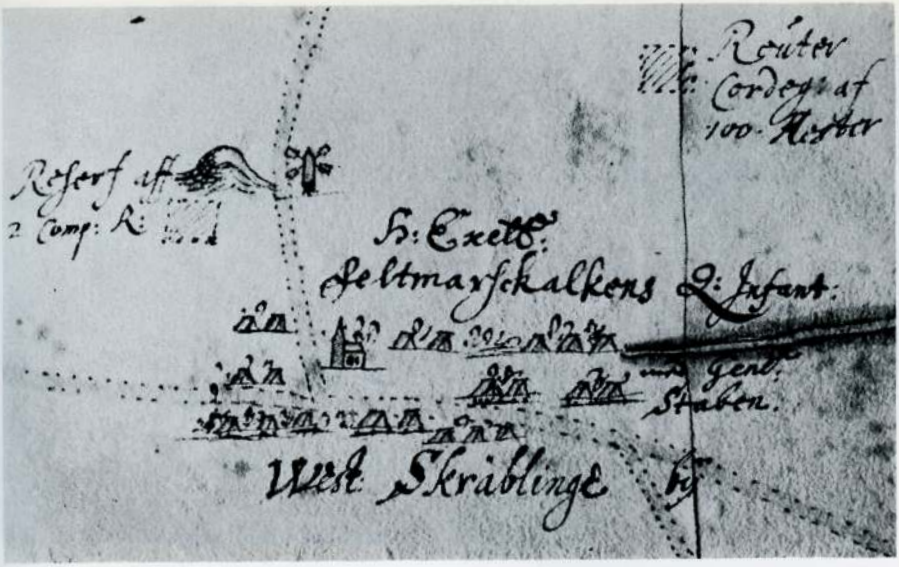

Västra Skrävlinge vid belägringen av Malmö 1644. Detalj ur Olof Hansson Örnehufvuds plan över Malmö med omgivningar.[16]

"Den 26. dieses in der Nacht hat man zum Auffbruch alles fertig gemacht / zumal aber die krancke / den Tross vnd alles was am schwersten ist / vorauss gehen lassen / worauff gegen Tage die Armee mit lautem Trommelschlag des Weges nach der Qwissel vnnd Ohnswalder Brücke / vnnd so ferner hieher marchiret: Der Feind / vngeachtet vnser auffbruch nicht heimblich / sondern mit grossem Tumult vnd Geschrey / wie es sonderlich bey der Bagage alzeit hergehet / geschehen / ist doch solches nicht eher gewahr worden / biss er vnser Lager in Brand gesehen. Worauff er vnss dann einige kleine Partien nachgeschickt / vmb zu sehen wo wir vns hin wenden möchten / vnnd ist nachmals der König selbst mit seiner gantzen Armee auss seinem Lager auch auffgebrochen / vnd vns an der seiten gefolget."[15]

I början av augusti 1645 återupptog Gustaf Horn belägringen av Malmö.[17] Sitt högkvarter förlade han även denna gång till Västra Skrävlinge.[18] Den 13 augusti slöts så freden i Brömsebro. Gustaf Horn kvarstannade dock vid Malmö till in i september.[19]

År 1649 skrev kyrkoherden i Husie och Västra Skrävlinge, Jens Jensen Aars, tvenne gånger och beklagade sig för sin herre och konung, Frederik III av Danmark, över svenskarnas framfart.[20] Jens Jensen Aars säger i sitt brev av den 9 maj, att i samband med kriget, blev huvudförsamlingen Husie och

T v: Kruka från anläggning 9. Rödgods med grön glasyr på insidan. Krukans höjd 14 cm. T h: Djupt fat från anläggning 10. Rödgods med vit och grön dekor. Fatets diameter 28,5 cm.

Stengodskrus från anläggning 12 och rödgodskrus från anläggning 10. Rödgodskruset med olivgrön och gulbrun glasyr. Krusens höjd ungefär 11 cm.

Järnljusstake från anläggning 9. Ett ben saknas. Ljusstakens höjd 31 cm.

Liten trefotsgryta från anläggning 18. Rödgods med grön glasyr på insidan.

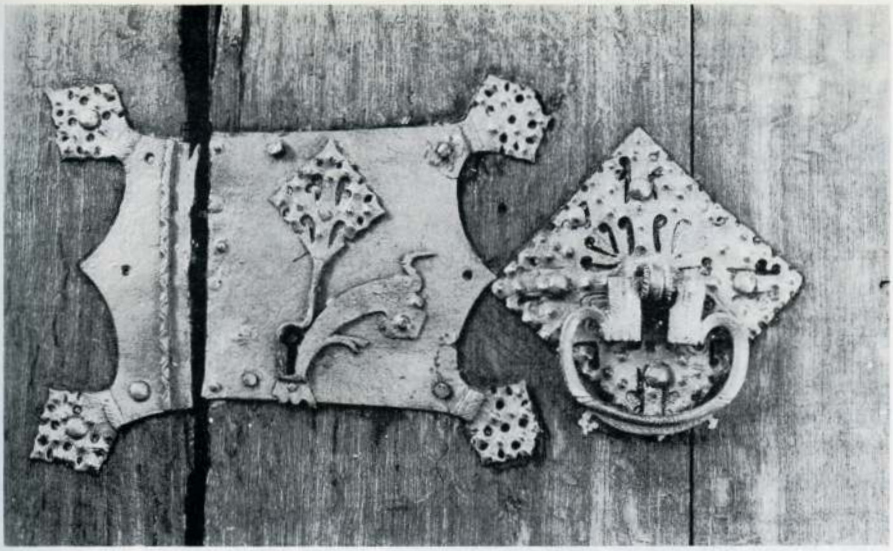

Sengotiskt lås på ett medeltida skåp i Södra Sandby kyrka i Skåne.

Sengotiskt lås från anläggning 13. Den tvådelade låsskyltens högra del saknas

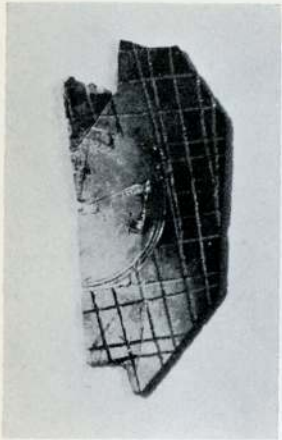

Insidan av locket till ett resesolur. Ovansidan blank. Ungefär naturlig storlek.

annexförsamlingen Västra Skrävlinge "gandsche i grund ödelagt och nederbrut uden lidet aff en gaard i hoffuidtsognet, i annexen uden 8 ringe hytter, "[20]

På en karta från år 1720 över Västra Skrävlinge by, är platsen där de nedbrunna husen befann sig, utmärkt som åker. Åkern, som ligger på vången öster om byn, kallas för "Bykiärs åker" [21] Den så kallade Bykärrsåkern finnes belagd i handlingarna redan från 1500-talet, då den kallades för Bykiersager.[18]

Sammanfattning

Mycket talar för och intet emot, att de 17 nedbrunna husen i Västra Skrävlinge har samband med Gustaf Horns belägring av Malmö 1644. Inget av de daterbara fynden är yngre än från mitten av 1600-talet. Husen låg på mark som åtminstone år 1720 och troligen långt dessförinnan var åker. Åkerns namn, Bykärrsåkern, finnes nämligen belagt i handlingarna redan från 1500-talet. Husen har således legat på åkermark, under förutsättning att Bykärrsåkerns gränser inte ändrats från den tid då husen var i bruk till år 1720. Gustaf Horn förlade, i samband med belägringen av Malmö 1644, infanteriet och sitt högkvarter till Västra Skrävlinge. Belägringen varade i 3 ½ månad. Vid uppbrottet i slutet av september satte Gustaf Horn eld på lägret. De undersökta husen var ju också nedbrunna. I en samtida berättelse omnämnes en hydda med sjuka soldater. De undersökta husen var små och kan mycket väl betecknas som hyddor Intendent Frans Carlsson vid Malmö museum har sett på fynden från Västra Skrävlinge med beaktande av vad som kan vara av militärt ursprung. De fynd som troligen är militära är hästmunderingsdetaljer, två doppskor till värjor och en blykula. En kanonkula, som låg i anläggning 6, är med säkerhet av militärt ursprung. Bland hästmunderingsdetaljerna märks en sporre, en kraftig stigbygel och betsel. Blykulan, som har en kaliber av ungefär 17 mm bör vara en muskötkula. Bland fynden finnes vidare ett föremål som möjligen kan vara rester av ett luntlås och ett par föremål som möjligen kan vara pikar Pikar var ett infanterivapen och vid belägringen av Malmö 1644 var infanteriet förlagt till Västra Skrävlinge. De många verktygen behöver inte vara civila. Med dåtida härar följde nämligen en tross med bland annat hantverkare av olika slag. De många kanonkulor, som måste ha hamnat inom området vid den häftiga beskjutningen av lägret, vart tog då de vägen. Jo dem samlade man helt enkelt upp:

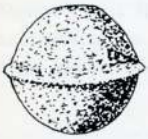

Blykula från anläggning 18. Skala 1 : 1

"Vnd wie dem gemeinen Sprichwort nach nichts so böss / welches nicht zu etwas nutz seyn kan / also hat man von des Feinds canoniren auch den profit dass man bey nahe ein paarhundert halbe Carthaun Kugeln / so in vnser Stücke recht wol zu gebrauchen seyn / bekommen hat / welche zu colligiren die Soldaten sich sehr bemühen / alldieweil sie vor jegliche so dem H. General Commissario Kruus gelieffert wird / ein gewiss Gelt bekommen."[13]

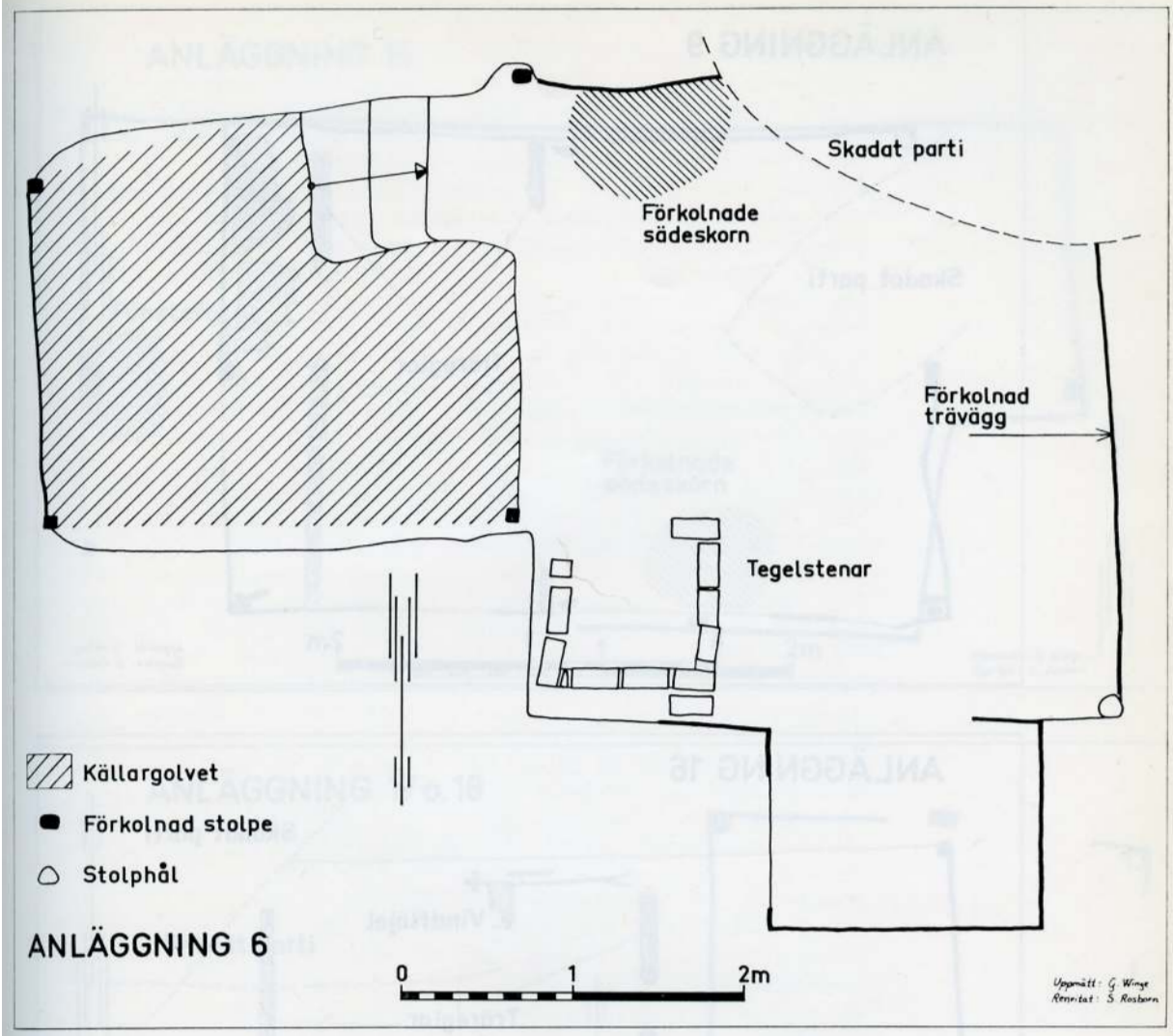

I augusti 1645 återupptog Gustaf Horn belägringen av Malmö och förlade även denna gång sitt högkvarter till Västra Skrävlinge. När han bröt upp i september var det fred och det fanns ingen anledning att bränna lägret. Jens Jensen Aars omtalar också i sitt brev av den 9 maj 1649, att Västra Skrävlinge blev ödelagt så när som på "8 ringe hytter"

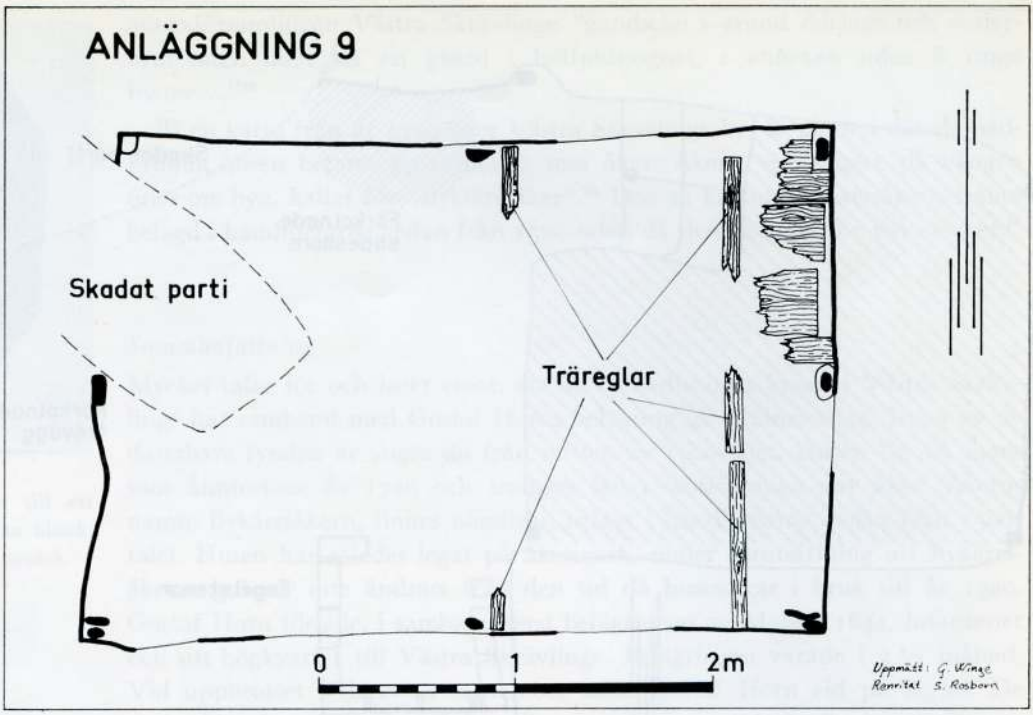
ANLÄGGNING 9
Skadat parti
Träreglar
0
1
2m
Uppmätt: G. Winge
Ritat: S. Rosborn

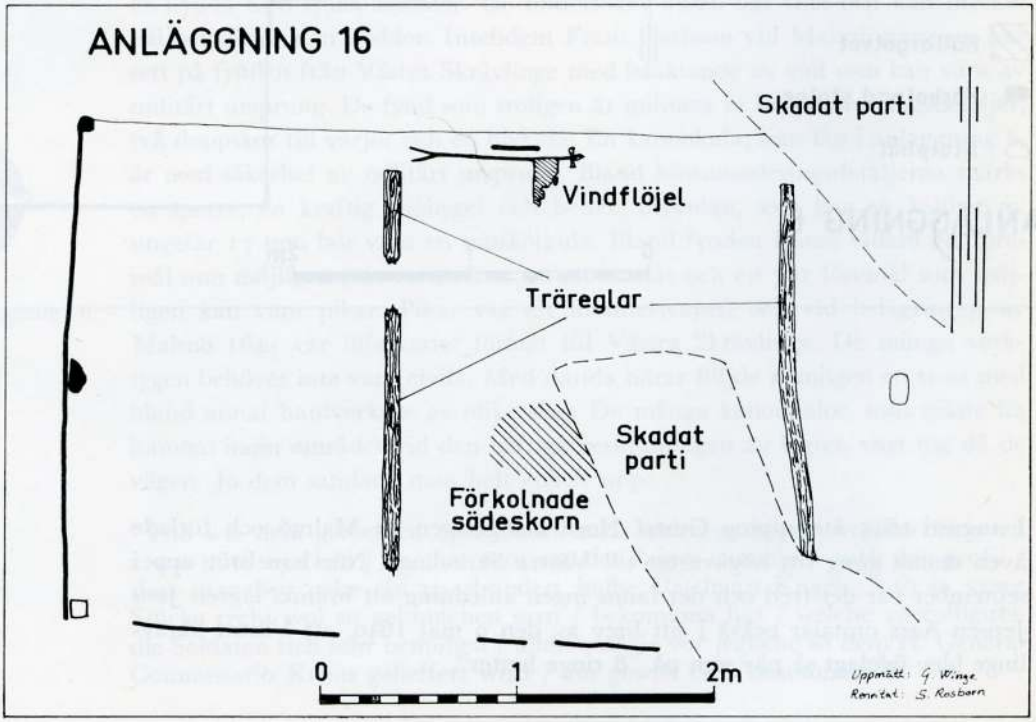
ANLÄGGNING 16
Skadat parti
Vindflöjel
Träreglar
Skadat parti
Förkolnade sädeskorn
0
1
2m
Uppmätt: G. Winge
Ritat: S. Rosborn

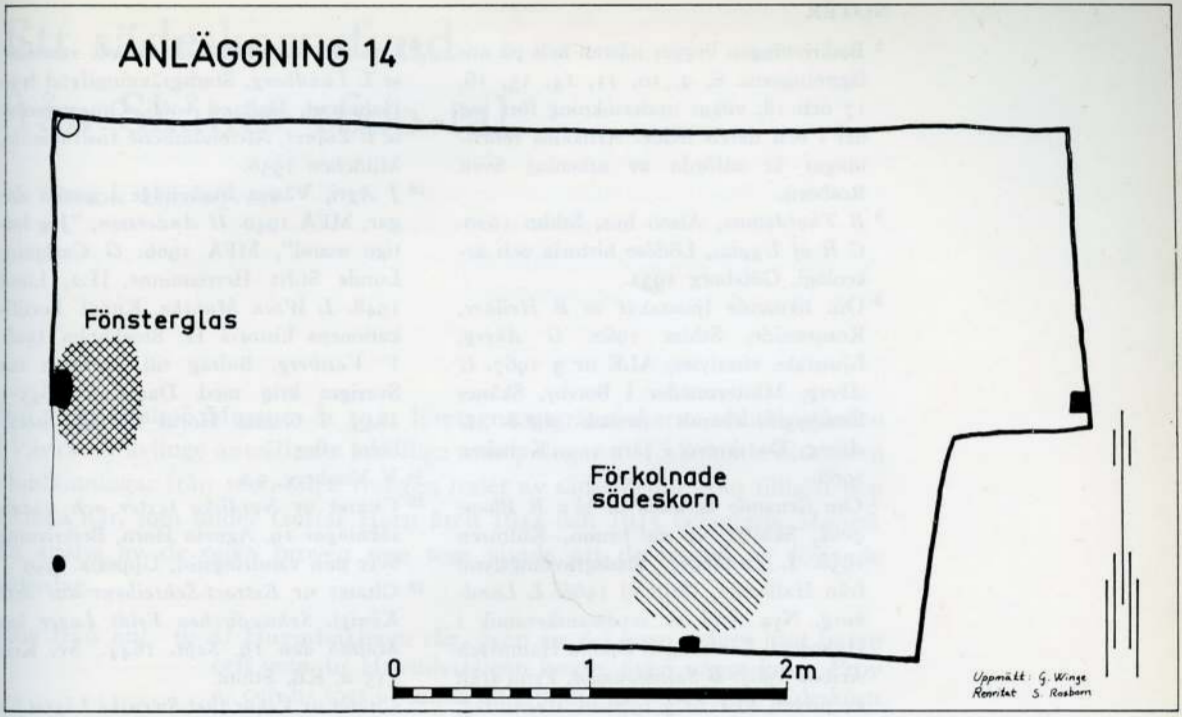
ANLÄGGNING 14
Fönsterglas
Förkolnade sädeskorn
0
1
2m
Uppmätt: G. Winge
Ritat: S. Rosborn

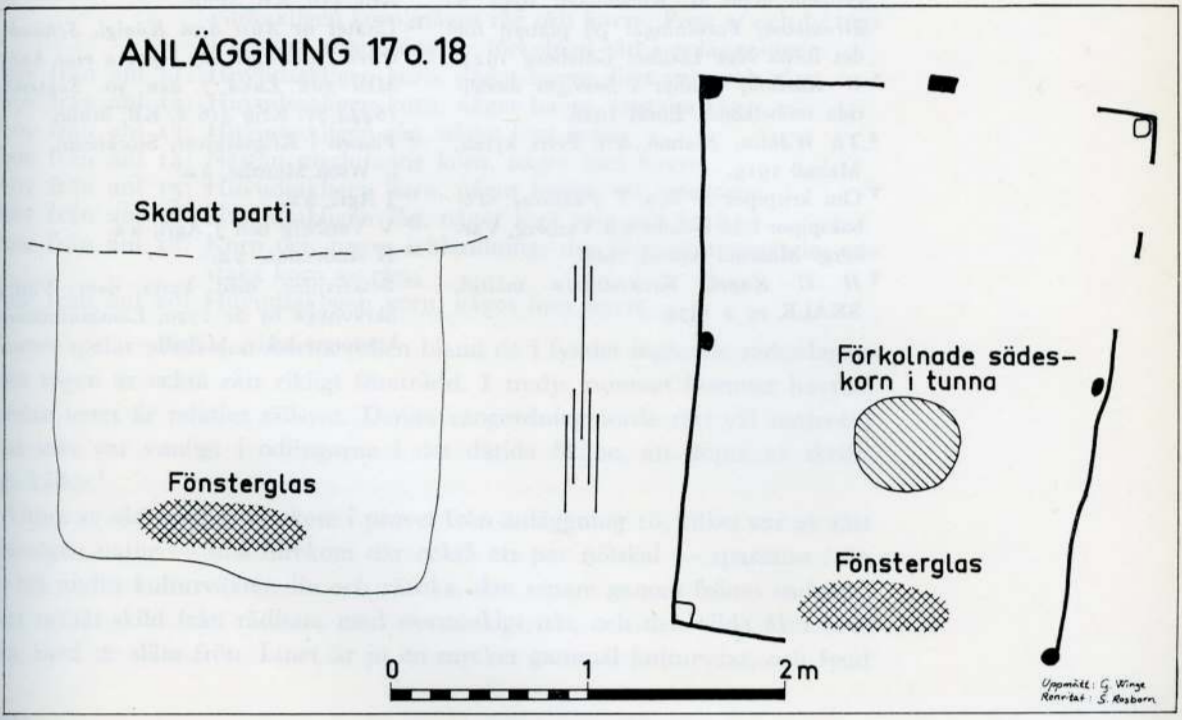
ANLÄGGNING 17 o. 18
Skadat parti
Fönsterglas
Förkolnade sädeskorn i tunna
Fönsterglas
0
1
2m
Uppmätt: G. Winge
Ritat: S. Rosborn

NOTER

[1] Beskrivningen bygger nästan helt på anläggningarna 6, 9, 10, 11, 14, 15, 16, 17 och 18, vilkas undersökning förf tog del i och delvis ledde. Artikelns renritningar är utförda av arkeolog Sven Rosborn.

[2] *B Thordeman*, Alsnö hus, Sthlm 1920. *C R af Ugglas*, Lödöse historia och arkeologi, Göteborg 1931

[3] Om liknande ljusstakar se *B Hellner*, Konstsmide, Sthlm 1960. *G Åberg*, Ljusstake efterlyses, ALE nr 3 1967. *G Åberg*, Mästersmeder i Borrby, Skånes Hembygdsförbunds Årsbok 1968. *G Åberg*, De skrevo i järn ., Kulturen 1968.

[4] Om liknande keramik se bl a *R Blomqvist*, Skatter ur en brunn, Kulturen 1958. *L Lundborg*, Stadsgrävningsfynd från Halmstad, Halland 1966. *L Lundborg*, Nya fynd av renässanskeramik i Halmstad, Föreningen Gamla Halmstads Årsbok 1967. *B Salomonsson*, Fynd från en privet, ALE nr 3 1970. *A Steensberg*, Bondehuse og vandmøller i Danmark gennem 2000 år, København 1952. *S Strömbom*, Forskningar på platsen för det forna Nya Lödöse, Göteborg 1924.

[5] *W Karlson*, Studier i Sveriges medeltida möbelkonst, Lund 1928.

[6] *Th Wåhlin*, Malmö S:t Petri kyrka, Malmö 1919.

[7] Om kritpipor se bl a *T Puktörne*, Tobakspipor från Gouda och Varberg, Varbergs Museum Årsbok 1968.

[8] *H C Kapel*, Krokodillens måltid, SKALK nr 2 1972.

[9] Om ett liknande lock till ett resesolur se *L Lundborg*, Stadsgrävningsfynd från Halmstad, Halland 1966. Om resesolur se *E Zinner*, Astronomische Instrumente, München 1956.

[10] *J Agri*, Västra Skrävlinge i gamla dagar, MFÅ 1940. *H Andersson*, "Jeg fattige mand", MFÅ 1966. *G Carlquist*, Lunds Stifts Herdaminne II:2, Lund 1948. *L Wson Munthe*, Kongl. Fortifikationens historia II, Stockholm 1906. *V Vessberg*, Bidrag till historien om Sveriges krig med Danmark 1643—1645, I Gustaf Horns fälttåg, Stockholm 1895.

[11] V Vessberg, a a.

[12] Citatet ur *Nordiska texter och undersökningar 19*, Agneta Horn, Beskrivning över min vandringstid, Uppsala 1959.

[13] Citatet ur *Extract-Schreibens aus dem Königl. Schwedischen Feldt Lager bey Malmö den 19. Sept. 1644.*, Sv. Krig 415 a, KB, Sthlm.

[14] Citatet ur *Vthur thet Swenske Lägret för Malmö / den 24. Septemb. 1644.*, Sv. Krig 416, KB, Sthlm.

[15] Citatet ur *Auss dem Königl. Schwedischen Feldtlager bey Opagra eine halbe Meil von Lund / den 30. Septemb. 1644.*, Sv. Krig 416 a, KB, Sthlm.

[16] Planen i Krigsarkivet, Stockholm.

[17] L Wson Munthe, a a.

[18] J Agri, a a.

[19] V Vessberg och J Agri, a a.

[20] H Andersson, a a.

[21] Beskrivning med karta över Västra Skrävlinge by år 1720, Länslantmäterikontorets arkiv, Malmö.

Ett sädeskornsfynd från Skånes 1600-tal

Av Hakon Hjelmqvist

Vid de av Malmö Museum år 1971 företagna utgrävningarna vid Almgården i Västra Skrävlinge anträffades åtskilliga anhopningar av förkolnade sädeskorn i huslämningar från 1600-talet, troligen rester av sädesförråd, som tillhört den svenska här, som under Gustaf Horn åren 1644 och 1645 belägrade Malmö. En analys av de olika proven som togs visade att de bestod av följande sädesslag.

Prov från anl 6: a/ Huvudsakligen råg, även en del korn, något litet havre och vete. b/ Huvudsakligen havre, även något korn. Prov a/ och b/ togs i samma anhopning av förkolnade sädeskorn i anläggningen.
Prov från anl 10. a/ Huvudsakligen råg, något korn, enstaka havre. b/ Huvudsakligen korn, något råg och havre. Prov a/ och b/ togs i samma anhopning av förkolnad säd i anläggningen.
Prov från anl 11 Huvudsakligen korn, något havre, litet vete och råg.
Prov från anl 12 Huvudsakligen korn, något havre, enstaka råg.
Prov från anl 13 Huvudsakligen råg, något litet korn.
Prov från anl 14. Nästan uteslutande korn, något litet havre.
Prov från anl 15 Huvudsakligen korn, något havre, ett vetekorn.
Prov från anl 16: Huvudsakligen råg, något litet vete och korn.
Prov från anl 18 Korn och havre i blandning, det förra övervägande, enstaka korn av råg.
Prov från anl 20: Huvudsakligen korn, något litet havre.

Kornet spelar alltså den största rollen bland de i fyndet ingående sädesslagen, men rågen är också rätt rikligt företrädd. I tredje rummet kommer havren, medan vetet är relativt sällsynt. Denna rangordning torde rätt väl motsvara vad som var vanligt i odlingarna i det dåtida Skåne, att döma av skriftliga källor.[1]

Utom av sädesslagen förekom i provet från anläggning 18, vilket var av rätt heterogen natur — bl a förekom där också ett par nötskal — sparsamt frön av två andra kulturväxter, lin och rättika, den senare genom frönas småmaskiga rutnät skild från rädisan, med stormaskigt nät, och den vilda åkerrättikan, med ± släta frön. Linet är ju en mycket gammal kulturväxt, och fynd

såväl som skriftliga uppgifter om dess användning finns från äldre tid i Norden. Rättikan är däremot såvitt känt ej tidigare påvisad i gamla fynd från området. Det finns emellertid en del uppgifter om växten i äldre källor. I läkeböckerna från Sveriges medeltid (huvudsakligen från 1400-talet) omnämnes den flerestädes som rädekya, rätikia, rädikia, Raphanus eller Raphanus minor, på svenska även kallad häling, och dess medicinska användning och allmänna nytta omtalas. Att en avsevärd odling kunde förekomma i Sverige redan på 1500-talet, visas av att enligt räkenskaperna för de kungliga trädgårdarna levererades år 1597 fem tunnor rättikor därifrån.[2] I ett kontrakt med gymnasiets trädgårdsmästare i Västerås av år 1624, som finnes bevarat, ingår rättikor bland "nödhtorfftigh Maatkrydder",[3] och av den även för Skåne gällande Flora Danica av Simon Paulli 1648 framgår, att rättikan var av ej ringa betydelse i odlingen. S. Paulli säger om rättikan och rädisan, att de "udi stor Menge blifue saaede i Hafverne hos andre Madurter" Troligen var rättikan under 1600-talet mer odlad än i nutiden i Norden.

I ett par av proven (anl 6 b, 12 och 18) förekom några få ärter. Då fröna är kantiga och relativt små, är det dock troligen ej fråga om den odlade ärten utan om åkerärten, Pisum arvense, som vuxit som ogräs i säden.

Liksom det vanligen är fallet med äldre sädesfynd, innehöll de föreliggande proven många ogräsfrön, av ett flertal olika arter, vilka lämnar ett bidrag till ogräsens historia under forna tider. Särskilt är att lägga märke till den rikliga förekomsten av klätt, Agrostemma githago, och, ej fullt så rikligt, råglosta, Bromus secalinus, i rågproven. Detta står i god överensstämmelse med uppgifterna hos Simon Paulli (1 c), som bland de svåra rågogräsen i första rummet nämner klätt och råglosta. Om den senare finns det också en del gamla uppgifter som bekräftar att den var vanligt förekommande och visar att den också var använd som gagnväxt i Danmark och Sydsverige. Så framgår det av skörderedovisningar från gårdar i Vordingborgs och Antvorskovs län på 1600-talet, att en del av skörden utgjordes av "Hejre", råglosta, som tydligen skildes ifrån rågsäden, antagligen för att användas på något sätt.[1] Från början av 1700-talet omtalar Retzius,[4] att under ett nödår en torpare i Skåne fick taga den på en herrgård frånskilda råglostan och baka bröd därav, och han nämner också, att det var vanligt att råglosta i stor utsträckning ingick i brödet hos "slättbo-allmogen"

I ett av rågproven förekom frön av höskallran, Rhinanthus serotinus, troligen dess subsp. apterus, den i åkrar förekommande underarten utan frövingar; i varje fall är det nu ej vingar på fröna. Detta ogräs var förr vanligt och fruktat, då dess närvaro skämde mjölet. Ännu år 1838 säger Lilja i Skånes flora, att det är "ett av våra besvärligaste åriga ogräs", och antar att det är det som åsyftas i Sveriges lag av 1734, när det förbjudes att så bl a "skerffrö" i annan mans åker. Från 1600-talet finns ett danskt ordspråk: "Skralde og Kjøs gjør snart kornløs", som visar vilken skada "skralde", dvs Rhinanthus, liksom

"kjøs", dvs åkersenap eller något annat ogräs av samma typ, kunde åstadkomma genom sin allmänna förekomst.[5]

Anmärkningsvärt är, att blåklinten, Centaurea cyanus, är så sällsynt i de föreliggande proven. I det stora rågprovet från anläggning 16, där det fanns hundratals frön av klätt, fanns endast 4 frukter av blåklint, i ett annat rågprov iakttogs en frukt, i två andra ingen. Detta erinrar om förhållandena i Lunds medeltid, där blåklinten saknas i åtskilliga fynd och förekommer helt litet i andra. Simon Paulli nämner den ej heller bland de svåra rågogräsen, även om han omtalar att den växer bland säden och särskilt i rågåkrar. Den synes på 1600-talet ej ha nått så stor spridning som i senare tid.

Stallörten, Ononis hircina, förekom enstaka i provet från anläggning 16, skild från den närstående O. repens genom frönas småprickiga, ej vårtiga yta. Den synes ej tidigare vara känd från något äldre fynd, liksom ej heller någon annan Ononis-art. Att döma av skriftliga uppgifter var Ononis emellertid ett svårt ogräs i äldre tider, då åkern ofta låg i träda och bearbetningen var bristfällig. Simon Paulli (l c, 1648) omtalar att Ononis kallas "Oxe Bi", en motsvarighet till det latinska resta bovis, därför att dess kraftiga rotsystem hindrade plogens framfart i åkern, och Linné säger i sin skånska resa att Ononis, av folket kallad ljungpinnar, var ett allmänt och fruktat ogräs. I senare tid har man antagit, att det varit den vanligare arten, Ononis repens, som förekommit på detta sätt. Utan tvivel har emellertid också O. hircina spelat en roll. När Linné i sin skånska resa omtalar "ljungpinnarna", hänvisar han visserligen på två ställen till nr 623 i sin flora, vilket motsvarar O. repens, men på det tredje stället till nr 622, dvs O. hircina, det är när han vid Tunbyholm finner ljungpinnar som allmänt ogräs i kornet. Det föreliggande fyndet av arten i ett sädesprov talar ju också för att den varit ogräs i åkrar.

Andra ogräs i rågproven (anl 6 a, 10 a, 13 och 16), alla fåtaliga, var flyghavren, Avena fatua, åkervindan, Convolvulus arvensis, skatnävan, Erodium cicutarium, sminkroten, Lithospermum arvense,, humlelucernen, Medicago lupulina, åkersenapen, Sinapis arvensis, knölsyskan, Stachys palustris, sommarvickern, Vicia angustifolia, och duvvickern, Vicia hirsuta.

I den huvudsakligen av korn och havre bestående vårsäden var ogräsen av avsevärt mindre mängd än i rågproven men tillhörde många olika arter. Det vanligaste var åkersenapen, Sinapis arvensis, som förekom i alla prov Med detta bör jämföras Linnés uppgift i den skånska resan (s 177), att havreåkrarna i Lunda-trakten var gula av åkersenap, liksom att detta ogräs i åkrarna mellan Malmö och Trelleborg "nog skadade kornåkrarne" (s 209)

I de flesta prov förekom också svinmållan, Chenopodium album, andra arter som fanns i flera nummer var Polygonum-arterna. P convolvulus, åkerbinda, P persicaria, åkerpilört, och P lapathifolium, pilört, vidare korndådran, Neslia paniculata, åkerrättikan, Raphanus raphanistrum, snärjmåran, Galium Vaillantii, flyghavren, Avena fatua. Korndådran och flyghavren omtalas båda

av Linné. Den förra uppges på Lunda-slätten växa "vid åkerrenarna" och i Skivarps-trakten överallt förekomma i kornåkrarna, om flyghavren säger han (s 237) att den växer "mästedels i kornet men litet i rågen"

Andra endast i enstaka prov förekommande ogräs var åkertisteln, Cirsium arvense, skatnävan, Erodium cicutarium, revormstöreln, Euphorbia helioscopia, pipdånet, Galeopsis tetrahit, snärjmåran, Galium aparine, och vitmåran, Galium boreale, trampgräset, Polygonum aviculare, åkersyskan, Stachys arvensis, och knölsyskan, Stachys palustris, våtarven, Stellaria media, och penninggräset, Thlaspi arvense.

Dessutom förekom enstaka några av de ovannämnda i råg vanligen förekommande arterna. Agrostemma githago, Bromus secalinus, Centaurea cyanus och Vicia hirsuta, delvis kanske beroende på att råg i någon mån var inblandad i proven.

Att åkertisteln är så sparsam kan verka överraskande, men det bör jämföras med Linnés uppgift på ett ställe i Skånska resan (s 244), att åkertisteln växte litet här och där i åkrarna men ej så mycket som i Uppland.

Om man jämför ogräsfloran under 1600-talet med den som förekommer i nutiden, finner man avsevärda förändringar. En del arter, såsom klätt och råglosta, vilka var mycket vanliga för 300 år sedan, har på senaste tid genom bättre ogräsbekämpning så gott som försvunnit från åkrarna. Somliga ogräs, som Ononis och andra fleråriga växter, har redan tidigare genom mera intensiv kultur fördrivits till åkerrenarna och annan obrukad mark. Å andra sidan har vissa arter som ej förekommer i 1600-talets fynd, t ex baldersbrå, Tripleurospermum inodorum, senare blivit vanliga. Dessa förändringar är givetvis i hög grad beroende av kulturen, dess metoder och intensitet under skilda tider Man kan säga att ogräsens historia liksom kulturväxternas i sig innefattar ett stycke kulturhistoria.

Resümee. Ein Getreidefund aus dem 17. Jahrhundert. Bei Ausgrabungen von einigen Hütten in V Skrävlinge bei Malmö aus den 17. Jahrhundert wurden verkohlte Körner von Gerste, Roggen, Hafer und ein wenig Weizen wie auch von Lein und Rettich angetroffen. Als Unkräuter kamen Kornrade und Roggentrespe reichlich vor, ferner u. a. Avena fatua, Centaurea cyanus, Neslia paniculata, Ononis hircina.

NOTER

[1] C Christensen: Agrarhistoriske Studier I, Kbhvn 1886.

[2] M B Swederus: En trädgårdsbok för svenska adelsmän på 1600-talet. Sv Trädgårdsför:s Tidskr, 1886, s 34.

[3] W Molér: Några blad ur Vesterås Gymnasiiträdgårds historia. Sv Trädgårdsför:s Tidskr, NF, 1895, s 121.

[4] A J Retzius: Utkast till en Afhandling om Ogräs i Skånska Åkrar. Phys Sällsk Handl 1:3, 1781, s 188.

[5] K Jessen & J Lind: Det danske Markukrudts Historie. Kgl Danske Vidensk-Selsk Skr, Naturv-Math Afd 8:8, 1922—23.

Ortnamn i Malmö

IX. Bunkeflo socken

Av Ingemar Ingers

Bunkeflo socken i Oxie härad var en egen kommun intill 1952. I samband med storkommunreformens genomförande detta år tillkom en ny kommun med namnet Bunkeflo, som utom Bunkeflo socken eller församling jämväl omfattade Västra Klagstorps och Tygelsjö socknar Med ingången av år 1971 blev Bunkeflo kommun inkorporerad med Malmö stad, där Bunkeflo fortfarande utgör en särskild församling, som behåller sin gamla begränsning.

Det är ortnamnen i den gamla Bunkeflo socken, som denna gång kommer att behandlas. För kännedom om socknens historia och topografi hänvisas i synnerhet till skriftställaren Helge Anderssons framställning i årgång 1971 av denna årsskrift, s 46 och följande.

Bunkeflo socken har en areal av 17,66 kvadratkilometer eller 1,766 hektar och enligt gammal räkning 3,439 tunnland. Den gränsar i norr till Hyllie, som fordom var annex till Bunkeflo (sedermera Limhamns förs. i Malmö stad) och till Fosie, i öster till Lockarps och Glostorps socknar, i söder till V Klagstorps socken och i väster till Öresund, som här benämnes Sjön. — Folkmängden var 1805 456 personer, 1840 662, 1850: 985, 1878 1,227, 1890: 1,358, 1904. 1,542, 1915 1,659, 1931 2,203 och 1971 3,609.

Materialet till denna redogörelse är hämtat ur Dialekt- och ortnamnsarkivets i Lund samlingar och dess bibliotek. Vad beträffar ortnamnssamlingarnas uppläggning hänvisas till tidigare bidrag i serien "Ortnamn i Malmö" i MFÅ 1957—62. Förf har gjort undersökningar över folkmål och ortnamnsskick i Bunkeflo 1923, 1933, 1937, 1938 och 1943. Därtill är ortnamnsundersökningar företagna av fil kand Nils Nilsson 1936. Meddelare vid förf:s uppteckningar har i synnerhet varit snickaren Johan Persson (*Johann sni'kkere*), Naffentorp (1833—1924) och kalkbrottsarbetaren Ola Larsson, Lilla Vintrie (f 1847, dödsår obekant) Båda dessa besöktes 1923. Folkskolläraren Johannes Byman, Naffentorp, har välvilligt besvarat skriftliga förfrågningar angående gårdnamn och deras tillkomst. Senare hade förf förmånen att kunna anlita ännu en genuin meddelare, änkefru Johanna Thern, Skumparp, som var född 1854 och som besöktes 1937, 1938 och 1943. Hon

var en gemytlig och språksam meddelare och torde ha varit en av de sista på denna ort, som talade det gamla genuina målet med alla dess kännetecken. Då Fru Thern 1943 fick besök av en nyinflyttad kyrkoherde i Bunkeflo och han observerade hennes dialekt, frågade han. "Har Fru Thern varit bosatt i Köpenhamn någon tid?" Svaret blev· "Nä, ja e barnfydd i Skommpårp å har allri vàed uden här åmmkrinj."

Folkmålet har fortfarande en sydskånsk karaktär men har mist flera av de egendomligheter, som tidigare kännetecknade det. Det gamla folkmålet i Bunkeflo socken tillhör den västra typen av Oxie-Skytts-målet eller Söderslättsmålet, som begränsas av en ungefärlig linje Limhamn—Arrie—Trelleborg. Målet är ett rent *e*-mål, vilket också upptecknaren Nils Nilsson 1936 konstaterade. Det genuina målet i Bunkeflo har såsom i västra delen av Oxie och Skytts härader ett uttal med öppet *a* (såsom i *gade* och *have*) av orden *bage, kage, rage, stage, vage* och *age* (åka), där ockå genuint Limhamnsmål har det, men i Lockarp, Glostorp och Törringe m fl orter österut uttalas samma ord med slutet *a*-ljud såsom i *bade*. Om målets egendomligheter och väsentliga drag, se vidare förf:s "Studier över det sydvästskånska dialektområdet", särskilt § 16 och 42—44 samt i Boken om Maglarp s 229 (Folkmålet på Söderslätt) och i MFÅ 1959 s 53. Språkprov på det med Bunkeflo likalydande målet i V Klagstorp finns i en ordspråkssamling, som förf har publicerat i årsskriften Limhamniana 1964 s 42.

Ett genomgående drag i den gamla bebyggelsen på kuststräckan söder om Malmö är att den består av bondbyar, där de gamla byplatserna är belägna 4 till 5 km uppe i land, under det att stränderna är eller har varit ganska ödsliga. Den bebyggelse, som nu finnes närmare stranden, är en följd dels av enskiftets utflyttningar, dels nyare tätbebyggelse. Jfr förf:s uppsats "Ortnamn i kustlandet mellan Malmö och Skanör" i Skånes Natur 1962 s 131 Byarnas areal har en långsträckt form från öster till väster. De tre större byarna i Bunkeflo socken, kyrkbyn Bunkeflo samt Vintrie och Naffentorp har alla den ursprungliga byplatsen belägen omkr 4 km från havskusten. Söder om Bunkeflo socken är byarna V Klagstorp och Tygelsjö belägna nära 5 km från stranden. — Av byarna i Bunkeflo intager Skumparp en särställning. Den är mindre än de övriga och når icke ut till kusten. Den är en yngre bybildning än andra byar men kan dock räknas till medeltidsbyarna. Därtill kommer att den i några århundraden har legat öde, till dess den omkring 1800 på nytt blev bebyggd.

I litteraturförteckningen nedan s 134 angivna arbeten är fr o m Skånes Kalender 1878 flera eller färre av socknens jordegendomar upptagna med uppgifter om ägare eller innehavare, areal och taxeringsvärde. Fullständigast är dessa uppgifter i beskrivningen till Ekonomiska kartan 1913, som upptager såväl jordbruksfastigheter som andra fastigheter Antalet brukningsdelar, där jordbruk bedrives, var 87 år 1927.

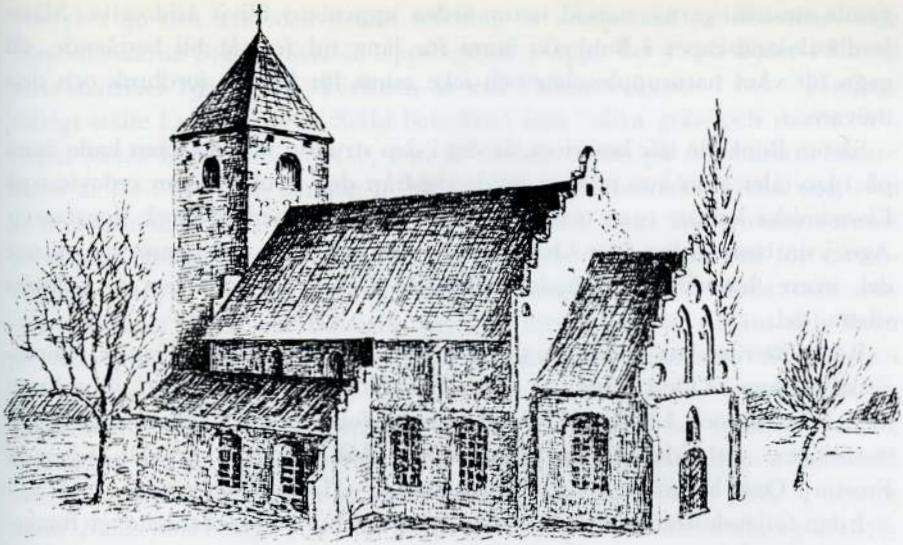

Bunkeflo gamla kyrka i den gestalt den hade sedan 1400-talet. Endast fönstren är förstorade. Teckning signerad A. N. i Kulturhistoriska Meddelanden 1896.

Bunkeflo gamla kyrka, som var en av de märkligaste i Skåne, var belägen på den ännu använda kyrkogården väster om den nya kyrkan. Den gamla kyrkan revs 1896, och dess rivning var en oersättlig förlust och har flera gånger senare blivit påtalad. Den gamla kyrkan är behandlad av Karlin i Kulturhistoriska meddelanden 1896 s 82, Hildebrand i Sveriges medeltid III (1898—1903) fig 91, O Rydbeck i Medeltida kalkmålningar i Skånes kyrkor, Lund 1903 s 142 m fl, C Wulff i Lunds stifts julbok 1941 s 105 och av Helge Andersson i MFÅ 1971 s 48. — Om ett förmodat samband mellan en medeltida sätesgård i Vintrie och Bunkeflo kyrkas utvidgning i senmedeltiden, se nedan under Vintrie.

Som förf kunde iakttaga Bunkeflo socken vid besök och uppteckningar, var den ett vackert sydskånskt slättlandskap av samma karaktär som de trakter, som kunde inspirera de skånska diktarna A U Bååth, Ola Hansson och Anders Österling. Vad som var särskilt påfallande var de många väl bevarade pilalléerna och pilevallarna. Till Bunkeflo är också Skånes bördigaste och mest högklassiga åkerjord lokaliserad, och fortfarande fungerar de centrala och östliga delarna av Bunkeflo som jordbruksbygd. Landskapsbilden här skiljer sig fördelaktigt från den vanställda, av höghus uppfyllda landskapsbilden i Fosie, som bara efter några år blivit oigenkännelig. I de västra delarna av Bunkeflo har en tätbebyggelse av villor allt mera utbrett sig på de

gamla strandängarna, varvid naturvärden uppenbart blivit åsidosatta. Måtte jordbrukslandskapet i Bunkeflo ännu för lång tid framåt bli bestående, till gagn för våra naturupplevelser och icke minst för Skånes jordbruk och dess utövare.

Såsom Bunkeflo här beskrives, är det i den struktur som socknen hade ännu på 1940-talet, som inte mycket skilde sig från den struktur, som redovisas på Ekonomiska kartan 1917 och tillhörande kartebeskrivning. Dock konstaterar Agri i sin beskrivning över Oxie härad 1932, att redan vid denna tid en stor del nyare husbebyggelse hade tillkommit kring Strandvägen i socknens västra del.

Rent litterärt har Bunkeflo sin skildrare i författarinnan Nanna Lundh-Eriksson, som är född i socknen 1879. Hon har i en rad förtjänstfulla arbeten med inlevelse och kärlek till ämnet skildrat folkkaraktär, folksed och ortens traditioner. Se vidare Helge Andersson i MFÅ 1971 s 50 och 65 samt Frostin i Oxie härads hembygdsför:s årsbok I—II, Trelleborg 1970, s 111

I den följande framställningen upptages först by- och sockennamnet Bunkeflo och därpå byanamnen Naffentorp, Skumparp och Vintrie, övriga bebyggelsenamn och slutligen naturnamn, terrängnamn och marknamn. Av flera gånger använda årtal vid belägg för äldre namnformer betecknar 1569 Lunds stifts landebok (se ovan), 1651 Decimantjordeboken, 1661, 1712, 1754, 1784, 1825 och 1881 Jordeböcker från svensk tid, 1671: Jordrevningsprotokollet från detta år, 1684. Buhrmanns karta över Skåne, utg 1927 och 1969, 1765 Gillbergs beskrivning över Malmöhus län, 1812 Rekognosceringskartan över Skåne 1812—20, 1840 Gillbergs länsbeskrivning, utg och omarbetad av Nils Bruzelius. Årtalen 1878, 1882, 1891, 1904, 1914, 1915 och 1932 betecknar i bibliografien här nedan uppräknade kalendrar och ortsbeskrivningar Med årtalen 1701, 1703, 1780, 1781, 1795 och 1812 angives lantmäteriakter från resp byar med belägg för ägonamn eller marknamn. 1865 betecknar Generalstabens kartblad från detta år.

I. *Bebyggelsenamn.*

BUNKEFLO (*Bonkeflo*, *Bonkefloene*, invånarna i B. by eller socken eller de röstberättigade i B.) — *Bunckeflo* 1299, *in parochia Bunkaflo* 1346, *Bunkeflo* 1400, *i Bunkeflo soghn* 1464, *Bunckeflod* 1511, *Bonckefloe* 1528, *Bunckeflo Sognn* 1569 men även *paa Bunckeflod marck* s å, *Bonkeflo* 1580, *Bunckefloedt* 1606, *Bunckefloed* 1651, *Buncheflod Sochn* 1661, *Bunckeflo* 1684, *Bunkeflod Sokn* 1712 och 1754, *Bunckeflo Sochn och By* 1765, *Bunkeflod Sochn* 1784, *Bonkeflo* 1796, *Bunkeflod* 1812, *Bunkeflods socken och by* 1840, *Bunkeflo* och *Bunkeflo socken* 1878, *Bunkeflo* jämte *Bunkeflod* 1881, *Bunkeflo* alltid senare.

Namnet är tillfredsställande tolkat redan av Falkman, Ortnamnen i Skåne

(1877) s 40 och 216, och denna tolkning är accepterad av de senare ortnamnsforskarna Ståhl i Svensk Uppslagsbok 2 uppl. bd 5 och Ejder i Lunds stifts matrikel 1955 s 17. Förleden är enl Falkman *bunke* i bet. "kärräng, tufvigt ställe i ett kärr", av Ståhl betecknat som "olika gräs- och starrarter" (Med *bunke* besläktat är *bynke*, som är skånskt namn på Artemisia.) Senare leden är *flo* i bet kärr, sumpig mark, översvämmat område. Detta ord, som är besläktat med *flod*, men inte identiskt därmed, finns ännu under formen *flo* el *floe* i norra Skåne m fl landskap. Jfr Jonsson, Nordiska ord för vattensamling s 217 f. — Den terräng, som ursprungligen avses, torde vara området närmast väster om Bunkeflo by, som fortfarande är sidlänt och ännu på Rekognosceringskartan 1812 är betecknat som sankmark. Skrivningen *Bunkeflod*, som uppträder fr o m 1500-talet men aldrig blir enarådande, är oursprunglig och är en hyperkorrekt form, framkallad av insikten om att i ett flertal ord *d* faller bort efter vokal (jfr uttalet *blo*, *bo* och *go* i Skånemål och flera andra dial.) eller av sammanblandning med ordet *flod*. I senare tid är *Bunkeflod* belagt bl a i en annons i Malmö Nya Allehanda 23/8 1876. — Såsom släktnamn finns i Danmark *Bunkeflod*. Det har blivit antaget som släktnamn av ättlingar till den landsflyktige prästen Hans Allesen från Bunkeflo, död såsom "sognepræst" i Slagelse 1678. Han blev på grund av sympatier för sitt gamla fädernesland först dömd till döden 1659 men därpå benådad emot en dryg lösensumma och landsförvist. Se vidare Carlquist i Lunds stifts herdaminne bd 2, s 194. — Bunkeflo by, som består av 10 hemmansnummer, blev enskiftad 1806. Därvid blev endast två gårdar kvar på den gamla byplatsen, n:r 7 och n:r 10 (prästgården) Därtill fanns en del "gadehus" Angående namn på enskilda gårdar och hus i Bunkeflo, se nedan.

NAFFENTORP (*Nàffentårrp*, gen *-e*, t ex *Nàffentårrpe ä.nje*) — *Natfarathorp* 1346, *Natfaræthorp* mitten av 1300-t, *Naffertrop* 1511, *Naffertorp* så, *Naffentorp* 1522, 1540, 1559, *Naffentorpp* 1569 (samtidigt kortformen *paa Torpe marck*, *pa Torpe Enge*), *Naffentorp* 1651, 1684, *Naffentorp* i samtl jordeböcker från svensk tid 1661—1881, *Naffentorps by* 1765. Skrivningen *Naffentorp* är enarådande sedan 1500-talet bortsett från sådana betydelselösa varianter som *Naffenntorp*, *Naffenthorp* och *-torpp*.

Namnet är sammansatt med mansnamnet *Nattfare*, ursprungligen tillnamn till person, som har mod att färdas om nätterna. Redan Falkman i Ortnamnen i Skåne (1877) s 160 sammanställer namnet med detta mansnamn, och ortnamnsforskaren prof Jöran Sahlgren hade samma uppfattning. Vid undervisning i Lund på 1920-talet gav han förklaringen till varför *Natfarathorp*, som blivit *Naffertorp*, i början av 1500-talet övergår till *Naffentorp*. Detta är ett utslag av s k dissimilation, som innebär, att då i samma ord eller namn ingår två likartade konsonanter (i detta fall *r* i såväl för- som efterleden), den ena övergår till ett annat konsonantljud (lat. *dissimilatio* = åt-

skillnad) Andra exempel på dissimilation i ortnamn finns i närheten i *Limhamn*, som i folkmålets uttal blivit *Linnhámnen* och möjligtvis i ursprungligt *Fjelingslöv*, som numera uttalas *Fjäringslöv* och skrives *Fjärdingslöv* (namnen behandlade i MFÅ 1959 s 58 och 1969 s 119) — Senare leden är *torp* i bet "nybygge, utflyttarby, kolonisation" och därav framgår, att Naffentorp tillhör en yngre kategori av byanamn än de närbelägna byarna Vintrie, Hyllie och Fjärdingslöv. Naffentorps by undergick enskifte 1812—14. Men redan 1799 var hemmanet Petersborg, motsvarande n:r 6 & 9, utbrutet genom partiellt enskifte. Naffentorps gamla byplats var belägen där vägen från Bunkeflo i sydostlig riktning emot V Klagstorp gör en sväng. Vid det slutliga enskiftet blev tre gårdar kvarliggande på gammal plats, nämligen n:r 5, n:r 8 och n:r 13 (nuv Almlid)

SKUMPARP (*Skommpårp* el. *Skómmpårpehusen*) — Skumparp är som bybildning yngre än Naffentorp, då den endast upptager en ringa areal, men bör likväl räknas till de medeltida byarna. Denna by låg en längre tid öde (först påvisat av Dahl i Torna och Bara s 34) De äldsta beläggen för namnet finns i Landeboken 1569 i samband med marknamn på ett kyrkohemman i det angränsande V Klagstorp *Bag Skomperupp* och *Tüill Skomperupp düge* (*dige*, i Oxie härads folkmål *dije* = gränsvall eller stengärdsgård) Därefter är intet belägg anträffat förrän i Jordrevningsprotokollet 1671, som har denna notis "*Skumperup grundh* ähr en Ödegrund, Frälsse och Utsochn till Klogerup till Otto Lindenow. Har intet waret huuss på i mans minne." Beläggen i jordeböcker från svensk tid är följande *Skumperop grund* 1712, *Skumparpe grund* 1754, 1784 och 1825. Beteckningen "grund" angiver såsom ofta i jordeböcker obebyggd mark. Förleden i namnet torde vara ett annars icke belagt mansnamn eller tillnamn *Skumpe* (ej upptaget i Danmarks gamle personnavne), som också ingår i ett annat byanamn i Skåne, Skumparp i Fränninge sn, Färs hd (*Schumpperup* 1592, *Skumperup* 1602) Så länge Skumparp var obebyggt, räknades hälften tillhöra V Klagstorps socken och hälften Bunkeflo sn. Marken brukades av bönder i angränsande byar. En lantmäteriakt från 1773 använder beteckningen *Så kallade Skumparpe grund*. Kort efter 1800 har ny bebyggelse och bosättning ägt rum. Bunkeflo kommunionlängd 1814—15 upptager *Skompparp* i befolkningslängden. Ingen lantmäteriakt finnes, som redogör för tillkomsten av den säregna jordfördelning, som rådde under 1800-talet och fram till omkring 1940. Skumparp var uppdelat på småbruk, och varje brukningsdel hade jorden förlagd på tre ställen, som benämndes en *rygg*, en *långäng* och en *stumpe*. Dessa benämningar torde gå tillbaka på äldre marknamn inom området. Att såsom lantmätaren Georg Gustafsson i hans sockenbeskrivning över Tygelsjö och V Klagstorp från 1855 kalla denna jordfördelning tegskifte är inte helt riktigt, då tegskifte innebär en ännu större splittring av ägorna, men för övrigt

är Gustafssons uppgifter intressanta. I denna jordfördelning inträdde småningom förändringar, dels genom att jord blev sammanköpt till större brukningsdelar, dels genom uppdelningar I Beskrivning till ekonomiska kartan 1914 redogöres för det tillstånd, som då rådde. Då hade fortfarande vissa jordägare sina ägor förlagda på två till tre ställen. År 1938 begärde en av delägarna laga skifte, som genomfördes de närmaste åren. Detta väckte ovilja hos grannarna, liksom på den tiden någon begärde enskifte. Man sade om mannen, som rekvirerat laga skifte, att "de e ännte vä.rt hann viser si ude åmm kvällene" — Om Skumparp, se vidare Georg Gustafsson, Tygelsjö och Västra Klagstorp på 1850-talet, utg av Fritz Thylén, Malmö 1934 s 15, Helge Andersson i MFÅ 1971 s 52 (med avbildning) samt förf:s uppsats "Nedlagda byar och gårdar i Skåne" i Ale n:r 3 1971 och n:r 1 1972, s 22.

VINTRIE (*Vi'nntrie, Vi'nntriene,* invånarna i V eller åboarna i V) *Wintarhöghæ* c:a 1250, *Winterhöhæ* 1283, *Vintröghe* 1346, *Winteröy* 1421, *Wintriæ* 1460, 1502, *Wintrie* 1558, *Vintrie* 1569, *Wintrie* 1628, 1651, *Wintria* (!) 1684, *Wintrie* 1661, 1712, *Wjntrje* 1754, *Wintrje* 1784, *Wintrie* 1825, 1874, *Vintrie* 1878 och alltid senare.

Vintrie tillhör en typ av ortnamn, som är talrikt företrädd i Oxie härad och har till ändelse en böjningsform av *hög* (i Skånemål utvecklat till *höj*) som redan i senmedeltiden har blivit *-ie*. Jfr om Hyllie MFÅ 1959 s 54, Fosie MFÅ 1960 s 57, Oxie MFÅ 1970 s 52, det torde observeras, att Husie (äldre *Huse*) inte hör hit, se MFÅ 1961 s 81 Förleden i Vintrie är ett gammaldanskt förnamn eller binamn *Vinter* (Danmarks gamle personnavne I och II) Senare leden kan avse antingen en naturlig höjd, som förutsättes för Fosies del, eller också ättehögar. Vintrie gamla byplats ligger på ett svagt markerat höjdparti, men inga ättehögar finnes numera eller är upptagna i inventeringar. Att likväl ättehögar funnits på platsen framgår av marknamn i lantmäteriakter: *Skiefhögs Wången* 1701, *Skjefhögs Wång* 1806 och *Malhögs Wången* 1701, *Mallhögs Wång* 1806. Den förra låg norr om byplatsen och den senare omedelbart öster om densamma, vilket framgår av en karta över Vintrie från 1806. Malhög torde vara samma namn, som finns i Flädie, Torna hd, med uttalet *Mallhö'j*, som är en utveckling ur *Maglehög* (magle = stor) Vintrie gamla byplats är belägen ett stycke öster om den 1885 tillkomna Vintrie järnvägsstation. Den bestod före enskiftet av två rader av gårdar i riktning från norr till söder Den västra raden hade en dragning i norr och den östra i söder, varför raderna inte var riktigt parallella. Vintrie by bestod av 17 hemmansnummer, men några sammanslagningar hade skett redan före enskiftet. Detta genomfördes i två omgångar Först blev genom partiellt enskifte 1795—99 hemmanen n:r 3, 9, 10 och 11 utbrutna och fick en gemensam areal längst österut på byns ägor; se nedan under Katrinetorp. Därpå blev 1806 hela återstoden enskiftad. Därvid blev tre gårdar liggande

på den gamla byplatsen. en del av n:r 7 & 8, n:r 1 & 5 (nuv Vintriegården) och n:r 6 & 17 (nuv Erlandsro) De dubbla hemmansnumren betecknar sammanslagningar, som redan då var genomförda. Båda de sistnämnda, n:r 1 & 5 och n:r 6 & 17 var rusthållshemman.

I Vintrie fanns på medeltiden en sätesgård, som på 1400-talet tillhörde väpnaren Nils Gagge. Jfr Styffe, Skandinavien under unionstiden 3 uppl s 74 och Helge Andersson i MFÅ 1971 s 50. Denne Nils Gagge gjorde 1432 en donation till Bunkeflo kyrka. Själva originalbrevet är förkommet, men innehållet är återgivet i en regest (sammandrag) som ingår i den s k Skånebrevsförteckningen från 1680-talet å Riksarkivet i Stockholm. Regesten är författad på äldre nysvenskt skriftspråk och är införd i Repertorium diplomaticum regni danici mediævalis (Fortegnelse over Danmarks breve fra middelalderen), utg av Kr Erslev, bd III s 428 under 17 maj 1432 "Nilsz Gagges i Wintrie väpnares breef honom hafva gifvet Buncheflo kyrckia 4 sina gårdar liggiandes i Malmöe for ett altare, som i berörde kyrckia skulle opbyggias, och dee 4 gårdar skulle prästen hafva för 2 mäszehåldningar i hvarje wecka, dat prof. Erici regis."

Det är vanskligt att avgöra vilken av de nuvarande gårdarna i Vintrie, som denna sätesgård motsvarade, men den torde ha varit den vid denna tid största gården i byn. Av innehållet i ovan citerade brev torde framgå, att det varit Nils Gagge, som har ombesörjt de utvidgningar av Bunkeflo kyrka, som skedde i senmedeltiden. Denna kyrka har enligt Rydbeck s 142 ursprungligen varit en vanlig romansk kyrka. En bondsocken med 45 tiondegivare (enl Landeboken) hade inte varit i stånd att företaga en så stor om- och tillbyggnad, som skedde med Bunkeflo kyrka. Det har varit Nils Gagges frikostighet, som stod bakom. Kyrkan fick torn och långhus förhöjda och blev tillbyggd med sidoskepp i norr och söder, och det gamla koret blev ersatt av ett nytt och större med en östgavel, som var alldeles lik korgaveln i Gamla Burlöv, där kyrkan blev utvidgad i öster på 1400-talet. Det sista stadiet i ombyggnaden av Bunkeflo kyrka var byggandet av valven och tillkomsten av valvmålningarna, som är beskrivna i Rydbecks ovannämnda arbete (jfr s 115) Rydbeck konstaterar att målningarna tillhör slutet av medeltiden men tillägger "dock härröra de knappast från dess sista årtionden" Detta stämmer rätt väl med antagandet att det var väpnaren Nils Gagge i Vintrie, som har varit kyrkans mecenat. Efter 1400-talets omdaningar var Bunkeflo kyrka något för Skånes landsbygd helt ovanligt, och den hade närmast fått likhet med en gammaldansk stadskyrka. Genom den ovan omtalade rivningen 1896 förspilldes alla möjligheter att göra nya iakttagelser på kyrkan. — Såsom en senare ägare till sätesgården i Vintrie uppgives 1460 Lawrens Winther (Agri, Oxie härad, s 73)

Bunkeflo prästgård. Foto: Bo F Mårtensson.

Övriga bebyggelsenamn

I denna avdelning upptages namn på gårdar, hus-samlingar och enskilda hus och annan bebyggelse, som alla är yngre än byanamnen. Om tendenser vid sådan namngivning, jfr MFÅ 1960 s 59 under Fosie, där det konstateras, att man har att räkna med dels gammal folklig namngivning, dels med moderiktningar vid namngivning, som utgått ifrån "ståndspersoner" De namn, som här upptages, är ordnade efter de byar, vari de ingår

Bunkeflo

BIERHUSET (*Birehused*), f d bierkrog å n:r 2, beläget intill gamla Trelleborgsvägen och nära Fosie gräns. Här var bierförsäljning i senare hälften av 1800-talet.

BLARRAHUSET (*Blarehused*, med öppet *a*-ljud), hus å n:r 9 beläget vid den norra vägen, som från Bunkeflo by för till stranden. Uppkallat efter en ägare med vedernamnet *Bláren*.

BUNKEFLO PRÄSTGÅRD (*Bonkeflo prässtegår* el *-gåur*), motsvarande B. n:r 10. Även benämnd *Prässtegåren*. Jr *Nygård*.

BUNKEFLO STRAND (*Bonkeflo strann*), numera bebyggd strandmark i Bunkeflo.

FÄRDIGAHUSET (*Färiehused*), hus i Bunkeflo by norr om kyrkan, tillhörde en soldat Färdig.

HANEHÖGSHUSET (*Hànehöjshused*), hus å n:r 2 (Stolpalösa) med läge intill Fosie gräns. Uppkallat efter den närbelägna höjden Hanehög (*Hànehö.j*) å Fosie n:r 5 (Fosieborgs ägor) Jfr MFÅ 1960 s 78.

KLOCKAREHUSET (*Klåkkerehused*), f d klockaboställe med läge norr om Bunkeflo prästgård.

KROKS MÖLLA (*Krågs mylle*, i Fosie. *Krågs mylla*), en väderkvarn å Bunkeflo n:r 6 & 8, belägen i kroken el vinkeln där två vägar mötes. Möllan, som är en s k stubbamölla, kvarstår ännu men saknar vingar. Äldre belägg· *Möllan* 1817, *Bunkeflo quarn* 1822. I V Klagstorp fanns ett talesätt "Når mann kommer ti Krågs mylle, har mann ve.jen å fylle" Begagnades för att beteckna vägens beskaffenhet, när man tog en genväg till Malmö.

NYDALA (*Nydále*), namn på hemmanet n:r 6 & 8. *Nydala* 1914.

NYGÅRD (*Nýgåur*), åbyggnaderna till prästlönebostället Bunkeflo n:r 10, sedan de blivit utflyttade från den gamla prästgårdstomten, där kyrkoherdens bostad kvarligger.

RINGAREHUSET (*Rinjerehused*), hus i Bunkeflo by norr om kyrkan, där ringaren bodde. Ringare är i Skåne den genuina benämningen för kyrkotjänare eller kyrkovaktmästare.

RÖVEN, ett hus å n:r 2, detsamma som *Birehused*. Detta hus låg tätt intill en hussamling i Fosie med detta namn, jfr MFÅ 1960 s 63, där det konstateras att *Röven* i äldre tid användes som benämning på bebyggelse i änden el utkanten av socknen. Innehavaren av det till Bunkeflo hörande huset kallades *Pär i Röven* och hans hustru *Dänn tjåkke Pärskan*.

STOLPALÖSA (ä *Stållpelöse* el *Stållpelös*, y *Stållpalösa* el *Stållpalös*), namn på hemmanet Bunkeflo n:r 2. — *Stolpalösa* 1904, 1914. Namnet har uppstått i enskiftetiden, då gården vid enskiftet blev uppbyggd med lerväggar utan stolpar, som då ansågs vara något märkligt. Också ett hus i Svedala hade detta namn. Efter förebilder av äldre ortnamn på *-lösa*, t ex Haglösa (*Haglö'se*) i L Slågarp, Skytts hd, där *-lösa* har betydelsen ängsmark, har man i senare tid nybildat namn med denna ändelse, där *-lösa* betecknar en brist eller en defekt. Jfr förf:s uppsats Nybildningar av ortnamn efter äldre förebilder i Sydsv Ortnamnssällsk:s årsskrift 1955—56 s 31, 36.

"Krågs mölla"
Foto: Bo F Mårtensson.

Naffentorp

ALMLID (*Almli'd* el *Almli'den*), nyare namn på hemmanet Naffentorp n:r 13 & 14. *Almlid* 1914. (Den av ägaren använda skrivningen *Almlied*, tillkommen efter fransk el tysk förebild, är icke att rekommendera) Senare leden är *lid* i bet backsluttning, sluttning å väg, som icke är genuint i denna del av slättlandet; där ordet är genuint och ingår i sammansättningar, uttalas det ss *li*. Närmaste exempel på genuina namn på *lid* torde vara *Hö'jeli* i Skabersjö och *Jedingelien* i Getinge, Gårdstånga sn, 1 mil nordost om Lund. Gården i Naffentorp benämndes fordom *ole Anners* efter en tidigare ägare Ola Andersson.

DALA (ä *Dale*, y *Dala*), namn på hemmanet n:r 4. *Dala* 1904. Detta namn har en tid varit modenamn, jfr Dala i Västerstad och i Dalköpinge. Namnet härstädes är givet i början av 1900-talet av dåvarande ägaren Johan P Persson.

FRUKTLIDEN (*Froktli'den*), del av n:r 4. Nyare namn. Jfr ovan Almlid. "En allé av fruktträd går upp till gården" (Nils Nilsson, uppt 1936)

NAFFENTORPSGÅRDEN (*Naffentårpsgåuren*), namn på n:r 5, som är belägen på gammal gårdsplats. *Naffentorpsgården* 1926 (Kb)

PETERSBORG (*Pi'ttersbårrj* el *Pittersbå'rrj*), fideikommisegendom, bestående av hemmanen Naffentorp n:r 6 och n:r 9. Dessa hemman hade 1717 kommit i den Bagerska släktens besittning och gjordes 1751 till fideikommiss. Genom partiellt enskifte 1799 blev dessa nummer utbrutna och ägorna förlagda i ett skifte längst österut på bymarken, med åbyggnaderna förlagda intill Trelleborgsvägen. Namnet Petersborg är givet i slutet av 1700-talet av dåv ägaren Peter Bager (1744—1808) Namnet skrives *Pettersborg* 1812, *Petersborg* 1835, *Pettersborg* 1840, *Petersburg* och *Petersborg* 1878, *Petersburg* 1891, *Petersborg* 1904 och senare. Om Petersborg, se vidare Helge Andersson i MFÅ 1971 s 51 samt Kjellberg i Slott och herresäten i Sverige, Skåne 2, s 229.

STRANDHEM (*Strànnhimm*), nyare villasamhälle i västra delen av Naffentorp, mellan den s k Strandvägen och havskusten. *Strandhem* 1962 (Topografiska kartan, blad SV) Jfr *Strandhusen*.

STRANDHUSEN (*Strannhúsen*), tidigare benämning på en äldre gles husbebyggelse på båda sidor om Strandvägen, belägen å n:r 1 m fl nummer Denna bebyggelse har uppgått i Strandhem.

VILHELMSBERG (*Villemsbårrj*), namn på hemmanet Naffentorp n:r 3, 8 & 12. *Vilhelmsberg* 1904. Uppkallat efter en tidigare ägare, åboen Wilhelm Wilhelmsson, enl Helge Andersson f i Naffentorp 1825. Namnet Wilhelm fanns i hans släkt redan på 1700-talet.

VÄSTRABO = Naffentorp n:r 16. *Västrabo* 1914. Namnet efter läget väster om den gamla byplatsen. (Skrivningen *Västrabro* å G St karta 1933 är felaktig.)

ÅKERSLÄTT (*Åukerslä'tt*), namn på hemmanet Naffentorp n:r 1 Namnet är av nyare datum och uttalas i skriftspråksform, den genuina formen för "åker" är *ager*

ÄNGSTORPET (*Ä.'njstårrped*), hus å Naffentorps ängar (*Nàffentårrpe ä.nje*) i närheten av V Klagstorps gräns.

Skumparp:

LUGNET (*Lóngned*), namn på ett småbruk. Detta namn har varit modenamn och är äldst belagt 1812 som namn på Frans Suells lantställe i Möllevången vid Malmö. Ett annat lantställe med namnet Lugnet är belagt 1827 och var beläget på platsen för sedermera stadsdelen Lugnet i Malmö. Jfr MFÅ 1957 s 23.

Vilhelmsbergs gård. Foto: Bo F Mårtensson.

SKUMPARPSGÅRDEN (*Skommpårpegåren*), den största av jordegendomarna i Skumparp, namngiven efter en gammal princip, att den största av gårdarna i byn skulle namngivas efter byanamnet.

Vintrie:

ERLANDSRO (*Ärlansró*), sedan 1918 namn på hemmanet n:r 6 & 17 med läge på gammal plats i Vintrie by. Detta namn tillkom ursprungligen hemmanet V Klagstorp n:r 18 & 25, som var namngivet efter en tidigare ägare Nils Erlandsson, nämnd såsom ägare 1878. Riksdagsmannen Nils Månsson var från 1894 ägare av Erlandsro i Klagstorp. Då han 1918 blev ägare av Vintrie n:r 6 & 17, blev namnet överfört på denna egendom. Gårdens byggnader är ett vackert exempel på en gammal storbondegård. Boningshuset med flygellängor är uppfört i förra hälften av 1800-talet av dåv ägaren Jöns Andersson. Om denne skriver P G Ahnfelt efter ett besök han gjorde hos Jöns Andersson 1837, att "han bodde som en herreman" (Studentminnen, 2 uppl s 200.)

GOTTORP (*Gå'ttårp*), utgörande egendomen Vintrie n:r 12 & 21 — "*Gottorp*, 1 mantal rusthåll och med en areal af 182 tunnland." 1878, Skånes kalender Egendomen är namngiven av en tidigare ägare, handl David Frick

i Malmö, och namnet torde vara uppkallelse efter slottet Gottorp invid staden Slesvig i Sönderjylland. Jfr Gottorp i Håstad, Torna hd. Möjligtvis föreligger också anslutning till adj *god* i neutr, alltså med tanke på ett gott och inbringande jordbruk.

KATRINETORP (*Katrinetå'rrp*), en egendom tillkommen genom partiellt enskifte 1795—99 av hemmanen Vintrie n:r 3, 9, 10 & 11, varmed senare blev förenat halva n:r 7 & 8. Arealen blev förlagd i den östra delen av Vintrie bys mark, där gården blev uppbyggd. — *Katrinetorp* 1812, *Catrinetorp* 1840, *Cathrinetorp* och *Katrinetorp* 1878, *Cathrinetorp* 1891, *Katrinetorp* 1904 och senare. Uppkallad efter ägarens, handl Samuel Johan Björkmans hustru Anna Cathrina, f Bager (1777—1860) Se vidare Kjellberg i Slott och herresäten i Sverige, Skåne 2, s 152.

MATISAGÅRDEN (*Mati'sagåuren*), äldre benämning på nuv Vintriegården, n:r 1 & 5. Efter Hans Mathiasson, nämnd såsom ägare 1882, 1891 och 1904. Jfr *Vintriegården*.

SVÅGERTORP (*Svå'gertårrp*), en samling småbruk å n:r 15. En muntlig tradition uppgiver, att de första delägarna var svågrar. Delningen skedde enl lantmäteriakterna 1843, och de dåvarande jordägarna var Hans Hansson, Mårten Nilsson och Hans Jonsson. Sedermera har ytterligare avsöndringar skett, så att antalet fastigheter 1913 var 13, dels med och dels utan jordbruk. Namnet Svågertorp synes första gången i tryck vara belagt i beskrivningen till Ekonomiska kartan 1914.

VINTRIEGÅRDEN (*Vinntriegåuren*), nyare namn på n:r 1 & 5 (enl nyare numrering n:r 20) "1 o. 5 Vintrie, kallas Vintriegården", 1914, Beskr till Ekonom kartan. Jfr *Matisagården*.

VINTRIE STATION (*Vinntrie stasjón*), under tiden 1885—1971 järnvägsstation å linjen Malmö—Vellinge—Trelleborg (benämnd *Dänn vässtre banen*) Stationshuset och en hussamling där intill är beläget å n:r 1 & 5 (Vintriegården)

LILLA VINTRIE (*Lille Vinntrie* el. *Li'llevinntrie*), en gammal hus-samling å n:r 7 & 8 med läge intill Bunkeflo gräns. Namn, sammansatta med *Lilla* + ett byanamn är dels gamla byanamn, t ex Lilla Uppåkra (*Li'llapagra*) och Lilla Svedala (*Li'llesvedale*), dels ock namn på sekundära bebyggelser på en bys mark, tillkomna efter enskiftet, t ex Lilla Djurslöv (*Lilla Júrslöv*) i Tottarp och Lilla Lomma (*Li'llalåmme*) i Lomma, Bara hd. Namn av den senare typen har inte blivit jordeboksnamn.

Ovan: Katrinetorps gård. Nedan: Erlandsro gård. Foto: Bo F Mårtensson.

ÄNGSLÄTT (*Änjeslä'tt* el. *Änjslä'tt*), egendom, som utgör del av n:r 2 & 9, ursprungligen strandskifte till Katrinetorp och fordom tillhörigt denna egendom. — *Ängeslätt* 1835, *Ängslätt* 1878, *Ängslätt* 1904, 1914. Namnet är övertaget från ett gammalt marknamn, i lantmäteriakter från början av 1800-talet angivet som Wintrie Ängeslätt.

Naturnamn, terrängnamn och marknamn

Det är flera gånger konstaterat, att denna kategori av namn efter genomförandet av enskiftet har varit i försvinnande, och mera på slättlandet än i den kuperade delen av Oxie härad. I terrängen mera markerade höjder och sankmarker eller vattensamlingar har lättare för att bevaras än marknamn i ett så utpräglat slättland som Bunkeflo och övriga i kustlandet belägna socknar Jfr MFÅ 1970 s 86. Sedan enskiftet var genomfört, var inte behovet av marknamn så stort som tidigare, och även om de tills vidare fortlevde, i synnerhet på släktgårdar belägna på gamla byplatser, kom de ur bruk när en ny släkt övertog en gård.

BOMHÖG (*Bommhö'j*), ättehög å Naffentorp n:r 1, intill Strandvägen och Vintrie gräns, omkring 700 m. från havsstranden. Jfr *Bogenhöy* 1569 (marknamn där Vintrie mark gränsar till Naffentorp) och *Bogenhögs eng* 1569 (upptagen bland "Eng paa Torpe Enge", där *Torp* är = Naffentorp) Som Ejder har påvisat i uppsatsen Var på din vakt! i Sydsvenska Ortnamnssällsk:s årsskrift 1961—62 s 59 har forndanskt *bakæn* = (fyr)båk, vårdkase utvecklats till *bavn* och *bogen*, som ingår som förled i namn på dels naturliga höjder, dels ättehögar Grunden till namngivningen var att man på dessa höjder tände bål eller eldar vid krig eller krigsfara. Denna upptändning av eldar var ett forntida signalsystem i kustlandet och dess närhet. Det enkla *bogen*, som i Landeboken ingår som förled i flera exempel på *Bogenhöj* kunde i sammansättningar utvecklas till *Bånn*, exempelvis i *Bånnhö'j* i Borrie. Men då ordet *bogen* i Skåne inte längre kvarstod som enskilt ord och endast ingick i sammansättningar, blev dess betydelse bortglömd och namn av typen *Bogenhöj* kunde folketymologiskt bli omtydda till *Bomhöj*. Vi har utom i Naffentorp exempel därpå i Vinstorp i Lomma och i Vinninge i Hyby, båda belägna i Bara härad.

BUNKEFLO VATTNING (*Bonkeflo vanninj* eller *Vanninjen*), en byadamm i Bunkeflo ett stycke öster om byn. Jfr MFÅ 1970 s 94, där det konstateras, att såsom namn på byadamm i Sydvästskåne finns tre ord *gadetjär* (da. *gadekær*), *stjövl* (da. dial. *sjövl*) och *vanninj* (detta också i da. dial.) Benämningen *vanninj* avser att man skulle vattna kreatur (*vanne krä.j*) Man hade dem också som vattenreservoar för släckning av eldsvådor.

BUNKEFLO ÄNGAVÄG (*Bonkeflo ä.njeve.j*), en väg som utgår från Bunkeflo

Vintriegården. Foto: Bo F Mårtensson.

by (norr om prästgården) i västlig riktning emot strandängarna, där den mynnar i Strandvägen (*Strannve'jen*), som går i riktning n—s.

BYS GRUSGRAV (*Bys grusgráv*), grustäkt i Vintrie, belägen ett stycke väster om Vintrie station.

BYS VATTNING (*Bys vanninj*), vattensamling belägen på gammal byplats i Naffentorp.

DYNAN, holme i sjön utanför Naffentorp, känd såsom tillhåll för fågellivet. Namnet är en liknelse vid *dyna*.

FRICKAÄNGARNA (*Frikkeä.njene*), strandängar å egendomen Gottorp i Vintrie med läge rakt väster om gården. Efter en tidigare ägare av Gottorp, handl David Frick i Malmö.

GÅSABRUNN (*Gåusebrånn*), åkermark å Naffentorp n:r 13 (Almlid), belägen i vinkeln av järnvägen och Naffentorps ängaväg. — Jfr *Gaasebrönds agir* 1569.

HANEHÖG (*Hànehö.j*), grusbacke å Bunkeflo n:r 2 (Stolpalösa) i gränsen emot Fosie n:r 5 (Fosieborg) i Fosie. Av *hane* i bet "tupp", numera vanligare *tåkke*, men *hane* förekom på 1930-talet ännu i levande tal.

KLAGSTORPSKROKEN (*Klájstårpekrågen*), den till V Klagstorp gränsande delen av Skumparps ägor

KLAGSTORPS-SKÄLET (*Klájstårpesjälled*), Bunkeflo sockens (Naffentorps och Skumparps) södra gräns emot V Klagstorps socken och by. *Skäl*, i Sydvästskåne med formen *själl* (da. *skel*) är den genuina beteckningen för rågång el ägogräns.

KÄRINGAKROKEN (*Tjárringekråugen*), åkermark å Katrinetorps ägor i Vintrie med läge längst i no vid gränsen emot Fosie och Lockarp. *Kierlinge agir* 1569 (i "Norre wongh" i Vintrie) och *Kjärlingen* 1701

LERNACKEN (*Lernákken*), grund i havet utanför Bunkeflo strand. *Leernacken* 1695, *Lernacken* 1865.

LERNACKARÄNNAN (*Lernákkerännen*), segelränna utanför Lernacken. *Lernacksrännan* 1865.

LERNACKASTENARNA (*Lernákkestenane*), stenar i sjön vid Lernacken.

LÅNGÄNGEN (*Långä.njen* el *Långé.njen*, även i pl *Långä.njene*) f d ängsmark, sedermera åkerjord i Skumparp med läge i närheten av V Klagstorps gräns. *En "långäng"* 1855 (G Gustafsson, jfr ovan s 118)

NAFFENTORPSLYCKAN (*Naffentårpelyttjen*), med pilevallar inhägnad åker-

mark i Naffentorp (n:r 3, 8 & 12) vid gränsen mot Vintrie, brukas under Vintrie n:r 6 & 17.

NAFFENTORPS ÄNGAR (*Naffentårrpe ä.nje el. e.nje*), strandängar tillhörande Naffentorp. Jfr *Torpe Enge* 1569, där Torp är en kortform av Naffentorp.

NAFFENTORPS ÄNGAVÄG (*Naffentårrpe ä.njeve.j*), väg från Naffentorps by västerut mot Strandvägen och Naffentorps ängar

OLA ANDERSSONS BACKE (*ole Anners bakke*), ättehög å Naffentorp n:r 13 (Almlid) med läge i närheten av Skumparp. Efter Ola Andersson (*o*le Annersen), som på 1870-, 80- och 90-talen var ägare av detta hemman, som i början av 1900-talet tillhörde hans änka. Namn av denna typ på ättehögar, som är rätt vanliga, är av yngre datum och utgör uppkallelse efter en tidigare eller nuvarande ägare. Det är troligt, att denna hög är densamma som i äldre tid hette Salhög, jfr *Salhöys wongh* 1569 med tillhörande *Höys agir* och *Saalhögs Wången* 1703, *Sahlshögs Wången* 1812.

PARADISHÅLAN (*Paredishollen*, öppet *a* i *Paredis-* som i *gade*), djup i havet utanför Bunkeflo strand, mellan Stenören (se nedan) och strandlinjen.

PENLANDSÄNGEN, en Bunkeflo kyrka tillhörig äng om 3 1/2 tlds areal och belägen på två ställen inom Naffentorp, varav den ena delen brukas under Naffentorp n:r 4 och den andra under Vintrie n:r 6 & 17. — Jfr *Store penlands agir* och *Lille penlands agir* 1569, *Penland* 1780, 1812, *Norra Penland* och *Södra Penland* 1780. Har efter 1825 varit införd i jordeboken, som 1825 har *Pelandsängen* och 1881 *Penlandsängen* med tillägget. "En äng, Bunkeflo kyrkas, brukas under hmn. n:r 4 Naffentorp samt Vintrie 6 o. 17." — Beskrivningen till Ekonomiska kartan 1914 har *Penlandsängen*. Förleden i namnet torde vara adj. *pän* el. *pen*, da. *pæn* och i äldre danska *pen*, i Sydskåne med uttalet *pen* med bet "fin, snygg, vacker, prydlig", möjligtvis anv om äng, som är fri från grovt ogräs.

PRÄSTADAMMEN (*Prässtedammen*), en damm å Bunkeflo prästgårds (n:r 10) ägor med läge väster om gården, söder intill Bunkeflo ängaväg.

PRÄSTAPLANEN (*Prässteplanen*), ägorna till Bunkeflo prästgård. Vanlig beteckning sedan enskiftet för den samlade arealen av en prästgårds ägor.

RABBORNA (*Rabborne*), grund i havet omkr 2 km utanför Bunkeflo strand. Kan innehålla ett annars mindre känt dialektord *rabb* (Rietz, Dialektlexikon 519 A) med bet "jordrygg, lång och något upphöjd bank" Det torde observeras, att Rabborna tidigare i MFÅ 1959 s 74 felaktigt blivit placerat under Hyllie socken och Limhamn.

SJÖHÅLET (*Sjöhólled*), vattensamling å Naffentorp n:r 5 intill vägen Naffentorp—Petersborg. Jfr *Lille Sö ager* och *Store Sö ager* 1569.

SKUMPARPSBACKEN (*Skommpårpebakken*), ättehög i sv delen av Skumparps ägor, intill V Klagstorps gräns. Namnet, som är upptecknat på 1930-talet, torde inte vara av någon högre ålder, jfr ovan *Ola Anderssons backe*. Det förefaller, som om *hög* (*hö.j*) är en mera genuin ändelse i namn på ättehögar än i senare tid brukade *backe* och *kulle*.

SKÅLEBACKEN (*Skåulebakken*), åkermark med höglänt, något sämre mark å Naffentorp n:r 3, 8 & 12 (Vilhelmsberg) med läge so om gården nära V Klagstorps gräns.

SJÖLE (*Sjöle*), åkermark å Naffentorp n:r 14, söder om skolhuset. Jfr *Stiöfle åckeren* 1703 där förleden är *stjövl* i bet "byadamm"

STENÖREN (*Stenö'ren*), stenrevel el grund i havet utanför gränsen mellan Hyllie (Limhamn) och Bunkeflo, innehåller *ör* i bet grov sand, småsten, stenig holme etc, som bl a ingår i *Skanör, Helsingör* och *Öresund*.

STRANDVÄGEN (*Strannvé.jen* el *Strannvä.jen*), från Limhamn utgående väg, som passerar Bunkeflo, Vintrie och Naffentorp på ett avstånd av knappt 1 km från stranden. *Strandvägen* 1932 (Agri)

STUMPARNA (*Stommpene*), åkerjord i Skumparp, jfr ovan under Skumparp. *En "stumpe"* 1855 (G Gustafsson)

TOPPSTENEN (*Tå'ppstenen*), sten i sjön utanför Naffentorp, knappt 500 m från land.

UTLOPPSGROPEN (*Udlå'ppsgråven*), floddike el reglerad bäck i Naffentorp, som framgår i riktning mot sv med mynning i Sundet. Namnet är en blandning av dial och rspr; lopp (*låpp*) i den mellersta delen är rspr-form. *Gråv*, som här uttalas med öppet *å*-ljud, är sydvästskånsk form för "grop" (i andra skånska mål *grov* el *grob*), som i Skåne har samma bet som rspr:s "dike", under det att dike (*dije*) i Oxie, Skytts och delvis Vemmenhögs härader betecknar jordvall eller stengärdsgård.

VATTNINGEN, se BUNKEFLO VATTNING.

VINTRIE ÄNGAVÄG (*Vinntrie Ä.njeve.j*), väg från Vintrie i västlig riktning emot Gottorp och Ängslätt. Gemensamt för alla gamla byar i kustlandet är att vägen från byn emot strandängarna kallas Ängavägen (*Ä.njeve.jen*), jfr i Skånes Natur 1962 s 136.

ÅLLEKROKEN (*Åulekrågen*), åkerjord å Naffentorp n:r 13 (Almlid) med läge v om gården. Jfr *Ållerna* 1703, *Ålle Wången* 1780 och 1812. Innehåller ett dialektord *ålla, åll* el *ål* med bet gräsbevuxen betesmark, trädesåker, åker som ligger i gräsbete. Jfr i Fosie upptecknat *lia i ål* om åker i sådant tillstånd samt *Koålen* i Kabbarp, Tottarps sn, Bara hd.

ÅLLEKRUMMEN (*Åulekrommen*), detsamma som ovanstående.

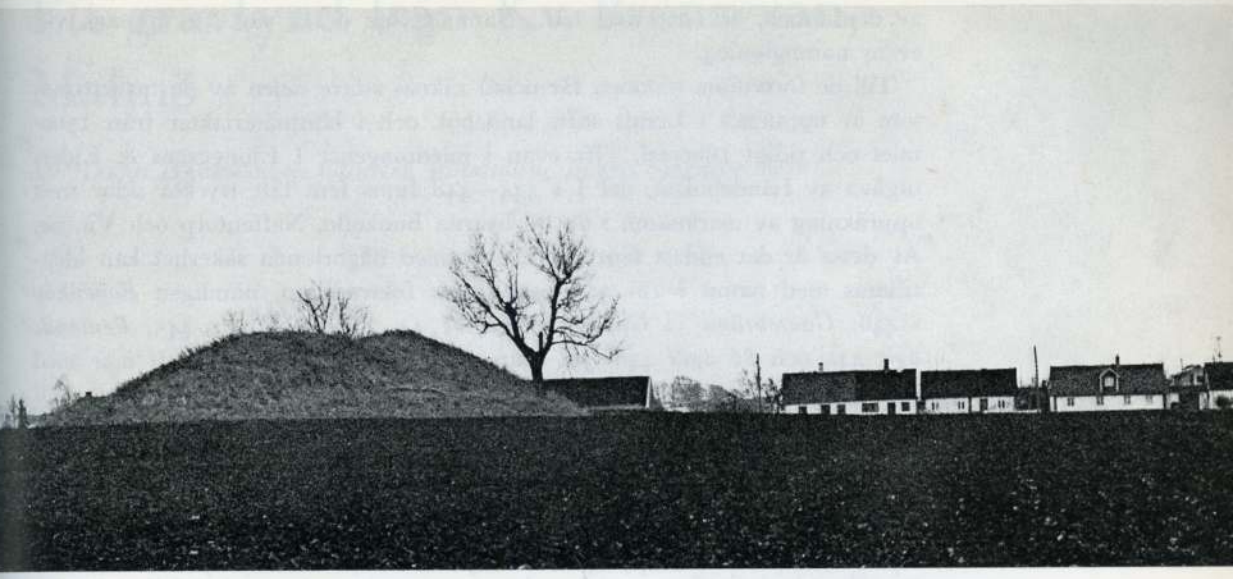

Ola Anders' backe med Skumparps bygata i bakgrunden. Foto: Bo F Mårtensson.

Försvunna namn.

PORSEHAMN. Så var namnet på en gammal hamnplats vid stranden av Bunkeflo socken. Namnet är första gången belagt 1522 såsom *Porsse Haffun* i Christian II:s Ordinants eller saakaldte verdslige Lov, given i Köbenhavn 6/1 1522. Den innehåller i kap 50 ett förbud emot köpenskap i vissa olovliga hamnar (dvs för köpenskap icke tillgängliga) Där uppräknas *Limhaffnen* (jfr MFÅ 1959 s 57 och 75) och *Hellested*, båda i Hyllie socken, *Lusse Haffn* i Fosie, *Porsse Haffun* i Bunkeflo, *Hvid hauffn* i V Klagstorp och *Pille hauffn* i Pile i Tygelsjö. Av dessa är det numera endast Limhamn som existerar och Pile hamn, som till läget kan indentifieras. Senare belägg för Porsehamn härstammar alla från Malmöhus läns räkenskaper, där namnet är belagt med varierande skrivningar 15 gånger under tiden 1580—1649, t ex *Porssehaffn* 1580, *Porsse Haffun* 1611—12 ("Annammit aff Bunckefloed Mænd for Porsse Haffun Penge 3 1/2 mk 4 sk."), *Porssehauffn* 1616 och sista gång *Porse hauffn* 1649. Namnet är sammansatt med växtnamnet pors, som är en vanlig växt på strandmarker. Belägget från 1611—12, där "Bunckefloed Mænd" omtalas, vilket avser Bunkeflo byamän, angiver att Porsehamn varit belägen vid stranden tillhörande Bunkeflo by. Skall man efterforska ev lämningar

av densamma, bör det vara här Namnet vore också värt att upptaga vid ev ny namngivning.

Till de försvunna namnen får också räknas större delen av de marknamn, som är upptagna i Lunds stifts landebok och i lantmäteriakter från 1700-talet och tidigt 1800-tal. (Jfr ovan i inledningen.) I Ljunggrens & Ejders utgåva av Landeboken, del I s 444—448 finns fem tätt tryckta sidor med uppräkning av marknamn i de tre byarna Bunkeflo, Naffentorp och Vintrie. Av dessa är det endast fem namn, som med någorlunda säkerhet kan identifieras med namn i 18- och 1900-talens foktradition, nämligen *Bogenhöy* s 446, *Gaasebrönd* (i *Gaasebrönds agir*) 44, *Kierlinge agir* 445, *Penlands agir* 445 och *Sö ager* 446. Jfr ovan. Hit kan också föras *Gauff agir* med andra sammansättningar, som är belägen dels i Naffentorp och dels i V Klagstorp (*Gabe skiiffte* 1569), som enligt uppteckningar från Klagstorp är känt såsom *Gave* el *Gave-e.njen*.

Försvunna namn på hus, där funktionerna har upphört och husen är rivna, är bl a *Fattighuset* (i Bunkeflo) 1835, *Fäherdens hus* (i Bunkeflo) 1781, *Ryttarehus* (i Naffentorp) 1780 och *Ryttarehus* (i Vintrie) 1781

Anm. Vid återgivande av folkmålets uttal är tecknet *o* = slutet *o*-ljud i t ex *bom*. En punkt efter en vokal betecknar att den uttalas såsom lång, där man annars inte väntar det. Vokalljudet i *ve.j* och *e.nj* är ett ljud mitt emellan *ä* och *e*. Detta uttal växlar med *vä.j* och *ä.nj*.

LITTERATUR:

I den topografiska litteraturen är Bunkeflo behandlat i bl a följande verk, där flera eller färre av socknens ortnamn är belagda:

Lunds stifts landebok, upplagd enl ett kungl brev av 11/8 1569, utg av Ljunggren & Ejder, Lund 1950, del I s 444. (Landeboken blev utarbetad på 1570-talet, men som datering användes 1569, som sedan länge har fått hävd i litteraturen.)

Gillberg, Beskrifning öfwer MalmöHus Lähn, Lund 1765, s 7.

Andra upplagan därav, omarbetad och utg av Nils Bruzelius, Lund 1840, s 90.

Skånes Kalender, utg af Arcadius, Nils Larsson och Welander, Senare delen, Lund 1878, s 448.

Svensk Landtbruks-adressbok. I. Malmö län, Lund 1883, s 56.

Hallmer, O L, Kalender öfver Oxie och Skytts härad, Malmö 1891, s 51

Landén, F & H, Kalender öfver Skåne och Blekinge, Helsingborg 1904, II, s 64.

Beskrifning till kartan öfver Bunkeflo socken — — upprättad i Rikets allmänna kartverk år 1913, Malmö 1914. Därjämte: Ekonomiska kartan över Malmöhus län, bladet Klagshamn, Sthlm 1917.

Anander, A, Sveriges Lantbrukskalender, Sthlm 1915, s 180.

Agri, Janne, Oxie härad. Beskrivning och kalender, Lund 1932, s 70.

Svenska Orter I, Sthlm 1932, art Bunkeflo, Naffentorp, Skumparp och Vintrie.

Ett gravfynd från Kv Bronsyxan, Malmö

Av Håkan Håkansson, Gunnar Johanson, Bengt Salomonsson

I Arkeologisk undersökning av gravfyndet.
II Odontologisk beskrivning av käkar och tänder.
III Utläkt skada i tinningbenet efter stridsyxa?

I *Arkeologisk undersökning av gravfyndet*

År 1965 påbörjades exploateringen av marken öster om Fosie kyrka, där ett industriområde planerades. Området ligger högt och inom det blivande industriområdet finns fem gravhögar bevarade. Den första arkeologiska undersökningen, föranledd av åkermarkens exploatering, gällde en mellanneolitisk boplatsanläggning, påträffad inom Fosie boställes ägor (Roth 1966) Därefter har arkeologiska undersökningar varje år utförts inom denna del av Fosie av Malmö museums historiska avdelning (Salomonsson 1971)

De flesta utgrävningsobjekten inom Fosieområdet har varit boplatslämningar, men en utplöjd gravhög i kv Halsringen, en långdös i samma skick i kv Bronsyxan (Burenhult 1971) och tre flatmarksgravar har även undersökts. Av de sistnämnda var den ena en båtgrav som låg invid gravhögen i kv Halsringen. Båtgraven har daterats till yngre järnålder (Burenhult 1971) Den andra graven, som var plundrad, men troligen senneolitisk, påträffades invid långdösen i kv Bronsyxan. Den tredje i samma kvarter låg ensam utan anknytning till någon nu skönjbar fornlämning. Denna grav, som här beskrives, var en flatmarksgrav med stenkonstruktion. Graven, som tillhör den svensk-norska stridsyxkulturen, undersöktes i november 1970, då den påträffades vid schaktning.[1] Gravens läge framgår av kartan, fig 1, på vilken också de nämnda gravarna markerats, liksom Hindby Mosse, en mellaneolitisk boplats, belägen c 400 m väster om fyndplatsen (Salomonsson 1971)

Gravkonstruktionen: Högst 10 stenar torde ha bortförts då schaktmaskinen körde över graven. Därmed kan konstateras att i gravkonstruktionen ingått minst 450 stenar av skiftande storlek (från mansbörda till knytnävsstorlek) Som jämförelse kan nämnas att två gravar i Bedinge-gravfältet innehöll c 360 resp c 180 stenar vardera (Malmer 1962, s 192) Av dessa står den sistnämnda, en

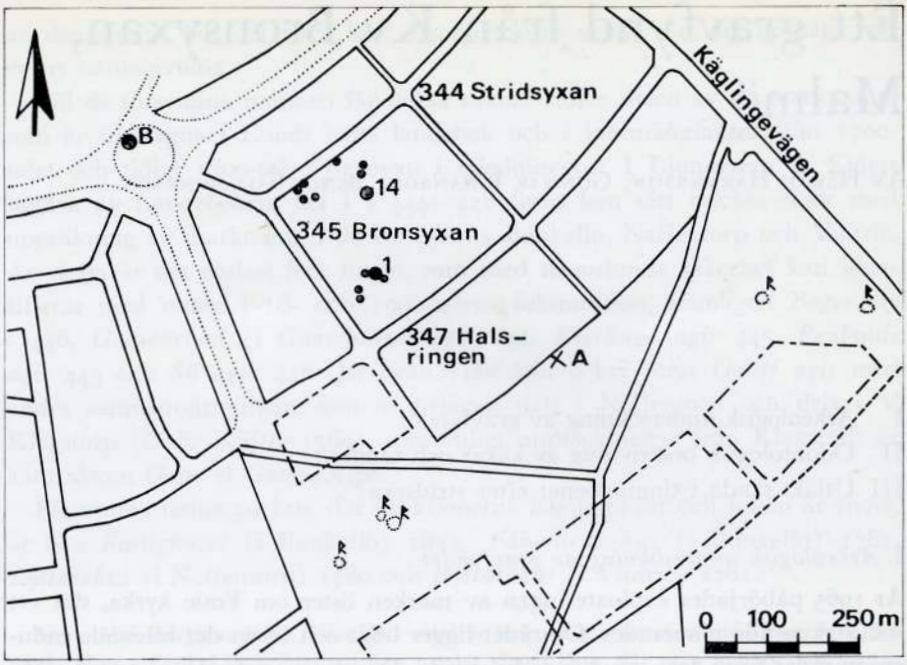

Fig 1 Karta över del av Fosie Industriområde, Malmö. Endast i kv. Bronsyxan har undersökta anläggningar markerats. Det i uppsatsen beskrivna gravfyndet är anläggning 14, anläggning 1 är en överodlad långdös från mellanneolitisk tid. A markerar en överodlad, undersökt och borttagen gravhög, B en mellanneolitisk boplats "Hindby Mosse" Punktcirklar med fornlämningsmarkering betecknar bevarade gravhögar.

ramformig grav, vad beträffar konstruktionen närmast graven från kv Bronsyxan.

Undersökningen av graven i kv Bronsyxan tillgick så att stenarna skikt efter skikt frilades och efter fotografering borttogs. Gravanläggningen lodfotograferades från schaktmaskinens maximalt upphöjda skopa. Endast profil, nedgrävningskontur och själva gravnivåns plan tecknades i fält, eftersom skyndsamhet med undersökningen krävdes.

Nedgrävningen för graven i den gula moränleran var 2.85 m lång och 1.50—1.40 m bred i markytan, där nedgrävningens gränser emellertid var något diffusa. Stenarna i översta skiktet angav dock denna bredd på nedgrävningen, som var avrundad i kortsidorna. I gravnivån mätte nedgrävningen 2.80 i längd och 1 75 på det bredaste stället. Från lerans ovanyta räknat var gravdjupet 74 cm i södra delen, 65 cm i norra delen.

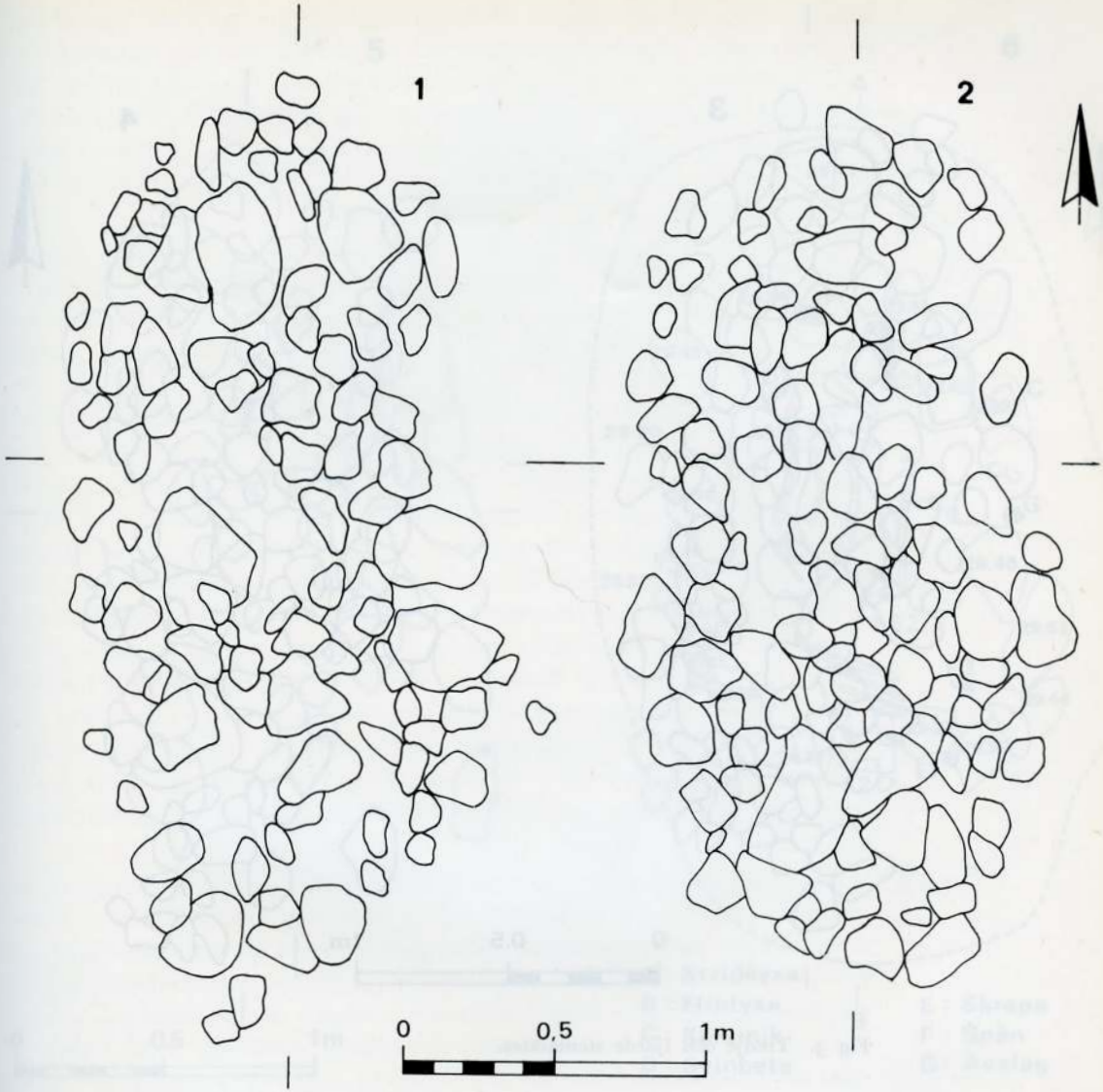

Fig 2. Första och andra stenskiktet.

Gravens längdriktning var norr-söder Det först frilagda stenskiktet saknade, som nämnt, troligen ett 10-tal stenar, avlägsnade vid schaktningen. Om stenar bortryckts vid den under århundraden pågående odlingen av marken ovan graven undandrar sig bedömande. I det första stenskiktet fanns 7 stenar av

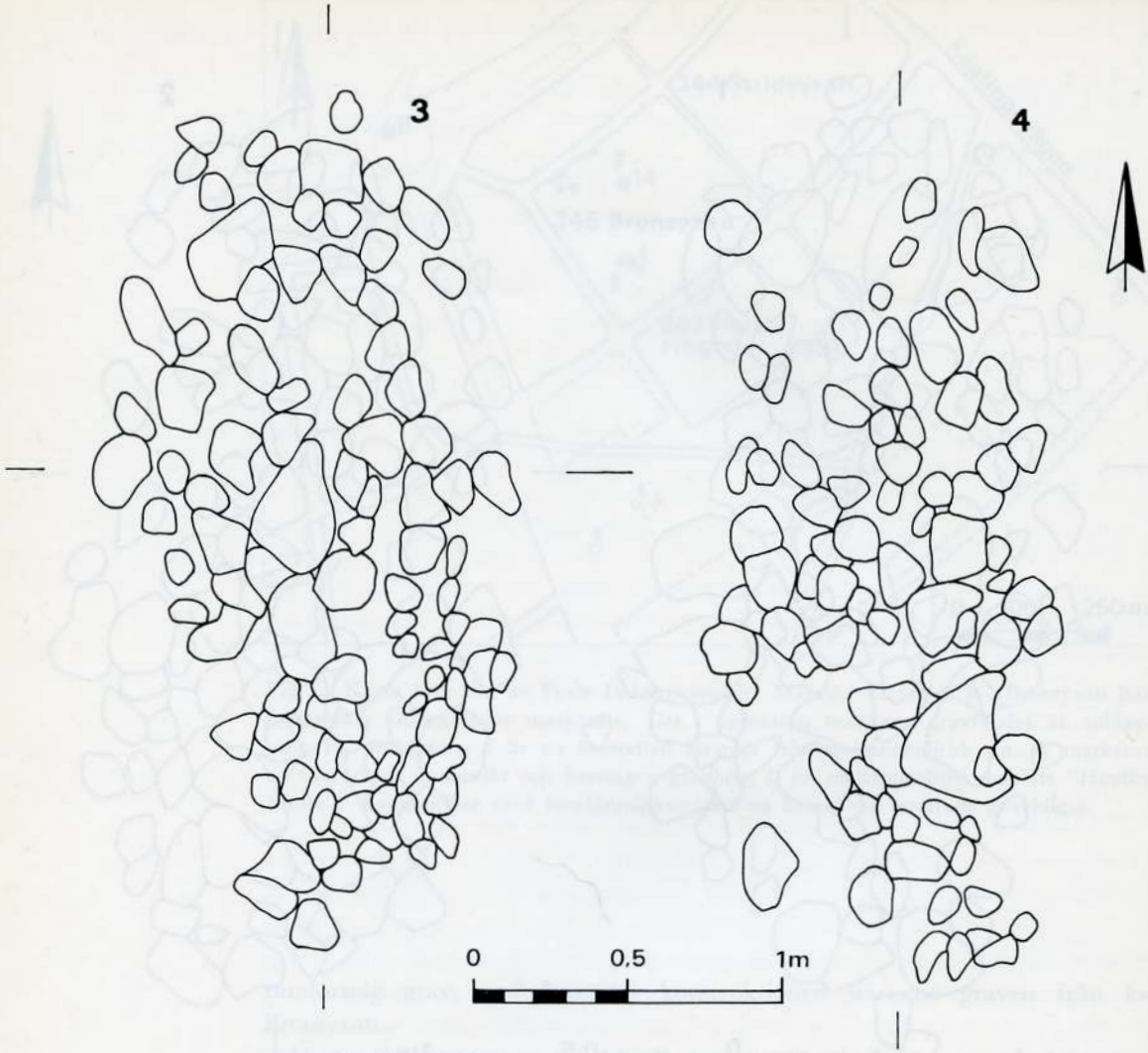

Fig 3. Tredje och fjärde stenskiktet.

större dimensioner (över 30 cm längd), för övrigt skiftande stenstorlek. På denna nivå var, som nämnt, nedgrävningskanten för graven svår att iakttaga, på grund av att leran mellan stenarna i graven var obetydligt husmusblandad och moränleran utanför nedgrävnngen för graven var färgad av husmusämnen från matjordslagret. Nedgrävningens gränser i de djupare delarna av graven var helt tydliga. I det andra stensikktet fanns också 7 större stenar, förutom ett

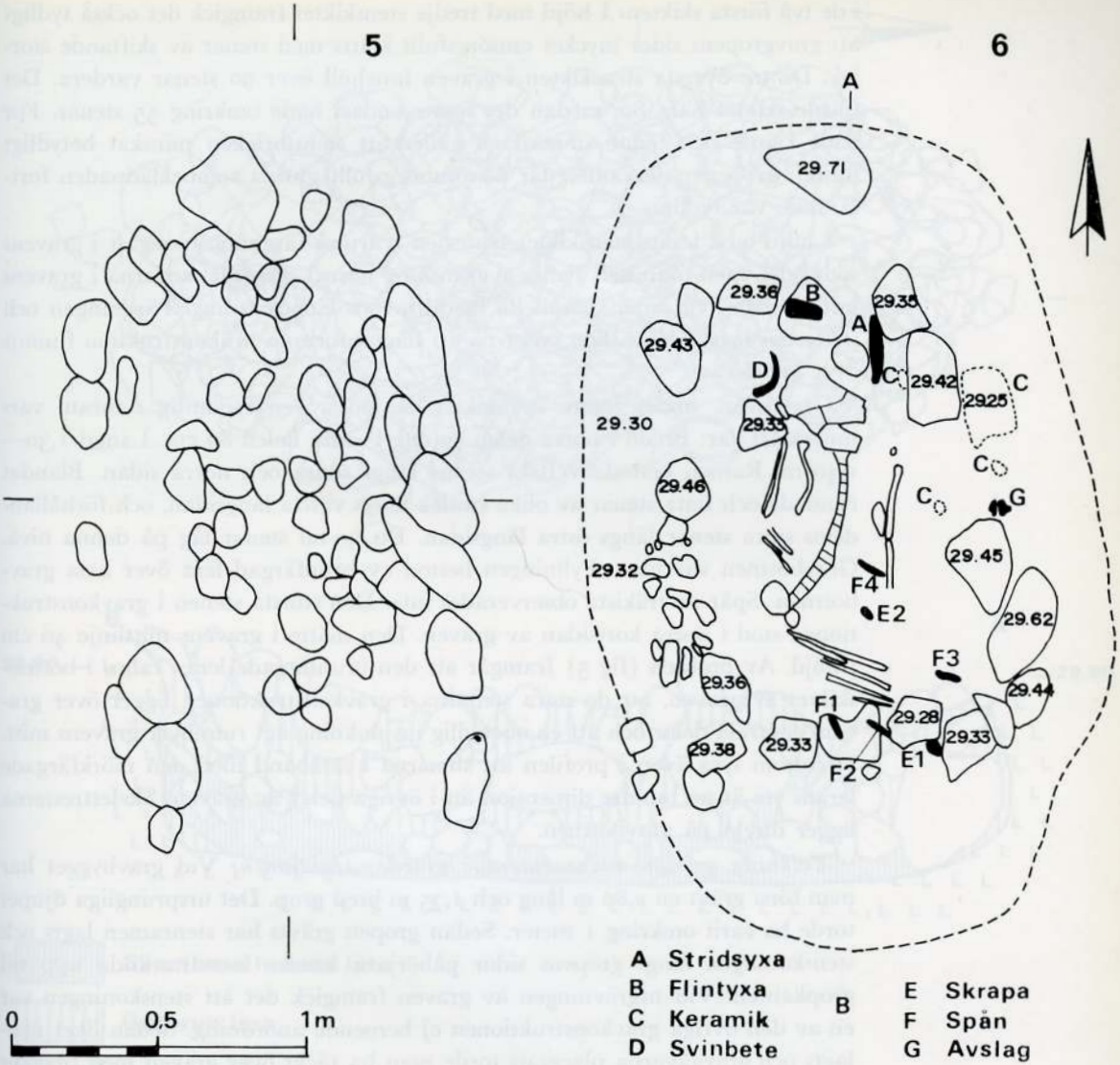

Fig 4. Femte stenskiktet och gravnivån.

stort antal stenar av skiftande storlek. I dessa båda skikt låg de stora stenarna jämnt fördelade över graven.

Det tredje stenskiktet innehöll endast 3 större stenar. 2 av dessa låg centralt över graven. Det var märkbart att övriga stenar var mindre på denna nivå än

i de två första skikten. I höjd med tredje stenskiktet framgick det också tydligt att gravgropens sidor mycket omsorgsfullt klätts med stenar av skiftande storlek. De tre översta stenskikten i graven innehöll över 90 stenar vardera. Det fjärde skiktet nära 80, medan det femte endast hade omkring 55 stenar. För både fjärde och femte stenskikten gäller att stenstorleken minskat betydligt utom i gropens ytterkanter där den omsorgsfullt gjorda stenbeklädnaden fortfarande var tydlig.

I höjd med femte stenskiktet syntes en svartgrå färgning, tydligast i gravens södra del, men utan helt tydlig avgränsning norrut. De små stenarna i gravens mitt bildade två rader, parallella med gravens längdriktning. Färgningen och stenarnas läge i detta skikt tyder på att någon form av träkonstruktion funnits över gravnivån.

Gravnivån, under femte stenskiktet, bestod av en fyrkantig stenram vars innermått var· Bredd i norra delen 70 cm, i södra delen 80 cm. Längd 1,30—1,40 m. Ramen bestod av flata stenar längs södra och norra sidan. Blandat rundade och flata stenar av olika storlek längs västra långsidan, och förhållandevis stora stenar längs östra långsidan. Ett 30-tal stenar låg på denna nivå. Gravbottnen var plan. Fyllningen bestod av brunfärgad lera över hela gravbottnen. Spår av träkista observerades inte. Den största stenen i gravkonstruktionen stod i norra kortsidan av graven. Den mätte i gravens mittlinje 40 cm i höjd. Av profilen (fig 5) framgår att den brunfärgade leran fanns i bottenskiktet av graven, att de stora stenarna i gravkonstruktionen ligger över gravens centrala delar och att en obetydlig insjunkning ägt rum över gravens mitt. Dessutom syns även i profilen att stenarna i samband med den mörkfärgade lerans yta är av mindre dimension än i övriga delar av graven. Skelettresterna ligger direkt på gravbottnen.

Tolkning av den dokumenterade gravkonstruktionen. Vid gravbygget har man först grävt en 2,80 m lång och 1,75 m bred grop. Det ursprungliga djupet torde ha varit omkring 1 meter. Sedan gropen grävts har stenramen lagts och stenskoningen längs gropens sidor påbörjats, kanske fortsatts ända upp till gropkanten. Vid utgrävningen av graven framgick det att stenskoningen var en av den övriga gravkonstruktionen ej beroende anordning. Sedan liket nedlagts och gravgåvorna placerats torde man ha täckt över graven med plankor eller stockar, kluvna eller rundvirke. Sedan smärre stenar lagts på trälocket över gravläget har större stenar lagts över graven, som därefter sorgfälligt fyllts med omsorgsfullt staplade stenar. Den obetydliga insjunkningen i den centrala delen av stenkonstruktionen och de smärre stenarnas läge i två raka linjer, avsaknaden av spår av kista och den tydliga mörkfärgningen i samband med femte stenskiktet jämte andra fyndomständigheter talar för detta tillvägagångssätt. I centrum av graven nådde stenarna av små dimensioner ända ner på gravnivån, medan de i södra och norra kortsidorna låg i humusblandad lera. De förmodade plankorna eller stockarna kan således ha vilat mot stenar i

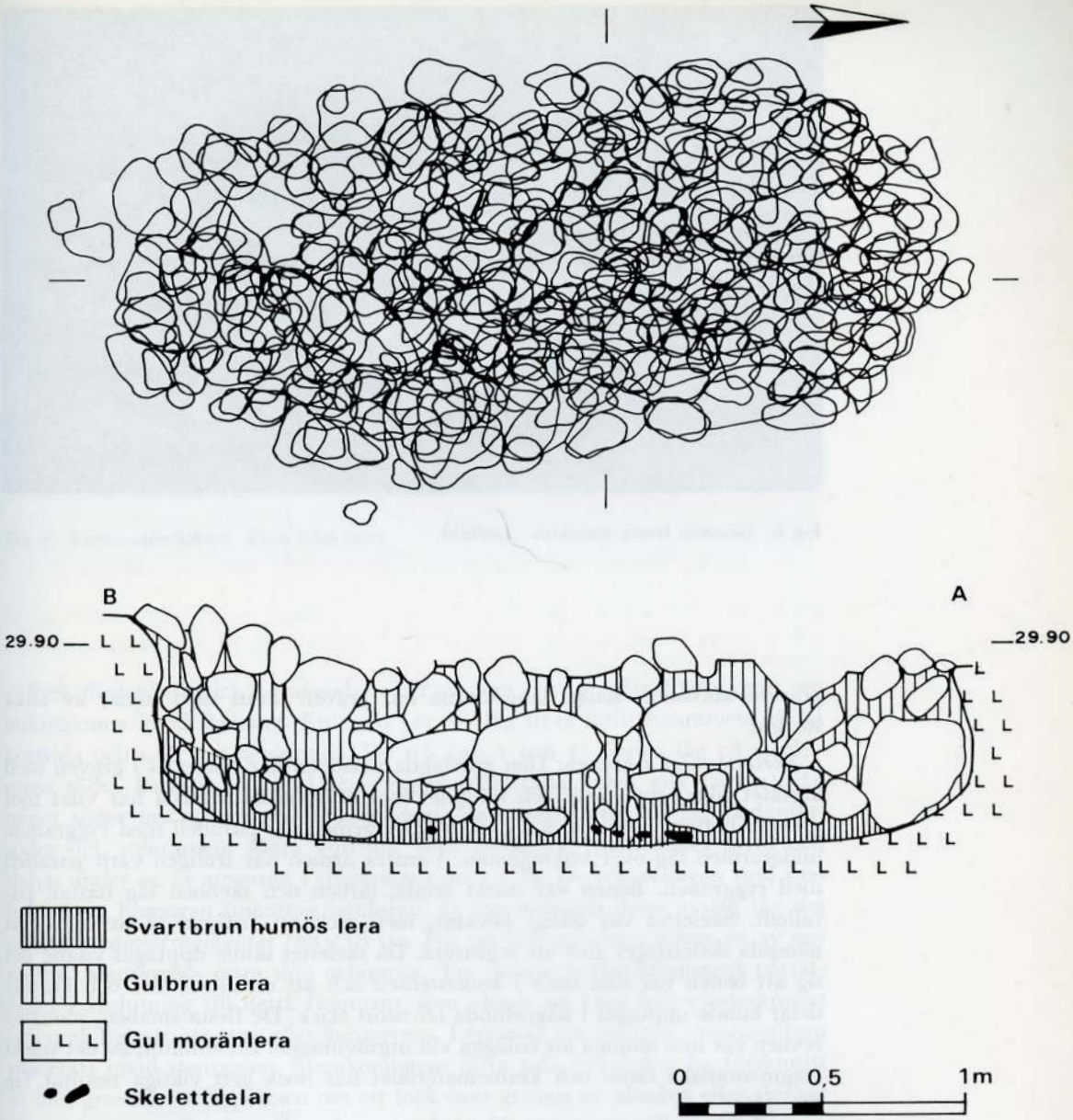

Fig 5. Samtliga stenar i gravkonstruktionen (överst). Profil genom gravanläggningen (nederst)

Fig 6. Gravens första stenskikt. Lodbild.

gravens kortsidor. Längs långsidorna har graven tätats med stenar av olika storlek.

Skelettes läge i graven: Den gravlagda personen har placerats i graven med ansiktet riktat mot öster och huvudet mot norr. Båda axlarna har vilat mot gravens botten. Höger arm låg så, att överarmen var parallell med ryggraden, underarmen låg över bukregionen. Vänstra armen har troligen varit parallell med ryggraden. Benen var starkt böjda, lårben och skenben låg nästan parallellt. Skelettet var dåligt bevarat, men gick att frilägga så att det nyss nämnda skelettläget gick att registrera. Då skelettet skulle upptagas visade det sig att benen var som smör i koncistensen och att endast tänder och kraniedelar kunde upptagas i någorlunda oförstört skick. De flesta småben, som t ex revben var inte möjliga att frilägga vid utgrävningen. Ett studium av det starkt fragmentariska tand- och kraniematerialet har dock gett viktiga resultat (se II—III)

Gravgodsets läge i graven: Vid utgrävningen påträffades först en *stridsyxa*, vars egg stack upp till i höjd med stenramens överkant. Nacken av yxan pekade nedåt mot gravbottnen, skaftholken mot väster. En hålslipad *flintyxa* låg 20 cm väster om stridsyxan på en av de flata stenarna i stenramens norra kortsida. Den hålslipade eggen låg vänd nedåt. Nordväst (5 cm) om kranieresterna låg en *svinbete* med genomborrning.

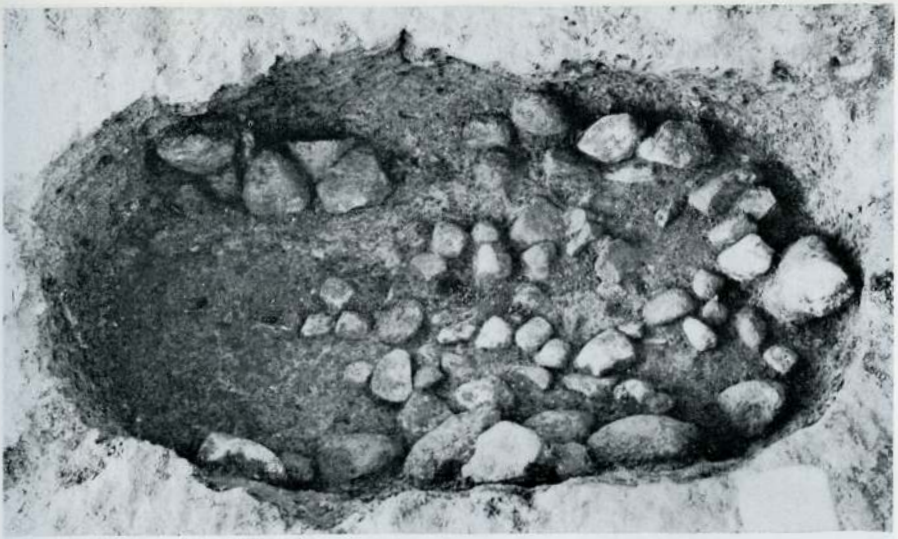

Fig 7. Femte stenskiktet. Foto från öster.

Fyra *flintspån* ingick i gravgodset. Ett av dem (nr. 4) påträffades öster om bukregionen invid skelettet. Ett spån (nr 3) låg strax intill stenramens södra kortsida och norr om densamma. De två (nr 1 och 2) övriga låg på stenramens södra kortsida. — Två *skivskrapor* påträffades. Den ena (nr. 2) låg något söder om spånet vid bukregionen. Den andra (nr. 1) låg nedanför, söder om, stenramens södra kortsida. Två *flintavslag* påträffades invid och delvis under en av stenarna i stenramens östra sida. De två avslagen stod i en brunaktig, homogen finkornig lerklump. 25 cm norr om dessa avslag låg det största *keramikfragmentet* (28×18 cm. För att frilägga detta måste en av stenarna i stenramens östra sida avlägsnas. Tre smärre keramikfragment påträffades i anslutning till detta fragment, som visade sig vara helt sönderkrossat och omöjligt att upptaga eller konservera. Lerkärlet har troligen ursprungligen placerats invid stenramen. Stenskoningens östra sida kan sedan ha förskjutits in mot graven. — Hypotesen om ett lock över graven av plankor eller stockar får stöd av gravgåvornas placering på och invid stenramen, vilken således inte varit stöd för en träkista.

Gravkonstruktion, skelettläge och gravgodsets placering i jämförelse med andra fynd:

Graven i kv Bronsyxan syns ha varit ensam i sitt slag på platsen. Dylika gravar har på några fyndplatser varit samlade till gravfält. Gravens läge i terrängen

Fig 8. Gravnivån. Foto från väster. Överst i centrum av bilden syns lerkärlsresterna som en mörk klump. T h. om denna invid en sten syns de två flintavslagen i en lerklump. F ö. jämför med fig 4.

på en moränhöjd är typisk för förhistoriska gravar. Inom samma kvarter påträffades som nämnt resterna av en långdös med fynd av mellanneolitisk trattbägarkeramik. I detta rikliga keramikmaterial har hittills ingen skärva identifierats som tillhörig stridsyxekulturen. Invid långdösen påträffades en flatmarksgrav, troligen från senneolitisk tid. Gropar med boplatsfynd från tidigneolitisk tid och yngre bronsålder samt en skadad anläggning med fynd från yngre järnålder undersöktes också i kv Bronsyxan. Graven är således anlagd inom ett område, som under förhistorisk tid ansetts vara lämpligt både som grav- och boplatsområde, troligen på grund av det höglänta läget i ett bördigt område (Malmer 1962 s 240)

Mer än två tredjedelar av de skånska gravfynden, möjliga att tillskriva stridsyxekulturen, har haft stenkonstruktion. Stenkonstruktion i gravarna har påvisats vara en typisk skånsk företeelse (Malmer 1962 s 184)

Stenkonstruktion i stridsyxekulturens gravar uppträder i sydskåne fr.o.m. senare hälften av stridsyxekulturens tid, dvs. från period 3, då också en ny typ

av keramik uppträder (Malmer 1962 s 186) Vid ett flertal gravfynd har det med säkerhet gått att konstatera att en kista av trä, eller åtminstone kantställda plankor, inneslutits av stenkonstruktionen. I graven i kv Bronsyxan fanns inga spår av kista, men vissa ovan omtalade omständigheter tydde på att en övertäckning funnits av plankor eller stockar I en grav med fynd av tidig stridsyxekultur, från Fjälkestad, ansåg F Hansen att plankor legat över graven. Denna tolkning har förkastats (Malmer 1962 s 191) En annan grav där träövertäckning kan ha funnits är grav XIII i Bedingegravfältet. "Det är möjligt att det väsentliga i träkonstruktionen i grav 53 var locket och istället för riktiga väggar, stöttor för detta lock förelåg" (Malmer 1962 s 190) Grav 53 var emellertid något förstörd av grävande djur och av en annan typ än den här beskrivna graven. Graven i kv Bronsyxan är således ganska ensam vad beträffar konstruktionen. Framtida fynd kan ge svar på om tolkningen är riktig eller ej. Stenramen runt skelettet i graven i kv Bronsyxan bör konstruktivt motsvara insidan på en träkista. I själva verket stämmer stenramens mått. 70 cm i norra och 80 cm i södra kortsidan, 1,30—1,40 m längs långsidorna, med de mått man erhållit i gravar med bevarade spår av träkista. Uppmätta längder på träkistor är· 1,75 m, 1,50 m åtm. 1,30, åtm. 1,35 m. Bredder· 1,0 m, 0,75 m, 0,80 m, 0,45 m. I en förmodad dubbelgrav med stenkonstruktion i Ullstorp undersökt 1967 var kistans mått 2,50×0,80 m (Malmer 1962 s 181 och Andersson 1970)

Stenkonstruktionen i graven i kv Bronsyxan skall efter M. Malmers definition av de två gravtyperna med stenkonstruktion, ramformiga och trattformiga, närmast inordnas i den första. Från typen skiljer sig graven i Bronsyxan genom att det förmodligen inte funnits någon kista utan enbart lock. Stenramen i botten är också något som särskiljer graven, liksom stenbeklädnaden längs gravens närmast vertikala sidor. Denna stenbeklädnad kan inte uppfattas som stenar staplade kring en kista. Liksom i tidigare kända fynd ligger de största stenarna i stenkonstruktionen rakt ovanför graven, vilket förutsätter en kista eller trälock. — En kista ruttnar bort och stenarna ovanför och längs sidorna sjunker ner och förskjuts, varvid en hålighet, utfylld med jord, bildas i gravens yta. En sådan markerad hålighet fanns inte i graven i kv Bronsyxan. Detta är ett indicium för att ingen kista funnits. Ett trälock över graven medför inte så stor instörtning som en kista. Har locket bestått av kluvna stockar med stenfyllning mellan stockarna blir insjunkningen inte så stor. Av profilen genom graven (fig. 0) framgår att en obetydlig insjunkning ägt rum i graven, och att denna inte är märkbar i ytan, vilket till en del förklaras av att stenpackningen i graven varit mycket tät med föga lerinblandning. De ramformiga gravarnas längd skiftar mellan 2 m och 3,50 m, bredden mellan 0,90—2 m. Motsvarande mått för gravens nedgrävning var i gravnivån 2,80×1,75 och i markytan där gränserna var svåra att se ca 2,85×1,50 m. Vad beträffar djupet var det vid påträffandet 0,64—0,75 m. Eftersom inte många stenar av kon-

struktionen bortförts och om man lägger till 30 cm för ett humuslager kommer man till ett gravdjup av 1 m, vilket också är medianvärdet för djupet av stridsyxekulturens gravar (Malmer 1962 s 199) Graven i kv Bronsyxan låg i norr-söder. N-S riktningen är vanlig (Malmer 1962 s 204) och här är ingen skillnad gentemot tidigare fynd. Gravens längdriktning i markplanet och skelettets är inte helt parallella. Skelettet ligger med huvudet orienterat 7,5° åt öster och ryggpartiet åt väster i förhållande till nord-sydlinjen. Den döde, att det rör sig om en man visar gravgåvorna, hade ansiktet riktat mot öster och vilade på vänster sida i sovställning med benen böjda (hockerställning), vilket är typiskt för stridsyxekulturens gravar. Att ansiktet är vänt mot öster är regel (Malmer 1962 s 207)

I flera av stridsyxekulturens gravar ligger den döde eller den döda på sidan. I graven i kv Bronsyxan ligger den dödes axlar mot gravbottnen. Även i andra gravar har detta iakttagits, bl.a. i den kända Fredriksbergsgraven påträffad ca 1.400 m sydost om graven i kv Bronsyxan (Forssander 1933 s 221, fig 3) Sannolikt har båda benen legat parallellt. Vinkeln mellan ryggrad och lårben har begräknats vara ca 100° och vinkeln mellan lårben och skenben ca 20° Den ställning som dessa siffror återspeglar är normal för stridsyxekulturens gravar (Malmer 1962 s 208) I graven i kv Bronsyxan kan den dödes armar ha lagts så att båda händerna befunnit sig vid kroppens mitt. Detta läge har inte förut iakttagits (Malmer 1962 s 209) Eftersom skelettet var dåligt bevarat är denna iakttagelse inte säker, men under förutsättning att den är riktig kan den dödes båda händer ha placerats vid skaftet eller skaften till den ena eller båda yxorna. I övriga stridsyxekulturens gravar ligger en hand vid eller under huvudet. Det har framhållits att för gravgåvornas placering i graven liksom för likets placering fanns bestämda regler (Malmer 1962 s 209) I de mansgravar där stridsyxans läge är känt har den alltid legat nära huvudet. Så är fallet i graven i kv Bronsyxan, där stridsyxan ligger parallellt med gravens längdriktning med eggen mot norr, skaftholken nedåt och nacken snett nedåt och riktad mot söder. Det är troligt att stridsyxan nedlagts som gravgåva i skaftat skick. När träskaftet, liksom träkonstruktionen i graven förintats, kan stridsyxan ha ändrat läge. Yxans läge motsäger därför inte att den döde hållit den skaftade stridsyxan i handen (Malmer 1962 s 212) Den hålslipade flintyxan låg tvärställd över graven norr om den dödes huvud med den hålslipade eggen nedåt. Att yxan ligger med håleggen nedåt behöver endast bero på vad som skett i graven vid förmultningen. Om stridsyxan varit skaftad då den nedlades i graven och skaftet omslutits av den dödes hand, har skaftet varit ca 80 cm långt. Har flintyxan varit skaftad och skaftet slutat i den dödes hand har det varit 1 m långt, vilket emellertid inte verkar troligt (Jfr Malmer 1962 s 453 f) I graven i kv Bronsyxan har stridsyxan placerats närmast ansiktet och den håleggade tjockbladiga flintyxan en aning längre därifrån, vilket har motsvarighet i andra gravar (Malmer 1962 s 216)

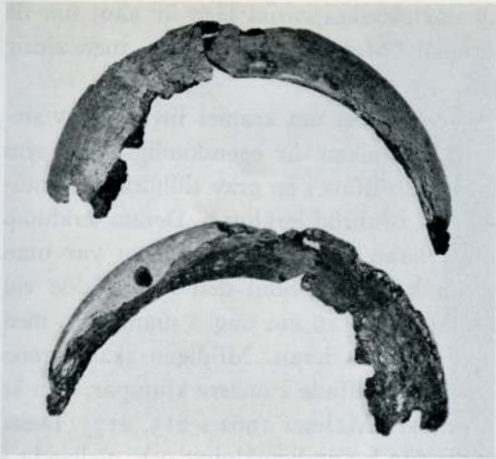

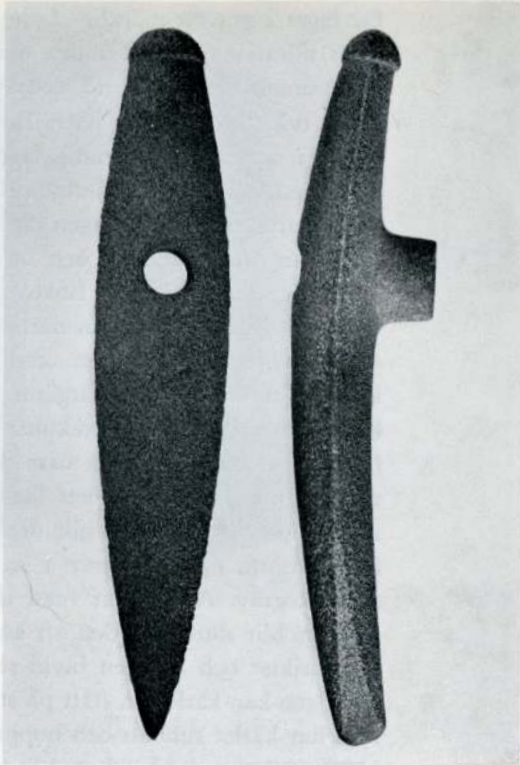

Fig 9. Stridsyxan, c 1/3 skala.
Fig 10. Svinbeten, sedd från två sidor, c 1/2 skala.

Den genomborrade svinbeten låg nedanför och väster om kranieresterna. Sidan med genomborrningen låg nedåt. Svinbetens läge kan tolkas så att den utgjort hårprydnad. I en av Bedingegravarna låg två svinbetar på kraniet (Malmer 1962 s 156)

Av flintspånen i graven i kv Bronsyxan låg tre vid gravens fotända, och ett i midjehöjd. Båda placeringarna är vanliga (Malmer 1962 s 217), men spridningen av spånen vid fotändan är märklig. Ovanligt är också att tre spån placerats vid fotändan och ett vid midjan. De tre vid fotändan skall möjligen tolkas som extra gravgods och det tredje som, sittande i bältet, en ordinarie utrustningsdetalj.

Samma tolkning skall då de båda skivskraporna få. Den ena låg tillsammans med ett av spånen vid midjan medan den andra låg vid fotändan med de tre spånen. I jämförelse med tidigare fynd är skivskrapan vid midjan vad beträf-

far läget i graven märklig. I de fall där skivskrapornas läge är känt har de legat tillsammans med andra småföremål (Malmer 1962 s 217), men aldrig tillsammans med spån vid midjan.

De två flintavslagen, påträffade 50 cm sydost om kraniet invid en av stenarna i stenramen i samma läge som keramiken, är egendomliga. Det syns vara första gången två så enkla föremål påträffats i en grav tillhörande stridsyxekulturen. De två avslagen låg i en ljus, brunröd lerklump. Denna lerklump skiljer sig markant från den befintliga leran på gravplatsen. Den var utan grusinblandning, mycket finkornig, och homogen. Som den framträdde vid utgrävningen var klumpen närmast cirkelrund (10 cm ung. i diameter), med distinkta gränser mot den omgivande humösa leran. Möjligen skall denna klump jämföras med de färgämnen, dock påträffade i smärre klumpar, som är kända från två av stridsyxekulturens gravar (Malmer 1962 s 215, 217) Dessa färgämnen har föreslagits vara ämnade för kroppsbemålning och nedlagda i magiskt syfte. — Lerkärlets läge i graven är egendomligt. Om man räknar med en försvunnen kista blir dess läge mot reglerna. Då skulle man dessutom få förutsätta en kista över 1 m bred, en bredd, som aldrig uppmätts i en stridsyxegrav Accepterar man det i denna grav förmodade locket över en stenram blir slutsatsen den att kärlet placerats långt från den döde, men mitt för ansiktet och troligen invid stenramen, som motsvarar kistans sidoväggar. Möjligen kan kärlet ha stått på stenramen, och när insjunkningen i graven ägt rum har kärlet rubbats och hoppressats av en nedsjunkande sten. Att lerkärlet placerats i graven i höjd med huvudet är känt från flera gravar (Malmer 1962 s 209), men knappast så långt från den döde som i detta fall, nämligen minst 50 cm från hans huvud. Endast ett fall är dessutom känt där lerkärlet i en grav med ett lerkärl stod framför ansiktet och inte vid nacken.

Gravgodset. Stridsyxan i gravfyndet i kv Bronsyxan tillhör grupp E:1 (enl. äldre terminologi Vellingetypen) (Malmer 1962 s 616) Stridsyxor, tillhörande E 1-gruppen har påträffats i fem genom keramik daterade gravfynd, alla från Skåne-Blekinge. Fyra av fynden tillhör per 5 och ett per 4 eller 5 (Malmer 1962 s 635) Stridsyxan har nackknopp, skaftholk och konkava smalsidor. Dess längd är 25,8 cm, största bredden, något nedanför skafthålet, är 4,7 cm. Medianlängden för de gravfunna E:1 stridsyxorna är 23,5 cm och maximalvärdet är 29,6 cm (Malmer 1962 s 626) Skafthålets diameter är vid holken 1,9 cm och på framsidan 1,7 cm. Skafthålet är borrat med rörborr, liksom ca 95 % av de tidigare kända E.1 stridsyxorna (Malmer 1962 s 637) Stridsyxans yta är vittrad, endast på några små ytor på undersidan är den ursprungliga, välslipade, blanka ytan bevarad.

Flintyxan i graven i kv Bronsyxan är en hålslipad, tjockbladig flintyxa av variant 1 (Malmer 1962 s 376 f) Dess största bredd är 5,4 cm. I 1/3 tvärsnittet är yxan 3,8 cm bred och 2,8 cm tjock. Längden är 14,05 cm. Medianlängden för de gravfunna, tjockbladiga yxorna i stridsyxekulturens gravar är

Fig 11 Flintyxans smalsida och den hålslipade bredsidan. C. 1/2 skala.

14,2 cm och för dem i Skåne 14,8 cm. Yxan är således strax under medianvärdet. Den kan vara omslipad, vilket kan förklara den egendomliga hålslipningen. Den hålslipade eggen har två konkava ytor med en ås emellan. En sådan hålslipning syns aldrig ha iakttagits på någon av de i stridsyxekulturens gravar påträffade yxorna. — Den tjockbladiga, hålslipade yxan av variant 1 förekommer under alla fem perioderna i stridsyxekulturens gravar (Malmer 1962 s 464)

Vid flera tillfällen har smycken av galttänder påträffats i stridsyxekulturens gravar Den enda galttand, som påträffades i graven i kv Bronsyxan, mäter 12,8 cm i längd. I bredändan är bredden 2,6 cm. På den konkava sidan, som nästan helt avskrapats, har i ett utsparat parti med emalj kvarsittande, borrats ett dubbelkoniskt hål, vars största diam. är 0,5 cm. Betens tjocklek under hålet är endast 0,6 cm och i bredändan ännu mindre, 0,3 cm. Det borrade hålet är vinkelrät mot tandens längdriktning. I den breda ändan kan ha funnits ytterligare borrhål. I den spetsiga ändan har inget borrhål funnits. Galttanden är asymmetrisk, då den naturliga formen är bibehållen. Den skall troligen inordnas i grupp A:3 enligt Malmers grupperingssystem (Malmer 1962 s 306) — Galttänder tillhörande denna grupp är representerade i två skånska gravar Grav 45, L. Bedinge och grav 94, Vellinge (Malmer 1962 s 309) Den förstnämnda är genom keramik daterad till per. 3 eller 4. Den sistnämnda kan inte

Fig 12. Keramikfragment.

med säkerhet dateras på samma sätt, men kan sannolikt anses vara från per 5. M. Malmer anser att galttänder bars parvis om halsen (Malmer 1962 s 310) Fyndet i kv Bronsyxan stöder inte denna åsikt.

Fyra flintspån påträffades i graven i kv Bronsyxan. Deras läge i graven har redovisats ovan. Spånens längd och bredd är följande:

	Längd	Bredd
1	8,1	1,9 cm
2	8,4	2,0 cm
3	7,0	1,9 cm
4	10,3	2,0 cm

Spånen är likartade vad beträffar patinering och flintans art. Tre av dem kan vara huggna ur samma spånblock. Passning spånen emellan har dock inte upptäckts.

Det längsta spånet (4), påträffades i midjehöjd vid skelettet och kan ha varit fastsatt vid ett bälte. Medianlängden för spånen i graven är 8,3, medianbredden 2,0 cm. För gravfunna spån i Skåne är medianlängden 8,4 cm, medianbredden 2,1 cm (Malmer (1962 s 532) Vad angår proportionerna är spånen i graven i kv Bronsyxan helt normala. Ett av spånen (nr 2) är däremot unikt genom att ovansidan har tre längsgående ryggar, något som inget annat spån från någon av stridsyxekulturens gravar har uppvisat (Malmer 1962 s 533) Man kan anse två eller fler längsgående ryggar, vilka visar antalet tidigare slagna spån från spånblocket, som bevis för högt driven spånteknik. Av de övriga spånen i graven har två (nr 1 och 4) två längsgående ryggar och ett (nr 3) också två, men dessa ligger mycket nära varandra.

Två skivskrapor påträffades i graven i kv Bronsyxan. En har en smal rand av kalkskorpa kvar (1), båda har tydliga avlagsärr på ovansidan. Bådas längd

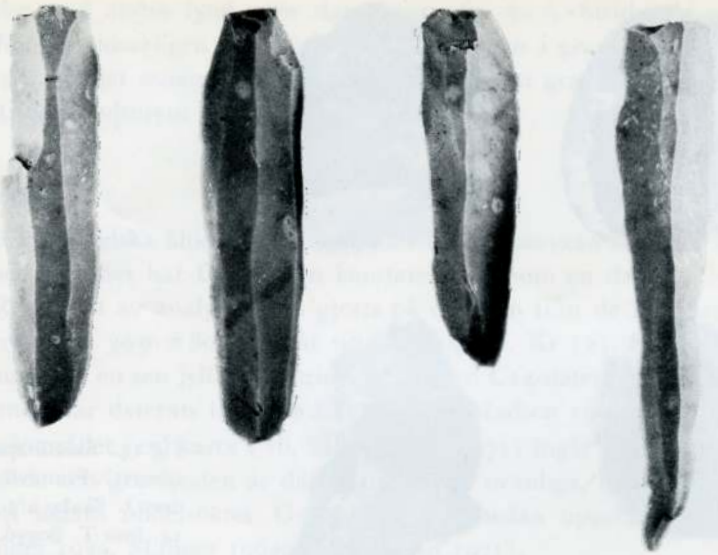

Fig 13. Spånen 1—4 i ordning från vänster. Skala 2/3.

är 5,1 cm. Den ena är 4,7 den andra 4,8 cm bred. Medianlängden för skivskrapor från stridsyxekulturens gravar är 6,0 cm, medianbredden 4,5 cm (Malmer 1962 s 537)

Skrapa nr 1 har halva omkretsen omformad till skrapegg med tydlig tillhuggning. Den andra, nr 2, har mer än halva omkretsen tillhuggen, men i de övre delarna är huggningen mycket svag. Av 7 stridsyxekulturgravar, som haft skivskrapor som gravgods, är de 6 skånska. De skånska fynden är daterade genom keramik, men i ett fall också genom en stridsyxa till per 5. Skivskraporna kan anses som typiskt gravgods i kvinnogravar, men kan, liksom i denna grav, även förekomma i mansgravar (Malmer 1962 s 537) Till gravgodset i graven i kv Bronsyxan får också räknas de två flintavslagen. Avslaget med kalkbark är 5,1 cm långt (mätt i slagriktn.) och 4,8 cm brett och är inte retuscherat. Det andra är 3,8 cm långt och 4,8 cm brett. Längs nedre bredsidan finns ej sammanhängande retuscher, som troligen uppstått genom bruk av avslaget. I inget annat gravfynd från stridsyxekulturen har liknande föremål påträffats. Deras läge i den ovannämnda lerklumpen har påpekats, men deras inbördes samband är svår att tolka. Två flintavslag representerar i det flintrika sydvästra Skåne inte något som helst värde, men deras läge i lerklumpen framför ansiktet visar att de inte saknar betydelse. Deras närvaro kan emellertid visa att avvikelser från en sträng gravritual kan förekomma. Man

Fig 14. Skivskraporna 1—2 (överst) Flintavslagen (nederst) Skala 2/3. Fig 9—14, foto T Bogyó.

måste dock hålla i minnet att det endast är en liten del av stridsyxekulturens gravar, som undersökts vid systematisk utgrävning och småföremål som avslag kan komma bort vid osystematisk utgrävning.

Lerkärlet i graven i kv Bronsyxan var, som nämnt, i mycket dåligt skick. Varken bottnens eller mynningens utseende hos kärlet går att fastställa. Keramiken, som den nu föreligger, syns ha en kärna av mörkt, till svart gods. Inoch utsida av kärlet syns ha varit rödaktig (Jfr Malmer 1962 s 64) Magringsmaterialet är finkornigt. Bevaringstillståndet hos keramiken tillåter inte att avgöra om ett finare, yttre lerskikt har försvunnit. Några skärvor av bukpartiet av kärlet har kunnat frampreparerats. Ornamentiken har bestått av vinkelband, avbrutna av tre vertikala linjer. Både vinkelbanden och de vertikala linjerna har utförts med tvärsnoddstämpel. Finhetsgraden kan anges till c. 22 snoddintryck per 3 cm.

Keramikens bevaringstillstånd tillåter inte närmare bestämning, men enligt M Malmers definitioner och beskrivning av stridsyxekulturens keramiktyper kan keramikfragmenten från graven i kv Bronsyxan infogas i grupp G eller J Finhetsgraden, 22/3, hos den använda tvärsnoddstämpeln, tillsammans med ornamentikens utformning med vertikala linjer kan tala för att keramiken från graven i kv Bronsyxan tillhör grupp J, vilket skulle innebära att graven tillhör per 5. (Malmer 1962 s 32)

Skrapor är karakteristiska i per 5-gravarna i Skåne. Spånen och deras antal ger inget säkert dateringsunderlag. Den genomborrade galttanden kan vid

jämförelse med andra fynd ange dateringen per 3—5. Stridsyxor av typen E·1 tillhör huvudsakligen per. 5. Stenkonstruktionen i graven anger att den är från per. 3 eller senare. Sammanfattningen blir att graven troligen anlagts under stridsyxekulturens per. 5.

C14-datering

Om den arkeologiska åldern för gravfyndet i kv Bronsyxan inte går att fastställa med säkerhet har C14-åldern konstaterats genom en datering, utförd i Lund. Resultatet av analysen som gjorts på collagen från de förvittrade skelettresterna var· 3930±80 före vår tid eller 1980 f. Kr (2) Som jämförelse kan nämnas att en sen jylländsk stridsyxgrav med C14-datering av träkol från gravbottnen har daterats till 2200±100 f. Kr (Madsen 1970 s 256)

Malmöområdet (enl karta s 16, Salomonsson 1971) ingår i stridsyxkulturens kärnområde och gravfynden är därför ingalunda ovanliga, men det är längesedan ett sådant undersöktes. Gravfynden har nedan uppställts översiktligt (Forssander 1933, Malmer 1962, Salomonsson 1971)

Av översikten kan bl a utläsas att flera av gravfynden tillhör den sena stridsyxekulturen och att hälften av gravarna har varit sådana med stenkonstruktion. Dylika gravar har bäst förutsättningar att observeras och bli föremål för undersökning. Vidare kan noteras att gravarna med två skivskrapor geografiskt ligger mycket nära varandra (Bronsyxan och Fredriksberg) Antalet spån uppgår till fem i en grav (V Klagstorp) och tre i en grav (Virentofta III), som f ö är en nära parallell till det här beskrivna gravfyndet. Gravkonstruktionen är likartad, likaså gravgodset. I Virentoftagraven fanns emellertid ett föremål, som är intressant ur ett vidare perspektiv Det föremål som åsyftas är en bärnstensring av en typ som är typisk för gravfynd tillhörande de jylländska och danska stridsyxekulturerna. Bärnstensringen från Virentoftagraven kan uppfattas som tecken på förbindelse över Sundet. I samma riktning talar de danska stridsyxor, som påträffats inom Malmöområdet. Vid muddringar i Segeån har således tre stridsyxor påträffats och söder om Malmö inom Vellinge socken uppges en stridsyxa vara hittad (Malmer 1962 s 749) Med viss tvekan kan i sammanhanget nämnas ett förarbete till en stridsyxa, påträffad på Spånehusvägen i Malmö (Odelberg 1952 s 10. Inv nr MM 4538) Yxförarbetet är emellertid så ofärdigt, att man inte med säkerhet kan avgöra, om det skall räknas som en dansk typ eller ej. På danskt område har i sin tur påträffats föremål, t ex stridsyxor, av svensk-norsk typ (Becker 1954 s 116) Med tanke på de förbindelser som funnits frågar man om det i gravskicket kan spåras inflytande från andra sidan Sundet. Stenramen kring skelettet i graven i kv Bronsyxan påminner mycket om vissa danska gravar, men i dessa har stenramen stått som packning kring en träkista och en sådan fanns det inga spår av i graven i Bronsyxan. I denna grav fanns spår av ett lock av trä över den

Stridsyxekulturens flatmarksgravar i Malmöområdet. S = stenkonstruktion.

Gravnr enl Malmer 1962		Gravfynd	Strids-yxa	Flint-yxa	Kera-mik	Spån	Skrapor	Övrigt
	12	Burlöv, Arlövsgården (LUHM 18 552)	E 1	1				
S	22	Gessie, Gessie 3 (LUHM 19 660)		3				
	23	Gessie, Gessie 3 (LUHM 21 040)	+	2				
	59	Malmö, Kvarnby 13 (LUHM 25 752)	C 1a	1				
S	60	Malmö, Virentofta I (MM 4 663)	E 1	2				
	61	Malmö, Virentofta II (LUHM 20 730:II)		2				
S	67	Malmö, Virentofta III (LUHM 20 730:I)	E 1	2	ad J	3		Bärnstensring
S	71	Oxie, Fredriksberg (LUHM 25 481)			J:3	1	2	2 benprylar Ben av trana
	72	Oxie, Fredriksberg (LUHM)						Stridsyxkultur?
	73	Oxie, Oxie 7 (LUHM 27 857)						
	74	Oxie, Oxie 22 (LUHM 25 751)	E 1	1				
S	76	Skabersjö, Tjustorps Nygård (LUHM 24 904)	E 1	1				
	81	Svedala, Hyltarp 9 (LUHM 25 573)	C:2	2	3stG:2 1stH.1	2		
S	88	Tygelsjö, Tygelsjö (LUHM 5 083)						Stötvapen av horn
S	99	V Klagstorp, V Klagstorp 16 (LUHM 25 002)			J:3	5	1	2 benringar Svinbete m.m.
S	—	Malmö, Bronsyxan anl. 14 (MHM 2 686)	E 1	1	ad J	4	2	Svinbete 2 flintavslag
Osäkra gravfynd		Håkanstorp (MM 2 415)	1					
		Professorsg. (MHM 929)						Slipsten

döde. Dylikt har också påträffats i gravar på danskt område, men i dessa fall kan det tänkas att övriga spår av en kista helt förintats (Glob 1944 s 166) Med det nuvarande materialet är det således inte möjligt att spåra ett påtagligt inflytande från den danska stridsyxekulturen inom gravskicket. Likheten av allmän karaktär finns dock mellan de båda stridsyxekulturernas gravskick, vilket inte är så märkligt med tanke på att de båda stridsyxegrupperna levt så geografiskt nära varandra och framvuxit under inflytande från samma kontinentala kulturgrupper

II. *Odontologisk beskrivning av käkar och tänder*

Tänder och käkar kvarstår relativt oförändrade även om en person omkommit genom brand eller drunkning. Samma är förhållandet om tänder och käkar legat i jord under lång tid och detta förhållande är till stor hjälp för arkeologerna. Odontologiska fynd kan ge vissa upplysningar om tugg- och matvanor. Vid flera arkeologiska fynd har individens ålder bestämts med hjälp av tänderna.

Vid utgrävning av en grav i Malmö påträffades ett mer än 4000-årigt delvis välbevarat skelett. Av käk- och benfynden kan skelettets placering och läge i graven bestämmas. Den döde har legat i s k sovställning på sin vänstra sida med huvudet i norr och kroppen i nord-sydlig riktning med ansiktet vänt mot öster.

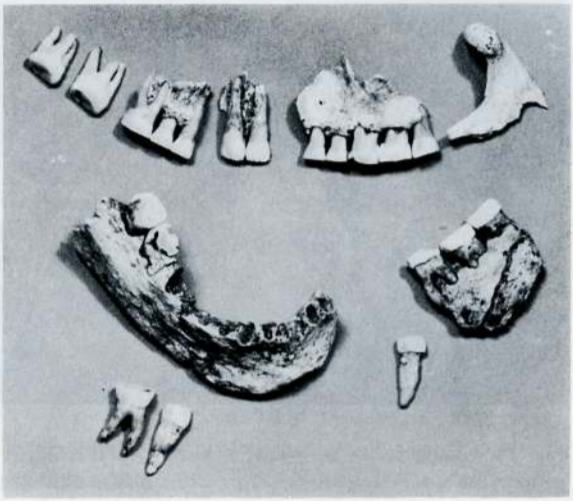

Fig 15. Odontologiskt material från utgrävningen. I bildens övre del synes överkäkständer samt vänster käkledshuvud. I den undre bilddelen synes rester av underkäken med kvarvarande tänder.

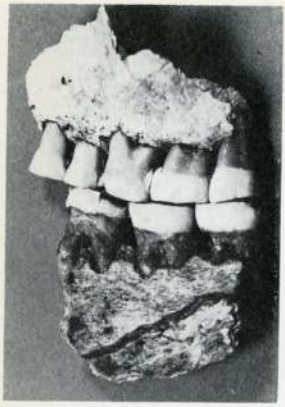

Fig 16. Vänster överkäkes och underkäkes tänder i ocklusion. Obs. tandstensavlagringen mellan +6 och +7 samt kariesliknande defekter på underkäkständernas tandhalsar.

I graven påträffades otaliga fragment av skalltaket, från övriga kraniet samt från bägge käkarna. Genom sammanfogning av de små fragmenten blir det möjligt att erhålla fyra större käkpartier i vilka samtliga lösa tänder med undantag för 8 +[3], 5— och —4 kunde inplaceras.

Av *överkäken* finns vänster sida med tänderna
+4, +5, +6, +7, +8 (lossnad) samt höger med tänderna
8+, 7+, 6+, 5+, 4+, 3+ och 2+ (se fig 15)

Tänderna är på det hela taget anmärkningsvärt väl bevarade, speciellt överkäkständerna. Av den kraftiga men jämna nötningen av tänderna kan man utläsa att individen sanolikt har haft ett neutralbett med troligtvis ringa vertikal och horisontell överbitning fig 16) Skärkanterna på 3+ och 2+ är abraderade (nedslitna) helt i nivå med övriga tänders tuggytor och bildar med dessa ett jämnt plan.

Emaljen är vit till gulvit, ställvis med någon brunrosa opak skiftning. Torrsprickor är ganska allmänna. Tänderna är som nämnts kraftigt abraderade, tuggytorna är i det närmaste helt släta och emaljen är flerstädes genomnött speciellt på sexårständer där +6 och —6 helt saknar emalj på tyggytorna.

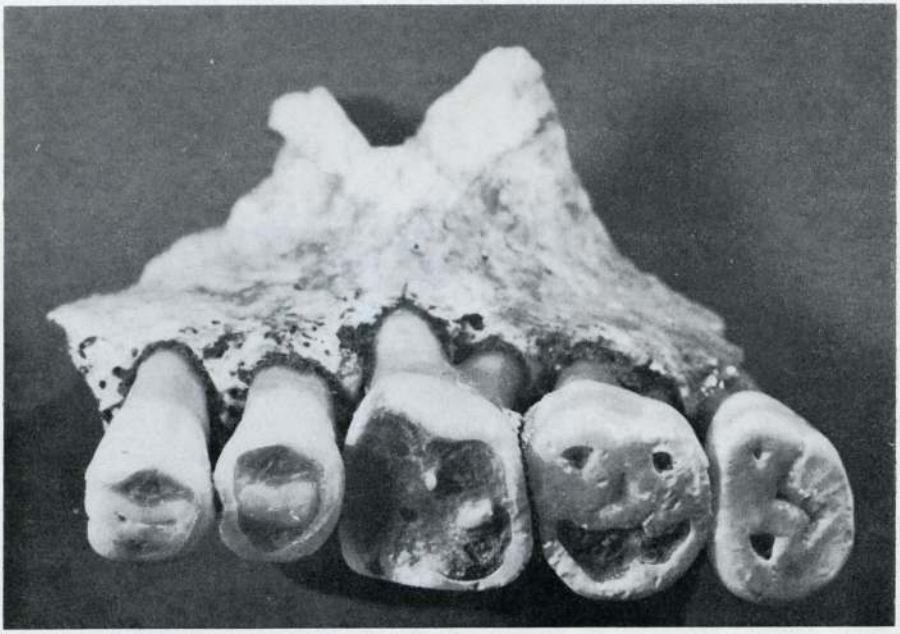

Fig 17. Tuggytorna på vänster sidas överkäkständer är avplanade och emaljen är genomnött speciellt på + 6. Lägg även märke till nötningen av tändernas kontaktytor.

Visdomständerna är minst abraderade (fig 17) Det blottlagda dentinet (tandbenet) är i överkäken ljust brungult, i underkäken mörkt brunsvart.

Underkäken. Höger sida finns bevarad från området bakom visdomstanden till regio 4—. I detta fragment kvarstår 8—, som är relativt intakt men med den främre väggen förlorad.

7— är starkt söndervittrad medan 6— är lossnad men väl bevarad. 5— finns kvar men är helt separerad från alveolen (hålet i käkbenet där tanden suttit) Till detta segment kunde sammanfogas frontsegmentet där inga tänder finns kvar.

I den vänstra delen av mandibeln från regio —6 till —8 finns tre välbevarade molarer (kindtänder)

De tre molarerna (kindtänderna) på vänster sida i underkäken har kariesliknande tandhalsdefekter med kraftig brunfärgning av rotytan. Liknande defekter finner man på 3+ och 2+ (fig 18) medan blottlagda rotytor i överkäken för övrigt är vitgula och helt intakta. Om dessa defekter utgöres av karies manifesterad under livstiden eller av postmoral utlösning är svårt att säga. Även tuggytornas blottlagda dentin på —6 och +6 uppvisar en kariesliknande struktur.

Fig 18. 3+, 2+ Obs. de blottlagda rotytorna med defekter som liknar tandhalskaries.

Åldersbestämning: Individens ålder har bestämts med hjälp av kvarvarande tänder. Två metoder har använts. Jämförelse har gjorts med den av Miles (1962) beskrivna metoden, där nedslitningen hos molarerna i olika åldrar bestämts, och med mikroskopisk metod, där sex olika faktorer i tändernas hårdvävnader studeras (Gustafsson 1950, Johanson 1971) Åldern på den gravlagda individen torde ligga mellan 30 och 40 år.

Benfragmenten har tydligen beroende på lokalisationen i graven utsatts för olika stark ytterpåverkan. Somliga fragment uppvisar en till synes helt normal benyta. Detta gäller speciellt överkäksdelarna, vissa partier av tinningbensfragmenten samt vänster käkledsparti.

Vid röntgenundersökningen av materialet (fig 19) finner man att alveolarutskottet i överkäken uppvisar en tämligen normal benstruktur medan underkäken på höger sida har ett helt avvikande utseende. Strukturen är här mycket tät med en markant marmorisering. Rötterna på 8— och 7— går svårligen att skilja från omgivande ben med avseende på röntgentäthet. Bilden liknar mycket den som fanns hos ärkebiskop Absalon (Pedersen 1949)

Vid fyndet var 8— lös och företedde mycket korta till synes ej färdigbildade rötter. Då alveolerna granskades fann man, delvis som ett pulver, resterna av de vittrade rötterna. Även den — vid yttre inspektion — relativt intakta kronan synes på röntgenbilden demineraliserad.

Fläckvis radiolucenta[4] (mörkare) zoner inom tandsubstansen, sannolikt beroende på demineralisation, synes även i kronan 7+, rötterna 5+, 4+, 3+, 2+ samt både kronorna och rötterna +4, +5, +6 samt 6— och 7—. An-

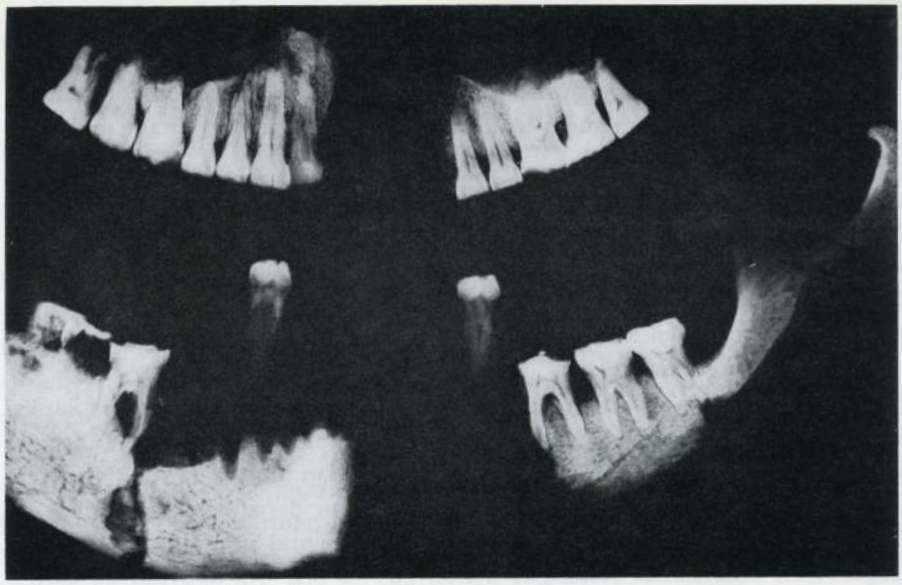

Fig 19. Röntgenbild av det samlade odontologiska materialet.

märkningsvärt är att kronor och synliga rotdelar av +4, +5 och 6— vid yttre inspektion är helt intakta.

Den lösa underkäkstanden, som antages vara 5— uppvisar en liknande inre radiolucens (fig 20) Rotytan företer inga yttre defekter svarande mot den på röntgenbilden synliga radiolucensens utbredning. Denna synes också omgiven av en relativt smal zon normalt röntgentät tandsubstans, som möjligen skulle kunna svara mot rotcementet. Denna dentinolys eller sönderfall av dentinet har med stor sannolikhet utgått från pulparummet.

Vidare skall noteras att det i de radiolucenta områdena i tänderna rikligt förekommer linjer påminnande om sprickbildningar. Dessa sprickor, som i regel är korta och har oregelbundet och krokigt förlopp, synes ej i något fall genomsätta normal tandsubstans utan är begränsade till de demineraliserade radiolucenta partierna av tänderna. Detta till skillnad från de långa, ofta med tandens längsaxel parallella, torrsprickorna i t ex 4+, 3+, +7 samt den lösa premolaren från vänster underkäke.

På grund av den kraftiga nötningen av tändernas bitytor har avlagrats s k sekundärdentin. Detta förekommer speciellt i sexårständerna, där kronpulparummen är till största delen oblitererade. Inga tecken på inflammatoriska processer är synliga vid rotspetsarna.

Kronan på 2+ uppvisar en missbildning, en dens invaginatus.

Rotanatomiskt kan noteras, att visdomständerna (8— och —8) inte är välutvecklade och överkäkens visdomständer (8+ och +8) har något komprimerande rotsystem, +8 har i själva verket endast två rötter.

De tomma alveolerna i underkäken är visserligen grunda, men detta kan mycket väl ha orsakats av postmortal förstöring av omgivande ben. Alveolernas jämna begränsning visar ingen tendens till benläkning utan ger snarare vid handen, att dessa tänder funnits under livstiden men sedan postmortalt försvunnit.

Marginalt förekommer en viss bennedbrytning, speciellt i kindtandsregionen. Dessa destruktioner kan ha kommit postmortalt, men då i överkäken tandsten finnes approximalt, speciellt distalt 6+ och +6 samt mesialt +7 (fig 17), kan man tänka sig att bendestruktionen här skulle vara orsakad av en marginal parodontit. Tandsten finnes även mellan +4 och +5 samt +5 och +6.

Den blottläggning av tandhalsarna och rötterna som är speciellt markant i underkäkens sidotänder kan ha orsakats av marginal parodontit.

En mycket intressant fråga är om människan på denna tid, alltså c 2000 f Kr hade karies. Tidigare har nämnts de cementkariesliknande tandhalsdefekterna på vänstra underkäksmolarerna samt på 3+ och 2+ (fig 18)

Även det ocklusalt blottlagda dentinet uppvisar i vissa tänder förändringar som makroskopiskt påminner om dentinkaries och man finner även i röntgenbilden en ocklusalkariesliknande radiolucens i 5+ Några emaljkariesliknande defekter kan ej konstateras vid klinisk granskning.

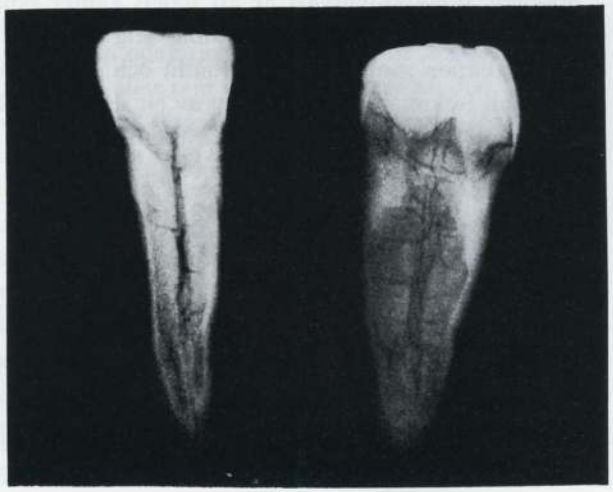

Fig 20. Röntgenbild av 5— i två olika projiceringar visar radiolucensens utbredning. Obs. den normalt röntgentäta randzonen på roten.

Fig 21 Vänster sidas käkledsområde. I tinningbenets övre del synes den välbegränsade skadans nedre del.

III *Utläkt skada i tinningbenet efter stridsyxa?*

Trepanation eller stridsskada?

Tinningbenkomplexet uppvisar en intressant företeelse. Här finner man, c 1,5 cm ovan yttre hörselgångens mynning, de nedre begränsningarna av ett hål. Hålets övre begränsning kan tyvärr ej rekonstrueras då detta benfragment saknas. Av formen på den undre delen av hålet vågar man anta att detta varit ett symmetriskt ovalt hål med största höjd c 2 cm och största bredd c 1 cm (fig 22)

Speciellt anmärkningsvärt är att hålets kanter synas jämna och kompaktaklädda, vilket tyder på en benläkning (fig 23) Det föreligger här en skada eller trepanation som individen erhållit och läkt under sin livstid. Kanske har denne man lyckats överleva ett slag av en stridsyxa eller skada från en pilspets. Att det skulle röra sig om en man är tämligen säkert, då arkeologerna i graven även påträffade en stridsyxa (se I ovan)

Kan detta vara en s k trepanation?

Bruket att trepanera kan följas långt tillbaka i tiden, de äldsta fynden torde datera sig från neolitisk tid omkring 3000 år före vår tideräkning och är gjorda i Europa, kring Donau (Henschen 1956) Uppgifter finnes dock att ryska arkeologer vid utgrävningar vid Dnjepr funnit trepanerade kranier som skulle vara betydligt äldre än tidigare kända och härstamma från mellersta stenåldern, omkring 8000—10000 år före vår tideräkning.

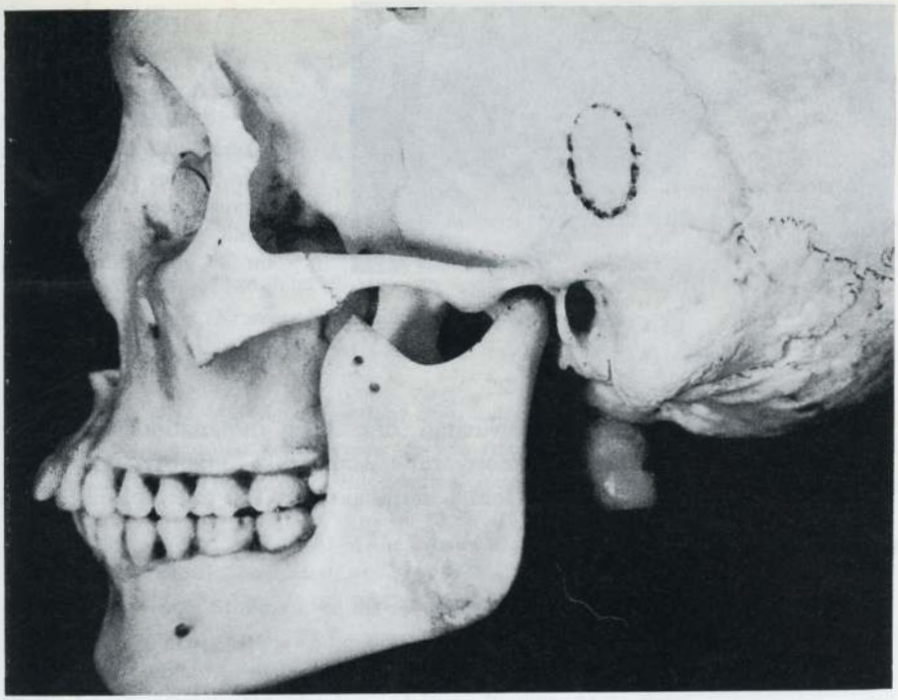

Fig 22. Konstruerad bild av skadans läge och utbredning i tinningbenet.

Hålen skulle vara ovala och av endast 16—19 mm storlek, belägna, som vanligen är fallet, i vänstra halvan av kraniet, särskilt inom hjässbenen, men även i nacken och i pannbenet har trepanationer företagits. På utseendet av öppningens kanter kan man se, om operationen företagits en avsevärd tid före döden eller omedelbart före döden eller rent av på kraniet av en död. Det tycks vara en rätt allmän föreställning att trepanering i gångna tider alltid utförts på levande, men detta anses numera vara ett misstag. Det är emellertid ofta omöjligt att se, om man har att göra med en operation på en levande eller trepanation av en dödsskalle. På en levande inställer sig omedelbart efter operationen en vävnadsreaktion, som genom ombildning av ben småningom under loppet av flera veckor leder till en avrundning av de vassa benkanterna. Håltagningar, som lett till döden efter kortare tid, kan på gammalt benmaterial alls icke skiljas från sådana som gjorts efter döden.

I det här aktuella fallet talar allt för att benskadan uppkommit genom ett slag från en stridsyxa eller pilspets och inte genom en trepanation. Själva lokalisationen talar för detta. Skadan är befintlig i en del av kraniet med visser-

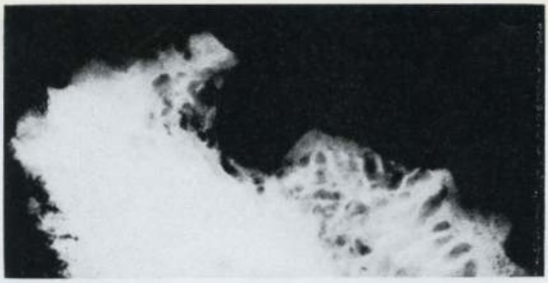

Fig 23. Röntgenbilden av skadans nedre begränsning visar tydligt de jämna, av kompakt ben klädda kanterna, vilket utgör resultatet av en läkningsprocess.

ligen tunt ben men tjock muskelvävnad, där aldrig trepanationer iakttagits och själva skadans utsträckning motsvarar nästan exakt änden på den typ av stridsyxa som då användes och som i detta aktuella fall även påträffades i samma grav (fig 9)

NOTER

[1] Medan museets personal undersökte långdösen rapporterade grävmaskinist Malte Nilsson, Docentgatan 9 C, Malmö att han schaktat fram en grav. Undersökningen utfördes av M Dieden, M Gullstrand och förf. — Fyndet ("Bronsyxan anl 14") har inv nr MHM 2686.

[2] Enl dateringsattest för prov Lu-474 av den 23.2.1971 utfärdad av S Håkansson (C14-åldern baserad på halveringstiden 5568±30). — C14-åldern motsvarar inte den absoluta åldern, som för prover från yngre stenålder, kan vara betydligt högre än C14-åldern. Jfr Tauber: Danske Kulstof -14, Dateringer af arkeologiske Prøver III. Aarböger f Nord Oldk og Hist 1970, s 120 ff.

[3] Enligt Haderups registreringssystem innebär + överkäke, — underkäke. När tecknet är placerat till höger om siffran indikerar detta höger sidas tänder och vice versa.

[4] Radiolucent: mera genomsläpplig för röntgenstrålning — ger mörkare partier i röntgenbilden. Radiopak: mindre genomsläppning ger ljusare partier.

LITTERATUR:

Andersson, G, 1970, Stridsyxgraven i Ullstorp. Sem. uppsats, stencil.

Becker, C J, 1954, Die Mittel-Neolithischen Kulturen in Südskandinavien. Acta Achaeologica, XXV

Burenhult, G, 1971, Rapport, ATA, MHM.

Burenhult, G, 1971, En båtgrav från yngre järnålder i Fosie socken. Limhamniana.

Glob, P V, 1944, Studier over den jyske Enkeltgravskultur. Aarböger f. Nord. Oldk. og Hist.

Gustafson, G, 1950, Age determination on teeth, J. Amer. dent. Ass. 41, 45—54.

Henschen, F, 1965, Kraniets kulturhistoria. Stockholm 1965.

Håkansson, S, 1972, University of Lund Radiocarbon Dates V Radiocarbon, Vol. 14, No. 2.

Johanson, G, 1971, Age determinations from human teeth. Odont. R. 22, suppl. 22.

Madsen, H J, 1970, To dobbeltgrave fra jysk enkeltgravskultur. Kuml.

Malmer, M, 1962, Jungneolithische Studien. Acta Arch. Lundensia. Ser. in 8° Nr. 2, Lund.

Miles, A E W, 1962, Assessment of the ages of a population of Anglo-Saxons from their dentitions. Proc. R. Soc. Med. 55, 881—886.

Oldeberg, A, 1952, Studien über die schwedische Bootaxtkultur. Stockholm.

Pedersen, P O, 1949, Tænder og tandsygdomme hos nogle historiske personer. Tandlægebladet 12, 197—221

Roth, I, 1966, En stenåldersboplats vid Fosie Boställe. Malmöfynd.

Salomonsson, B, 1971, Malmötraktens förhistoria. Malmö stads historia I.

Bengt Salomonsson
Malmö Museum
Malmö

Håkan Håkansson
Gunnar Johanson
Tandläkarhögskolan
Malmö

Studentmötet i Malmö och Lund juni 1862

Några intryck efter ett par samtida skildringar

Av Sven Svensson

Vid det studentmöte, som hölls 1856 i Uppsala, föreslogs det, att nästa sammankomst skulle förläggas till Köpenhamn och Lund samt avhållas 1861, detta enligt den mötesberättelse, som utgavs 1863.[1] Emellertid ansågs det lämpligt att uppskjuta mötet ett år, enligt samma källa på grund av den politiska oro, som rådde i början av sextiotalet. Av samtida skildringar framgår det, att det var en spänning mellan svenskar och norrmän som det gällde att dämpa, och därav följer den ganska säkra slutsatsen, att ståthållarstriden var orsak till att studentmötet inte kom till stånd förrän 1862. Som samlingsplats bestämdes Malmö. Där och i Lund kom alltså den inledande proceduren att avverkas, medan huvudförhandlingarna förbehölls Köpenhamn.

Mötet i Köpenhamn blev ett fiasko. Dess syfte var, att studenterna skulle demonstrera en mäktig och helst fulltalig anslutning till den danska Eiderpolitiken,[2] och så skedde också, så länge det bara var fråga om frikostiga löften i form av till intet förbindande bombastiska tal. Men då den danske skalden och politikern Carl Ploug vid ett möte på Börssalen krävde försäkran om att de närvarande skulle verka för ett skandinaviskt försvarsförbund och slutade med besvärjelseformeln. "Det skal ske!" svarade enligt upsalaberättelsen "flera röster", vilket uppenbarligen betyder en minoritet, med instämmande. En norsk deltagare, G A Krogh förklarade direkt, att beträffande ett försvarsförbund kunde norrmännen inte avge något bindande löfte.[3]

I de flesta historiska framställningar ägnas så gott som hela intresset åt den del av studentmötet 1862, som tilldrog sig i Köpenhamn. Mötet i Malmö och Lund har råkat komma i skymundan. Men de högtidstal, som hölls där, förefaller i själva verket genom sin relativa realism mer intresseväckande än de motsvarande prestationerna i Köpenhamn. I Malmö och Lund yttrades efter vad det förefaller inte ett ord om Eiderpolitiken. I stället försökte man precisera skandinavismens innebörd och rätta till den missämja mellan norrmän och svenskar, som hade sin rot i ståthållarfejden.

Bakgrunden till ståthållarstriden var följande. Omedelbart efter sin tronbestigning 1859 ställde Karl XV i utsikt, sedan han överlagt med sina båda mest förtrogna rådgivare, Kirch-Reichenwald i Norge och Henning Hamilton i Sverige, och sedan saken vid en middag på Ulriksdals slott diskuterats mellan kungen, De Geer, Manderström och Hamilton, att han om norska riksrådet beslöt upphäva det i Norge mycket impopulära ståthållarämbetet inte skulle använda sig av den vetorätt, som tillkom honom.[4] Riksrådet grep den utsträckta handen, men eftersom ärendet i Sverige ansågs beröra även svenska intressen — på norskt håll hävdades, att det förelåg en rent intern norsk angelägenhet[5] — utsattes norrmännens åtgärd och kungens eftergivenhet både inom den De Geerska ministären och inom ståndsriksdagen för så stark kritik, att Karl XV såg sig nödsakad att mot givna utfästelser vägra sin sanktion. Reaktionen blev kraftig både i stortinget och i norsk press.

Vad som således hänt, kunde inte annat än uppfattas som ett dåligt omen för den svensk-norska unionens bestånd. Det har påståtts, att ståthållarstriden delat den svensk-norska unionens historia i två delar, en ljusare och en mörkare.[6] Visserligen dämpades den omedelbara misstämningen något genom De Geers och den norske statsministern i Stockholm Georg Sibberns förmedlande inflytande[7], men det mörka minnet av vad som skett satt kvar Dess första verkan för studentmötets del blev alltså, att sammankomsten uppsköts ett år Inte desto mindre kom oron för Skandinaviens framtida öden att sätta sin prägel på mötets förlopp trots den, kanske ibland något bullrande, festivitas, som traditionsmässigt utvecklades.

Först och främst märktes den rådande förstämningen på de tal som hölls vid mötet i Lund och vid förspelet till detta i Malmö men också på samkvämet man och man emellan. Det lär ha hänt, att de svenska och norska deltagarna, som ju samlats för att ge stöd åt sina danska kamrater, väl så mycket sökte animera sina egna inbördes förbindelser

Georg Brandes, som tjugoårig deltog i den del av studentmötet, som var förlagd till Köpenhamn, berättar i sin "Levnad":[8]

"Ganske svagt kunde det føles ved Mødet, at Svenske og Norske dengang egenlig havde mera Glaede af hverandre og i højere Grad betragtede sig som sammenhørende, end de hver for sig ansaa sig for sammenhørende med de Danske, som jo stod udenfor det politiske Forbund. Jeg var maaske den eneste af de Danske, der troede at spore det, men da jeg meddelte min formentlige Iakttagelse til en ung begavet Normand, indlod denne sig saa lidet paa Imødegaaen, at han blot svarte: Har ogsaa De bemaerket det?"

Den iakttagelse Brandes här gjort utan att, som det förefaller, rätt uppfatta dess bakgrund, bestyrks av uppsalaberättelsen (s 49), där det framhävs, hur det hjärtliga förhållandet mellan svenskar och norrmän, "som från första ögonblicket så gripande gav sig till känna", sedan oförsvagat fortlevde "i det enskilda umgänget och i festens brus" Fenomenets orsak, den nyss upplevda unions-

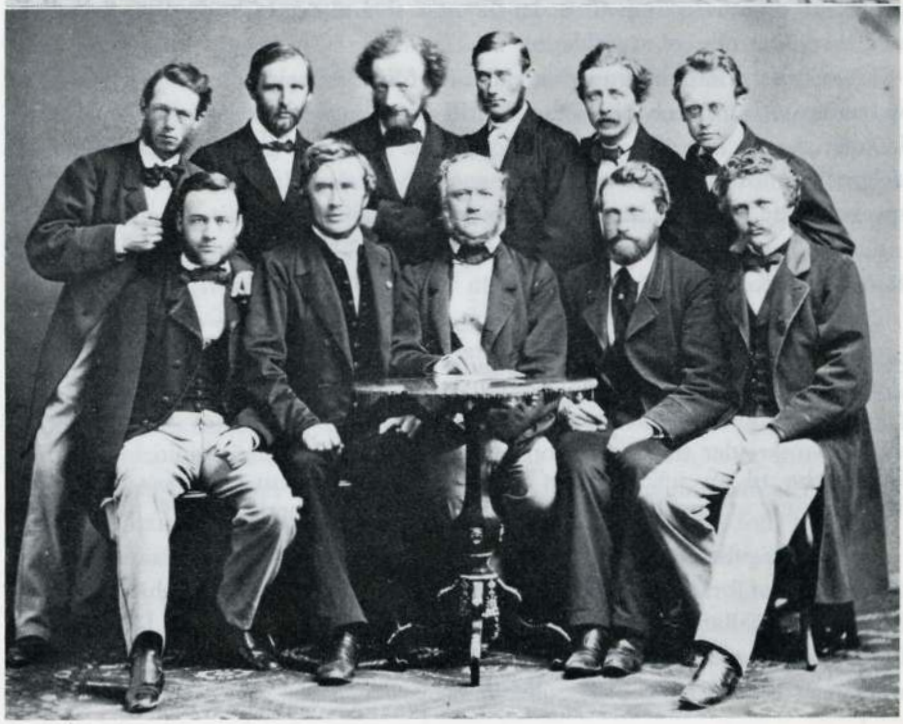

tvisten mellan Sverige och Norge, kastade ofrånkomligt en skugga över ett par av de högtidstal, som framfördes vid mötena den 10 juni i Malmö och den 11 juni i Lund.

Den talare från norsk sida, som främst manade till glömska av det framfarna, var i båda fallen rektor J Friis från Kristiansand. Vid det mycket festliga för att inte säga uppsluppna samkvämet i Konung Carl den 15:des husarregementes ridhus vid Drottningtorget i Malmö gick Friis dagens brännande unionsfråga in på livet. Vad han sade, återges på rätt varierande sätt i föreliggande referat, den mötesberättelse, som följande år trycktes i Uppsala, samt tre norska tidningar,[9] av vilka emellertid två saxat sina korrespondenser ur danska kolleger. Enligt Christiania-Posten uttryckte Friis en önskan "om enighet mellan norrmän och svenskar och kallade den man var mans niding, som sådde draktänder mellan de två landen",[10] varpå den bekante malmöborgaren, spannmålshandlaren, industrigrundaren och riksdagsmannen Carl-Jöran Kock i ett svarstal försäkrade, att ingen svensk man med broderlandet ville någon annan förening än den, som stöddes på gemensamma intressen och på "gemensamhet i ära, säkerhet och anseende".[11] Kocks anförande tycks ha framförts med imponerande kraft, ty det återges någorlunda samstämmigt av de närvarande referenterna.

Följande dag, då mötet var förlagt till Lundagård utanför det gamla universitetshuset, tog Friis åter till orda i samma ämne. I ett strålande solsken, som gav sammankomsten en festivitas, som saknades de följande dagarna i Köpenhamn, där täta regnskurar endast tillfälligtvis avlöstes av kortvariga solglimtar, hade akademiadjunkten i litteraturhistoria, sedermera latinprofessorn Albert Lysander först utbragt en skål för Norge och skildrat landet som det mest typiskt nordiska av de skandinaviska länderna, det land varifrån Tegnér och Oehlenschläger hämtat ämne för sina mest berömda skapelser.[12] Det norska folkets egenartade blandning av hårdhet och trofasthet betonade han. Norrmannens handslag var lika fast som hans kniv stundom satt löst, och liksom den ena dalen i Norge ofta ett halvt år i sträck är avstängd från den andra, således förefaller norrmannen "vaere sig selv nok", ända till dess hans hjärta i allvarets stund dubbelt varmt öppnar sig för hans frände.[13]

Det var som svar på Lysanders tal som rektor Friis åter tog upp och vidare utförde de tankegångar, som han föregående dag framkastat i Malmö. Han sade sig inte kunna undertrycka den iakttagelsen, att vid sidan av de glada

Ovan: Uppsalas bestyrelse för studentmötet 1862. Stående fr v: Carl Johan Engstrand, Bengt Liljeblad, Isak Sven Landtmansson. — Sittande fr v: Moritz Rubenson, Gustaf Fredrik Gilljam, Clas Theodor Odhner och Theodor Magnus Fries.

Nedan: Köpenhamns bestyrelse vid samma tillfälle. — Stående fr v: Sophus Scavenius Nelleman, Carl Goos, Johan Nikolai Agathon Madvig, Oscar Storch, Christian Eskild Theodor Hansen, Vilhelm Rode. — Sittande fr v: Oldenburg, Martin Hammerich, Carl Ploug, Andreas Ingerslew och Christian Lund. Foto KB, Stockholm.

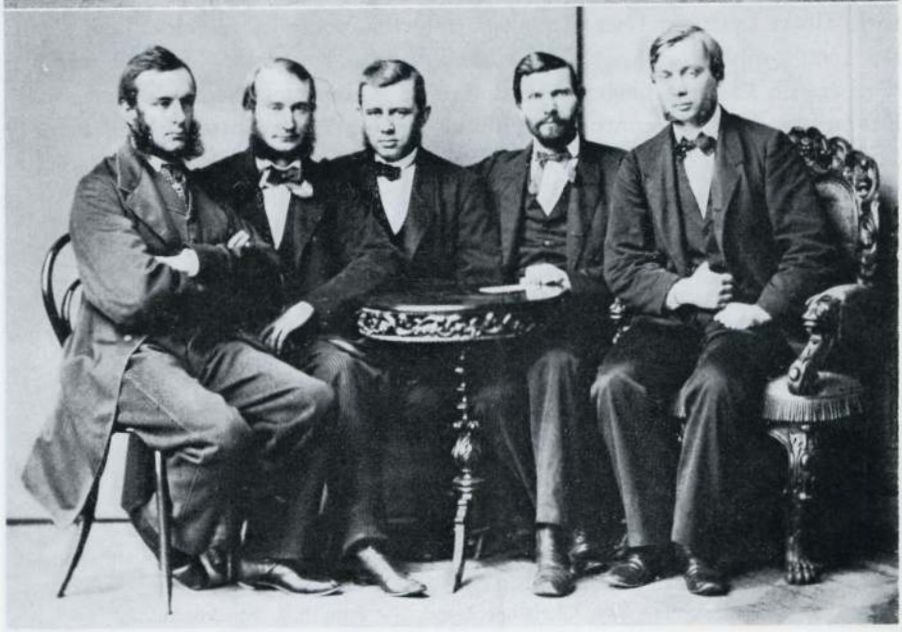

minnen och vackra bevis på vänskap, som mötte festdeltagarna "här", trängde sig också bittra och närliggande erinringar fram, som kastade en skugga över deras väg, erinringar som manade alla att hålla fast vänskapen och det broderliga förbundet "för ögat och i hjärtat", ty också om de ett ögonblick kunde fördunkla "pagten" (unionsfördraget), kunde och borde de aldrig komma den att brista. — — — Allt tal och all strävan, som gick ut på de båda nationernas åtskiljande, betraktade norrmännen som en oförsynthet /en Formastelse/, ty "din sak, svenske broder, är vår, och vår sak är din!"[14]

I detta sammanhang föredrogs en dikt av Henrik Ibsen, som från början bar titeln "I Lund" men sedan i uppsalaberättelsen, troligen på grund av dess placering på festschemat, kallades "For Sverrig".[15] Fastän dikten avgjort inte var särskilt melodisk i sin utformning, sjöngs den av De norske studenters sångförening. Oavsett att den egentligen diktats för att glorifiera Skåne som viktig föreningslänk mellan Danmark och de övriga skandinaviska staterna och Lund som platsen för skandinavismens födelse, fick den nu göra tjänst som en hyllning åt Sverige i dess helhet. Att den var mer optimistisk i sin framtidstro för den skandinaviska sammanhållningens del än rektor Friis tal, betyder mindre. I grund och botten ansattes Ibsen ibland av samma tvivel som hans festtalande landsmän på norrmännens vilja och förmåga till politisk idealism, därom vittnar på flera ställen hans skandinavistiska diktning, inte minst den som tillkom efter studentmötet 1862. Kongs-emnerne från 1863 handlar om den splittring, som så ofta förlamat norsk handlingskraft. I Peer Gynt tecknas den norska benägenheten att "vaere sig selv nok" Att Lysander i sitt lundatal berört både Norges splittring och norsk självgodhet, kan mycket väl vara en tillfällighet men behöver inte vara det.

Att en synnerligen allvarlig maning till självrannsakan präglade både Friis, Kocks och Lysanders anföranden, är ofrånkomligt, men ändå är det inte detta allvar som träder mest fram, när man betraktar mötet i dess helhet. De med akademisk pompa framförda högtidstalen, som åtföljdes av fanfarer och kanonsalut samt varvades med inte mindre högstämda dikter, och först och främst den mycket uppsluppna stämning, som oavbrutet härskade bland deltagarna, gjorde mötet i Malmö och Lund i övervägande grad till en glad ungdomsfest. Därom vittnar hela händelseförloppet, från ankomsten till Malmö förmiddagen den 10 juni till avfärden därifrån följande kväll.

*

Ovan: Lunds bestyrelse för studentmötet 1862. — Stående fr v: Carl Gustaf von Sydow, Martin Weibull, Walter R W Ström. — Sittande: C Yngve Sahlin, Gustaf Ljunggren och Carl Jakob Ask.

Nedan: Christianias bestyrelse vid samma tillfälle. Fr v: Christian Homann Schweigaard, Fredrik Gjertsen, Niels Nicolaysen, Johan Edvard Thaasen och Emil Stang. Foto KB, Stockholm.

Till Malmö anlände på förmiddagen den 10 juni vid tiotiden med fartyget Lindesnaes 251 norrmän, med vilka en deputation på 30 danskar snart förenade sig. Uppsaliensarna kom först vid tolvtiden med ångfartyget af Chapman. De var till antalet 296, inberäknat två norrmän och två finnar. Från Lund kom 198 studenter, som för mötets skull offrat en del av sin sommarsemester

I en procession, där man särskilt lade märke till norrmännen med deras svarta och upsaliensarna med deras vita mössor, tågade deltagarna via Stortorget till Ridhuset vid Drottningtorget. Det norska Aftenbladets korrespondent fann, att Stortorget inte bara var ett verkligt stort utan dessutom ett "smukt" torg. Den massa människor, som i dagens anledning rörde sig på gatorna, vittnade om att Malmö var en "betydande" stad. Hela vägen, där processionen drog fram, hälsades studenterna av festklädda damer, som fyllde fönsterna, med näsduksviftningar och blomsterkastningar

Studentmötet 1862, vilket — som ovan nämnts — i politiskt avseende kom att bli så betydelselöst, att en dansk historiker betecknat det som det betydelselösaste av alla adertonhundratalets studentmöten, har i yttre iscensättning karakteriserats som det glansfullaste. Detta omdöme motsägs inte av den upptakt mötet fick i Malmö.

Husarregementet Karl den 15:des ridhus var rikt smyckat. Uppsalaberättelsen skriver[16]· "Den ljusa, rymliga lokalen var smakfullt prydd med festoner av blommor och grönt, med vapensköldar, nordiska fanor och troféer i de skandinaviska färgerna. Gentemot ingången reste sig talarstolen, omgiven av fanor och lövverk. Över densamma såg man en Minervabild i en lagerlund samt en vapensköld med namnen Köpenhamn, Christiania, Uppsala, Lund. Över huvudingången syntes svenska riksvapnet, å östra gavelväggen det norska och å västra det danska. Långa bord, dignande under bördan av utsökta anrättningar, upptog en god del av utrymmet, som dock räckte till för de virvlande skarorna av gäster och värdar " Värdskapet utövades av inte mindre än 250 av stadens borgare, något som gav en bredare social bakgrund åt sammankomstens politiska syfte.

Animerad blev stämningen redan från första ögonblicket. Borgmästare J Malmborg föreslog, innan spisningen började, att man skulle bilda ett "hatt-icke-avtagningssällskap" för att slippa hantera glas och assietter med en besvärande hatt under armen, vilket omedelbart accepterades med jubel. Enligt Aftenbladets korrespondent utgjorde de påsittande huvudbonaderna ett märkligt inslag i det myller av åtta till nio hundra personer, som i tre till fyra timmars tid rörde sig om varandra, bytte visitkort och beseglade broderskap de olika nationaliteterna emellan. Så småningom blev stämningen så livlig, att det föll sig svårt att uppfatta högtidstalen. Det magra referat korrespondenten själv presterar beträffande inläggen i Malmö ridhus bär syn för sägen.

Först talade landshövding Samuel Troil för de nordiska kungarna. Han lov-

Karl XV:s ridhus vid Drottningtorget, uppfört 1850, var studenternas möteslokal i Malmö. — Fotot är taget efter hösten 1897 då husarerna flyttade till de nya kasernerna vid Regementsgatan och ridhuset blev saluhall. I dag inrymmer byggnaden vagnmuseum. Foto Malmö museum.

prisade dem för att de inte bara inte hindrat utan rentav understött tillkomsten av det pågående mötet. Deras lyhördhet för vad som rörde sig på folkdjupet hade alltid varit så stor, att som Troil hävdade, med ett något fritt citat av Geijer, Nordens historia varit dess kungars historia. Att den skål han därpå utbringade beledsagades av starka och ihållande hurrarop, såsom en referent intygar, berodde inte bara på ordinär rojalism. Skandinavismen, som alltjämt var en rätt isolerad akademisk och litterär rörelse, behövde i hög grad stöd utifrån. Ett sådant hade från Krimkriget stått att få från kungligt håll, först från Oskar I, och just omkring 1862 förde Karl XV genom svenska sändebudet i Köpenhamn Henning Hamilton och vid personliga möten med Fredrik VII förhandlingar om svensk-norsk hjälp åt Danmark mot att han själv utsågs till den barnlöse danske kungens efterträdare. Det var ett mål, som väckte skandinavernas gillande. Samtliga unionskungarna, inte minst Karl XV, hyllades exempelvis av Ibsen med påfallande varmt kända dikter

Mera kompliceradt förhöll det sig med skandinavernas utsikter att för sig vinna borgarklassen i de nordiska länderna. I Danmark vållade detta inga

större problem. Den slesvig-holsteinska frågan förenade där skandinaver och borgerliga liberaler, Orla Lehmann och Carl Ploug var lika ivriga förkämpar för skandinavism som för liberalism.

I Sverige hade i början av 1850-talet förhållandena varit någorlunda likartade. Frihetsrörelserna i Europa och inte minst Danmarks strävan efter nederlaget 1848—49 att rädda danskheten i Slesvig följdes med sympati i borgerlig svensk press, framför allt Aftonbladet. Mot slutet av årtiondet vände emellertid vinden sig. Oskar I:s och Karl XV:s försök att införliva Danmark i unionen ogillades av liberalerna såsom förda över huvudet på regering och riksdag. En stärkt kungamakt som följd av dynastiska landvinningar ville man ej veta av, inte heller några militära risker för Ejderpolitikens skull. I Norge började man bli trött på den union, som redan fanns och önskade inte dess ytterligare stärkande.

Sådan var situationen, då studentmötet hölls. Den frågan låg för vissa deltagare nära till hands, om den ståtliga fest, som Malmö borgare anordnat i ridhuset, möjligen skulle kunna tolkas som ett varsel för omslag i den politiska väderleken. En tolk för sådana förhoppningar var den förste talare från dansk sida, som tog ordet.

Sedan borgmästare Malmborg önskat de nordiska universitetsrepresentanterna välkomna och en hälsningssång avsjungits, besteg överlärare Helms från Slesvig talarstolen. Som representant för den skandinaviska landsdel, som på grund av sin hotade danskhet gett den egentliga anledningen till mötet, ansåg han det lämpligt understryka, att skandinavismen inte omfattades av en från det övriga samhället avgränsad grupp. Studenterna var talesmän för folken. Som ett vittnesbörd om att det förhöll sig så betecknade Helms det som särskilt betydelsefullt, att det första uttrycket för vad som rörde sig hos de unga idag kommit, inte från studenterna själva, utan från borgarna. Allra mest betydelsefullt var det, menade han, att det framförts av borgerskapet i Malmö, denna gamla danska stad, vars skilsmässa från sitt forna moderland inte betytt någon brytning utan en bindning med fastare och friare band.[17]

Lektor Thaasen från Christiania fick på sin lott att svara för Norges del. I stort sett instämde han med föregångaren, fastän inte med samma emfas. Först sökte han mera exakt bestämma skandinavismens program. Det omfattade, underströk han, både litterära, sociala och politiska inslag. Att det uppenbarligen åtnjöt också borgarnas sympati, gladde honom, ty den omständigheten gav ett löfte om "at Nordens Sag vil finde en frugtbar Jordbund i Borgernes kraftige Ager".[18]

Efter ett leve för Sverige — Helms hade nöjt sig med en skål för Malmö — sjöng norrmännen en sång av Andreas Munch (en släkting till den senare så berömde målaren Edvard Munch) Den nu rätt glömde Andreas Munch var Norges kanske mest populäre diktare inom såväl lyrik som drama omedelbart före Björnsons och Ibsens genombrott.

Försöken att teckna omfånget av skandinavismens revir var inte med Helms och Thaasens tal avslutade. Skandinavismen nöjde sig inte med bara en litterär samverkan mellan de nordiska folken eller med att det ena folket hjälpte det andra i nödställda situationer. Det yttersta målet var de skandinaviska staternas sammansmältning till en politisk enhet, ett stort, helst mäktigt, Skandinavien. För den poängen stod docent Engstrand från Uppsala. Han jämförde studentmötet med forntidens vikingatåg. På väg till det egentliga målet brukade vikingarna göra strandhugg. Ett sådant strandhugg var studenternas påhälsning i Malmö, vilket han kallade "denna verksamma och blomstrande handelsstad", som ägde inte bara materiella utan också andliga intressen och utgjorde "en förpost till Lundagård" Men studenternas verkliga mål var ett annat. "Det är önskan om ett enigt, starkt, förenat Skandinavien, som drivit oss ut på detta tåg".[19]

Som en rätt skarp kontrast till denna optimism i överkant kom så rektor Friis och köpman Kocks försök att lappa ihop vad lappas kunde av den redan något söndriga förbindelsen mellan svenskar och norrmän. För deras anförande har ovan redogjorts. Nämnvärt tycks de inte ha inverkat på den redan höga feststämningen. Aftenbladets referent klagar över att "det föll sig något svårt för de olika talarna att göra sig hörda och för de riktigt uppmärksamma åhörarna att få något gott ut av dem" Friis förekommer över huvud inte i hans referat från malmömötet, och Kock har fått ett synnerligen knapphändigt omnämnande.

Sedan lundaprofessorn Yngve Sahlin (egentligen uppsaliensare, uppehöll professur i filosofi i Lund från 1859) utbragt ännu ett leve för Malmö och hälsat studenterna välkomna till Lund, uppfordrade borgmästare Malmborg — som enligt Christiania-Posten lett festen med ett "lune", som man sällan träffar på hos dirigenter — de närvarande att som sed var vid borgerliga tillställningar dricka ännu ett glas före uppbrottet.

Under nya blomsterhyllningar från fönstren gick processionen mot stationen. På Östergatan inträffade ett intermezzo, som väckte minnen från en tid, då skandinavismen visserligen rönt motstånd men ännu inte lidit något verkligt bakslag. Utanför en byggnad vid Östergatan gjordes uppehåll. Där bodde det skånska prästerskapets senior, den nu blinde prosten Gullander.[20] Han hade vid det stora studentmötet 1845, det då Strandberg i Lundagård läst upp sin dikt Vaticinium och Orla Lehmann hållit sitt berömda tal i Kristianborgs Ridehus, hälsat deltagarna välkomna på Knutsalen i Malmö rådhus. Nu stod han gammal och blind i ett fönster och mottog ungdomens hyllningar "Med tårar i ögonen tillviftade han den förbidragande ungdomen sin hälsning och välsignelse. Många skyndade fram till fönstret för att trycka den ärevördige åldringens hand."[21]

Järnvägsresan till Lund blev en upplevelse för deltagarna, norrmän såväl som svenskar Den första järnvägsbiten hade i Norge öppnats 1854, i Sverige

två år senare. Förbindelsen Malmö—Lund var något mer än fem år gammal. Att den över huvud existerade var i inte liten mån landshövding Troils förtjänst, densamme som nyss talat vid festen i ridhuset. Aftenbladets korrespondent skildrar resan på följande sätt.

"Paa Stationen ventede os ett festlig smykket Extratog, og Kl. 4 ½ dampede vi afsted nordover mot Lund, hvis to spidse Søstertaarne vi skimtede mot Horisonten. Det var en herlig Fart mellem det rige, frugtbare Landskab — for os Nordmaend et ligesaa ny som tiltalende Syn. I en flyvende Fart drog vi forbi disse Klynger af smaa Huse, fordi den nye, store Landbrugsskole — Alnarps Slot — en herlig Bygning midt i en praegtig Park, forbi de store Klynger af praegtige Kreaturer, som gik paa Graes i Naerheden av Linjen og endnu ikke syntes at vaere bleven ganske fortrolig med den pibende Damphest — og saa var vi efter 20 Minuters Forløb i det gamle Lund."

Studenter mötte på bangården och förde gästerna till Akademiska föreningens nybyggnad och Tegnérsplatsen, där fördelning skedde till inkvartering i lundensiska familjer, som med "svensk banco" sökte hålla stämningen vid makt hos redan i Malmö hårt ansträngda ungdomar, att döma av Aftenbladskorrespondentens berättelse.

Följande dag, den 11 juni, började med sightseeing under sakkunnig ledning. Att en värd i iver att visa allt sevärt han äger kan bli rätt besvärande för stressade gäster, det vittnar Aftenbladsreferentens berättelse om. Inte desto mindre ger den en så pass levande bild av det dåtida Lund, att den här skall citeras in extenso.

"Först skulle man nu bese den märkliga gamla domkyrkan med sina många märkliga vittnesbörd om den nordiska forntidens konst, med sin stora präktigt välvda kryptkyrka, där den naiva framställningen av jätten Finn och hans hustru, då de söker bryta ner kyrkan, tilldrar sig mer intresse än just beundran. Därefter måste man över i Botaniska trädgården med de många härliga träden och med buxbomshäckar, så höga och täta som murar, sedan upp i akademibyggnaden på vindeltrappor, byggda av grova ekplankor, in i det vackra välordnade biblioteket och upp i det astronomiska observatoriet i byggnadens torn, varifrån man har en härlig utsikt över Lund med dess röda tak mitt bland trädgårdarna — "ett fat med kräftor, nerlagda i dill" — över det fruktbara Skåne, "Sveriges kornbod", över det blå Sundet till Själland och Köpenhamn. Knappt hade vi blitt färdiga med detta, förrän vi måste upp i den Akademiska föreningen till en storartad frukost, som var arrangerad i Solennitetssalen. Det var en glänsande lokal med gallerier runtom samt vackert dekorerad. Här, liksom i Malmö, åt man under härlig taffelmusik av Husarregementets musikkår Då denna enbart materiella del av festen var förbi, gick man ner i Lundagård, trädgården kring akademibyggnaden, där det mitt framför ingången till denna var rest en talarstol, dekorerad med rött sammet, varpå karlavagnen anbragts i gyllene stjärnor I Lundagård hade alla stadens och traktens vackra damer samlats, och vi främlingar hade anledning att låta oss fängslas av deras älskvärdhet. Jag säger vi — men det borde jag egentligen inte göra, ty för min del uppehöll jag mig i närheten av talarstolen hela tiden."

Studentmötena formade sig till verkliga folkfester. Bilden visar avskedshyllningarna i Köpenhamn efter huvudförhandlingarnas slut den 17 juni 1862. — Samtida litografi efter foto. KB, Stockholm.

Med andra ord. referenten hade, vis av erfarenheten från föregående dag, för att kunna uppfatta talarna ordentligt, sörjt för en plats på allra främsta parkett.

Den högtidlighet, som nu tog sin början, blev på grund av det strålande vädret och de ofta spirituella, alltid fyndiga talen en av höjdpunkterna i 1862 års studentmöte.

Biskop Thomander erinrade först om att det ju idag var den 11 juni. Det var den dag, då man enligt Holberg borde betala eller åtminstone erkänna

sina skulder. Var var då naturligare än att Nordens folk idag deklarerade sin skuld till sina två kungar Karl XV och inte minst Fredrik VII, som fastän av gammal fursteätt och född till suveräniteten, ändå avskaffade den utan att sedan försöka ta den tillbaka. Talet följdes liksom alla följande skålar av kanonsalut och fanfarer.[22]

Lysanders långa och mycket uppskattade tal, trots att det delade ut både ros och ris åt norrmännen, följdes sedan av rektor Friis allvarliga räfst med norska och svenska stridstuppar Så kom en lång rad mera ordinära festtalare. Magister Martin Weibull, senare framstående professor i historia i Lund, varm skandinav, utbringade en skål för Danmark, som besvarades av adjunkten i Aarhus Edvard Erslev (farbror till den bekante danske historikern Kristian Erslev).[23] Därpå fick två lundensiska professorer ordet, litteraturhistorikern Gustav Ljunggren och shakespeareöversättaren Carl August Hagberg. Den senare talade för Island, liksom en lundastudent Hallbeck (förmodligen identisk med en bekant dåtida tecknare Carl Svante Hallbeck) erinrade om ännu en frånvarande gäst, Finland. Det var en synnerligen otacksam uppgift, som oundvikligt måste ha fört tankarna på Strandbergs uppträdande på samma plats och av samma anledning 1845. Den bekante norske skalden Johan Welhaven, Odhner och den danske latinprofessorn Madvig avslutade. Det var en imponerande rad kulturpersonligheter som antingen redan förvärvat eller snart skulle komma att förvärva stor ryktbarhet, som i Lund bragte sin tribut åt skandinavismen.

Med avsked i respektive värdfamiljer, avmarsch till stationen under nya blomsterhyllningar, nya ovationer i Malmö och kappsegling mellan Lindesnaes, af Chapman och nyinsatta Helsingborg fram mot den huvudsakligaste mötesplatsen Köpenhamn[24] avslutades en verkligt fullspäckad dag.

Den politiska skandinavismen led 1864 ett komplett nederlag, som den sedan aldrig kunnat repa sig från. Danmark måste kämpa en ojämn kamp mot en överlägsen motståndare utan hjälp från skandinaviska bröder. Den historiska utvecklingen gick sin väg fram utan hänsyn till ungdomliga manifestationer och enstaka idealisters målsättningar. Hur kunde något sådant ske? Det var en fråga, som det föll sig naturligt att ställa för en idealist med romantisk bakgrund. Henrik Ibsen ställde och sökte besvara frågan i sitt stora idédrama Brand.

NOTER

[1] Studentmötet i Lund och Köpenhamn 1862, Upsala 1863, s 1 I det följande citeras detta arbete under benämningen "Uppsalaberättelsen"

[2] År 1460 hade en bestämmelse fastslagit, att Slesvig och Holstein för all framtid skulle vara förenade och inte fick åtskiljas. Denna uppenbart förlegade bestämmelse, som flera gånger överträtts, åberopades vid mitten av 1800-talet i Tyskland, då den slesvig-holsteinska frågan blev aktuell, G Egelhaaf, Bismarck, Stuttgart 1911, s 110. En kort översikt av frågans behandling i Tyskland ger G Jakobson, Bismarck, Sthlm 1942, s 103 ff. Efter fredsslutet 1850 hade den danska regeringen måst lova en del tyska stater, att någon inkorporering av Slesvig med danska riket inte fick ske. Inte desto mindre restes i liberala och borgerliga och även agrara kretsar i Danmark krav på att Sönderjylland, dvs. Slesvig norr om Eider, gränsfloden till Holstein, utan hänsyn till att där också bodde många tyskar, skulle införlivas. Denna "Eiderpolitik", illa sedd i det tyska Holstein och inom tyska förbundet, var det många i Danmark som hoppades att de övriga skandinaviska staterna skulle stödja. Carl Hallendorff, Sveriges Historia XII, Sthlm 1923, s 102 ff.

[3] Uppsalaberättelsen s 181

[4] Hallendorff, a a, s 265 f; Allan Janssons recension av Fredrik Stang, Statholdersak og Unionsstrid 1856—1862, Historisk Tidskrift 1945 s 188 ff. Ståthållarämbetet var 1859 obesatt, sedan den siste innehavaren, en norrman, dragit sig tillbaka. 1873 gav Oskar II den av brodern vägrade sanktionen. John Midgaard, Norges Historie, Oslo 1967, s 88.

[5] Denna uppfattning delades inte av den svenska oppositionen, som menade, att saken inte kunde avgöras, förrän Sveriges riksdag fått tillfälle ge sitt utlåtande. Hallendorff, a a, s 268.

[6] Carlsson—Rosén, Svensk Historia, Sthlm 1961, s 410.

[7] Hallendorff, s 275 f.

[8] Georg Brandes, Levned, Barndom og første Ungdom, Köpenhamn 1905, s 140.

[9] De tre tidningarna är Christiania-Posten, Morgenbladet och Aftenbladet. Endast Aftenbladet hade egen rapportör med vid mötet. Christiania-Posten uppger som sin källa danska Faedrelandet, Morgenbladet "de danske Blade" Referatet av mötet i Malmö och Lund finns infört i Aftenbladet den 16 juni (med ett här inte använt komplement följande dag), i Christiania-Posten och Morgenbladet den 17 juni. Då ovannämnda tidningar i det följande citeras, är det exemplar av ovannämnda data det är fråga om.

[10] Enligt Morgenbladet hade Friis också yttrat, att "Partistrid er uundgaaelig, men en Strid mellem Normaend og Svensker er detsamme som en Strid mellem Normaend inbyrdes eller mellem Svensker inbyrdes"

[11] Uppsalaberättelsen s 49. Kock anmärkte, att syskongnabb i ett sådant förbund som det svensk-norska var ofrånkomligt men borde snart vara glömt, ibidem.

[12] Uppsalaberättelsen s 60.

[13] Christiania-Posten, Morgenbladet. Aftenbladet utesluter både i Lysanders och i Friis omedelbart följande tal allt, som har en mot Norge kritisk ton.

[14] Christiania-Posten. Enligt referatet där innehöll Friis anförande också ett parti, där han gör gällande, att i den rättsstrid som nyss utkämpats mellan norrmän och svenskar, de norska statsråden, "både de, som avgått och de nuvarande", alltid hade visat aktning för Sveriges rätt, vilket uppskattats av största delen av det svenska folket. Han menade, att detta förhållande ingav hopp om framtiden.

[15] Ibsens dikt trycktes i Morgenbladet av den 17 juni och i Aftenbladets tillägg samma dag. I upsalaberättelsen offent-

liggjordes den under titeln "For Sverrig" s 62.

[16] Uppsalaberättelsen s 40 f. Deltagarsiffrorna ibidem s 10.

[17] Christiania-Posten.

[18] Ibidem.

[19] Ibidem.

[20] Om Gullander bl a: Ingemar Ingers, Ett bidrag till prosten A. P Gullanders biografi, MFÅ 1968, s 103 ff.

[21] Christiania-Posten efter danska Faedrelandet.

[22] Christiania-Posten.

[23] Erslevs tal förtjänar ett närmare referat. Han erinrade först om det fostbrödraskap som invigdes i Lunds domkyrka den gången, då Tegnér bekransade Oehlenschläger och som nu omslöt Nordens tre folk. Han hoppades, att det pågående studentmötet skulle bli något mera än 'blot et Morskabstog, trains de plaisir" Erslev anslöt sig till den önskan, som förut framförts (tydligen syftar han på Friis), "at Lidenskaben altid maa blive borte af Eders Faerd, som stedse er Tilfaeldet med Brødre i Aand og Sandhed. Leve Forbindelsen mellam Sverig og Norge!" Christiania-Postens korrespondent återger en vändning i Erslevs tal, som med ännu större skärpa tar sikte på de svensk-norska stridigheterna. Erslev framhöll, heter det, att fostbrödraskapet mellan de båda folken ålade dem att avstå från att följa regeln: Fiat justitia et pereat mundus.

[24] Aftenbladet.

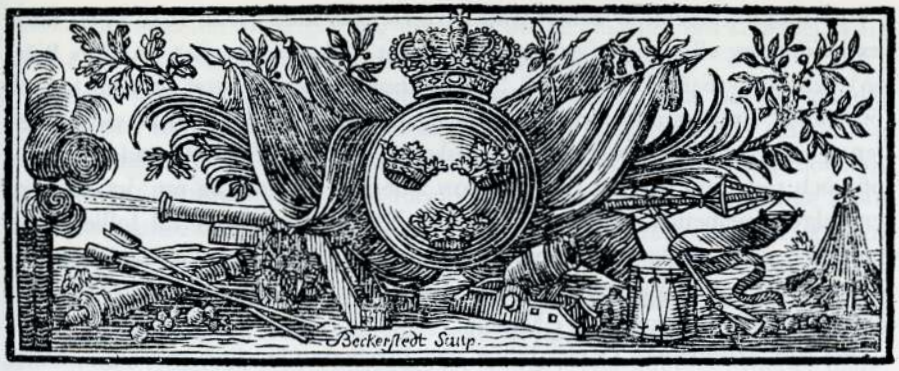

Processen mot stadsmajoren Jacob de Charlier 1672

Av Kjell Å Modéer

Stadsmajorernas i Malmö historia är ännu oskriven, och denna uppsats skall inte bli en monografi över detta ämne. Den skall i stället redogöra för ett rättsfall där processen ägde rum i Malmö för i år 300 år sedan och där huvudpersonen var en av historien bortglömd stadsmajor Jacob de Charlier

Redan i den första staten för Skåne år 1658 fanns vid sidan av generalguvernementsstaten och de skånska landskapens landsstater ett flertal specialstater En kategori härav var *Slottsstaterna*. Tjänstemännen på dessa stater hade civil-militär karaktär. På *Slottsstaten i Malmö* var kommendanten huvudtjänstemannen. Denne hade under övergångsåren även civila uppgifter. Något år fördes burggreven i Malmö också hit och generalauditören — sedermera provincialauditören — var jämte stadsmajoren statens viktigaste tjänstemän.

Stadsmajorerna hade till uppgift att handhava bevakningen i landets olika befästningsorter och hade således i jämförelse med truppmajorerna helt andra uppgifter Som vaktofficer skulle stadsmajoren bl a tillse att stadsportarna var låsta efter tapto, och genom visiteringsrundor (Visiter-Rund) skulle han förvissa sig om bevakningens upprätthållande. I anledning av dessa åligganden kallades han även *Portemajor* eller *Rundmajor*

Stadsmajorsämbetet är belagt från flera svenska städer från 1640-talets mitt, t ex i Göteborg 28/3 1644 (Anders Dyn) samt Visby 10/10 1645 (Anders Biörson) och 30/5 1646 (Bertil Wek) [1] I Stockholm anses ämbetet ha inrättats på 1660-talet.[2] Från samma tid återfinnes en stadsmajor i Malmö, David Jolliet. Denne är belagd i generalguvernementskontorets landsböcker för tiden 1661—1669 och redovisas av ALF ERLANDSSON i dennes avhandling om det Skånska generalguvernementet 1658—1693 (1967) Någon efterträdare till Jolliet anges emellertid ej. ANDERS ANTON VON STIERNMANS "Swea och Götha Höfdinge-Minne" (Bd 2, 1835) uppger kaptenen Jöns Olofsson Stake, utnämnd 3/9 1677, som den förste stadsmajoren i Malmö.[3]

Den som efterträdde David Jolliet var Jacob de Charlier, vars namnlikhet med föregångaren således var anmärkningsvärd. Jacob de Charlier var son till K Mts fäktmästare Egidius De Charlière (1603—1671) och Elisabet Pilkerston.[4] Jacob är första gången belagd 1657—59, då han tjänstgjorde som kapten vid H von Vickens värvade infanteriregemente.[5] Enligt egen uppgift hade han deltagit i Karl X Gustafs polska och danska krig som fänrik och löjtnant, och bl a 1658—59 vid belägringen av Köpenhamn erhållit sådana "blessurer" att han var grovt rörelsehindrad.[6] I en odaterad skrivelse till Magnus Gabriel de la Gardie, troligen från 1660-talet, lade han sin skada till grund för en begäran om att han på grund av sitt tillstånd „eine gnädigste ergetzlichkeit erlangen möge" [7] Det sägs om honom under hans malmöperiod, att han var lam. Den 31/5 1662 erhöll han krigskollegii kaptensfullmakt vid Helsinge regemente, där han är belagd fram till och med 1669.[8] Därvid var han dels placerad i Malmö[9] och dels, enligt egen uppgift, som kommendant på Varbergs fästning.[10]

Mellan åren 1670—1675 fanns i de erövrade skånska landskapen ingen generalguvernör. Dennes uppgifter var under denna tid fördelade dels på landshövdingarna, som handlade de civila ärendena i de olika landshövdingedömena, och dels på en överkommendant, som skötte de militära ärendena. Denne var på grund av sina uppgifter nära knuten till överordnade krigskollegium i Stockholm. Överkommendant var under tiden 1670—1674 generallöjtnanten Claes Danckwardt-Lillieström. Han var placerad i Malmö men omhänderhade de militära uppgifterna i hela det forna generalguvernementet.[11]

I Malmö hade stadsmajoren David Jolliet avlidit 1670 och i anledning härav tillskrev överkommendanten Lillieström krigskollegium 2/6 1670 och föreslog, att kaptenen Niclas Rapp skulle utses till stadsmajor i Malmö. När denna rekommendationsskrivelse lades på kollegiets bord hade man emellertid där samma dag till tjänsten utsett reformerade kaptenen Jacob de Charlier [12] Krigskollegii fullmakt är inte bevarad, men i fullmaktsboken talas om att de Charlier "här efter" skulle vara stadsmajor i Malmö.[13] Det finns omständigheter som talar för att fullmakten hade interimskaraktär Dels brukade fullmakterna på stadsmajorstjänsterna meddelas av K Mt och dels omtalas i en skrivelse från

överkommendanten till krigskollegium 1672 att de Charlier hos kollegiet skulle ansöka om att kontinuerligt få inneha stadsmajorstjänsten.[14]

Mot bakgrund av att Lilliesström önskat en annan man på stadsmajorstjänsten och han dessutom tidigare lärt känna de Charlier under sin tid som vice guvernör i Skåne, varvid han funnit anledning till anmärkning mot hans förhållande i tjänsten[15], kan man förmoda, att överkommendanten inte mötte den nyutnämnde stadsmajoren med öppna armar Lilliesström erinrade sig några år senare hur han med "wyrdnadh och respect" av de Charlier emottog krigskollegii brev och fullmakt. Sedan han läst densamma frågade han om de Charlier — inte minst p g a sitt handikapp — ansåg sig kunna upprätthålla tjänsten, och om han visste vad tjänsteåliggandena bestod i. Här vid en "Frontier platz" var alltid mycket att göra för en stadsmajor. "Huartill han svarade, Ja, och sadhe huadh han icke wiste, det wille han fuller lähra" [16] De Charliers handikapp utgjorde tydligen ej något hinder för honom att utöva tjänsten. — Tvärtom var det en lämplig reträttplats för en skadad truppofficer. En sentida efterträdare i ämbetet Alexander Magnus Dalberg förklarade (1755), att han fann stadsmajorstjänsten i Malmö "för mig som var lahm blifven och satt ur stånd at göra tienst vid armeen, ganska tjenlig" [17]

De Charlier tjänstgjorde som stadsmajor i två år. Under den tiden kom han enligt Lilliesström att totalt missköta sin tjänst. Till vad som i detta avseende lades honom till last skall jag återkomma. Lilliesström ansåg sig till slut föranlåten att anmäla de Charlier för krigskollegium. Det skedde i skrivelse den 27/6 1672.[18] Det Lilliesström primärt anmärkte mot de Charlier var att denne i Malmö inlåtit sig med en lösaktig dansk kvinnsperson, "som slätt intet ägher och är ett listigt argt och stoort diur" Hon hade allmänt dåligt rykte och var nu i allt folks mun. Inte nog därmed. Hon hade redan haft två äkta män, vars egendom hon "allt förstört och durchbracht" Ett rykte i Malmö försporde att hon genom släkt i staden och i Köpenhamn höll på att — överkommendanten och officerarna ovetande — i all hemlighet ingå äktenskap med de Charlier Så fort Lilliesström fick kännedom om vad som höll på att hända kallade han stadsmajoren till sig och försökte på allt sätt få honom att avstå från detta "skadelige giftermål" — "efter det honom mycket prejudicerar i hans embete" För krigskollegium förklarade Lilliesström sin tjänstenit, och angav hur han varit på god väg att få honom avstå, men hans blivande svågrar hade övertalat honom och "straxt om en afton" kallat en av stadsprästerna — eftersom garnisonsprästerna därtill var av Lilliesström förbjudna — till sig och hållit trolovning. Därefter stod han ej att ändra och vistades regelbundet hos sin trolovade.[19] Ser man enbart till denna angivelsegrund kan man allvarligt ifrågasätta om det inte var Lilliesström som begått tjänstefel. I Gustav II Adolfs krigsartiklar 1621 togs nämligen den här aktuella situationen upp. I p 89 stadgades, att vill någon ha sin hustru med sig i lägret stod det honom fritt. Några horor fick dock ej förekomma bland milisen. Fanns det emellertid någon, "som

ett oreenligit lefwerne fört hafwer, och tänccher then at behålla hoos sigh, tå ächta henne ordentligen" [20] I Gustav II Adolfs tyska krigsartiklar 1632, konfirmerade av Karl X Gustaf 1660, fanns en motsvarande bestämmelse (p 70) om att „Keine Huren sollen im Läger oder Guarnison geduldet werden, da aber einer were, der die Seinige bey sich zuhalten gemeinet, der sol sie ihm ehelich trauen lassen" [21] — Även om man, som Lilliesträm, betraktade de Charliers tillkommande som en suspekt kvinna, hade ju stadsmajoren helt följt krigsartiklarnas bestämmelser. Innehållet i dessa är entydigt varför Lilliesträms åtgärd att förbjuda garnisonsprästerna att förrätta trolovning och vigsel måste betraktas som direkt felaktig.

I skrivelsen till krigskollegium den 27/6 1672 anförde Lilliesträm även andra incidenter, som att stadsmajoren varit berusad i tjänsten m m. Han begärde nu kollegiets hjälp med vidare åtgärder Allt vad som anförts mot de Charlier var enligt överkommendanten så "odieux" att det icke gick att in extenso uppläsa skrivelsen för krigskollegium. I en särskild missivskrivelse bad han därför sekreteraren att endast göra ett referat av vad han anfört.[22]

Krigskollegium beordrade i skrivelse den 9/7 1672 Lilliesträm att suspendera de Charlier från stadsmajorstjänsten till dess krigsrätt var hållen över honom och kollegiet fått underrättelse härom.[23] — Lilliesträm verkställde till en början ej ordern varken beträffande suspensionen eller i vad avsåg krigsrättsförhandlingen. Han fick emellertid i början av augusti 1672 taga död på ett rykte om att de Charlier redan efter hållen krigsrätt var avsatt. Ryktet hade sannolikt kommit i omlopp enär Lilliesträm satt stadsmajoren i husarrest. Denna åtgärd hade vidtagits sedan en arresterad kapten Meurck vid garnisonen rymt och de Charlier sattes i samband med rymmandet då han "offta bådhe på Slottet och uthi staden" besökt den bortrymde kaptenen. Åter frågade Lilliesträm kollegiet till råds och angav upplysningsvis, att stadsmajoren nu hade tagit "den illa berychtade Quinspersohnen", dvs sin trolovade, till sig och de levde som äkta folk tillhopa. Stämningen var nu, påstod Lilliesträm, sådan, att ingen av officererna begärde att få tala med de Charlier.[24]

Stadsmajoren ansåg emellertid att överkommendanten genom att sätta honom i arrest och dessutom vägra att betala ut lön till honom hade överskridit sina befogenheter Han supplikerade därför hos landshövdingen i Malmöhus, Landskrona och Helsingborgs län Augustin Leijonschöld och anhöll om dennes hjälp. De Charlier begärde, att landshövdingen hos överkommendanten skulle utverka rättelse på de begångna oförrätterna.[25] Därvidlag hade stadsmajoren vänt sig till fel forum. Landshövdingen var helt sidoordnad överkommendanten, som ovan nämnts hade den förre endast kompetens i civila ärenden. Även om Slottsstatens ledamöter hade civil-militär karaktär lydde de under överkommendanten.

Krigskollegium hade alltså begärt krigsrätt mot stadsmajoren och ålagt Lilliesträm att ombesörja åtgärdens verkställande. Då ingenting hände påminde

krigskollegium den 18/9 1672 överkommendanten om att utan längre dröjsmål föranstalta om krigsrätten ifråga.[26] Innan denna skrivelse kommit honom tillhanda hade han börjat förbereda processen mot de Charlier Lilliesträm hävde husarresten, verkställde suspensionsordern och den 19/9 1672 föranstaltade han om *krigsförhör* med stadsmajoren. Tydligen har överkommendanten varit osäker om hur han skulle förfara, för i konceptet talas om att de Charlier skulle ställas för *krigsrätt*.[27] Krigsförhöret var ett för den dåtida inkvisitionsprocessen signifikativt preprocessuellt instrument. Det saknade författningsstöd men hade sedvanerättsligt vunnit insteg i den militära processen. Vid krigsförhöret rannsakades den tilltalade och det protokoll som fördes lades därefter till grund för den kommande krigsrättsförhandlingen. Även i Skånelandskapen användes det ofta på 1670-talet.[28] Under ett senare skede blev de så vanliga att de formligen förbjöds.[29] Enligt stadsmajorens egen uppgift var generalauditören i Skånelandskapen Christian Cassius ordförande vid detta förhör 19—20/9 1672. Några "cavallierer och officerare" var bisittare vid förhöret.[30]

Till grund för krigsförhöret låg en av Lilliesträm utarbetad och den 19/9 1672 daterad handling med "Klagepuncter" I korthet anfördes därvid följande:[31]

1 Stadsmajoren hade försummat sin tjänst. Lilliesträm hade måst använda sig av kaptenerna på högvakten för att fullgöra stadsmajorens uppdrag, då denne mestadels sovit till kl 10 på förmiddagen. Han hade ofta och många gånger varit så berusad i tjänsten att han raglat och fallit omkull på paraden när han sin tjänst likmätigt till officererna skulle överlämna dagens lösenord (parollen) Han hade lovat bättring, men i stället hade han "fast mehra lagt sigh ene tijden efter den andra på sitt fyllerij och luderachtige lefuerne"

2. Åtskilliga gånger hade han på väg från Lilliesträm till officerarna glömt parollen, men i stället för att på nytt höra efter hade han lämnat ut ett annat felaktigt lösenord, vilket krävt överkommendantens åtgärd.

3. När han erhållit uppdrag i tjänsten hade han uteblivit "och tagit öhl för ärende"

4. Det var allmänt känt att han var så begiven på alkohol att han "luppit ifrån dhet eena huus till det andra intill dess han kunnat få rum och lägenhet till att afuackta sin dryck och fyllerij" Så har han "lupit uthi suus och duus" tills han blivit liggande eller att han måst bli ledd hem, vilket sällan skett före midnatt.

5. Genom sitt beteende hade han blivit snart sagt "alle mans broor och åtlöje", vilket medfört att hans ämbete och kronans tjänst icke respekterats på tillbörligt sätt.

6. Trots förmaningar och givna löften att ändra sitt "liderlige lefverne" hade

han två gånger sökt rättfärdiga sitt leverne, så att överkommendanten nödgats hota att bevisa motsatsen.

7. Allt vad han efter order eller i sitt ämbete bort göra "både i staden, som in- och utom wallen samt portarna" hade endast i ringa mån blivit fullgjort. Hade man sökt honom hade han varit drucken. Ofta hade han icke vetat "i 3, 4 ja 8 dagars tid vad i staden passerat är, som allt detta mången är veterligt"

Aktstycket visar, att Lilliesträm märkbart tonat ned sin endast på moraliska grunder stödjande uppfattning om de Charliers förhållande med sin trolovade. I stället koncentrerade han sig nu på tjänstefelen och fylleriförseelserna, vilka sistnämnda dock ej var kriminaliserade i de dåtida krigsartiklarna. I Karl X Gustafs hovartiklar 1655 p 24, stadgades, att den som var begiven på "Swalg och drikenskap", så att därav ett ogudaktigt leverne förorsakas och tjänsten försummades skulle avskedas från hovet.[32] Att Lilliesträm gjort ett analogislut härmed är icke uteslutet och överensstämde också med dåtidens lagtolkningsmetoder. En förklaring till varför överkommendanten så affekterat tog avstånd från de Charliers levnadssätt — trots som vi funnit att han ej utanför tjänsten gjort sig skyldig till någon brottslig gärning var det dåtida ståndssamhället. Genom sitt uppträdande skadade de Charlier inte bara sitt eget rykte utan även officerskårens. Av en man i stadsmajorens ställning krävde man ett bättre uppförande. Dylika tankegångar återkommer ju också i Lilliesträms angivelse.

Krigsförhöret, som ägde rum 19—20/9, avlöpte tydligtvis ej helt i enlighet med Lilliesträms planer I sin rapport till krigskollegium några dagar senare konstaterade han, att rättegången icke kunnat avslutas, då majoren till en del inkommit med "orimliga svar och excuser tvärtemot sanningen" Lilliesträm misstänkte att denne av "en Person fått något medhåll" men det "kom icke att hjälpa honom" när saken skulle bli föremål för prövning. Han lovade krigskollegium med tanke på dess framställan att en krigsrätt skulle tillsättas "utan lengre uppehåll"

De Charlier lät även skriftligen krigskollegium få del av sina invändningar Han menade att han av Lilliesträm "af een pur malitieus Affection wordhen attaqverat" Allt ifrån den stund han presenterade sin fullmakt för Lilliesträm hade han blivit negativt bemött. Han vitsordade att han gjort sig skyldig till att ha glömt parollen en gång eller två men ansåg att denna förseelse inte var grövre än att man kunde överse därmed. Överkommendantens inställning gjorde det omöjligt för de Charlier att förbliva under hans befäl. Han bad därför att krigskollegium skulle ha detta i åtanke vid sin bedömning och därjämte upphäva beslutet om suspension.[33]

Till krigsförhöret hade Lilliesträm åberopat garnisonens samtliga över- och underofficerare som vittnen. Skulle de alla höras i den kommande processen fanns ej några som skulle kunna bilda den militära domstolen. Om detta var anledningen till att domstolens ledamöter hämtades från garnisonen i Landskrona och att till domstolens ordförande utsågs kommendanten där, Hieronymus

Lindeberg, är oklart. Klart är emellertid att flera officerare senare i processen vägrat vittna.[34] Det har alltså troligen varit en omöjlighet för Lilliesträm att få en av malmögarnisonens officerare konstituerad domför domstol i målet. Han måste varit medveten härom, vilket också kan ha varit en orsak till den anmärkningsvärda utdräkten. Ett sätt att undvika problemen hade ju varit att få stadsmajoren att avsäga sig sin tjänst. Överkommendanten gjorde också propåer härom, men de Charlier "bleff uthan twifuel sedan instigeradt af andra, som en deel kunde mehna honom wähl, och een deel annorlunda, at han altså bleff bestående på sin Rätt" [35] Frågan om vem som stödde de Charlier står öppen. En intressant iakttagelse är att generalauditören Cassius inte deltog i krigsrättsförhandlingarna. Han hade den 4/11 1672 av Lilliesträm kallats till Malmö, men han förebar opasslighet som grund för sin utevaro.[36] Överkommendanten svarade omgående, att endast sjukdom fick avhålla honom från att inställa sig i Malmö.[37] Att Cassius sin tjänst likmätigt skulle ha deltagit i krigsrättsförhandlingarna mot de Charlier måste antagas. Nu kom denna känsliga process att äga rum utan militärrättslig representant. Man bör ej stå främmnde för tanken, att Cassius, som lett krigsförhöret mot de Charlier, insett den begränsade hållbarheten vid en juridisk prövning av Lilliesträms angivelse. Måhända har han varit de Charliers rådgivare?

Lilliesträm insåg att krigsrättsförhandlingarna nu omgående måste äga rum. Den krigsrätt han konstituerade hämtades ur garnisonsregementena i Landskrona och Malmö. Han har själv förklarat, att han hämtade "en deel Officerare" ifrån Landskrona och de övriga från Malmö.[38] Förutom krigsrättens ordförande översten och kommendanten Hieronymus Lindeberg har med säkerhet en kapten (Michael Schultz), en löjtnant (Samuel Person Ringh) och en fänrik (Anders Månsson) kallats från Landskrona.[39] Domstolen kom att bestå av ordförande och tolv ledamöter varav elva officerare (tre kaptener, fem löjtnanter, tre fänrikar) och en underofficer (fältväbel)

Enligt de processuella bestämmelser som var knutna till Karl X Gustafs krigsartiklar, "*Königl. Schwedische General- und Ober-Gerichtsordnung*", fanns två former av militära domstolar Dels en underrätt, som hade skiftande sammansättning beroende på om den sattes inom armén eller inom kavalleriet, och dels en överrätt. I regementsrätten vid infanteriet skulle översten el överstelöjtnanten vara ordförande och assessorerna vara tolv, nämligen 2 kaptener, 2 löjtnanter, 2 fänrikar, 2 sergeanter, 2 furirer och 2 förare. Överrätten å andra sidan skulle bestå av fältmarskalken, eller i dess ställe generalauditören, som ordförande med tolv officerare med mellan överstes och löjtnants rang som assessorer I „*Ober-Gerichts-Ordnung*" stadgades att om en överste eller en hög officer („ein hoher Officirer") eller adelsman blev anklagad till ära, liv eller lem, skulle målet tagas upp i överrätten som *forum privilegiatum*. — I här förevarande mål var regementsrätten förstärkt och bestod huvudsakligen av officerare. Domstolen kallade sig också "*Commissorialrätt*", vilket visar att

man varit medveten om att sammansättningen avvek från den stadgade. Denna benämning kan emellertid också ha använts för att markera att stadsmajoren tillhörde slottsstatens civil-militära personal och att det här var tal om en tillfällig tjänstemannajurisdiktion för annan personal än den militära. Att termen kommissorialrätt använts beror alltså sannolikt på domstolens sammansättning. Både Lilliesträm och krigskollegium talar om att *krigsrätt* skall anställas mot de Charlier Var emellertid inte stadsmajoren en så hög officer att han borde ställts inför överrätt? Till stadsmajorer utsågs vanligen kaptener och sällan någon major. Det är mot bakgrund härav tveksamt, om stadsmajoren vid denna tid hade majors rang. År 1695 bestämdes dock, på begäran av den dåvarande stadsmajoren i Malmö Tarmoot, att stadsmajoren skulle ha samma rang — efter ålder och fullmaktsdatum — som andra majorer [40] Tidigare saknades alltså bestämmelser i ämnet.

Domstolen började sina förhandlingar den 7/11 1672. Från dessa förhandlingar är protokollet bevarat.[41] Troligen har den haft sitt säte i högvaktsbyggnaden på Stortorget, som redan vid denna tid användes för militärrättsliga sessioner.[42] De Charlier var på grund av sjukdom ej tillstädes under rättegången varken personligen eller genom ombud. Som ovan nämnts var ej heller generalauditören närvarande. Det utgjorde dock ej något hinder för att företaga målet till avgörande. Lilliesträm, som senare påstod sig icke känna till att de Charlier vid tillfället var sjuk, hade dock erfarit att denne "mehr giorde sigh siuk än han var" [43] Sedan krigsrätten konstaterat sitt uppdrag och domareeden av dem avlagts upplästes krigsförhörsprotokollet från den 19/9, vilket kompletterades med några ytterligare anklagelsepunkter skriftligen anförda av Lilliesträm. Denne stod alltså som angivare i målet. Till grund för talan anfördes krigsförhöret. Den särskilde militiefiskal, som senare utförde kronans talan i militära mål fanns ej vid denna tid.[44] Krigsrättens funktion blev alltså uttalat inkvisitorisk. Domstolen rannsakade och utredde målet. Till stöd för sin angivelse hade Lilliesträm "om trängia skulle" begärt edliga förhör med alla över- och underofficerare samt gemena i garnisonen. Domstolen fann detta av förståeliga skäl vara en alltför vidlyftig åtgärd. De beslöt istället att låta kommendanten på slottet Erik Dahlberg som väl torde känna de Charliers levnadssätt (compartement) taga del av och skriftligen yttra sig om Lilliesträms angivelse. Två av krigsrättens ledamöter (kaptenerna Schultz och Palmqvist) delegerades "att stiga opp på Slottet" till kommendanten. Under deras frånvaro inkallades två f d hackeskyttar, Björn Svensson och Gabriel Thuresson, som efter avlagd ed avgav sina vittnesmål. Vittnet Svensson förklarade bl a, att stadsmajoren under sitt första tjänstgöringsår varit närvarande både afton och morgon då portarna låstes "opp och igen", men därefter hade han ofta för detta uppdrag anlitat stadsvaktmästaren Israel Krook. På tillfrågan om de Charlier, som Lilliesträm angivit, druckit antingen hos "Besökiare eller Marquetentare" svarade vittnet kategoriskt nej. Vittnet Thuresson, som kom-

mit till stadsmajoren i mitten av maj 1672 tillstod att denne förutom att han druckit om nätterna varit berusad på paraden och aldrig visiterat portarna.

Vid de fortsatta förhandlingarna den 8/11 avgav sergeanten Nils Delman, furiren Armskiöldh och sex korpraler sina vittnesmål. Armskiöldh tillstod, att stadsmajoren lämnat ut felaktig paroll, och att han funnit honom i sängen när man skickat bud efter honom. Sistnämnda förhållande intygade även en av korpralerna. Två andra korpraler förklarade, att stadsmajoren vid något tillfälle varit så drucken, att hans pojke måst hålla honom på hästen.

Från Lilliesström inkom kompletterande upplysningar i en skrift i anledning av stadsmajorens uppgifter inför krigsförhöret den 19/9. Denna skrivelse jämte kommendanten Dahlbergs inkomna skriftliga svar upplästes därefter för rätten. Ytterligare en angivelseskrift ingavs. Det var stadsvaktmästaren Israel Krook, som förelade rätten ett skriftligt intyg, ett "attestatum", mot stadsmajoren, men då denne inför krigsförhöret förklarat Krook vara en "avundsman" kunde angivelsen ej godtagas, om han ej kunde styrka sina påståenden med andra vittnen. I anledning härav förhördes ytterligare två korpraler som i ett par punkter kunde bekräfta Krooks påståenden.

Det är att notera att inga officerare eller underofficerare (m u a sergeanten) blev avhörda som vittnen. Lilliesström noterade själv detta förhållande i sin skrivelse till krigskollegium den 11 11 1672 och nödgades konstatera att flera vägrat vittna varför, som framgått, personal av lägre rang fått användas som vittnen.[45]

Under de hittillsvarande förhandlingarna hade alltså de Charlier ej varit närvarande. Krigsrätten kom fram till att han måste få ta del av de bevis, som anförts mot honom. Tre officerare, Schultz, Ring och Månsson, samtliga från landskronagarnisonen, tillsammans med protokollföraren sändes därför till de Charliers bostad på Stortorgets södra sida (tomt nr 599)[46] för att delge honom innehållet i angivelserna och vittnesförhören. På egen begäran bemötte de Charlier muntligen punkt för punkt Lilliesströms angivelser och kompletterande skrift. På kommendanten Dahlbergs attest, som ej är bevarad, visste han inte vad han skulle svara, och på frågan om han hade något att anföra till sitt försvar, svarade han att han ställde allt under rättens bedömande.

Sedan rätten i dess helhet tagit del av stadsmajorens förklaring upplästes hela protokollet och "skredz till vota" Omröstningen ägde som vanligt rum i rangordning, varvid *fänrikarna* först förklarade, att såväl genom vittnen som genom de Charliers egen bekännelse var styrkt att han "illa förestått" och försummat sin tjänst, och icke rättat sig efter förmaningar De ansåg honom därför ovärdig sin tjänst men ansåg att detta skulle överlämnas till krigskollegiets slutliga bedömning. — *Löjtnanterna* konstaterade, att då stadsmajoren några gånger glömt parollen och vid ett tillfälle utgivit en felaktig paroll, skulle han dömas från sin tjänst. Domen skulle dock underställas "den höga överheten" att "confirmera eller pardonera" *Kaptenerna* ansåg att av akterna

i målet jämte stadsmajorens eget medgivande framgick att denne icke kunde befria honom "för sådan farlig och eftertänkelig begången faut" och dömde honom på samma villkor som löjtnanterna ifrån sin tjänst.

Ordföranden Lindeberg nödgades konstatera att krigsartiklarna icke innehöll någon bestämmelse som var tillämplig i detta mål, "dock efter de skäl och vittnesbörder och dess egen bekännelse uti några punkter" och de förseelser han begått, fann praeses det skäligt att stadsmajoren avsattes från sin tjänst.

I dom den 9/11 fann krigsrätten att de Charlier bevisligen försummat sin tjänst och hängivit sig åt dryckenskap samt att han erkänt att han vid tre tillfällen glömt parollen samt utdelat den fel. På grund härav prövade rätten skäligt att stadsmajoren gjort sig sin tjänst förlustig. "Salvo jure leuterationis" uttytt domen skulle underställas högre rätts prövning.

Domstolens ledamöter har utan tvekan ansett detta mål vara av tveksam natur De Charlier vitsordade själv i viss mån sin försummelse, men menade att förseelserna icke var grövre än att Lilliesström i dessa avseenden i stället kunde ha straffat honom på färsk gärning. För att styrka Lilliesströms angivelse var rätten nödsakad anlita underordnad personal, trots överkommendantens påstående att samtliga officerare och underofficerare kunde intyga förhållandena. Överkommendantens första anmärkning mot stadsmajoren hade helt bortfallit genom att denne några dagar före krigsrättsförhandlingen ingått äktenskap med den kvinna som ovan nämnts. Dryckenskapen spelade en mycket underordnad roll i ledamöternas vota och bristen på lagregler gjorde dem osäkra. I en av legalitetsprincipen präglad underrättsprocess var lagbestämmelser nödvändiga. Genom att hänskjuta det slutliga avgörandet till överrättens prövning ansåg krigsrätten sig ha fullgjort uppdraget. Av Lilliesströms angivna klagopunkter 19/9 1672 hade egentligen blott de två första — bl a genom stadsmajorens eget erkännande — blivit styrkta. Det är tydligt att han överskattat sina möjligheter att styrka sina påståenden.

Den 11/11 1672 översände Lilliesström akten och domen till krigskollegium, som vid denna tid var militär överrätt för hela landet.[47] Han kommenterade rättens åtgärd att höra "gemena", med att de "icke alle warit nödige att afhöra, effter saken I sig sjelf så klar bekant och weterlig är att fast alle i gemen derom witna kunna. Majoren har nu för 8 dagar sedan låtit copolera sig med föromrörde menniska och lefuer nu mädh henne i stor armodh" [48] Att Lilliesström hade svårt att se fallet de Charlier objektivt torde stå helt klart.

Medan målet låg i krigskollegium för avgörande lät de Charlier upprätta två suppliker, av vilka han sände den ena till krigskollegium[49] och den andra till K Mt.[50] Han förklarade i dessa att Lilliesström "igenom ydell fattad afwund" låtit döma tjänsten ifrån honom, varvid denne anfört de Charliers "bräckligheet", som "Jagh för Rijksens fiender undfåt hafr och derföre icke kunnat min tjänst förrätta", samt att "tiensten ähr migh i min siukdomb ohördan frändömbd" Hos krigskollegium anhöll han om att detta hos K Mt skulle rekom-

mendera honom att få behålla tjänsten. Hos K Mt anhöll han om att antingen få behålla sin stadsmajorstjänst i Malmö eller att bli ihågkommen till ett annat "avancement".

Ärendet föredrogs av krigsfiskalen Jonas Rooth i krigskollegium den 21/3 1673. Rooth uppläste argument "pro et contra" och på grund av "alle inkomne skähl och omständigheter" fann kollegiet utan diskussion skäligt fastställa underrättens dom.[51] Det är värt att notera, att krigskollegii kompetens och skicklighet att handhava den militära rättsutövningen i högre instans vid denna tid av K Mt ifrågasattes. Kollegiets resolution är daterad den 21/3 1673 och i skrivelse den 28/3 översändes domen till Lilliesträm för exekution.

Två dagar tidigare, den 26/3 1673, föranledde de Charliers supplik K Mts åtgärd. I skrivelse till Lilliesträm utbad sig K Mt om skriftlig förklaring "huadh skiähl i hafver haft honom tiänsten att ifrånsäga och avsätta" [52] Ingenting tyder på att K Mt haft kunskap om krigskollegii beslut några dagar tidigare.

Den 7/4 1673 kvitterade Lilliesträm krigskollegii brev och beslut betr de Charlier [53] När K Mts skrivelse nådde överkommendanten den 23/4 hade redan en ny stadsmajor Christian Fuchs[54] presenterat krigskollegii fullmakt på tjänsten för honom, och förmodligen trodde han saken var utagerad. Lilliesträm trivdes ej med sin överkommendantur Han hade den 31/3 1673 tillskrivit Magnus Gabriel de la Gardie och hemställt att han skulle bli ihågkommen med "någon annan och roligare tienst, än denne är" [55] Att han nu ålades att för K Mt redogöra för sin handläggning av affären de Charlier kan inte ha ändrat hans uppfattning. I sitt svar den 24/4 1673 var Lilliesträm också direkt indignerad. I 41 år hade han varit i K Mts tjänst och skött sina åligganden, "doch hafuer heela den tijden, som iag i sanning kan säija, ingen mig någon osannfärdig beskyllning påbördat som denne stadsmajor sigh nu understått at giöra" [56] Till skrivelsen lät överkommendanten foga en berättelse — *relation* — om de Charliers två tjänsteår i Malmö. I denna hänvisade Lilliesträm huvudsakligen till akten i målet, som fanns hos krigskollegium, men det var i övrigt en nedtonad berättelse över händelseförloppet han ingav till K Mt. Icke med ett ord berörde han den primära angivelsegrunden, nämligen de Charliers förhållande med sin blivande hustru, och beträffande stadsmajorens fylleri underströk han, att det var fylleriet under tjänsteutövning han i första hand reagerat mot, men då "han sällan var nychter uthan gick altidh uthi suus", trots förmaningar att betänka sig och "hålla sig nyckter, och stå sin tienst före", och då det icke hjälpte med förmaningar "altså nödgades Jag entlig gifua Kongl. Collegio sådant behörigen tillkenna" Han bestred också bestämt att de Charliers handikapp utgjort en faktor vid bedömningen av hans tjänsteutövning.

K Mt hade genom krigskollegii åtgärder (fastställande av dom och utnämningen av Fuchs) blivit ställd inför fait accompli i de Charliers ärende. Denne hade i sin supplik dock alternativt begärt någon annan tjänst, och denna hem-

ställan tillmötesgick K Mt genom att den 22/12 1674 utnämna honom till stadsmajor i Kalmar Den tidigare ämbetsinnehavaren där, Anders Jönsson Träloo,[57] hade avsagt sig sin tjänst, och vakansen fylldes av de Charlier, som fick tjänsten "i anseende till de långlige och trogne tiänster" som han gjort K Mt och Sveriges krona.[58] Den nya fullmakten innebar alltså, att de Charlier fått K Mts stöd i sitt supplikerande, och att han genom den nya tjänsten fick upprättelse. I år — 300 år efteråt — har upprättelsen aktualiserats.

Vad hände sedan? Vi vet, att Jakob de Charlier år 1679 fortfarande var i tjänst i Kalmar,[59] och att han år 1682 ingick ett nytt äktenskap, denna gång med borgmästarens i Kalmar Nils Kråk dotter Ingrid Hieronia (d. 1699) Han avled i Kalmar den 6/12 1683.[60] — "*Salvo jure leuterationis.*"

NOTER

1 Palmskiöldska saml, UUB.

2 K J Lundin A Strindberg, Gamla Stockholm, s 393.

3 A Erlandsson, s 59. A A v Stiernman, s 204.

4 Upplands fornminnesförenings tidskrift I, h 4, s 61 Föräldrarna härledes genom den yngre brodern Karl Gustaf, som 22/6 1670 blev fänrik vid Jämtländska reg. Biografisk förteckn, rullor 1620—1723, KrA.

5 Reg-rullor 1657 vol 5, 1659 vol 8, KrA.

6 De Charlier t K Mt, odat. 1673, Biographica vol D. 5, RA.

7 De Charlier t M G de la Gardie, E 1380, RA.

8 Reg-rullor 1666—1669, KrA.

9 Lillieström t K Mt 24/4 1673, Biographica vol D. 5, RA.

10 Kk fullm 5/10 1665; Källa: se not 6.

11 A Erlandsson, s 92.

12 Kk t Lillieström 15/6 1670. Ök D II b:7, LLA.

13 Kk, fullmaktsbok 1665—70, s 208, KrA.

14 Lillieström t Kk 27/6 1672, Kk brevbok 1672, KrA.

15 Lillieström t K Mt, Biographica vol D. 5, RA.

16 Se not 15.

17 A M Dalberg, En karolins lefnadslopp, s 117.

18 Lillieström t Kk 27/6 1672, Kk brevbok 1672, s 3043 f, KrA.

19 Se not 18.

20 J Schmedeman, Justitiæwerket, s 206.

21 C M Schwartz, Florum Sparsio, s 48 f. Jfr Karl XI:s krigsartiklar p 89, J Schmedeman, s 817.

22 Se not 18.

23 Kk diarium över avgångna brev 1672, KrA. Skriv ej i Ök:s arkiv, LLA.

24 Lillieström t Kk 8/8 1672, Kk brevbok 1672, KrA.

25 De Charlier t Leijonschöld 21/8 1672, Landsh D IV c:1, LLA.

26 Kk t Lillieström 18/9 1672, Kk diarium över avgångna brev, KrA. Skriv ej i LLA.

27 Ök, A:5, 19/9 1672, LLA.

28 S S Loenbom, Handlingar, Bd 7, s 126.

29 KF 23/8 1723. Modée, Publique handlingar I, s 355 f.

30 De Charlier t Kk 24/9 1672, Bil t Lillieström t Kk 26/9 1672, Kk brevbok 1672, s 3155, KrA.

31 Ök, A:5, LLA.

32 J Schmedeman, s 305.

[33] Se not 30.

[34] Lilliesström t Kk 11/11 1672, Kk brevbok, 1672, KrA.

[35] Lilliesström t K Mt, Biographica vol D. 5, RA.

[36] Ök, D III b:3, LLA. Om Cassius: Modéer, MFÅ 1968, s 16 f.

[37] Lilliesström t Cassius 5/11 1672, Ök A:6, LLA.

[38] Lilliesström t K Mt, Biographica vol D. 5, RA.

[39] Deras placering framgår av andra krigsrättsprotokoll från 1672, Ök D III ba:2, LLA.

[40] S L Gahm-Persson, Swea rikes Landtmilice, Bd 4, s 625. Jfr 1714 års rangordning, J C Dähnert, Bd 3, s 310 ff.

[41] Ök D III ba:3, LLA.

[42] Ex vis krigsförhör i mål mot A Månsson 9/9 1671 och A Andersson 4/11 1671, Ök D III ba:2, LLA. Jfr Modéer, MFÅ 1967, s 50.

[43] Lilliesström t K Mt 24/4 1673, Biographica vol D. 5, RA.

[44] Modéer, MFÅ 1968, s 84 ff.

[45] Ök A:6, LLA; Kk brevbok 1672, KrA.

[46] Jfr Rådhusrättens i Malmö dombok 8/12 1673, MSA, vari omtalas den gård som "stadsmajoren för detta bebo" Einar Bager tackas för denna uppgift.

[47] B Steckzén, Krigskollegii historia, Bd I, s 303 o 420 ff.

[48] Lilliesström t Kk 11/11 1672, Kk brevbok 1672, KrA.

[49] Odat., Kk suppliker 1673, KrA.

[50] Biographica vol D. 5, RA.

[51] Kk protokoll 21/3 1673, KrA.

[52] K Mt t Lilliesström 26/3 1673, RR, RA.

[53] Ök A:7, LLA.

[54] G Elgenstierna, Bd II, s 857.

[55] Lilliesström hade erfarit att ett generalguvernement åter skulle inrättas. E 1380, RA.

[56] Lilliesström t K Mt, Biographica vol D. 5, RA.

[57] Adlad Ridderlod 1677. B Schlegel & C A Klingspor, s 228 f.

[58] K fullm 22/12 1674, RR, RA.

[59] Landshövd i Kalmar (H v Vicken) t K Mt 8/3 1679, RA.

[60] P Wilstadius, Smolandi Upsaliensis, Bd 3, s 690. Jfr Palmskiöldska samlingen, vol 200 s 87 o 89, UUB.

KÄLLOR OCH LITTERATUR

Otryckta källor:

Riksarkivet, RA:

Riksregistraturet (RR)
Landshövdingen i Kalmar län till K Mt, vol 4
Biographica, vol D. 5
De la Gardieska samlingen, E 1380.

Krigsarkivet, KrA:

Krigskollegium (Kk): Kansliet: Protokoll
Diarium över avgångna brev
Brevbok 1672
Suppliker 1673
Fullmaktsbok 1665—70
Regementsrullor
Biografiska register

Uppsala universitetsbibliotek, UUB:

Palmskiöldska samlingen

Landsarkivet i Lund, LLA:

Landshövdingen över Malmöhus, Landskrona och Helsingborgs län:
Allmogens och det lägre borgerskapets brev (D IV c:1)

Överkommendanten (Ök) över Skåne, Halland och Blekinge:
Koncept (A)
Skrivelser från krigskollegium (D II b)
Skrivelser från officerare och civilmilitära betjänte (D III b)
Bilagor t skriv fr officerare: Krigsrätters protokoll och handlingar (D III ba)

Stadsarkivet i Malmö, MSA:

Rådhusrättens i Malmö dombok 1673.

Tryckta källor:

Dähnert, Johann Carl: Sammlung Pommerscher und Rügenscher Landes-Urkunden etc, Bd III, Stralsund 1769.

Gahm Persson, Sigfrid L: Kongl. Stadgar, Förordningar, Bref och Resolutioner angående Swea Rikes Landt-Milice till häst och fot, Del 4, Sthlm 1695.

Loenbom, Sam S (utg): Handlingar til Konung Carl XI:s Historia, Bd 7, Sthlm 1766.

Modée, Reinhold: Utdrag utur alle ifrån den 7. Decemb. 1718 utkomne Publique Handlingar etc, Del 1, Sthlm 1742.

Schmedeman, Johan: Kongl. Stadgar, Förordningar etc, ifrån åhr 1523 intil 1701 angående Justitiæ och Exekutionsährender, (Justitiæwerket), Sthlm 1706.

Litteratur:

Dalberg, A M: En karolins lefnadslopp, (utg av J Malmros), Sthlm 1911

Elgenstierna, Gustaf: Den introducerade svenska adelns ättartavlor, Del 2, Sthlm 1926.

Erlandsson, Alf: Skånska generalguvernementet 1658—1693 och dess arkiv, Lund 1967.

Klingspor, Carl Arvid: [Bidrag till Upplands beskrifning], Upplands fornminnesförenings tidskrift, Bd 1, h 4, Stockholm 1875.

Lundin, K J & Strindberg, A: Gamla Stockholm, Sthlm 1882.

Modéer, Kjell Å: Generalauditörer och militiefiskaler i Skåneland 1658—1756, MFÅ 1968.

Modéer, Kjell Å: Högvaktsbyggnader på Stortorget i Malmö, MFÅ 1967.

Schlegel, Bernhard & Klingspor, Carl Arvid: Den med sköldebref förlänade men ej å riddarhuset introducerade svenska adelns ättartaflor, samlade och utarbetade, Sthlm 1875.

Schwartz, Caspar Matthias: Florum Sparsio ad Jus Militare Suecicum, Stade 1672.

Steckzén, Birger: Krigskollegii historia, Bd 1, Sthlm 1930.

von Stiernman, Anders Anton: Swea och Götha Höfdinga-Minne, Bd 2, Sthlm 1835.

Wilstadius, Paul: Smolandi Upsaliensis, III, 1646—1663, Uppsala 1968.

Anteckningar till en Malmö-bibliografi för år 1971

(med tillägg från föregående år)

Av Margit Johanson

Allobladet. Skriven och ritad av barn på Malmö stadsbibliotek. 1 (1971)—.

Améen, Lennart & Olsson, Stig, Från Sofielundshusens utomgränsbebyggelse till stadsdelen Sofielund. — Svensk geografisk årsbok. 46 (1970), s 39—63.

Andersson, Helge, Bunkeflo, Tygelsjö och V Klagstorp. Några anteckningar om det nya Malmö. — MFÅ 39 (1971), s 46—66; SkD 7/1

— Döderhultare i plast debuterar med banbrytande expo på Malmö museum. [Per Erik Willö] — SkD 18/6; Malmö museum, katalog 289, Lundastiftet 27 (1971) 10, s 17—18, Ystads A 11/12.

Elvin Dukkert, en av de sista representanterna för bildhuggaryrket. — Byahornet 30 (1971): 1, s 14—15, SkD 3/12.

— Flera av Husieexpons modeller ännu i livet. — SkD 12/8.

Förnäm hästskosamling hos bysmeden i Husie [Edvin Holmberg]. — SkD 4/9.

— Den gamla gårdsmiljön på Rosengård bevaras. — SkD 11/11

Gamla Husie genom konstnärsögon. — SkD 26/1

— Det gamla och det nya Bunkeflo. — SkD 4/5.

— Det gamla och det nya Husie. — SkD 19/2.

— Genarpsbanan lämplig cykelstig till Torup. — SkD 21/5, Elbogen 1 (1971) 3.

— Gravstenar pietetsfullt restaurerade i Bunkeflo. — SkD 17/4.

— Gravstenar över prästbarn och Risebergabonde i Husie kyrka. — SkD 15/10.

— Husiekantor jubilerar, har spelat i femtio år [Helga Nilsson]. — SkD 10/8.

— Idyll som hotas av motorvägen [Naffentorp]. — SkD 2/6.

— Köpmanshustru gav namn åt bunkeflogård [Katrinetorp]. — SkD 7/2.

— Malmö fick sitt första apotek under dansktiden för 400 år sedan. — SkD 6/3.

— Många ättehögar i Nya Malmö. — SkD 13/3.
— Nya malmökyrkor 1—3. — SkD 2/1, 4/1, 5/1
— "O, den som hade vingar" [Bunkeflo mölla]. — Elbogen 1 (1971) 4, SkD 17/9.
— Per-Erik Willö. En skånekonstnär i förskingringen som förevigat sin födelseby i plast [Husie]. — Byahornet. 30 (1971) 2, s 14—17.
— Skumparp, en värdefull skånsk byidyll i Malmö. — SkD 8/6.
— Spiddekagekvingan i Hohög [Hilma Åberg-Andersson]. — Byahornet. 30 (1971) 5/6, s 17—20, SkD 9/12.
— Utbyte över gränserna. Rec av E Frostin, I Oxens tecken. — MFÅ 39 (1971), s 134—136.

Apoteket Lejonet i Malmö 1571—1971 [Historisk översikt av G Åberg, H Ersgård, T Ahlm samt teknisk översikt av B Öhrström, G Åberg, G Roslund m fl.] — Svensk farmaceutisk tidskrift. 75 (1971), s 289—345, 353—403.

Avfallshanteringen i sydvästra Skåne [mars 1971]. Malmö 1971 72, 19 bl (Sydvästra Skånes kommunalförbund)

Bager, Einar, Diedenska huset genom tiderna. Malmö 1971 24 s. Ill. portr
— Jag har inte vaktat svin med dig! — SDS 29/5.
— Malmö byggnadshistoria till 1820. Ill. litt. — Malmö stads historia. 1 1971 s 253—405.

Bager, Johan Peter, Ett tillfälligt sammanträffande 1840. Ur J P Bagers resedagbok. Utg· Einar Bager Ill. portr. MFÅ 39 (1971), s 9—14.

Berkling, Anna Lisa, Per Albin Hansson. — Morgonbris. 67 (1971) 12, s 10—11, 30.

Björkstén, Ingemar, Bo Widerberg. Sthlm 1971 191 s. Ill.
— Socialisten Bo Widerberg. — Fackföreningsrörelsen. 51 (1971) 16/17, s 53—56.

Blohm, Gunilla, Östergatan i Malmö — en nerv som återuppstår som city. — SkD 23/6.

Blomqvist, Karin, Malmö museum. Vägledning genom dräktsamlingarna. Malmö 1971 56 s. Ill.

Bodman, Erik, Malmöitiska tidender [Skånska Aftonbladet, Skånska Dagbladet och Kvällsposten.] — Skånsk dagspress. 1971 s 91—108.

Boije, Lloyd, Rapport om bostadsundersökning inom del av stadsdelen Sofielund i Malmö företagen under 1969. Utg: Malmö stads hälsovårdsnämnd. 1970. 12 bl.
— Rapport om bostadsundersökning inom stadsdelen Gamla staden i Malmö. Utg· Malmö stads hälsovårdsnämnd. 1971 9 bl.

Bommarco, Tarcisio, Folkesson, Jan & Hall, Bengt, Den yttre boendemiljön. En studie av markdispositionen i nio flerfamiljsområden i Malmö. Lund 1971 145 bl.

Bowlingsklubben Geist, Jubileumsbok. 2. 1970.

Bringmark, Gösta, I Axel Danielssons spår Tidningen Arbetet 1887—1971 — Skånsk dagspress. 1971, s 109—127.

Byordningar för gamla Sofielunds byalag i Malmö. 1971 4 s.

Böckmann, Sten, Dyrgripar på arkiv. Per Albin Hanssons skolbetyg, Danielssons "muckaralmanacka" [Arbetarrörelsens arkiv i Malmö.] — Norra Skåne 26/8.

— Jag är en romantiker, säger lyrikern på Ola Hanssons gata [Hans Dhejne]. — Norra Skåne 3/12.

Cellstoff Utg· Förtroenderådet i malmöfängelset. 1 (1971)—.

Dahlgren, Anita, Larsson, Marianne & Wedberg, Cecilia, Fritidsgårdarnas dagverksamhet i Malmö 1971 Utg.: Malmö ungdomsstyrelse. Malmö 1971 190, 43 s.

Danielsson, Axel, Axel Danielsson i urval av Alvar Alsterdal och Ove Sandell. Sthlm 1971 160 s. Litt.

Dhejne, Hans, Då voro bokarna ljusa. Lund 1971 174 s.

Drougge, Per, Spectacolor [J Wipp]. — Paletten. 32 (1971) 2, s 16—19.

Elbogen. Medlemsblad för Malmö fornminnesförening. 1 (1971)—.

Erichs, Karsten, Här är Malmös okända museum — unikt i Europa [idrottsmuseet]. — Arbetet 13/1

Ericson, Uno, På nöjets estrader Bondkomiker. [Bl a Gören fra Hyllie och Oskar Svanlund.] Sthlm 1971 232 s. Ill.

Eriksson, Einar, Vattentorn i Hyllie. Ill. — Väg- och vattenbyggaren. 16 (1971), s 363—364.

Ersgård, Hans, Apoteket Lejonet 400 år. — MFÅ 39 (1971), s 136—138.

— " att gemütherne måtte blifwa ifrån then inclinationen the till Danemark hafva " Ett bidrag till frågan om programmet för Skånes försvenskning. Ill. portr litt. — MFÅ 39 (1971), s 15—41

Fehrman, Carl, Hjalmar Gullbergs landskap. [Malmö, Falsterbo, Bökeberg] — Elkontakten. 1971 2, s 8—11, 15.

Fischbein, Alf, Mosaiska församlingen 100 år — SDS 11/12.

Flemström, C & Ronnby, A, Rosengård. [Uppsats vid Socialhögskolan i Lund.] 1—3. Malmö 1971

Frost, J, Malmo: port with a future. — Dock & harbour authority. 52 (1971), s 193—194.

Från lägesanalys till utvecklingsprinciper. 1969 års organisationsutrednings första rapport om den kyrkliga samfällighetens organisation. Malmö 1971 137 s. (Kyrkofullmäktiges i Malmö handlingar. 1971, bil 12.)

Gren-Nilsson, Lina, Ett ungdomsminne från Malmö epidemisjukhus rödsotsåret 1880. — Byahornet. 30 (1971), s 24—26.

Grosskopf, Anna, Här bröt man krita för hand [Kritbruksbolaget i Kvarnby] — SDS 8/6.

Grundvattentillgångar i sydvästra Skåne. Utredning utförd på uppdrag av AB Sydvatten år 1969—70. Malmö 1970. 40 bl.

Gustafson, Ragnar, Malmö per hästspårvagn. Ill. litt. — MFÅ 39 (1971), s 67—88.

Göckenjan, Hermann, Tyska evangeliska församlingen i Malmö. — Lundastiftet. 27(1971):10, s 8—9.

Göransson, Tage, Enkät angående kyrkogårdsplanering och gravvårdar inom Limhamns kyrkogård i

Malmö. — Församlings- och pastoratsförvaltning. 25 (1971), s 20—24.

— Kyrkogårdsväsendets organisation i Malmö. Planering för 1970-talet. — Församlings- och pastoratsförvaltning. 25 (1971), s 342—352.

Haglind, Knut, Arbetsmiljön i ett tidningshus [SDS]. — Pressens tidning. 52 (1971 11, s 37—40.

Hammar, Sigvard, Musiklivet i Malmö. Ill. portr — Nutida musik. 14 (1970/71) 4, s 18—26.

Hannerz, Lennart, Öresund — kungsådra i en storstadsregion. — Vatten. 27 (1971), s 405—409.

Hantverkarnas gille i Malmö 1921—1971 Malmö 1971 18, (8) s.

Hegelund, Sven, Utredningen av konsulentbidragets betydelse för ungdomsorganisationer i Malmö. 1970. 74, 69 bl.

Hellström, Sven, Carl Herslow (1836—1933) Portr litt. — Svenskt biografiskt lexikon. 18. 1969/71

Hillarp, Jan-Åke, Hornugglans näringsval i Malmö och Nordanå vintern 1962/63. — Meddelanden från Skånes ornitologiska förening. 10 (1971), s 27—31

Holm, Ingrid & Insulander, Suzanne, Skolpliktiga invandrarbarn i Malmö. Uppsats i pedagogik. Utg· Pedagogiska institutionen, Lunds universitet. 1971 169 bl.

Holm, Hans Axel, Malmö stad får inte igen sjabbla bort den fria teatern. — DN 28/9.

Hommerberg, Claes, Jöns Peter Kroks märkliga öden. — SkD 26/3.

Hunhammar, Curt, Styrka kunna testa idéerna i egen produktion [Skånska cementgjuteriet]. — Byggnadsindustrin. 41 (1971) 34, s 28—29.

Hünger, Arne & Lindström, Lars, Klubben Cyklisten 50, 1921—1971 Malmö 1971 38 s. Ill.

Hårde, Ulla, Då man köpte blandade karameller för ett öre. Hästspårvagn slit för "klysedalaren" — SDS 25/7.

— Vad blir det av Malmös enda fyrlängade korsvirkesgård? [Wovragården i S Sallerup] — SDS 16/9.

Ingers, Ingemar, Vem har målat altartavlan i Burlöv? Ill. — Lundastiftet. 27 (1971): 10, s 6—7.

Insikt — åsikt. Cementa. Tvärsnitt av ett företag, som det är och som vi skulle vilja ha det. Fakta och attityder i artiklar och intervjuer. Malmö 1971 175 s.

Jacobson, Robert, Malmö bokcafé. — BiS 1971 14/15, s 18—19.

Janstad, Hans, Den glömda malmöutställningen. [Industri- och slöjdutställningen 1896] — Arbetet 31/1

— Nu hugger grävskoporna in på Gamla Limhamn. Han räddar stämningen. [Åke Waldemar Larsson] — Arbetet 20/10.

— *& Lundström, Johnnie,* Farfars Malmö. Malmö 1971 64 s. Ill.

Johannesson, Gösta, Skånes historia. Sthlm 1971 495 s. Ill.

Johansson, Majken, Det sällsamma bekymret. Sthlm 1971 113 s. (Svalans lyrikklubb.) — Bl a malmömotiv.

Johansson, Margit, Anteckningar till

en malmöbiografi för år 1970. — MFÅ 39 (1971), s 120—131

Johnson, Bo, Malmö socialvård rustar sig — med rationalisering. RUSTA 70. — Socionomen. 13 (1971) 3, s 4—6, 5, s 8—9.

Jonsson, Busk Rut, En liten stund med Majken [Johansson]. — Tidskrift. 2 (1971) 2, s 2—4.

Järnek, M, Studier i hushållens inkomstförhållanden 1925—1964. En undersökning av Malmö mot bakgrund av den svenska inkomstdebatten. Akad avh. Lund 1971 264 s.

Jönsson, Helga, Mor var sillagumma. [Limhamn] — Så minns jag 10-talet. 1971, s 66—71

Karlander, Per Olof, Frans Suell, mannen som grundade Malmö hamn. — Byahornet. 30 (1971), s 16—18.

— Paul Rosenius. — Byahornet. 30 (1971) 4, s 17—19.

Karta över Malmö. Skala 1:20000. Upprättad av Stadsingenjörskontoret i Malmö 1971 Malmö 1971 92 × 87 cm.

Kockums, Malmö. [Kockums Verkstad från 1840 till 1970. Kort historik.] Malmö 1971 11 s. Ill.

Kullman, Harry, Tarzan från Möllevången [Emil Kullman]. — Tidskrift. 2 (1971) 4, s 5—7.

Landstinget och Malmö. Malmö kommuns återinträde i Malmöhus läns landsting. Betänkande avgivet av Malmöutredningen. [Utredare. Gösta Netzén.] Sthlm 1971 398 s. (Civildepartementet. Stencil. 1971 3.)

Lindgren, Gunnar, Socialmedicinsk verksamhet vid Lunds lasarett och vid Malmö allmänna sjukhus. — Socialmedicinsk tidskrift. 48 (1971), s 275—278.

Lindgren, Sören, Döden i medelklassen. Två vinklar på Majken Johansson. — Horisont. 18(1971):5, s 22—29.

Lindhagen, Nils, Carl Fredrik Hill. Portr. litt. Svenskt biografiskt lexikon. 19. 1971, s 65—69.

Lindskog, Claes, Utsikt från mitt stambord. Sthlm 1971 162 s.

Lundquist, Holger, Kvarteret "Erik Menved" i Malmö. Ill. — Tegel. 61 (1971) 4, s 9—11

Länsprogram M 70. Förslag till regionalpolitiskt handlingsprogram för Malmöhus län 1970—75 med utblick mot 1980. Utg: Länsstyrelsen i Malmöhus län. Malmö 1971 164, 112 bl.

Majewski, Janerik, Gatunätets utveckling i fyra stadskärnor av medeltida ursprung. [Köpenhamn, Lund, Malmö, Ystad] — Svensk geografisk årsbok. 47 (1971), s 163—183.

Malmö innerstad. Byggnadshistorisk inventering. Huvudbilaga A. Utarbetad av en arbetsgrupp inom Kommittén för byggnadsinventering. Malmö 1971 58 s.

Malmö museum. Utställningskataloger 279—291 1970—71

Malmö stads historia. Utg på uppdrag av stadsfullmäktige i Malmö. Huvudred: Oscar Bjurling. 1 Malmö 1971 406 s. Ill. litt.

Modéer, Kjell Å, Carl X Gustaf-statyn på Stortorget. Om ett monuments tillkomsthistoria. Ill. litt. — MFÅ 39 (1971), s 89—111

— "En himmelskriande Caricatur ifrån Möllevångsreträtten Malmö — 18 junii 1848" [Akvarell av Fritz von Dardel.] Ill. litt. — MFÅ 39 (1971), s 42—45.

— Hovrätten över Skåne och Blekinge. En överrätts tillkomsthistoria. Malmö 1971 128 s. Ill. portr

Moding, Philip, Planlægning i Skåne. — Byplan. 23 (1971), s 24—27.

Mosaiska församlingen i Malmö 100 år 1871—1971 [Jubileumsskrift.] Malmö 1971 108, (1) s. Ill. portr

Munck af Rosenschiöld, Thomas, Klockspelet vid rådhuset. — Malmö S:t Petri församlingsblad. 186, s 2—3.

— En kollega. Rec av Kring Malmöhus 1970. — MFÅ 39 (1971), s 132—134.

Möller, Gustav, Hågkomster [Barndoms- och ungdomsanteckningar om Malmö på 1880/90-t.] — Arbetarrörelsens årsbok. 1971, s 103—192.

Nilsson, Carl Axel, Malmö strumpfabriks historia en återblick. Malmö 1971 118 s. Ill. portr.

— Sanna mina ord C A Nilsson berättar Malmö 1971 199 s. Ill.

Olofson, Leif, Borgarståndsreformen 1858 och dess konsekvenser för Malmö stad. 1971 50 s. 9 bil. — Trebetygsseminarium i historia. Sthlm.

Om utgrävningar [Fältarbeten utförda av Malmö museum 1971 i Sturup, Segebro, Fosie, Rosengård, Lindeborg och innerstaden.] — Aktuellt från Malmö museum. 13 (1971) 5.

Orsin, Harry, Mera bör de hedras ändå. [Malmötrion John Heintze, Ernesto Ballerini, Gottardo Vecchi] — SDS 27/2.

Palm, Sixten, Sten, Anders & Ohlson, Karin, Minnen från Sydsvenskan. — Skånsk dagspress. 1971, s 129—149.

Palmgren, Yngve, Född till agitator En studie i August Palms politiska utveckling och verksamhet. Sthlm 1971 454 s.

Palmqvist, Bertil, Experimentet Kirseberg. — BBL 56 (1971) 1, s 8—11

Paltgillet i Malmö, Urkunder och matrikel 1915—1971 Malmö 1971 185 s. Ill. portr.

Roos, Axel, Thorild Dahlgren. Portr. — Vetenskapssocieteten i Lund. Årsbok. 1969, s 131—136.

Rosborn, Sven & Aurell, Bengt, Kompanihuset. Ill. — Aktuellt från Malmö museum. 13 (1971) 4.

Rotary Malmö Sweden. [Porträttmatrikel.] Malmö 1971 16 s.

Ruin, Hans, Höjder och stup hos Ibsen och några andra. Sthlm 1971 151 s. /Bl a 11 teaterrecensioner från Malmö stadsteater./

Rågvik, Harry, Rationell och progressiv barnhälsovård i Malmö. — Tidskrift för Sveriges sjuksköterskor. 38 (1971) 10, s 4—8.

Salomonsson, Bengt, Malmötraktens förhistoria. Ill. litt. — Malmö stads historia. 1 1971, s 13—170.

— *& Aurell, Bengt,* Hedmanska gården vid Lilla Torg. Ill. — Aktuellt från Malmö museum. 13 (1971) 4.

Sandgren, Percy, Gatubelysning. Sthlm 1971 156 s. Ill. /Malmö: s 85—87, 92—139.

Sandling, Ingvar, Örtagårdsskolan, integrerat samskap. — Facklärare. 19 (1971) 9, s 28—31

Schlyter, Herman, Krämarekapellet. — Malmö S:t Petri församlingsblad. 185.

— Morgonmelodin från Malmö klockspel. — Malmö S:t Petri församlingsblad. 187.

Schmitz, Elsa, Släkttavla upprättad 1971 Malmö 1971 16 s. Ill.

Sjödahl, Edgar, Personligt och politiskt. Gbg 1971 299 s. /Bl a läroverksåren i Malmö omkr sekelskiftet./

Sjövall, Alf, Sydsvenska gynekologsällskapet 1945—1970. — Sydsvenska medicinhistoriska sällskapets årsskrift. 7 (1970), s 121—127.

Sjöö, Manthe, Nybyggena Magnus Smek och Caroli City, största saneringen i Malmö innerstad. — Byggnadskonst. 63 (1971) 15/16, s 503—504, 507—508, 511—512.

Skånes ABF-distrikt. Första halvseklets verksamhet 1920—1970. Text och red Rudolf Berner Lund 1971 79 s.

Skånes numismatiska förening "40 år" — en presentation, en utställning. 1931—1971 Malmö 1971 13 s.

Skånes speditörförening 1921—1971 [Jubileumsskrift.] Malmö 1971 8 s. Ill. portr

Skånsk dagspress. Journalistminnen. [Med bibliografi över skånska tidningar 1717—1971.] Malmö 1971 159 s. Ill. portr. (Sydsvenska Dagbladets årsbok. 1972.)

Kungl. *Skånska* luftvärnsregementets kamratförening. Jubileumsnummer 1946—1971 Malmö 1971 16 s. Ill. portr

Slott och herresäten i Sverige. Ett konst- och kulturhistoriskt samlingsverk. Red. S T Kjellberg och S A Svensson. 11 Riksfästen och residens. Malmö 1971 /Malmöhus, s 177—200./

Socialförvaltningen. PM angående Informationstjänst för utländska medborgare. Malmö 1970. 23 bl.

Socialhjälpstagare i Malmö 1966—1969. Utredning utarb av Drätselkontorets statistikavd i samråd med socialförvaltningens utredningssektion. Malmö 1971 42, 11 s.

Stjärne-Nilsson, Kerstin & Svensson, Bo S, Bokkunden. [Litteratursociologisk intervjuundersökning omfattande tre boklådor i Malmö utförd vid Litteraturvetenskapliga institutionen vid Lunds universitet.] — Svensk bokhandel. 20 (1971), s 1240—1245. Ref i SDS 24/10.

En *studie* av fritidsgårdar i Malmö. Av Christina Jacobson [m fl]. Lund 1970. 68 s. Trebetygsuppsats vid Pedagogiska institutionen, Lunds universitet.

Swedner, Harald, Om finkultur och minoriteter Tio essayer Sthlm 1971 190 s. Ill. /Bl a om skolsegregationen och teaterpublikundersökningen i Malmö./

— School segregation in Malmö. Publ by Integrated education as-

sociates, Chicago. Chicago 1971 47, (4) s. Litt.

— Östergårdsprojektet. — Plan. 25 (1971), s 248—255.

Sydvästra Skånes kommunförbund, Regional busstrafik 1972 och 1973. Malmö 1971 32 s.

Sällskapet Milstolpen 1921—1971 Jubileumsskrift. Malmö 1971 15 s.

Södergran, Carl, Rosengårdsstadens egnahemsförening. Kort historik. Malmö 1971 6 s. Ill.

Tham, Harry, Malmö stads kraftvärmeverks tillkomst och utveckling. Minnesskrift vid dess 20-åriga tillvaro. Utg. Malmö industriverk. Malmö 1971 99 s.

Tibell, Björn, Peripheral arterial insufficiency. An epidemiological study of 2.243 hospital admissions [Undersökning vid Malmö allmänna sjukhus.] Khvn 1971 54 s.

Tidman, Eva & Bo, Malmö debuterar med hälsocentral för kommunalanställda. — Kommunal tidskrift. 4 (1971), s 1078—1080.

Tolkar i Malmö. Tolkförteckning utg av Malmö socialförvaltning, Immigrant service. Malmö 1971 12 s.

Tomner, Lennart, Malmö stads historia före 1500. De strödda dokumentens vittnesbörd. Ill. litt. — Malmö stads historia. 1 1971, s 171—252.

Tynell, Inge, Hyllie gamla kyrkogård. Ill. — MFÅ 39 (1971), s 112—119.

Ungdomsundersökningen 1971 En förstudie av ungdomar i Malmö och Olofström. Av Rune Persson m fl. [Utg:] Statens ungdomsråd, Sociologiska institutionen, Lunds universitet. Lund 1971, 262 bl.

Utredning angående kolonifrågan i Malmö kommun. — Koloniträdgården. 53 (1971), s 181—183, 187—189.

Ventura, Fosco, Carnegiehuset. — MFÅ 39 (1971), s 138—139.

— Myten om Örestad — dröm om verklighet. 1—3. — SkD 28/8, 4/9, 11/9.

Werke, Dorrit, Korridorutrymmen blir bibliotek. [S:t Petri skolbibliotek.] — BBL 56 (1971), s 132—135.

Werner, Mårten, Fältprästens berättelse. Sthlm 1971 82 s. /Bl a från verksamheten vid Lv 4./

[*Westerberg, Gunnar*], Limhamnsdam med kulturintresse samlar minnen i fars fiskarhudda [Agda Olsson]. Av Guwe. — SDS 2/8.

Westerlundh, Arne, Grundskola ändrar stadstrafik och miljö. [Linnéskolan] — Teknisk utbildning. 5 (1971) 6, s 10—16.

Widerberg, Bertil, Benfält, flottbas, park. [Nuv Kungsparken] — SDS 10/1

— "Förändrat namn" fyller hundra år [Sammanslagningen av Snäll-Posten och Sydsvenska Dagbladet år 1872.] — SDS 31/12.

— Husesyn på Engelbrektsgatan. — SDS 8/5.

— Luft kring Lugnet [i Möllevången, Frans Suells landställe]. — SDS 24/1

— Vittne från 1866 i astronautlurar Clara från Tvedöra har levt un-

der fyra kungar [Clara Maull] — SDS 28/2.

Widell, Eric, Apoteket Nyponet i Malmö 1 år — Svensk farmaceutisk tidskrift. 75 (1971), s 573—576.

Widing, Hans, Pest och reglering födde första apoteket. [Lejonet] — SDS 14/3.

Zennström, Per-Olov, Axel Danielsson — den farlige förföraren. [Med en skildring av Danielsson Oscar II och arbetarna i Malmö, tryckt 1894 i socialdemokraternas första maj-blad.] — DN 21.8.

"Årgång 21" Malmö borgarskola [1921—1971]. Minnesanteckningar om ett jubileum. Malmö 1971 39 bl.

Åstrand, Hans, Ars nova 100 år — trots allt? — Nutida musik. 14 (1970/71) 4, s 41—42.

— Musik i Malmö under vårt halvsekel. — Svenska musikperspektiv. 1971, s 470—490.

Öresundsvattenkommitténs undersökningar 1965—1970. Red Tryggve Dackman og Vagn R Rønne. Kvhn 1971 324 s. /Rec i Hygienisk revy 60 (1971), s 342—348 av Y Tidman./

Östling, Erik, Bibliotek i alla led. [Litteraturutredningen] — BBL 56 (1971) 1, s 5—7.

— Biblioteken flyttade ut på arbetsplatserna. [Kirsebergsexperimentet] — Fönstret 48 (1971) 4, s 24—25.

— Teater och bibliotek jobbade ihop i Malmö. — Scen och salong. 56 (1971): 2, s 2—3.

20 år under jorden för en renare luft. Utg· Industriverken/Kraftvärmeverket. Sammandrag av utställningen. Malmö 1971 28 s. Ill.

ÄMNESREGISTER

Arkeologi

Andersson, H, Många ättehögar
Om utgrävningar
Salomonsson, B, Malmötraktens förhistoria

Bibliotek och bokhistoria

Allobladet
Böckmann, S, Dyrgripar på arkiv
Jacobson, R, Malmö bokcafé
Palmqvist, B, Experimentet Kirseberg
Stjärne-Nilsson, K & Svensson, B S, Bokkunden
Werke, D, Korridorutrymmen blir bibliotek
Östling, E, Bibliotek
Biblioteken flyttade ut
Teater och bibliotek

Biografi och genealogi

Schmitz, E, Släkttavla
Det var på den tiden
Tolkar i Malmö
Bager, J P, Ett tillfälligt sammanträffande
Dahlgren, T Roos, A
Danielsson, A Zennström, P O
Dhejne, H — Böckmann, S
Dukkert, E Andersson, H
Gullberg, H Fehrman, C
Hansson, P A Berkling, A L
Herslow, C Hellström, S
Hill, C F Lindhagen, N
Holmberg, E Andersson, H
Johansson, M — Jonsson, B R; Lindgren, S
Krok, J P Hommerberg, C

Kullman, E — Kullman, H
Lindskog, C, Utsikt
Maull, C — Widerberg, B
Möller, G, Hågkomster
Nilsson, C A, Sanna mina ord
Nilsson, H — Andersson, H
Olsson, A — Westerberg, G
Palm, A Palmgren, Y
Rosenius, P — Karlander, P O
Sjödahl, E, Personligt
Suell, F — Karlander, P O
Willö, P E Andersson, H
Widerberg, B — Björkstén, I
Wipp, J — Drougge, P
Åberg-Andersson, H — Andersson, H

Byggnadshistoria

Andersson, H, Den gamla gårdsmiljön
Bager, E, Diedenska huset
Malmö byggnadshistoria
Hårde, U, Vad blir det av Wovragården
Malmö innerstad
Rosborn, S & Aurell, B, Kompanihuset
Salomonsson, B & Aurell, B, Hedmanska gården
Slott och herresäten
Ventura, F, Carnegiehuset
Widerberg, B, Luft kring Lugnet

Byggverksamhet och stadsplanering

Améen, L & Olsson, S, Från Sofielundshusen
Blohm, G, Östergatan
Lundquist, H, Kvarteret Erik Menved
Sjöö, M, Nybyggena Magnus Smek
Utredning angående kolonifrågan
Widerberg, B, Benfält
Husesyn på Engelbrektsgatan

Föreningar

Paltgillet
Rotary Malmö
Skånes numismatiska förening
K Skånska luftvärnsregementet
Sällskapet Milstolpen
Södergran, C, Rosengårdsstaden

Handel, industri och hantverk

Grosskopf, A, Här bröt man krita
Hantverkarnas gille
Hunhammar, C, Styrka
Insikt — åsikt, Cementa
Kockums
Nilsson, C A, Malmö strumpfabrik

Historia

Ersgård, H, att gemütherne
Johannesson, G, Skånes historia
Malmö stads historia
Modéer, K Å, Carl X Gustaf-statyn
— Hovrätten
Olofsson, L, Borgarståndsreformen
Tomner, L, Malmö stads historia

Hälso- och sjukvård

Andersson, H, Malmö fick sitt första apotek
Apoteket Lejonet
Ersgård, H, Apoteket Lejonet
Gren-Nilsson, L, Ett ungdomsminne
Lindgren, G, Socialmedicinsk verksamhet
Rågvik, H, Rationell barnahälsovård
Sjövall, A, Sydsvenska gynekologsällskapet
Tibell, B, Peripheral
Tidman, E & B, Malmö debuterar
Widell, E, Apoteket Nyponet
Widing, H, Pest

Idrott, gymnastik, sport och spel

Bowlingklubben Geist. 2.
Hünger, A & Lindström, L, klubben Cyklisten

Illustrationer

Modéer, K Å, En himmelskriande Caricatur

Kartor

Karta över Malmö

Kommunalteknik

Avfallshanteringen
Eriksson, E, Vattentorn
Hannerz, L, Öresund
Öresundsvattenkommittén
Sandgren, P, Gatubelysning
Tham, H, Malmö stads kraftvärmeverk
20 år under jorden

Kommunikationer

Frost, J, Malmo:port
Gustafson, R, Malmö per hästspårvagn

Skånes speditörförening
Sydvästra Skånes kommunförbund

Kulturhistoria

Bager, E, Jag har inte vaktat
Hårde, U, Då man köpte
Janstad, H & Lundström, J, Farfars Malmö

Kyrkliga församlingar

Fischbein, A, Mosaiska församlingen
Från lägesanalys
Göckenjan, H, Tyska evang. församl.
Göransson, T, Enkät
Kyrkogårdsväsendet
Mosaiska församlingen

Kyrkor och kyrklig konst

Andersson, H, Nya malmökyrkor
Ingers, I, Vem har målat
Schlyter, H, Krämarkapellet

Limhamn m fl förorter

Andersson, H, Bunkeflo, Tygelsjö och V Klagstorp
Gamla och nya Bunkeflo
Gamla och nya Husie
Genarpsbanan
Gravstenar i Bunkeflo
Gravstenar i Husie kyrka
Idyll, Naffentorp
Köpmanshustru
Det nya Malmö
O, den som hade vingar
Skumparp
Janstad, H, Nu hugger grävskoporna
Jönsson, H, Mor var sillagumma
Tynell, I, Hyllie kyrkogård

Museer

Blomqvist, K, Malmö museum. Vägledning
Erichs, K, Här är Malmös okända museum
Malmö museum, Utställningskataloger

Musik

Hammar, S, Musiklivet i Malmö
Munck af Rosenschöld, T, Klockspelet
Orsin, H, Mera bör de hedras
Schlyter, H, Morgonmelodin
Åstrand, H, Ars Nova
— Musik i Malmö

Samhällsplanering

Landstinget och Malmö
Länsprogram M 70
Moding, P, Planlægning

Skolor och undervisningsväsen

Holm, I & Insulander, S, Skolpliktiga
Sandling, I, Örtagårdsskolan
Skånes ABF-distrikt
Swedner, H, School segregation
Westerlundh, A, Grundskola
"Årgång 21"

Sociala förhållanden

Boije, L, Rapport
Bommarco, T, Folkesson, J & Hall, B, Den yttre boendemiljön
Dahlgren, A [m fl], Fritidsgårdar
Danielsson, A, Revolution
Flemström, C & Ronnby, A, Rosengård
Hegelund, S, Utredning
Johnson, B, Malmö socialvård
Järnek, M, Studier i hushållen
Socialförvaltningen
Socialhjälpstagare
En studie i fritidsgårdar
Swedner, H, Om finkultur
Östergårdsprojektet
Ungdomsundersökningen

Teater

Ericson, U, På nöjets estrader
Holm, H A, Malmö stad
Ruin, H, Höjder

Tidningsväsen

Bodman, E, Malmöitiska tidender
Bringmark, G, I Axel Danielssons spår
Haglind, K, Arbetsmiljön
Palm, S, Sten, A & Ohlson, K, Minnen
Skånsk dagspress
Widerberg, B, Förändrat namn

Aktuellt 1972

Tingsrättens slagsvärd

På Malmö rådhus, i tingsrättens sessionssal 1, hänger på väggen ett imposant tvåhands slagsvärd. Dess totala längd är 196 cm, medan klingan är 114 cm lång och parerstången 50 cm bred. I höjd med parerstången sitter ett par byglar, och ett stycke under fästet men något ovanför klingan finns ett par utböjda flikar. Fästet är träbeklätt med spår av läderklädnad. Klingans egg är här och var naggad.

Svärdet förvarades vid mitten av 1800-talet i ett arkivrum på Rådhuset men har säkerligen i gamla tider haft en mera hedersam plats, liksom det nu har. Under en följd av år har det varit deponerat på museet. Om ej mitt minne sviker hängde det på Malmöhus i den nisch i Riddarsalen, där nu Knutsgillets silverpjäser förvaras. Omkring 1950 placerades svärdet åter på Rådhuset, i 1 avd:s sessionssal. I Malmö stads räkenskaper för 1765 finnes svärdet redovisat på följande fantasifulla sätt: "Ett jättesvärd, vägande 11 skålpund, 3 alnar 7 tum långt, 2 tum bredt, som funnits i en jättegraf 3/4 mil från staden vid Åkarps mölla uti en stor hög med stenar omgifven, och hvarest inne ligger en ganska stor benrad."

Att svärdet på Malmö rådhus är ett ceremonisvärd, från renässanstiden, vilket ingalunda hittats i någon forngrav, har man länge haft klart för sig. Hur ett sådant svärd kunde användas i Malmö på 1500-talet framgår av en smädedikt om borgmästaren och myntmästaren Jörgen Kock, som lyder så här:

"Nu hannd will spadzere paa
Malmös gade
och lade sziig besze i sin
pantsirplade.
For mand skall tennke at hand
saa mandelig er,
ladir hannd it dragit slagszuerd
epter sziig bere
och 2 partisaner och een
hagebösse."

Det måste ha varit en imponerande syn, när Jörgen Kock "promenerade" på stadens gator iklädd harnesk och åtföljd av sin livvakt, beväpnad med slagsvärd, bardisaner och hakebössa — men sådant lär väl endast ha förekommit vid solenna tillfällen. Vårt enda bevarade slagsvärd kan emellertid ej ha varit med på Jörgen Kocks tid, då det enligt sakkunskapen måste dateras till omkring år 1600. Detta framgår av den danske vapenhistori-

kern Jens Engbergs uppsats "Danske ceremonislagsværd" i Vaabenhistoriske Aarböger 1964. Sådana svärd är bevarade från Köpenhamn, Ribe och Malmö. De symboliserade rättvisan och den verkställande makten, vilkas främste utövare inom staden var byfogden, bytingets ordförande. När denne högtidligen installerades i sitt ämbete av länsherren, fick han till sig överlämnat ett slagsvärd, som upphängdes eller kanske redan tidigare var upphängt i rådhuset och tydligen användes vid högtidliga ceremonier och processioner.

Att det just är i Köpenhamn, Malmö och Ribe, som ceremonislagsvärd är bevarade, sammanhänger med att dessa städer hade gamla privilegier för Malmös del från 1360 på "landstingsfrihet" Detta innebar, att man från bytinget samt borgmästare och råd fick vädja direkt till Konungens rättarting med förbigående av landstinget, vilket normalt var andra instans. Dessa privilegier bekräftades av Fredrik II 1586.

Ceremonien med svärdsöverlämnandet i Köpenhamn blev vederbörligen protokollförd, sista gången 1626. Från Malmö känner man ej någon motsvarande anteckning.

Praktiskt taget alla inventarier på Rådhuset utom porträtten förstördes vid militärförläggningen där 1808—1810 eller kasserades vid Rådhusets ombyggnad under de följande åren. Men svärdet klarade sig — förmodligen omhändertaget av någon magistratsledamot — och är nu ett av rådhusets intressantaste inventarier.

Th. Munck af Rosenschöld

Skepp på sigill

Herbert Ewe, Schiffe auf Siegeln. VEB Hinstorff Verlag Rostock, 1972. 232 s. 38 Mk.

Stadsarkivarien i Stralsund, doktor Herbert Ewe, har gjort sig känd såväl i sitt eget land som utanför dess gränser för ett populärt och kunnigt författarskap. Tidigare har han bl a utgivit initierade och rikt illustrerade arbeten om Rügen (1968) och Stralsund (1969) Det senaste arbetet av förf är ett praktverk om skepp på sigill, där han åstadkommit en omfattande dokumentation över befintliga sigill med detta motiv. Förf har lyckats samla inte mindre än 249 olika — huvudsakligen stadssigill — från orter runt östersjö-, nordsjö- och atlantkusterna med detta sigillmotiv. Den frekventa förekomsten av denna sigilltyp skall ses mot bakgrund av den markanta utvecklingen av städer och handel på 1100—1200-talen. Skeppet blev på sigillstampen symbolen för fartygens betydelse i denna utveckling. Många av sigillen är av hög konstnärlig kvalitet och är skurna av verkliga mästare. Förf visar på hur sigillen kan användas som dokumentation för att lösa skeppsbyggnadshistoriska problem och han värderar också sigillen som konstverk, men arbetet skall också ses som en omfattande sigillförteckning där alla påträffade sigill inte bara återges i foto eller i avritning utan även dokumenteras med käll- och litteraturhänvisningar

För Malmös vidkommande är det omdiskuterade sigillet från 1417 avbildat. (Jfr S Skov, MFÅ 1945, s 25—29,

och N Rasmusson, MFÅ 1946, s 138—139.) Ewe lämnar inte något nytt bidrag till debatten om detta sigill (se bild), men den gjorda avritningen ger dock en sannolik bild av det ofullständiga sigillavtrycket, och det är onekligen berikande att kunna sätta in sigillet i dess större "sigillhistoriska" sammanhang. — Boken, som presenterats i ett vackert typografiskt utförande, finns i stadsarkivets bibliotek.

Kjell Å Modéer

Burlövs historia

Ingemar Ingers: Burlövs Kommun, Historia och beskrivning, Burlöv 1972, Kr 35, Arlövs bokhandel i distr

Malmötrakten är sedan decennier tillbaka en bygd i förvandling. Urgammal jordbruksbygd håller på att omstruktureras till modern tätortsbebyggelse. En av de många lantsocknar runt Malmö, som berörs av urbaniseringsprocessen i Öresundsregionen är Burlöv, som håller på att erövras av villor, höghus, industrier och stormarknader. Tvärs igenom gamla bymarker drar motorvägen Malmö—Lund sitt breda betongband.

Redan tidigt insåg man på ansvarigt kommunalt håll, att bebyggelseexpansionen i sydvästra Skåne utgjorde ett dödligt hot mot det gamla Burlöv. Kommunalfullmäktige i Burlöv tillsatte 1957 en kommitté med uppdrag att utreda frågan om utarbetandet av en Burlövs kommuns historia, kommitténs uppgifter övertogs 1966 av kulturnämnden. Det ansågs värdefullt för kommande generationer att få en uppfattning om hur Burlöv såg ut och hur livet i byarna gestaltade sig före urbaniseringen. Uppdraget att skriva Burlövs kommuns historia gick till arkivarien, fil. dr Ingemar Ingers, Lund, en av de främsta experterna på skånsk allmogekultur och en framstående kännare av trakten mellan Malmö och Lund, där han framlevt hela sitt liv. Resultatet föreligger nu i tryck, *Burlövs Kommun, Historia och beskrivning*, en gedigen volym med sex hundra sidor. Det är ett imponerande material, som förf. insamlat och sammanställt, förarbetet till Burlövs historia inleddes redan 1958, men åtskilligt material, det gäller främst det som rör dialekt, folksägner och folktradition, upptecknades redan i början på 1920-talet.

Framställningen spänner över ett brett register och tecknar en allsidig bild av en gammal lantsocken, som blev tätort. I nio rikt illustrerade kapitel skildras det historiska skeendet från hedenhös till nuet. Det är en fascinerande åttatusen-årig historia, som sträcker sig från de primitiva stenåldersboplatserna vid Sege å till de vita höghusblocken vid motorvägen. Inledningsvis behandlas namnbeståndet, ortnamn, bebyggelsenamn och naturnamn, i de fem byarna Burlöv, Arlöv, Sunnanå, Tågarp och Åkarp. Ett kapitel behandlar de enskilda byarnas och gårdarnas historia. Här passerar den snart svunna jordbruksepoken revy, där Arlövsgården, Kronetorp och Bernstorp intar en framträdande plats, men också industrin i Arlöv med sockerbruket uppmärksammas. Gammalt byliv med byalag, ålderman och byastämmor levandegöres genom be-

varade handlingar ur olika byalådor En fyllig framställning ägnas Burlövs gamla kyrka, den välkända vigselkyrkan utanför Malmö, prästerskapet, kyrkligt liv och religiösa förhållanden. Gammal allmogekultur, folkmål, byggnadssätt och bostadsskick, skildras sakligt och ingående.

Burlövboken är en rik fyndgruva för den lokalhistoriska forskningen, det torde finnas få sockenböcker, som är så innehållsrika och systematiskt uppställda som denna utgåva. Varje kapitel har en orienterande kulturhistorisk översikt, som vänder sig till en bredare publik. Burlövboken kan med intresse och behållning läsas även utanför Burlöv. Malmöpubliken bör ha intresse av historiken om Kronetorp med anknytning till malmösläkterna Bergh och Kockum. Burlövboken erhålles genom Arlövs Bokhandel till ett pris av kr 35 —.

Helge Andersson

Arkiv i vår tid

Nils Nilsson, Arkiv i rörelse. Essayer och kåserier, Sthlm 1971 175 s. Capris kr 33.

Att forskarna och ämbetsmännen är i behov av arkiven är uppenbart för oss alla, men många av oss tänker inte på vilken betydelse arkiven har för envar av oss. Många böcker är skrivna med hjälp av arkivens källor, men litteraturen om arkiven är obetydlig. Arkivrådet Nils Nilsson på Riksarkivet har emellertid lämnat ett viktigt bidrag i ett nyutkommet arbete där han i en angenäm, lättillgänglig form tecknat arkivens betydelse i vår tid. Den tekniska civilisationen med dess många nya medier (bandspelare, datamaskiner m m) medför att arkiven och deras arbetsmetoder på senare tid kraftigt har förändrats. Förf understryker betydelsen av att det råder en god kontakt mellan de lokala arkiven, landsarkiven, och hembygdsvårdarna. Han pekar på nödvändigheten av att låta arkiven, "minnets verkstäder", i framtiden få större betydelse för hembygdsvården och hembygdsforskningen. Goda relationer mellan arkiv och hembygdsvårdare har enl förf bidragit till att "romantikens hembygdskänsla, med dess vördnad för den dunkla folksjälen, för sägenvärlden och den levande traditionen, alltmera fått ge vika för ett krav på vetande, på exakta uppgifter, faktisk kunskap" — Förf tar också upp andra aktuella arkivproblem, t ex arkivariens förnyade profil, de ideella föreningarnas arkiv och fotografiernas ställning i arkivsammanhang. Sist i volymen ger förf under rubriken "Glömda minnesförråd" ett antal små kåserande bilder från arkiv. Här applicerar förf sina arkivkunskaper i ett mera vittomfattande kulturhistoriskt sammanhang.

Detta är en liten bok, som inte blott visar en arkivmans initierade kunskaper om ett arbetsfält i omdaning utan även avslöjar förf:s kringsyn och beläsenhet, vilka sistnämnda egenskaper i hög grad bidrar till att göra boken till en verkligt njutbar läsning.

Kjell Å Modéer

UTDRAG UR

MALMÖ FORNMINNESFÖRENINGS MATRIKEL

Mars 1972

Hedersledamöter:

Hain, Rickard, Direktör
Bager, Einar, Fil. doktor, Konstnär
Ljungberg, Leif, f. Stadsarkivarie

Årligen betalande medlemmar, vilka inträtt under tiden mars 1971—februari 1972

Abrahamsson, Anita, fru
Adamsson, Henry, tullöverkontr.
Adlers, Bengt
Ahlgren, Bengt, direktör
Ahlgren, Vera, fru
Ahlin, Folke E.
Allard, Sven, brandman
Andersson, Astrid, fröken
Andersson, Eva, leg. sjuksköterska
Andersson, Ulla-Britt, fr.
Andersson, Åke, musikförl.
Arndt, Bertil, kapten
Arvidsson, Gunilla, bibliotekarie
Axelsson, Lars, teknolog
Bara Folkbibliotek
Bergman, Kjell
Björklund-Holm, Greta, folkskoll.
Blom, Bengt, tjänsteman
Boberg, Bo, civilingenjör
Borgarsson, Elsa, förskoll.
Brandin, Åke, ass.dir.
Brandsby, Marie-Louise, folkskoll.
Brising, Ulf, ingenjör
Cardell, Inga, fru
Cavell, Nils, direktör
Dahlquist, Ingvar, stationsmästare
Dalin, Eva, fr.
Detter, Thure, direktör
Dickman, Rolf, direktör
Ekberg, Knut
Ejderstedt, Birgitta, fr.
Ekerholm, Stig, maskinist
Emilson, Greta, fru
Ericsson, Karin, fr.
Ericsson, Orvar
Eriksson, Gerda, fru
Ersgård, Erik, ingenjör
Ersgård, Stefan, redaktör
Finnson, Marie, programsekr.
Fork, Frans-Thomas, med. lic.
Fors, Arne, förman
Forsgren, Ruth, fru
Forslind, Karl-Olof, byråass.
Frank-Nilsson, Annie, fru
Fridén, Margareta, rektor
Fröler, Viola, leg. sjuksköterska
Garner, Claus, doktor
Gerhard, Peter
Giertz, Hildur, fr.
Grahn, Anders
Grandinson, Matts
Gröndahl, Haina, fr.
Grönvall, Kurt, verkmästare
Grönvall, Lars-Erik, stud.
Gustafsson, Manne, tandläkare
Hallin, Thorsten, folkskoll.
Heintz, Margareta, fru
Henriksson, Göran, fil. lic.

Hernestam, Sven, tekn. lic.
Holm, Elna, fru
Holmberg, Carin, fr.
Hulmée, Greta, fru
Jalar, Ebba, fru
Johannesson, Anna-Stina, bibliotekarie
Johansson, Ulf R., redaktör
Johnsson, Barbro, fr.
Johnsson, Ingegerd, fr.
Jönsson, Adalbert, överingenjör
Jönsson, Bo, fil. mag.
Jönsson, Einar, kontorist
Jönsson, Karl W., fabrikör
Kindblad, Christian
Knutsson, Knut, stud.
Kristell, J O. E.
Kronkvist, Kjell
Kvist, Sven
Landén, Britt-Louise, försäkr.tjänstem.
Larsson, Bo, direktör
Larsson, Lars, fil. stud.
Larsson, Mary-Ann, fru
Larsson, Thore, byrådirektör
Larsson, Åke, kontorist
Larsson, Åke Waldemar, konstnär
Lilje, Solvig, fru
Liljedahl, Louis
Lillienau, Gun, fru
Lindberg, Ragne, typograf
Lindell, Tommy S., jur. stud.
Lindén, Elsa, fru
Lindholm, Astri, fru
Lindkvist, Ernst, distr.sekr.
Lindkvist, Ingrid, fru
Lindoff, Bertil
Lundell, Birgitta, fru
Lundgren, Margit, fr.
Löfberg, Christina, med. kand.
Löfqvist, Anna-Carin, fr.
Löfquist, Eric, ingenjör
Malmborg, Ingvar
Malmgren, Håkan
Malmros, Carl Henry, arkitekt
Malmsten, Lotte, fru
Malte, Gunnar, ingenjör
Markeström, Ulla, adjunkt
Markland, Margaretha, fröken
Markström, Per
Marmhed, Stina, fru
Mårtensson, Bo Folke
Narbe, Sigvard, avdelningstandl.
Nilén, Hans, maskiningenjör
Nilsson, Asta, fru
Nilsson, Bengt
Nilsson, Bertil, ingenjör
Nilsson, Ebba, fr.
Nilsson, Helga, fru
Nilsson, Helga, fröken
Nilsson, Lisbet, fröken
Nilsson, Rolf, byggnadsingenjör
Nilsson, Ulrika, fröken
Nobel, Olof, direktör
Norlin, Bodil, tandläkare
Norrman, Börje
Norrman, Tyra, fru
Olsson, Erik, leg. läkare
Olsson, Kjell, skadeinspektör
Olsson, Sven-Olle, fil. lic.
Palmqvist, Britt, fröken
Pawlowska-Hulterström, Karin, fru
Persson, Hans
Persson, Linnéa, fru
Persson, Stig F B., ingenjör
Persson, Sven, tandläkare
Persson, Vivianne, fil. mag.
Plato, Inga, fröken
Plato-Nordberg, Maj-Britt, fru
Prütz, Gurli, fru
Ralborn, Elsie, fru
Reimegård, Alli, tandläkare
Riesbeck, Gert, tandläkare
Revstedt, Bertil, driftsledare
Rosberg, Brita, fru
Rosendahl, Britta, fru
Roskvist, Carl-Eric, dir.ass.
Rosvall, Ted
Roth, Franciszek Karol., civilekonom
Sandell, Ulla
Schiptjenko, Ivan Å., tandläkare
Serger, Lars B., avd.chef
Sjödahl, Eva, fru
Sjöqvist, Gunnar, konservatoriedir.
Sjöstrand, Kaj, mekaniker
Sjöström, Allan, ingenjör
Sjöström, Ingrid, småskollärare
Slettengren, Carl-Fredrik, civilingenjör
Sombeck, Marianne, fröken
Sondén, Karin, fru
Sonnerstedt, Einar, läroverksadjunkt
Stenberg, Per

Sterner, Nils, direktör
Stifts- och landsbiblioteket, Linköping
Stjerna, Hans Henrik, jur. kand.
Stoltz, Gösta, adjunkt
Svenonius, Dag, banktjänsteman
Ternström, Gunnar
Thaning, Ib
Thern, Lars, ingenjör
Thornberg, Ulla-Britt, fru
Tornberg, Astrid, fru
Trollnäs, Tove, fru
Tufvesson, Greta, fru
Törn-Lindhe, Ulla, fru
Wallin, Erik, bankkamrer
Weberg, Robert
Webrink, Christina, fru
Weibull, Charlotte, fru
Welander, Ingemar
Wenemark, Karin, avd.chef
Wickström, Margit, fröken
Wihlborg, Gertrud, fröken
Winberg, Rosi, fr.
Winge, Göran, fil. stud.
Wirén, Arne
Zethson, Sven-Eric, fil. kand.
Zielinski, Thomas
Åberg, Britta, bibliotekarie
Åberg, Hjördis, sjuksköterska
Ågren, Dolly, fröken
Åkesson, Saga Louise, fil. mag.
Åsard, Anders, folkskollärare
Åstrand, Hans, lektor

Styrelse:

Ordförande: Th. Munck af Rosenschöld, f. d. borgmästare

v. Ordförande och kassaförvaltare: John Hain, direktör

Sekreterare: Kjell Å Modéer, advokat

Ledamöter: Sture Kelfve, arkitekt SAR, Helge Andersson, skriftställare

Suppleanter: Bengt Salomonsson, intendent, Birgit Halim, arkitekt SAR

Årsskriften.

Redaktionskommitté: Ordf., Sekr., och fil. dr Einar Bager

Redaktör: Kjell Å Modéer

SKANDIA

BYGGER ALLT

ÖVERALLT

SKÅNSKA CEMENTGJUTERIET

VI BYGGER
HUS–VÄGAR–INDUSTRIER
VATTENBYGGNADER

Tempot i skeendet stegras, sammanhangen blir alltmer komplicerade. Samtidigt ökar bildningen och därmed anspråken på tidningarna.

Vi på SYDSVENSKA DAGBLADET vill göra en bra och informativ tidning, en riktig morgontidning.

Peder Hansens sigill

Sigillet med de två liljorna tillhörde borgmästaren i Helsingör, Peder Hansen. Ett 500-årigt adelsvapen som har anknytning till det moderna Malmö.
Peder Hansens dotter Anna gifte sig med den förste Rosenvingen, Mogens Jensen, och byggde efter hans död Rosenvingeska Huset i Malmö.
Det var i början av 1530-talet och en orolig tid; huset byggdes när den stora "grevefejden" gjorde Malmö till en otrygg stad där bl a Malmöhus slott delvis raserades.
Rosenvingeska Huset har sedan dess uthärdat många ofredsår. Det har byggts om och byggts till. Dolts under en 1800-talsrappning och ända in i vårt tidevarv varit nära att få skatta åt förgängelsen.

Beijers sigill

Idag står Rosenvingeska Huset på "fastare grund" än kanske någonsin. Det har fått tillbaka sin medeltidsatmosfär efter år av pietetsfull renovering och samtidigt knutits intimt samman med modernt köpmannatänkande. Borgar- och köpmannatraditionen förs vidare under G & L Beijer AB's nya sigill, det förtroendeingivande "B:et" som symboliserar Beijers nu 105-åriga verksamhet.

Norra Vallgatan 70 Box 325 201 23 Malmö 1
Tel 040/735 60

BEIJERS
G&L BEIJER AB MALMÖ

Oxie Härads Sparbank

- för Er

HUVUDKONTOR
STORTORGET 11, MALMÖ

Närhetsbanken
-för familj och företag

MALMÖ SPARBANK
BIKUPAN

ARMERAD BETONG

igen!

Ni möter skylten ofta.
Men vad är den symbol för?

Människor med teknisk fantasi
och en genom erfarenhet väl trimmad byggproduktion.

AB LUNDGRENS SÖNER BOKTRYCKERI

Per Weijersgatan 4 Malmö

— *tryckeriet i centrum* —

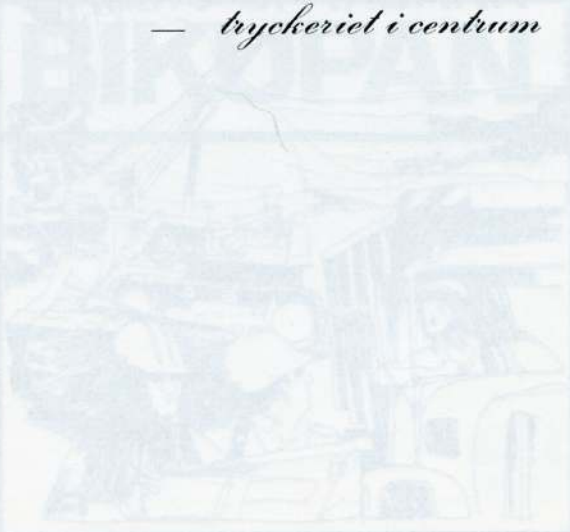

gleerups/malmö

Pappershandels AB.

Mest sorterade inköpskälla i allt som tillhör pappers- och kontorsmaterialbranschen

Specialavdelning för teknisk ritmateriel

Adelgatan 21

Tel. 72570 Växel

Wixell

Malmö

FÄRGER

TAPETER

Låt ASU renovera Ert antika ur!

ASU's centralverkstad i Malmö är landets största urmakeriverkstad med rationellast möjliga arbetssätt. Där finns specialister som snabbt och billigt renoverar Ert antika ur eller nytillverkar gamla delar. För kostnadsförslag ring och tala med herr Kaj Holmström, telefon 040-71445. Han ombesörjer också att Ert ur blir hämtat och återlämnat. Passa på innan Ni exempelvis åker på semester så har vi Ert ur klart när Ni kommer tillbaka.

ASU

Kopparsticksreproduktionen

på skyddsomslaget

MALMÖ

tryckt på konsttryckpapper (format 500 × 275 mm)

finnes till salu hos redaktören i Stadsarkivet. Pris kr. 5 —.

SKÅNES STADSHYPOTEKSFÖRENING

Grundad 1909

lämnar bundna fastighetslån

Låneomslutning Kr. 3.375.000.000:—

Västergatan 38 - Box 77 - 201 20 MALMÖ

Tel. 040 - 12 04 57, 12 40 68

KLICHÉER

Retuscher

Teckningar

Matriser

Plastduplikat

★

allt inom

OFFSETREPRODUKTION

OFFSET-TRYCK

Malmö Grafiska Aktiebolag

Nobelvägen 129 B Tel. 93 61 10

Korsvirkesbyggnad på fastigheten Södergatan 5—7, vars framtid livligt debatterades år 1972, bl a i Elbogen, medlemsblad för Malmö Fornminnesförening.

BLIV MEDLEM I

MALMÖ FORNMINNESFÖRENING

ÅRSAVGIFT 1973 25:— KR.

Postgiro 37925-5

För ytterligare medlem tillhörande samma familj utgör avgiften 5: kr.; sådan medlem är ej berättigad erhålla årsskriften gratis.

För bundet exemplar tillkommer en avgift av 10:— kr.

Årsskrifter äldre årg. 10:— kr.

Einar Bager: Med penna och ritstift, 15:— kr.

Leif Ljungberg: Ur djupa källarvalven, 10:— kr.

Lyder van Fredens kämnärsräkenskaper för Malmö 1517 — 1520, utgivna av Leif Ljungberg, 12:— kr.

Kjell Å. Modéer: Leif Ljungbergs bibliografi, 1970, 8:— kr.

Kjell Å. Modéer: Einar Bagers bibliografi, 1972, 15:— kr.

Samtliga skrifter kunna förvärvas hos redaktören i Stadsarkivet.

Leif Ljungberg: Om gatunamnen i Malmö, pris häftad 10:— kr., inbunden 14:— kr. finns i alla boklådor.

Annonser

AB ARMERAD BETONG

G. & L. BEIJER AB

CARL GLEERUPS PAPPERSHANDEL AB

AB LUNDGRENS SÖNER BOKTRYCKERI

MALMÖ GRAFISKA AKTIEBOLAG

MALMÖ SPARBANK BIKUPAN

OXIE HÄRADS SPARBANK

FÖRSÄKRINGS AB SKANDIA

SKÅNES STADSHYPOTEKSFÖRENING

SKÅNSKA CEMENTGJUTERIET

AB SVENSKA URDEPOTEN

SYDSVENSKA DAGBLADETS AB

AB A. O. WIXELL

Korsvirkesbyggnad på fastigheten Södergatan 5—7, vars framtid livligt debatterades år 1972, blå i Elbogen, medlemsblad för Malmö i Fornminnesförening.

BLIV MEDLEM I

MALMÖ FORNMINNESFÖRENING

ÅRSAVGIFT 1973 25:— KR.

Postgiro 37925-5

För ytterligare medlem tillhörande samma familj utgör avgiften 5:— kr.; sådan medlem är ej berättigad erhålla årsskriften gratis.

För bundet exemplar tillkommer en avgift av 10:— kr.

Årsskrifter äldre årg. 10:— kr.

Einar Bager: Med penna och ritstift, 15:— kr.

Leif Ljungberg: Ur djupa källarvalven, 10:— kr.

Lyder van Fredens kämnärsräkenskaper för Malmö 1517—1520, utgivna av Leif Ljungberg, 12:— kr.

Kjell Å. Modéer: Leif Ljungbergs bibliografi, 1972, 8:— kr.

Kjell Å. Modéer: Einar Bagers bibliografi, 1972, 15:— kr.

Samtliga skrifter kunna förvärvas hos redaktören i Stadsarkivet.

Leif Ljungberg: Om gatunamnen i Malmö, priv häftad 10:— kr., inbunden 14:— kr. finns i alla bokladar.